

Donna Leon



Venecijanski finale

Donna Leon – Venecijanski finale

Prvi slučaj commissaria Brunettija. Slavni dirigent maestro Wellauer nije se uoči trećeg čina La Traviate pojavio na svome mjestu ispred orkestra. Ostao je u garderobi. Otrovana kava bila je posljednja koju je popio u svome dugom i burnom životu...

Policijski istražitelj commissario Brunetti morao je riješiti skandalozni slučaj koji je zatamnio ugled njegova grada, Venecije

Ah, signor, son rea di morte E la morte io sol vi chiedo; Il mio fallo tardi vedo; Con quel ferro un sen ferite Che non merita pieta.

Ah, gospodine, kriv sam smrtno I smrt je jedino što tražim; Prekasno sam spoznao svoj grijeh; Svojim mačem probodite ova prsa što ne zaslužuju milosti.

- Così Fan Tutte -

1

Treći je udarac gonga, označujući skori nastavak opere, diskretno odjekivao hodnicima i barovima Teatra La Fenice. Odgovarajući na taj poziv, publika je gasila cigarete, iskapljivala pića i privodila razgovore kraju te se počela polako vraćati u gledalište. Predvorje, blještavo osvijetljeno između dva čina, bilo je ispunjeno žamorom onih koji su se vraćali na svoja sjedala. Ovdje je zaljeskao kakav dragulj, ondje se popravljalo kunino krzno na golim ramenima ili se beskrajno sićušno zrnce prašine streslo sa satenskog suvratka.

Gornje su se galerije prve ispunile, zatim su se smjestili svi članovi orkestra, a potom i tri reda loža.

Svjetla su se prigušila, dvorana je utonula u tamu, a napetost stvorena pred nastavak predstave rasla je u gledalištu koje je čekalo da se ravnatelj orkestra pojavi na podiju. Žamor glasova polako je utihnuo, članovi orkestra prestali su se meškoljiti na svojim stolcima, i sveopći muk najavio je da su svi spremni za treći i završni čin. Tišina se produžila, postala teška. Iz prve se galerije začuo prasak kašlja; nekome je ispala knjiga, ili možda torbica; ali vrata koja su vodila do hodnika iza prostora za orkestar ostala su zatvorena.

Prvi koji su progovorili bili su svirači iz orkestra. Drugi violinist nagnuo se prema ženi do njega i upitao ju je li isplanirala svoj godišnji odmor. U drugom redu, fagotist je rekao oboistu da sutradan započinju rasprodaje u Benettonu. Ljudi u prvim redovima loža, koji su najbolje mogli vidjeti glazbenike, uskoro su oponašali njihovo tiho čavrljanje. Pridružile su im se i galerije, a potom i oni koji su sjedili odmah do orkestra, kao da će bogataši biti posljednji koji će se prepustiti ovakvom ponašanju.

Mrmor se pretvorio u mrmljanje. Minute su prolazile. Iznenada su se nabori teškog zelenog baršunastog zastora povukli unatrag i Amadeo Fasini, umjetnički ravnatelj kazališta, nespretno je zakoračio kroz uzak prolaz. Tehničar zadužen za rasvjetu, koji je sjedio u svojoj kućici iznad druge galerije, nemajući pojma što se događa, odlučio je usmjeriti blještavu svjetlost reflektora prema čovjeku koji se nalazio nasred pozornice. Zaslijepljen, Fasini je brzo podigao ruku uvis kako bi zaštitio oči. I dalje držeći ruku podignutu pred sobom, kao da se želi zaštititi od udarca, počeo je govoriti: "Gospođe i gospodo," a zatim je stao, lijevom rukom divlje mašući tehničaru, koji je, pak, shvativši pogrešku,

isključio reflektor. Oslobođen privremenog sljepila, čovjek na pozornici ponovo je progovorio. "Gospođe i gospodo, sa žaljenjem vas moram izvijestiti da maestro Wellauer nije u mogućnosti nastaviti s izvedbom." Šapat i pitanja začula su se iz gledališta, svila je šuštalala dok su se glave okretale, ali on je nastavio govoriti nadglasavajući buku. "Zamijenit će ga maestro Longhi." Prije nego što se žamor toliko pojačao da u sebi utopi njegov glas, on je upitao, ustrajno mirnim glasom: "Ima li među gledateljima liječnik?"

Nakon tog pitanja zavladao je duga stanka, a potom su se ljudi počeli osvrutati oko sebe: tko će se javiti? Gotovo puna minuta je prošla. Naposljetku, jedna se ruka polako podigla uvis u jednom od prvih redova do orkestra, i jedna je žena ustala sa svog sjedala. Fasini mahnu rukom jednom od uniformiranih službenika na suprotnom kraju dvorane, i mladić pohrli na kraj reda gdje je sada stajala ta žena. "Molim Vas, dottoressa," reče Fasini, koji je zvučao kao da je sam u bolovima i da je njemu samom potreban liječnik. "Molim Vas, pođite sa službenikom iza pozornice."

Brzo je podigao pogled prema potkovi još uvijek zamračene dvorane, pokušao se nasmiješiti, nije uspio, a zatim je odustao od pokušaja. "Oprostite, gospođe i gospodo, na poteškoćama. Opera će sada nastaviti."

Okrenuvši se, umjetnički je ravnatelj počeo petljati po zastoru, na trenutak nemoćan pronaći otvor kroz koji je bio stupio na pozornicu. Nečije bestjelesne ruke su sa stražnje strane razdvojile zastor i on je kliznuo kroz otvor, našavši se u praznoj potkrovnici gdje je uskoro imala umrijeti Violetta. S druge strane zastora, začuo je nesiguran pljesak kojim je gledateljstvo pozdravilo zamjenskog ravnatelja orkestra koji je zauzeo svoje mjesto na podiju.

Pjevači, zbor, scenski radnici okružili su ga sa svih strana, jednako znatiželjni kao i gledatelji, ali mnogo glasniji. Iako ga je moć njegova položaja obično štitila od dodira sa zaposlenicima kazališta ovako niskog statusa, sada ih ravnatelj nije mogao izbjeći, nije mogao izbjeći njihova pitanja, šapat. "Ništa se ne događa, ništa," rekao je, ne obraćajući se nikom određenom, a potom mahnuo rukom prema njima, pokušavajući ih tim pokretom ukloniti s pozornice na koju su se sjatili. Glazba predigre bližila se kraju; uskoro će se zastor povući i razotkriti večernju Violettu koja je sjedila na rubu krevetića nasred pozornice. Fasini je dvostruko snažnije zamahao rukama i pjevači i scenski

radnici počeli su se udaljavati prema kulisama, gdje su se nastavili međusobno došaptavati. Bijesno je zalajao "silenzio" i pričekao da vidi učinak. Kad je opazio da se zastori polako razdvajaju kako bi otkrili pozornicu, pohrlio je pridružiti se inspicijentu, koji je stajao iza kulisa s desne strane pozornice, pokraj liječnice. Niska, tamnopusna žena, stajala je točno ispod znaka Zabranjeno pušenje, s nezapaljenom cigaretom u ruci.

"Dobra večer, doktorice," reče Fasini, silom nagoneći osmijeh na svoje lice. Spustila je cigaretu u džep svojeg kratkog kaputa i rukovala se s njim. "O čemu je riječ?" konačno upita ona kad je, njima za leđima, Violetta počela čitati pismo od oca Germonta.

Fasini žustro protrlja dlanove svojih ruku, kao da će mu taj pokret pomoći pri donošenju odluke što da kaže. "Maestro Wellauer je..." zaustio je, ali nije pronašao zadovoljavajući način da završi rečenicu.

"Je li bolestan?" upita doktorica nestrpljivo.

"Ne, ne, nije bolestan," reče Fasini, a potom je ostao bez riječi.

Ponovo je trljao dlanove jedan o drugi.

"Možda bi bolje bilo da ga pregledam," reče ona, izgovorivši to kao pitanje. "Je li on ovdje u kazalištu?"

Kako Fasini i dalje nije progovarao, ona upita: "Jeste li ga odveli na neko drugo mjesto?"

Ovo kao da je bocnulo ravnatelja. "Ne, ne. Nalazi se u svlačionici."

"Zar ne bi bilo bolje da odemo onamo?"

"Da, naravno, doktorice," složi se on, i bilo mu je drago što je to predložila. On je povede nadesno, pokraj koncertnog glasovira i harfe zastrtih sivozelenim prekrivačem, niz uzak hodnik. Stao je na kraju tog hodnika, ispred zatvorenih vrata. Jedan je visoki muškarac stajao pred njima.

"Matteo," zausti Fasini, okrećući se prema doktorici. "Ovo je doktorica..."

"Zorzi," dopuni ga ona odsječno. Izgledalo je kao da ovo baš i nije vrijeme za službeno predstavljanje.

Po dolasku nadređenog i nekoga za koga je rečeno da je liječnik, Matteo, inspicijentov pomoćnik, jedva je dočekao da se odmakne od vrata. Fasini prođe pokraj njega, napola otvori vrata prema sebi, osvrne se preko ramena, a potom propusti doktoricu da prije njega uđe u prostorijicu.

Smrt je izobličila crte lica muškarca koji je opušteno sjedio na sklopivom stolcu usred te sobe. Oči su mu piljile u ništavilo; usne su mu bile razvučene u groznu grimasu. Tijelo mu je bilo teško nakrivljeno na jednu stranu, glava zabačena unatrag, preko naslona stolca. Tračak tamne tekućine zamrljao mu je uškrobljenu sjajnu prednjicu košulje. Na trenutak, doktorica je pomislila da je to krv. Prišla je korak bliže i nanjušila, prije nego vidjela, da je riječ o kavi. Miris koji se miješao s mirisom kave bio je jednako prepoznatljiv, oštar miris kiselih badema o kojem je samo bila čitala.

Toliko puta je vidjela smrt da nije trebala ni pokušavati pronaći njegovo bilo, ali ipak je prstima svoje desne ruke položila ispod njegove zabačene brade. Ništa, ali je osjetila da je koža još uvijek topla. Povukla se korak unatrag od tijela i osvrnula se. Na podu ispred njega ležali su tanjurić i šalica u kojoj se nalazila kava koja je ostavila trag niz njegovu košulju. Kleknula je i vanjskom stranom prstiju dodirнула stijenku šalice, ali ona je bila hladna na dodir.

Ustajući, obratila se dvojici muškaraca koji su stajali pokraj vrata, zadovoljni što su njoj prepustili posao u svezi sa smrću.

"Jeste li pozvali policiju?" upita ona.

"Da, da," promrmlja Fasini, zapravo ne čuvši njeno pitanje.

"Signore," reče ona, izgovarajući jasno i podižući glas tako da uopće ne bude upitno čuje li je on. "Ja ovdje ne mogu učiniti ništa. Ovo je posao za policiju. Jeste li ih pozvali?"

"Da," ponovi on, ali još uvijek nije davao naznake da ju je bio čuo ili razumio što je rekla. Stajao je i zurio u mrtvaca, pokušavajući shvatiti užas i sramotu onog što je vidio.

Nenadano, doktorica se progura pokraj njega i izađe van na hodnik. Inspicijentov pomoćnik krenu za njom. "Nazovite policiju," zapovjedi mu ona. Kad je on kimnuo glavom i krenuo učiniti kako mu je bila zapovjedila, ona posegnu rukom u džep za cigaretom koju je bila spustila onamo, prstima je izravna te pripali. Duboko je uvukla dim i bacila pogled na svoj ručni sat.

Lijeva ruka Mikija Miša stajala je između deset i jedanaest, a desna na sedam. Naslonila se na zid i čekala da stigne policija.

2

Budući da je ovo bila Venecija, policija je stigla brodom, a plavo je svjetlo bljeskalo na krovu prednje kabine. Usidrili su se u malom kanalu iza kazališta, a četiri muškarca su sišla s broda, tri u plavim odorama i jedan u civilnoj odjeći. Brzim su korakom prošli kalom, ili uskom uličicom, uzduž kazališta i produžili kroz ulaz za glumce, gdje je portiere, kojem je njihov dolazak bio najavljen, pritisnuo dugme koje je otkočilo okretna vrata i propustio ih u prostor iza pozornice. Ne rekavši ni riječ pokazao je rukom na stubište.

Na prvom odmorištu dočekaio ih je još uvijek omamljeni ravnatelj.

Počeo je pružati ruku prema civilu, koji je izgleda bio glavni, ali je zaboravio dovršiti pokret i okrenuo se, preko ramena izgovorivši:

"Ovuda." Napredujući niz kratki hodnik, zaustavio se pred vratima dirigentove svlačionice. Ondje se zaustavio i, sposoban jedino za općenje kretnjama, pokazao unutra.

Guido Brunetti, gradski policijski commissario, prvi je prošao kroz vrata. Kad je ugledao tijelo na stolcu, podigao je ruku i dao znak policajcima da ne ulaze dublje u prostoriju. Čovjek je očigledno bio mrtav, tijela izvijenog unatrag, lica jezivo izobličena, tako da nije bilo potrebno tražiti znake života; ionako ih ne bi bilo.

Mrtvac je bio poznat Brunettiju onoliko koliko je bio poznat većini ljudi na Zapadu, ako ne zato što su ga bili vidjeli uživo na podiju, a onda zato jer su, više od četiri desetljeća, viđali njegovo lice, s isklesanom germanskom čeljusti, njegovom predugom kosom koja je ostala crna poput gavranova perja duboko u njegovim šezdesetim godinama, na naslovnicama časopisa i novina.

Brunetti ga je dvaput bio vidio kako dirigira, prije mnogo godina, i ustanovio da, tijekom izvedbe, ne promatra orkestar, već dirigenta. Kao da je opsjednut kakvim zloduhom, ili božanstvom, Wellauerovo se tijelo bilo njihalo naprijed-natrag iznad podija, prsti lijeve šake bili su mu napola rastvoreni, kao da želi istrgnuti zvuk iz violina. U njegovoj desnoj ruci, dirigentski štapić bio je oružje, kojim je šibao sad ovamo, sad onamo, poput munje koja zaziva valove zvuka. Ali sada, u smrti, svi znaci božanstva nestali su i ostala je samo iscerena krabulja zloduha.

Brunetti skrenu pogled i osvrne se kratko po sobi. Vidio je šalicu na podu, tanjurić nedaleko od nje. To je objašnjavalo tamne mrlje na

košulji i, Brunetti je bio siguran, jezivo iskrivljene crte lica.

Još uvijek gotovo na ulazu u prostoriju, Brunetti se nije micao, samo je znatiželjno pogledom kružio okolo, u mislima bilježeći ono što je vidio, ne znajući sa sigurnošću što od toga može nešto značiti. Bio je iznenađujuće uredan čovjek: kravata je bila besprijekorno vezana, kosa kraća nego što se nosilo; čak i njegove uši bile su priljubljene uz glavu, kao da ne žele privući pozornost na sebe. Po odjeći se vidjelo da je Talijan. Ritam njegova govora ukazivao je na to da je Venecijanac. A oči su bile oči policajca.

Posegnuo je i dotaknuo mrtvačevu nadlanicu, ali tijelo je bilo hladno, koža suha na dodir. Još je jednom pogledom obuhvatio prostoriju i okrenuo se prema jednom od ljudi koji su stajali iza njega. Rekao mu je da pozove mrtvozornika i fotografa. Drugom je policajcu rekao da ode dolje i razgovara s portiereom. Tko se sve nalazio iza pozornice te večeri? Neka portiere napravi popis.

Trećem je policajcu rekao da želi imena svih osoba koje su bile razgovarale s maestrom te večeri, bilo prije predstave ili tijekom stanki.

Kročio je ulijevo i otvorio vrata koja su vodila u malu kupaonicu.

Jedini prozor u toj prostorijici bio je zatvoren, kao što je bio zatvoren i onaj u svlačionici. U ormaru je visio tamni ogrtač i tri uškrobljene bijele košulje.

Vratio se u svlačionicu i stao nasuprot lešu. Poledinom svojih prstiju, razmaknuo je suvratnike mrtvačeva kratkog kaputa i rastvorio unutarnji džep. Pronašao je rupčić, i držeći ga za kut, polagano ga izvukao van. U džepu nije bilo više ničeg. Ponovio je tu radnju s vanjskim džepovima na boku i pronášao uobičajene stvari: nekoliko tisuća lira u malim novčanicama; ključ s plastičnim privjeskom, vjerojatno ključ ove sobe; češalj; još jedan rupčić. Nije želio micati tijelo sve dok ga ne fotografiraju, tako da je džepove hlača ostavio za kasnije.

Tri policajca, zadovoljni zato što postoji provjerljiva žrtva, otišli su obaviti Brunettijeve naloge. Ravnatelj kazališta bio je ispario.

Brunetti kroči u hodnik, u nadi da će ga pronaći i saznati koliko je vremena prošlo od trenutka kad je tijelo bilo pronađeno.

Umjesto ravnatelja, naišao je na nisku, tamnoputu ženu, naslonjenu na zid, kako puši. Iza njih dopirali su duboki valovi glazbe.

"Što je to?" upita Brunetti.

"La Traviata," odgovori žena jednostavno.

"To znam," reče on. "Znači li to da su oni nastavili s predstavom?"

"Čak i ako se cijeli svijet sruši," reče ona, dajući toj izjavi težinu i naglasak kakav se obično daje citatima.

"Je li to nešto iz Traviate?" upita on.

"Ne, iz Turandota," odgovori ona mirnim glasom.

"Da, ali ipak," pobuni se on. "Iz poštovanja prema čovjeku."

Ona slegnu ramenima, baci cigaretu na betonski pod i zgazi je nogom.

"A Vi ste?" napokon upita on.

"Barbara Zorzi," odgovori ona, a potom se ispravi, iako je on to nije pitao. "Dr. Barbara Zorzi. Sjedila sam u gledalištu kad su upitali ima li među nama liječnik, tako da sam došla ovamo i pronašla ga, točno u deset i trideset pet. Tijelo mu je još uvijek bilo toplo, tako da, prema mojoj procjeni, nije bio mrtav dulje od pola sata. Šalica s kavom na podu bila je hladna."

"Dotaknuli ste je?"

"S poledinom prstiju. Mislila sam da bi moglo biti važno je li još uvijek topla. Nije bila." Ona izvadi cigarete iz svoje torbe, ponudi mu jednu, ne iznenadi se kad on odbije, pa sama zapali.

"Još nešto, doktorice?"

"Miriše na cijanid," odgovori ona. "Čitala sam o tome i jednom smo radili s njim na farmakologiji. Profesor nam nije dao da ga omirišemo; rekao je da su čak i isparenja opasna."

"Zar je doista toliko otrovan?" upita on.

"Da. Zaboravljam koliko je malo cijanida potrebno da ubije čovjeka; mnogo manje od grama. A smrt je trenutačna.

Jednostavno, sve prestaje raditi - srce, pluća. Bio je mrtav, ili barem besvjestan, prije nego što je šalica pala na pod."

"Jeste li ga poznavali?" upita Brunetti.

Ona odmahnu glavom. "Ne više od bilo kojeg drugog ljubitelja opere. Ili nekog tko čita Gente" dodade ona, navodeći tračerski časopis za koji mu je bilo teško povjerovati da ga ona čita.

Pogledala ga je i upitala: "Je li to sve?"

"Da, doktorice, mislim da jest. Hoćete li, molim Vas, jednom od mojih ljudi ostaviti svoje podatke tako da možemo stupiti u vezu s Vama ako bude potrebno?"

"Zorzi, Barbara," reče ona, nimalo impresionirana njegovim službenim glasom i ponašanjem. "Ja sam jedina pod tim imenom u telefonskom imeniku."

Bacila je cigaretu na pod i zgazila je, a potom mu pružila ruku.

"Onda, zbogom. Nadam se da ovo neće postati previše gadno."

Nije znao je li mislila na maestra, na kazalište, na grad ili na njega, tako da je tek kimnuo glavom u znak zahvalnosti i rukovao se s njom. Kad je otišla, Brunetti je s iznenađenjem shvatio kako je samo njegov posao bio neobično sličan liječničkom poslu. I jedni i drugi nalazili su se iznad mrtvaca, i pitali se "Zašto?" Ali nakon što bi pronašli odgovor na to pitanje, njihovi bi se putevi razdvajali, liječnik bi kretao unatrag kroz vrijeme kako bi pronašao fizički razlog smrti, a on bi išao naprijed kako bi pronašao osobu odgovornu za smrt.

Petnaest minuta kasnije stigao je mrtvozornik, dovevši sa sobom i fotografa i dva pomoćnika u bijelim vjetrovkama, čiji je zadatak bio otpremiti tijelo u Gradsku bolnicu. Brunetti je srdačno pozdravio dr. Rizzardija i ispričao mu sve što je bio saznao o vjerojatnom vremenu smrti. Zajedno su otišli natrag do svlačionice. Rizzardi, profinjeno odjeven čovjek, navukao je gumene rukavice, automatski provjerio vrijeme na svom ručnom satu i kleknuo pokraj tijela. Brunetti ga je promatrao kako pregledava žrtvu, neobično dirnut time što vidi da se doktor prema lešu odnosi s istim poštovanjem s kojim bi se odnosio prema živom pacijentu, nježno ga dodirujući i, kad je to bilo nužno, pažljivo ga okrećući, izvježbanim pokretima ruku pomičući nespretno ukočeno meso.

"Biste li mogli izvaditi stvari iz njegovih džepova, doktore?" upita Brunetti, budući da nije imao rukavice, a nije želio dodati svoje otiske prstiju ičemu što možda pronađu. Doktor učini što ga je Brunetti zamolio, ali sve što je pronašao bio je tanki novčanik, možda od aligatorove kože, koji je izvukao iz džepa držeći ga za kut i položio na pokrajnji stol.

Uspravio se i svukao rukavice s ruku. "Otrov. Očito. Rekao bih da je riječ o cijanidu; zapravo, siguran sam u to, iako ti to ne mogu službeno potvrditi sve dok ne obavim autopsiju. Ali prema položaju njegova tijela, zabačenog unatrag, ne može biti ništa drugo."

Brunetti je opazio da je doktor bio zatvorio mrtvačeve oči i pokušao olabaviti kutove njegovih iskrivljenih usta. "To je Wellauer, zar ne?" upita doktor, iako nije uopće trebao pitati.

Kad je Brunetti kimnuo, doktor uskliknu: "Maria Vergine, gradonačelniku se ovo uopće neće svidjeti."

"Onda pusti neka gradonačelnik sazna tko je to učinio," hitro mu uzvratila Brunetti.

"Da, kako glupo od mene. Oprosti, Guido. Trebali bismo misliti na obitelj."

Kao na mig, jedan od tri uniformirana policajca prišao je vratima i mahnuo Brunettiju. Kad je ovaj izašao iz prostorije, ugledao je Fasinija kako stoji pokraj jedne žene za koju je pretpostavio da je maestra kći. Bila je visoka, viša od ravnatelja, viša čak i od Brunettija, a povrh svega bila je tu i kruna plave kose. Kao i maestro, imala je slavenske jagodice i oči tako plave da se činilo da su od leda.

Kad je ugledala Brunettija kako izlazi iz svlačionice, brzo se udaljila dva koraka od ravnatelja. "Što nije u redu?" upita ona sa snažnim talijanskim naglaskom. "Što se dogodilo?"

"Žao mi je, gospođice," zausti Brunetti.

Ne slušajući ga, ona ga odsječno prekinu i zatraži odgovor. "Što se dogodilo s mojim suprugom?"

Iako iznenađen, Brunetti je bio toliko priseban da stupi udesno i ispriječi joj se na ulazu u sobu. "Signora, žao mi je, ali mislim da bi bilo bolje da ne uđete." Kako to da su uvijek znali o čemu je riječ, kad biste im trebali to reći? Jesu li to prepoznavali u glasu ili je to bio nekakav životinjski nagon koji nam je omogućivao da čujemo smrt u glasu koji nam donosi vijesti?

Žena kleknu na jednu stranu, kao da je udarena. Ona bokom udari u tipke glasovira, ispunjavajući hodnik neskladnim zvukom. Zaustavila je pad svoga tijela ukočenom rukom, dlanom tresnuvši o tipke i izbacivši iz njih još nesklada. Izgovorila je nešto na jeziku koji Brunetti nije razumio, te prekrila usta dlanom tako melodramatičnim pokretom da je morao biti prirodan.

U tom trenutku izgledalo je kao da je cijeli svoj život bio proveo čineći ovo ljudima, govoreći im da je netko koga su voljeli mrtav ili, još gore, da je ubijen. Njegov brat, Sergio, bio je rentgenski tehničar i morao je nositi malu metaliziranu pločicu pričvršćenu na suvratnik koja bi promijenila boju ukoliko bi bio izložen opasnoj količini zračenja. Da je Brunetti nosio sličnu spravicu, koja bi otkrivala tugu ili bol ili smrt, već bi odavno bila trajno promijenila boju.

Otvorila je oči i pogledala ga. "Želim ga vidjeti."

"Mislim da bi bilo bolje kad ne biste," odvratio on, znajući da je u pravu.

"Što se dogodilo?" Borila se sama sa sobom da se smiri i uspjela je u tome.

"Pretpostavljam da je riječ o otrovu," reče on, iako je zapravo znao.

"Netko ga je otrovao?" upita ona, a njeno je iznenađenje zvučalo iskreno. Ili uvježbano.

"Žao mi je, signora. Zasad Vam ne mogu dati nikakve odgovore.

Ima li ovdje itko tko Vas može odvesti kući?" Za leđima, mogao je čuti iznenadni prasak pljeska, a zatim je taj isti pljesak nastavio dopirati do njegovih ušiju u valovima. Ona nije davala nikakvih naznaka da je čula bilo pljesak, bilo njegovo pitanje, jednostavno je zurila u njega i nijemo micala usnama.

"Ima li ikoga u ovom kazalištu tko Vas može odvesti kući, signora?"

Ona kimnu, konačno razumjevši što joj govori. "Da, da," reče ona, a zatim nastavi tišim glasom: "Moram sjesti." On je bio spreman na ovo, iznenađen udar stvarnosti koji zauzima mjesto prvotnog šoka. To je bilo ono što je obaralo ljude s nogu.

Primio ju je pod ruku i poveo je iza pozornice. Iako visoka, bila je tako vitka da joj je lako bilo pružati oslonac. Jedino slobodno mjesto koje je mogao vidjeti bio je mali pregradak slijeva, pretrpan daskama i opremom koju nije prepoznao. Spustio ju je na stolac ispred tih dasaka i mahnuo jednom od uniformiranih policajaca koji se bio pojavio iza kulisa, a koje su sada vrvjele ljudima u kostimima, koji su se klanjali i gomilali u skupine čim se zastor zatvorio.

"Idi dolje u bar i donesi čašu konjaka i čašu vode," zapovjedi on policajcu.

Signora Wellauer sjedila je na drvenom stolcu ravnoga naslona, objema rukama čvrsto stežući sjedalo i piljila u pod. Kimala glavom slijeva na desno niječno ili kao da odgovara na nekakvo unutrašnje pitanje.

"Signora, signora, jeste li došli u kazalište s prijateljima?"

Nije ga primjećivala i nastavila je sa svojim unutrašnjim, nijemim razgovorom.

"Signora," ponovi on, ovaj put spustivši ruku na njeno rame.

"Vaši prijatelji, jesu li ovdje?"

"Weltjevi," reče ona, ne podižući pogled. "Rekla sam im da ćemo se naći ovdje iza kulisa."

Policajac se vratio s dvije čaše. Brunetti uze manju čašu i pruži je njoj. "Popijte ovo, signora," reče on.

Ona uze čašu i iskapi je odsutno, a zatim to isto učini s čašom vode kad ju joj je on pružio, kao da nema nikakve razlike među njima.

On uze prazne čaše i odloži ih u stranu.

"Kad ste ga vidjeli, signora?"

"Molim?"

"Kad ste ga vidjeli?" "Helmuta?"

"Da, signora. Kad ste ga vidjeli?"

"Došli smo zajedno. Večeras. A zatim sam se ja vratila nakon..."

Njen glas se stiša.

"Nakon čega, signora?" upita on.

Jedan je trenutak proučavala njegovo lice prije nego što je odgovorila. "Nakon drugog čina. Ali nismo razgovarali. Bilo je prekasno. On je samo rekao - ne, nije rekao ništa." Nije mogao pouzdano reći je li njezina zbunjenost prouzročena šokom ili poteškoćama s jezikom, ali bio je siguran da je prešla točku na kojoj joj se mogu postavljati pitanja.

Iza njih, još jedan val pljeska strovalio se na njih, dižući se i padajući dok su pjevači izlazili na bis. Maknula je pogled s njega i pognula glavu, iako je izgledalo kao da je završila sa svojim unutarnjim razgovorom.

Rekao je policajcu da ostane s njom, dodavši da će neki prijatelji doći po nju. Kad dođu, ona može slobodno poći s njima.

Otišavši od nje, on se ponovo uputio prema svlačionici, gdje su se mrtvozornik i fotograf, koji su bili pristigli dok je Brunetti razgovarao sa signorom Wellauer, pripremali za odlazak.

"Još nešto?" Dr. Rizzardi upita Brunettija kad je ovaj ušao u svlačionicu.

"Ne. Autopsija?" "Sutra."

"Hoćeš li je ti obaviti?"

Rizzardi razmisli trenutak prije nego što odgovori. "Nije moj red, ali budući da sam pregledao tijelo, questore će me vjerojatno zamoliti da to učinim."

"U koliko sati?"

"Okol jedanaest. Trebao bih biti gotov rano poslijepodne."

"Doći ću do tebe," reče Brunetti.

"Nije potrebno, Guido. Ne moraš dolaziti u San Michele. Možeš nazvati, ili ću ja nazvati tebe u ured."

"Hvala, Dottore, ali želio bih doći. Već dugo nisam bio ondje. Želio bih posjetiti očev grob."

"Kako hoćeš." Rukovali su se i Rizzardi krenu prema vratima.

Nakratko je zastao, pa dodao: "On je bio posljednji velikan, Guido.

Nije smio umrijeti ovakvom smrću. Žao mi je što se ovo dogodilo."

"I meni je žao, Dottore." Doktor ode, a fotograf odmah za njim.

Čim su otišli, jedan od dvojice bolničara koji su stajali pokraj prozora, pušeći i promatrajući ljude kako prolaze dolje kroz mali campo, okrenuo se i prišao tijelu, koje je sada ležalo na nosilima na podu.

"Možemo li ga sada odnijeti?" zapita on nezainteresirano.

"Ne," reče Brunetti. "Čekajte dok svi ljudi ne napuste kazalište."

Bolničar koji je bio ostao pokraj prozora bacio je opušak van i prišao drugom kraju nosila. "To će dugo trajati, zar ne?" upita on, uopće se ne trudeći prikriti ozlovoljenost. Nizak i zdepast, govorio je s uočljivim napolitanskim naglaskom.

"Ne znam koliko će dugo trajati, ali čekajte dok se kazalište ne isprazni."

Napolitanac povuče rukav svoje bijele vjetrovke i znakovito provjeri koliko je sati. "Pa, nama smjena završava u ponoć, a ako budemo duže čekali, u bolnicu ćemo stići tek poslije ponoći."

U razgovor se sada uključio i prvi bolničar. "Prema sindikalnim propisima ne smijemo raditi nakon što nam je smjena gotova, osim ukoliko smo obaviješteni o tome dvadeset i četiri sata unaprijed. Ne znam što bismo trebali učiniti u ovakvoj situaciji."

Vrhom cipele pokazao je prema nosilima, kao da je na njemu nešto što su pronašli na cesti.

Na trenutak, Brunetti je došao u iskušenje da se pokuša nagoditi s njima. Ali to ga je brzo prošlo. "Vas dvojica ostat ćete ovdje i nećete otvoriti vrata ove prostorije sve dok vam ja to ne kažem."

Kad od njih nije dobio nikakav odgovor, on upita: "Jeste li shvatili? Obojica?" I dalje bez odgovora. "Je li vam jasno?"

"Ali sindikalni propisi..."

"Nek' ide do vraga i vaš sindikat i njegovi propisi," prasnu Brunetti. "Iznesete li ga odavde prije nego što vam ja to kažem, naći ćete se iza rešetaka prvi put kad pljunete na nogostup ili opsujete u javnosti. Ne želim cirkus kad ga budete iznosili. I zato ćete čekati sve dok vam ja ne kažem da odete." Bez da ih pita jesu li ga sada shvatili, Brunetti se okrenu i zalupi vrata za sobom.

Na otvorenom prostoru na kraju hodnika naletio je na opću gužvu. Kostimirani i nekostimirani ljudi vrzmali su se posvuda; po napetom pogledavanju prema zatvorenim vratima svlačionice znao je da su se vijesti o smrti bile proširile. Gledao je kako se vijesti i dalje šire, gledao je kako se dvije glave približavaju jedna drugoj i kako se jedna od njih naglo trza i pilji niz hodnik u ta vrata, iza kojih je bilo skriveno nešto o čemu su mogli tek nagađati. Jesu li željeli vidjeti tijelo? Ili su tek željeli sutrašnju temu za razgovor po kafićima?

Kad se vratio do signore Wellauer, muškarac i žena, oboje znatno stariji od nje, bili su s njom, a žena je klečala uz nju. Zagrlila je udovicu, koja je sada otvoreno jecala. Uniformirani policajac prišao je Brunettiju. "Rekao sam ti da oni mogu ići," reče mu Brunetti.

"Želite li da pođem s njima, gospodine?"

"Da. Jesu li ti rekli gdje ona živi?"

"Kod San Moisea, gospodine."

"Dobro; to je dovoljno blizu," reče Brunetti, a potom nastavi:

"Neka ni s kim ne razgovaraju," misleći pritom na novinare, koji su do sad jamačno već doznali. "Nemojte izaći kroz ulaz za glumce. Vidi može li se proći kroz kazalište."

"Da, gospodine," odgovori policajac, otpozdravivši tako odrješito da je Brunetti požalio što to nisu mogli vidjeti oni bolničari.

"Gospodine?" začuo je s leđa i okrenuo se te ugledao narednika Miottija, najmlađeg od tri policajca koje je bio poveo sa sobom.

"Što je, Miotti?"

"Imam popis ljudi koji su bili ovdje večeras: zbor, orkestar, scenski radnici, pjevači." "Koliko ih ima?"

"Više od stotinu, gospodine," reče on s uzdahom, kao da se ispričava zbog stotina radnih sati koje je taj popis predstavljao.

"Pa," reče Brunetti, a potom slegnu ramenima. "Idi do portierea i otkrij kako se prolazi kroz okretna vrata. Kakve isprave moraš

imati?" Kaplar je brzo zapisivao u svoju bilježnicu dok je Brunetti i dalje govorio. "Kako se još može ući? Može li se doći ovamo iz samog kazališta? S kim je Wellauer došao večeras? U koliko sati?

Je li itko ulazio u njegovu svlačionicu tijekom predstave? I kava, jesu li je donijeli iz bara ili je došla izvana?" Zastao je na trenutak, razmišljajući. "I vidi možeš li pronaći išta o porukama, pismima, telefonskim pozivima."

"Je li to sve, gospodine?"

"Nazovi Questura i nađi nekog tko će nazvati njemačku policiju."

Prije nego što se Miotti stigao pobuniti, on reče: "Reci im da nazovu prevoditelja za njemački jezik - kako joj je ono ime?"

"Boldacci, gospodine."

"Da. Reci im da je nazovu i neka ona nazove njemačku policiju.

Nije me briga je li kasno ili ne. Reci joj neka zatraži cijeli Wellauerov dosje. Sutra ujutro, ako je ikako moguće."

"Da, gospodine."

Brunetti kimnu. Policajac pozdravi i, s bilježnicom u ruci, pođe prema stubištu kojim će doći do ulaza za glumce.

"Još nešto, naredniče," reče Brunetti leđima koja su se udaljavala.

"Da, gospodine?" upita on, zastavši na vrhu stuba. "Budi pristojan."

Miotti kimnu, okrenu se oko svoje osi i nestade. Činjenica da je mogao ovo reći jednom policajcu a da se ovaj ne uvrijedi ponovo ga je podsjetila na to koliko je zahvalan na tome što su ga bili prebacili natrag u Veneciju nakon pet godina u Napulju.

Iako su na posljednje bisove izvođači bili izašli prije više od dvadeset minuta, ljudi iza pozornice nisu davali nikakvih naznaka da će otići. Nekolicina koja je izgledala imala više smisla za korisno trošenje vremena vrzmala se među ostalima, uzimajući stvari od njih: dijelove kostima, pojaseve, štapove za šetnju, vlasulje. Jedan je muškarac prošao tik ispred Brunettija noseći u rukama nešto što je sličila mrtvoj životinji. Brunetti se malo bolje zagleda i shvati da su ruke tog muškarca pune ženskih vlasulja.

Na suprotnoj strani tog prostora iza zastora Brunetti spazi Follina, policajca kojeg je bio poslao da nazove mrtvozornika.

Ovaj je prišao Brunettiju i rekao: "Mislio sam da biste željeli razgovarati s pjevačima, gospodine, pa sam ih zamolio da pričekaju gore. Zajedno s ravnateljem. To im se, čini se, nije svidjelo, ali objasnio sam im što se dogodilo pa su pristali. Ali im se to ipak nije svidjelo."

Oporni pjevači, Brunetti uhvati samog sebe kako razmišlja, pa opet, ponovi tu misao, oporni pjevači. "Dobro obavljen posao. Gdje su?"

"Na vrhu onih stuba, gospodine," reče on, pokazavši prema prvom odmorištu stubišta koje je vodilo do najviših katova kazališta.

Pružio je Brunettiju jedan primjerak večerašnjeg programa.

Brunetti pogleda imena, prepoznajući jedno ili dva, te krenu uz stubište. Tko je bio najneustrpljiviji, Folline?" upita Brunetti stigavši na vrh stuba.

"Sopranistica, signora Petrelli," odgovori policajac, pokazujući prema vratima koja su bila na kraju hodnika desno.

"Dobro," reče Brunetti, okrećući se na lijevo. "Onda ćemo ostaviti signoru Petrelli za kraj." Follinov osmijeh nagna Brunettija da se zapita kako je izgledao susret između revnog policajca i neraspložene primadone.

"Francesco Dardi - Giorgio Germont," pročitao on natpis otipkan na kartonskom pravokutniku pričvršćenom na vratima prve svlačionice slijeva. On pokuca dvaput i odmah začu povik iznutra

"Avanti!"

Bariton, čije je ime Brunetti bio prepoznao, sjedio je za malim toaletnim stolićem i marno brisao s lica šminku. Dardi je bio nizak čovjek, čiji je široki trbuh snažno pritiskao o rub toaletnog stolića dok se ovaj naginjao naprijed kako bi bolje vidio što radi.

"Ispricajte me, gospodo, što ne ustajem da vas pozdravim," reče on, ručnikom pomno uklanjajući crnu maskaru oko svog lijevog oka.

Brunetti odgovori kimnuvši glavom, ali ne reče ništa.

Trenutak kasnije, Dardi skrenu pogled sa zrcala prema dvojici muškaraca. "Da?" upita on, a potom se vratio uklanjajući šminke.

"Jeste li čuli što se dogodilo večeras?" upita Brunetti.

"Mislite na Wellauera?" "Da."

Kad je na svoje pitanje dobio tek ovaj jednosložni odgovor, Dardi spusti ručnik i okrenu se kako bi pogledao dvojicu policajaca.

"Mogu li vam pomoći, gospodo?" upita on, upućujući svoje pitanje Brunettiju.

Budući da mu je ovo više odgovaralo, Brunetti se nasmiješi i ljubazno odgovori. "Da, možda i možete." On preleti pogledom po listu papira u svojoj ruci, kao da će se tako prisjetiti muškarčeva imena. "Signor Dardi, kao što ste do sad jamačno saznali, maestro Wellauer je večeras umro."

Pjevač je laganim naklonom glave dao do znanja da je to već saznao, ništa više.

Brunetti nastavi. "Želio bih saznati od Vas sve što mi možete reći o večeras, o tome što se događalo između prva dva čina predstave." Na trenutak je zastao, i Dardi je ponovo kimnuo glavom, ne rekavši ni riječ.

"Jeste li večeras razgovarali s maestrom?"

"Vidio sam ga nakratko," reče Dardi, zavrtjevši se na svom stolcu i vrativši se svom uklanjanju šminke. "Kad sam došao u kazalište, on je razgovarao s jednim od majstora rasvjete, o nečemu iz prvog čina. Rekao sam mu 'Buona sera,' a zatim došao ovamo kako bih se našminkao. Kao što vidite," reče on, pokazujući rukom prema svojem odrazu u zrcalu, "za to treba vremena."

"U koliko ste ga sati vidjeli?" upita Brunetti. "Oko sedam, rekao bih. Možda nešto ranije, možda četvrt sata poslije, ali nipošto kasnije od toga." "I jeste li ga vidjeli nakon toga?" "Mislite ovdje ili iza pozornice?" "Svejedno."

"Nakon toga sam ga vidio jedino s pozornice, dok je stajao na podiju."

"Je li maestro bio s nekim kad ste ga vidjeli večeras?"

"Rekao sam Vam da je bio s jednim od majstora rasvjete."

"Da, sjećam se kad ste to rekli. Je li bio s nekim drugim?"

"S Francom Santoreom. U baru. Razmijenili su par riječi, ali to je bilo baš kad sam odlazio."

Iako je prepoznao ime, Brunetti upita: "A taj signor Santore, tko je on?"

Dardi uopće nije bio iznenađen Brunettijevim iskazivanjem neznanja. Uostalom, zašto bi jedan policajac morao prepoznati ime jednog od najslavnijih kazališnih redatelja u Italiji?

"On je redatelj," objasni Dardi. Dovršio je brisanje ručnikom i bacio ga na stol pred sebe. "Ovo je njegova produkcija." Pjevač uze svilenu kravatu koja je ležala na suprotnom kraju stola, provuče je ispod ovratnika svoje košulje i pažljivo sveže čvor. "Želite li još štogod?" upita on, neutralnim glasom.

"Ne, mislim da bi to bilo sve. Hvala Vam na pomoći. Ukoliko poželimo ponovo razgovarati s Vama, signor Dardi, gdje ćemo Vas pronaći?"

"U Grittiju." Pjevač pogleda brzo i zbunjeno Brunettija, kao da je htio saznati postoje li uopće drugi hoteli u Veneciji, ali nekako se to boji pitati.

Brunetti mu zahvali i izađe na hodnik s Follinom. "Tenora ćemo iskušati sljedećeg, zar ne?" upita on prelijećući pogledom po programu.

Kimajući, Follin ga povede niz hodnik do vrata na suprotnoj strani.

Brunetti pokuca, zastane na trenutak, nije čuo odgovora. On ponovo pokuca i začu nekakvu buku iznutra, što je protumačio kao poziv da uđe. Kad je ušao, ondje je sjedio nizak, mršav muškarac, potpuno

odjeven, s ogrtačem prebačenim preko rukonaslona na stolcu, u stavu naučenom na predavanjima iz glume, a koji je trebao iskazivati 'zlovoljnu nestrpljivost'.

"Ah, signor Echeveste," s pretjeranim izljevom oduševljenja, Brunetti krenu brzo prema njemu pružajući mu svoju ruku kako ovaj ne bi trebao ustati. "Strahovita mi je čast što sam Vas upoznao." Da je Brunetti nekim slučajem bio upisan u istu glumačku školu, u tom trenutku bi odrađivao zadatak

'strahopoštovanje u nazočnosti nevjerojatno nadarenog čovjeka'.

Poput zaleđenog potoka početkom ožujka, Echevesteova ljutnja otopila se pod toplinom Brunettijevog laskanja. S malim naporom, mladi je tenor ustao iz svog stolca i blago se službeno naklonio Brunettiju.

"A s kim imam čast?" upita on blago naglašenim talijanskim.

"Commissario Brunetti, gospodine. Ja sam predstavnik policije u ovom vrlo žalosnom događaju."

"Ah, da," odgovori ovaj, kao da je nekad čuo za policiju, nekad davno, ali je zaboravio čemu ona služi. "Dakle, Vi ste ovdje zbog cijelog ovog," reče on te zastade, mlohavo vrteći rukom, čekajući da mu netko kaže odgovarajuću riječ. I kao naručena, ona stiže:

"... ovog nesretnog slučaja s maestrom."

"Da, jesam. Vrlo nesretnog, vrlo tužnog," blebetao je Brunetti, cijelo vrijeme ne skidajući očiju s tenorovih. "Bi li Vam bilo nezgodno odgovoriti na nekoliko pitanja?"

"Ne, naravno da ne bi," odgovori Echeveste i elegantno se spusti natrag na svoj stolac, ali je prije toga pažljivo zadigao nogavice na koljenima kako bi sačuvao izglačanu crtu oštru poput noža.

"Volio bih Vam pomoći. Njegova smrt predstavlja velik gubitak za svijet glazbe."

Suočen s tako začuđujuće otrcanom primjedbom, Brunetti nije mogao učiniti ništa drugo doli na trenutak s poštovanjem pognuti glavu, a potom je ponovo podići s pitanjem: "U koliko sati ste došli u kazalište?"

Echeveste se malko zamislio prije nego što je odgovorio. "Rekao bih, oko sedam i trideset. Bilo je kasno. Kasnio sam. Shvaćate?" i nekako, u tom pitanju, uspio je prenijeti prizor u kojem se on nerado izvlači iz zgužvanih prekrivača i napušta zavodnu ženu.

"A zašto ste kasnili?" upita Brunetti, znajući da to ne bi smio pitati, i čekajući da vidi kako će to pitanje utjecati na maštu.

"Šišao sam se," odvrati tenor.

"Kako se zove Vaš brijlač?" upita Brunetti ljubazno.

Tenor navede ime brijlačnice svega nekoliko ulica udaljene od kazališta. Brunetti baci pogled na Follina, koji to zabilježi.

Provjerit će sutra.

"A kad ste Vi došli u kazalište, jeste li vidjeli maestra?"

"Ne, ne. Nisam vidio nikoga." "I bilo je sedam i trideset kad ste pristigli?" "Da. Barem koliko se ja mogu sjetiti." "Jeste li vidjeli ikoga ili razgovarali s ikim kad ste došli?"

"Ne, nikog. Ni s kim nisam razgovarao."

Čak i prije nego što je Brunetti stigao osvrnuti se na neobičnost toga, Echeveste objasni. "Vidite, nisam ušao kroz ulaz za glumce.

Ušao sam kroz orkestar."

"Nisam znao da je to moguće," reče Brunetti, zainteresiran što se onuda može doći do pozadine pozornice.

"Pa," reče Echeveste, spustivši pogled na svoje ruke. "Obično nije moguće, ali imam prijatelja koji dovodi gledatelje do njihovih sjedala, i on me pustio unutra, tako da nisam morao ulaziti kroz ulaz za glumce."

"Možete li mi reći zašto ste to učinili, signor Echeveste?"

Tenor je podigao ruku kako bi odmahnuo na to, i ostavio je tako na trenutak mlitavo u zraku ispred njih, kao da se nada da će to izbrisati ili odgovoriti na pitanje. Nije učinilo ni jedno ni drugo.

Spustio je tu ruku na drugu i rekao, jednostavno: "Bojao sam se."

"Bojali ste se?"

"Bojao sam se maestra. Dvaput sam zakasnio na probe i on je bio vrlo ljut zbog toga, vikao je. Kad je bio ljut, znao je biti strašno neugodan. A ja nisam htio ponovo proživljavati isto." Brunetti je pretpostavio da samo zbog poštovanja prema mrtvima nije upotrijebio neku snažniju riječ od 'neugodan'.

"Dakle, ušli ste onuda tako da izbjegnute susret s njim?"

"Da."

"Jeste li ga uopće vidjeli ili razgovarali s njim? Osim s pozornice?"

"Ne, nisam."

Brunetti ustade i opet se vrlo teatralno nasmiješi. "Hvala Vam na Vašem vremenu, signor Echeveste."

"Bilo mi je zadovoljstvo," odgovori ovaj, ustajući sa svog stolca.

Pogledao je Follina pa Brunettija i zapitao: "Smijem li sada poći?"

"Naravno. Samo mi recite gdje ste odsjeli?"

"U Grittiju" odgovori on, s istim zbunjenim pogledom kakav mu je bio uputio Dardi. Bilo je to dovoljno da se čovjek zapita ima li uopće drugih hotela u gradu.

3

Kad je Brunetti izašao iz svlačionice, našao je Miottija kako ga čeka pred vratima. Mladi je policajac ispričao kako je Franco Santore, redatelj, bio odbio čekati rekavši kako, ako itko želi razgovarati s njim, može ga pronaći u hotelu Fenice, odmah do kazališta. Brunetti kimnu, i gotovo mu je bilo drago što su ga uvjerali da postoje i drugi hoteli u gradu.

"Dakle, ostala nam je samo sopranistica," reče Brunetti, hodajući niz hodnik. Uobičajeni komad kartona bio je pričvršćen na vrata.

"Flavia Petrelli - Violetta Valéry." Ispod toga, nalazio se niz nečeg što je sličilo kineskim znakovima ispisanim tankom crnom olovkom.

Pokucao je na vrata i dao znak dvojici policajaca da ostanu vani.

"Avanti začu on te otvori vrata. Dvije žene su ga čekale u sobi i njega je iznenadilo to što nije mogao pogoditi koja od njih je sopranistica. Kao i svi Talijani, znao je za "La Petrelli." Brunetti ju je gledao kako pjeva samo jednom, prije nekoliko godina, i kao kroz maglu se prisjećao njenih slika iz novina.

Tamnija od dvije žene stajala je leđima okrenuta toaletnom stoliću, dok je druga sjedila na drvenom stolcu uspravnoga naslona prislonjenom na zid na suprotnom kraju prostorije.

Nijedna nije progovorila kad je on ušao i Brunetti je iskoristio muk kako bi ih proučio.

Pretpostavio je da je žena koja je stajala u kasnim dvadesetim ili ranim tridesetim godinama. Bila je odjevena u ljubičasti džemper i dugu crnu suknju koja je prekrivala sare crnih kožnih čizama.

Čizme su imale niske pete i bile načinjene od vrlo fine kože kakva se upotrebljava za izradu rukavica, i Brunetti se mutno sjećao kako je jednom šetao sa svojom ženom pokraj izloga trgovine braće Rossetti i njenog usklika kako je suludo platiti par čizama pola milijuna lira. Bio je siguran da je bila riječ o ovim čizmama.

Imala je crnu, prirodno kovrčavu kosu do ramena, koju biste mogli rezati čime god vas je volja pa da ipak uvijek izgleda savršeno. Njene bistre zelene oči nisu išle uz maslinastu put, i na pamet mu je pala boja stakla, ali opet, prisjetivši se tih čizama, pomislio je na smaragde.

Žena koja je sjedila činila se nekoliko godina starija i kosu, u kojoj se tu i tamo našla koja sijeda vlas, je šišala vrlo kratko, onako kako su se

šišali rimski imperatori u doba polaganog pada carstva. Kratkoća kose naglašavala je finoću kostiju lica i nosa.

Krenuo je nekoliko koraka prema ženi koja je sjedila i napravio pokret koji bi se mogao protumačiti kao naklon. "Signora Petrelli?" upita on. Ona kimnu ali ne reče ništa. "Čast mi je upoznati Vas i jedino zbog čega žalim je što to mora biti pod ovakvim nesretnim okolnostima." Budući da je ona bila jedna od vodećih opernih pjevačica današnjice, osjećao je neodoljivu težnju da s njom razgovara pretjeranim jezikom opere, kao da on igra jednu od uloga.

Ona ponovo kimnu, nimalo mu ne pomažući da skine s pleća teret govorenja.

"Želio bih s Vama porazgovarati o smrti maestra Wellauera."

Bacio je pogled prema ženi na drugom kraju sobe i dodao: "I s Vama, također," ostavljajući jednoj od njih da izgovori ime druge žene.

"Brett Lynch," izgovori pjevačica. "Moja prijateljica i tajnica."

"Je li to američko ime?" upita on ženu čije je to bilo ime.

"Da, jest," odgovori umjesto nje signora Petrelli.

"Ne bi li onda bilo bolje kad bismo razgovarali na engleskom?"

upita on, nemalo ponosan na brzinu s kojom se mogao prebaciti s jednog jezika na drugi.

"Bilo bi jednostavnije kada bismo razgovarali na talijanskom,"

reče Amerikanka, progovorivši po prvi put i rabeći talijanski u kojem se nije mogla razaznati ni trunčica stranog naglaska.

Njegova je reakcija bila potpuno nesvjesna i obje su je žene zapazile. "Osim ako ne biste željeli razgovarati na venezianu,"

produži ona, s lakoćom se prebacivši na mjesno narječje, kojim se služila savršeno. "Ali onda bi Flavia mogla imati poteškoća u praćenju onoga o čemu govorimo." Lice mu je bilo potpuno bezizražajno, ali Brunettiju je bilo jasno da će mnogo vremena proći prije nego što se ponovo odvaži hvalisati svojim engleskim.

"Onda ćemo razgovarati na talijanskom," reče on, okrećući se prema signori Petrelli. "Hoćete li odgovoriti na nekoliko pitanja?"

"Svakako," odgovori ona. "Biste li voljeli sjesti, signor..."

"Brunetti," uskoči on. "Policijski commissario."

Njegova titula ju ni najmanje nije impresionirala. "Biste li voljeli sjesti, dottore Brunetti?"

"Ne, hvala." Izvadio je bilježnicu iz džepa, uzeo olovku uglavljenu među stranicama i pripremio se da se pretvara kako pravi bilješke, što

je rijetko činio, jer je više volio pustiti oči i misli da slobodno vrludaju tijekom prvog ispitivanja.

Signora Petrelli čekala je dok nije skinuo poklopac s olovke, a zatim upitala: "Što biste željeli znati?"

"Jeste li ga vidjeli ili razgovarali s maestrom večeras?" Zatim, prije nego što je dospjela izreći, on nastavi: "Osim što ste ga vidjeli dok ste bili na pozornici, naravno."

"Samo sam ga pozdravila 'buona sera' kad sam došla i jedno drugom smo zaželjeli 'in boca al lupo.' Ništa više od toga."

"I to je bila jedina prigoda kad ste razgovarali s maestrom?"

Prije nego što je odgovorila, bacila je pogled prema drugoj ženi.

On je zadržao pogled na sopranistici, tako da nije imao pojma kakav je izraz lica druge žene. Stanka se produljila, ali prije nego što je dospio ponoviti pitanje, sopranistica je konačno odgovorila.

"Ne, kasnije ga nisam vidjela. Naravno, vidjela sam ga s pozornice, kao što ste i sami rekli, ali nismo razgovarali."

"Uopće?"

"Ne, uopće," odmah je odgovorila.

"A tijekom stanki? Gdje ste bili?"

"Ovdje. Sa signorinom Lynch."

"A Vi, signorina Lynch?" upita on, naglašavajući njeno prezime s potpunim izostankom naglasaka, kao da se morao usredotočiti da to učini. "Gdje ste Vi bili za vrijeme predstave?"

"Ovdje u svlačionici za vrijeme glavnine prvog čina. Spustila sam se dolje da poslušam 'Sempre libera,' ali sam se potom vratila ovamo gore. I ovdje sam bila tijekom ostatka predstave," odgovori ona smireno.

Osvrnuo se po goloj prostoriji, tražeći pogledom nešto što bi je moglo zaokupiti za to vrijeme. Uхватила je njegov pogled i izvukla tanku knjižicu iz džepa svoje suknje. Na njoj je vidio kineske znakove kakvi su bili na kartonskoj pločici s imenom na vratima.

"Čitala sam," objasni ona, pružajući mu knjižicu. Uputila mu je potpuno prijazan osmijeh, kao da je sada pripravna raspravljati o knjizi, ako on to želi.

"A jeste li razgovarali s maestrom Wellauerom tijekom večeri?"

"Kao što Vam je signora Petrelli rekla, razgovarale smo s njim kad smo došle, ali nakon toga nisam ga više vidjela." Brunetti, prigušujući svoj impuls da kaže, ne, signora Petrelli nije bila spomenula da su njih

dvije bile došle zajedno, dopusti joj da nastavi. "Nisam ga mogla vidjeti s mjesta iza pozornice na kojem sam stajala, a tijekom obje stanke bila sam ovdje u svlačionici."

"Bili ste ovdje sa signorom Petrelli?" Ovaj put je Amerikanka bila ta koja je bacila pogled prema drugoj ženi prije nego što je dala odgovor.

"Da, sa signorom Petrelli, upravo onako kako Vam je i ona rekla."

Brunetti zaklopi svoju bilježnicu, u kojoj nije bio zapisao ništa drugo doli Amerikankino prezime, kao da time želi zabilježiti svu strahotu riječi sastavljene od pet suglasnika. "U slučaju da Vam budemo morali postaviti još pitanja, možete li mi reći gdje Vas mogu pronaći, signora Petrelli?"

"Cannaregio 6134," reče ona, iznenadivši ga navođenjem jednog potpuno stambenog dijela grada.

"Je li to Vaš stan, signora?"

"Ne, moj je," upadne u riječ druga žena. "I ja ću biti ondje."

On otvori svoju bilježnicu i zapisa adresu. Ne gubeći ritam koji je zadao, on upita: "A telefonski broj?"

Rekla mu je i to, naglasivši da broj ne može naći u telefonskom imeniku, a zatim dodala kako se stan nalazi u blizini bazilike SS.

Giovanni e Paolo.

Ponovo zauzevši svoj službeni stav, on se lagano nakloni i reče:

"Hvala vam objema, signore, i ispričavam se ako sam vam prouzročio neugodnosti."

Čak iako je i jedna od njih pomislila kako mu je rječnik neobičan, nijedna to nije pokazala. Nakon razmjene još nekoliko ljubaznih fraza, napustio je svlačionicu i poveo dvojicu policajaca koji su ga čekali pred vratima niza uske stube koje su vodile iza pozornice.

Treći ih je policajac čekao u podnožju stuba.

"Dakle?" upita ga Brunetti.

Policajac se nasmiješi, zadovoljan što može nešto prijaviti. "I Santore, redatelj, i La Petrelli razgovarali su s njim u svlačionici.

Santore je bio kod njega prije predstave, a ona je došla k njemu nakon prvog čina."

"Tko ti je to rekao?"

"Jedan od scenskih radnika. Rekao mi je da je Santore izgledao ljut kad je odlazio, ali to je bio tek dojam koji je čovjek stekao.

Nije čuo nikakvo vikanje niti bilo što drugo."

"A signora Petrelli?"

"Pa, čovjek nije bio siguran je li to bila La Petrelli, ali nosila je plavi kostim."

Miotti ovdje upadne u riječ. "Ona nosi plavu haljinu u prvom činu."

Brunetti mu uputi upitan pogled.

Je li moguće da je Miotti pognuo glavu prije nego što je progovorio? "Vidio sam pokus prošli tjedan, gospodine. A ona nosi plavu haljinu u prvom činu."

"Hvala, Miotti," reče Brunetti, ne dižući glas.

"To je zbog moje djevojke, gospodine. Njen rođak je u zboru i nabavlja nam ulaznice."

Brunetti kimnu glavom, smiješeći se, ali uvidio je da bi mu bilo puno draže da on to nije rekao.

Policajac koji je podnosio prijavak povuče rukav i pogleda na sat.

"Nastavi," reče mu Brunetti.

"Rekao mi je da ju je vidio kako izlazi iz njegove svlačionice pred kraj stanke, i da je bila ljutita, vrlo ljutita."

"Na kraju prve stanke?"

"Da, gospodine. Bio je siguran u to."

Imajući u vidu to što mu je policajac rekao, Brunetti reče: "Kasno je, a ne vjerujem da ćemo išta više saznati večeras." Ostali se osvrnuše po sada pustom kazalištu. "Sutra pokušajte pronaći još

nekog tko ju je možda vidio. Ili tko je možda vidio nekog drugog da ulazi u svlačionicu." Njihovo se raspoloženje naizgled popravilo kad je spomenuo sutra. "To je sve za večeras. Možete ići." Kad su se počeli udaljavati, on zazva: "Miotti, jesu li već odnijeli tijelo u bolnicu?"

"Ne znam, gospodine," reče on, gotovo s krivnjom, kao da se boji da će commissario opozvati pohvalu koju mu je bio uputio trenutak ranije.

"Pričekaj ovdje dok ne provjerim," reče mu Brunetti.

Otputio se do svlačionice i otvorio vrata ne gubeći vrijeme na kucanje. Dvojica bolničara sjedili su na sklopivim stolcima, s nogama na stolu između njih. Na podu pokraj njih, prekriven plahtom, potpuno zaboravljen, ležao je jedan od najvećih glazbenika ovog stoljeća.

Podigli su pogled kad je Brunetti ušao unutra, ali nisu se obazirali na njega. "Sada ga možete odnijeti u bolnicu," reče on, potom se okrenu i izađe van, pažljivo zatvorivši vrata za sobom.

Miotti ga je čekao gdje ga je bio ostavio, listajući svoju bilježnicu koja je bila vrlo slična onoj kakvu je Brunetti nosio sa sobom.

"Hajdemo na piće," reče Brunetti. "Hotel je vjerojatno jedino mjesto otvoreno u ovo doba." On uzdahnu, sada osjećajući umor.

"I meni bi dobro došlo piće." On krenu nalijevo, ali je ustanovio da se vraća prema pozornici. Stubište kao da je nestalo. Toliko je vremena proveo unutar kazališta, penjući se i spuštajući stubama, idući hodnicima i vraćajući se njima, da je potpuno izgubio osjećaj za prostor i nije imao pojma kako izaći.

Miotti ga lagano dodirnu po podlaktici i reče: "Ovuda, gospodine," te ga povede nalijevo i niza stube kojima su se bili popeli prvi put prije više od dva sata.

U podnožju stuba, portiere, ugledavši Miottijevu uniformu, posegnu rukom ispod pulta za kojim je sjedio i pritisnu dugme kojim je otkočio okretna vrata koja su priječila izlaz iz kazališta.

Pokretom im pokaza kako samo moraju gurnuti vrata. Znajući da je Miotti već bio ispitao čovjeka o tome tko je bio ulazio i izlazio iz kazališta te večeri, Brunetti se nije zamario time da mu postavlja ikakva pitanja, već je izašao ravno iz kazališta na pusti campo s druge strane vrata.

Prije nego što su krenuli uskom uličicom koja je vodila do hotela, Miotti upita: "Hoćete li me trebati za ovo, gospodine?"

"Ne moraš brinuti zbog toga što ćeš popiti piće, a još si uvijek u uniformi," utješi ga Brunetti.

"Ne, nije to, gospodine." Možda je momak bio jednostavno umoran.

"Pa, gospodine, portiere je prijatelj moga oca, tako da sam mislio, ako se vratim i pozovem ga na piće, možda će mi reći nešto više nego što je rekao ranije." Kad mu Brunetti nije ništa uzvratio, on brzo reče: "Bila je to samo zamisao, gospodine. Nisam mislio..."

"Ne, to je dobra zamisao. Vrlo dobra. Vрати se i popričaj s njim.

Vidimo se sutra ujutro. Mislim da nema potrebe da budeš u uredu prije devet."

"Hvala Vam, gospodine," reče Miotti revno se smiješeći. Vojnički ga je pozdravio, a Brunetti mu je odgovorio letimice mahnuvši rukom, pa se mladić okrenuo ponovo prema kazalištu i policijskom poslu.

4

Brunetti je hodao prema hotelu, koji je još uvijek bio obasjan svjetlošću, iako je u to doba ostatak grada bio zamračen i spavao.

Nekoć prijestolnica raskalašenosti europskog kontinenta, Venecija se pretvorila u dremljivi provincijski gradić koji je doslovce prestajao živjeti nakon devet ili deset sati navečer.

Tijekom ljetnih mjeseci, Venecija se prisjećala svoje kurtizanske prošlosti i sjaja, sve dok su turisti plaćali, a lijepo vrijeme trajalo, ali zimi se pretvarala u otrcanu staru babuskaru, koja je jedva čekala da se rano zavuče u krpe, ostavljajući svoje puste ulice mačkama i sjećanjima na prošlost.

Ali ovo su bili sati kada je, za Brunettija, grad postajao najljepši, jer su to bili sati kada je on, Venecijanac od glave do pete, mogao osjetiti nešto od stare slave toga grada. Tama noći prekrivala je mahovinu koja se uspuzala stubama palazza koji su obrubljivali Veliki Kanal, zaklanjala pogledu pukotine na zidovima crkava i skrivala mjesta na kojima je otpala ukrasna štukatura s pročelja javnih zgrada. Poput mnogih žena u izvjesnim godinama, i gradu je trebala pomoć varljivog svjetla kako bi ponovo iskazao svoju izgublenu ljepotu. Brod koji je tijekom dana prevozio sapun ili kelj, u noći bi postajao naoko tajanstveno plovilo koje je plutalo prema nekakvom misterioznom odredištu. Magle koje su bile uobičajene u ovo zimsko vrijeme mogle su ljudima i stvarima dati drugi oblik, čak pretvoriti dugokose adolescente, koji su se okupljali na uličnim uglovima i pušili, u misteriozne fantome iz prošlosti.

Bacio je pogled prema zvjezdama koje su se jasno vidjele iznad tame neosvijetljene ulice, i uočio njihovu ljepotu. Zadržavši tu sliku u glavi, produžio je prema hotelu.

Predvorje je bilo prazno i imalo onaj napušten izgled kakav je uobičajen na javnim mjestima noću. Na recepciji, iza pulta, sjedio je noćni vratar, zavaljen u stolcu prislonjenom naslonom o zid, i čitao sportske novine od toga dana. Jedan je starac sa zeleno-crnom prugastom pregačom prosipao piljevinu po mramornom podu predvorja i prao ga. Kad je Brunetti opazio da je bio ostavio za sobom trag kroz finu drvenu piljevinu, i da neće moći prijeći predvorjem a da ne zaprlja već pometen pod, pogledao je starca i rekao: "Scusi."

"Nema veze," reče mu starac i prođe svojom metlom iza njega.

Čovjek koji je čitao nije se čak ni potrudio dići pogled s novina.

Brunetti produži kroz predvorje hotela. Šest ili sedam skupina velikih tapeciranih naslonjača bilo je privučeno oko niskih stolova. Brunetti prođe onuda i krene pridružiti se jedinoj osobi u toj prostoriji. Ako je bilo za vjerovati novinarima, muškarac koji je ondje sjedio bio je najbolji kazališni redatelj koji je trenutno djelovao u Italiji. Prije dvije godine, Brunetti je bio gledao njegovu postavu jedne Pirandellove drame u kazalištu Goldoni i bio je impresioniran njome, više režijom nego glumom, koja je bila osrednja. Za Santorea se znalo da je homoseksualac, ali u kazališnom svijetu gdje je miješani brak onaj između muškarca i žene, njegov osobni život nikad nije bio predstavljao prepreku njegovom uspjehu. A sada se pričalo da je viđen kako ljutito napušta svlačionicu čovjeka koji je bio umro nasilnom smrću nedugo potom.

Santore je ustao kad mu je Brunetti prišao. Rukovali su se i predstavili se jedan drugome. Santore je bio čovjek prosječne visine i građe, ali imao je lice boksača pri kraju nesretne karijere.

Njegov je nos bio spljošten, a pore na licu velike. Usta su mu bila široka, usne debele i vlažne. Upitao je Brunettija bi li popio štogod, i iz njegovih usta izašle su riječi izrečene najčišćim firentinskim naglaskom, izgovorene jasno i skladno kao da ih izgovara glumac. Brunetti pomisli kako je Dante sigurno zvučao ovako.

Kad je Brunetti prihvatio njegov prijedlog da popiju čašicu konjaka, Santore ode po piće. Nasamo, Brunetti promotri knjigu koju je drugi muškarac ostavio otvorenu na stolu pred sobom, a zatim je privuče k sebi.

Santore se vratio, noseći dvije čašice, obje velikodušno ispunjene konjakom.

"Hvala," reče Brunetti, prihvativši čašu i potegavši velik gutljaj.

Pokazao je rukom na knjigu i odlučio početi s tim, umjesto s uobičajenim očekivanim pitanjima o tome gdje je bio, što je radio.

"Eshil?"

Santore se nasmiješi na to pitanje, skrivajući svoju moguću iznenađenost time što jedan policajac zna pročitati naslov na grčkom.

"Čitate li ga iz zadovoljstva ili zbog posla?"

"Pretpostavljam da biste to mogli nazvati poslom," odgovori Santore i gucne malo konjaka. "Za tri tjedna trebao bih započeti s novom postavom Agamemnona u Rimu."

"Na grčkom?" zapita Brunetti, ali bilo je očito da ne misli tako.

"Ne, na talijanskom." Santore je na trenutak zašutio, a zatim dopustio svojoj znatiželji da nadvlada. "Kako to da jedan policajac zna grčki?"

Brunetti zavrti čašom burkajući tekućinu u njoj. "Četiri godine grčkog. Ali jako davno. Zaboravio sam gotovo sve što sam znao."

"Ali još uvijek možete prepoznati Eshila?"

"Znam čitati slova. Ali bojim se da je to sve što znam." On potegnu još gutljaj pića i nastavi: "Ono što sam oduvijek volio kod Grka je to da na pozornici nikad nije bilo nasilja."

"Za razliku od nas?" upita Santore, a zatim ponovo upita: "Za razliku od ovog?"

"Da, za razliku od ovog," prizna Brunetti, čak se niti ne trudeći da se začudi kako je Santore saznao da je smrt bila nasilna.

Kazalište je bilo malo, tako da je on to vjerojatno saznao i prije policije, vjerojatno i prije nego što su ih pozvali.

"Jeste li razgovarali s njim večeras?" Nije bilo potrebno rabiti imena.

"Da. Posvađali smo se prije početka predstave. Našli smo se u baru i otišli do njegove svlačionice. Ondje smo se počeli prepirati."

Santore je govorio bez zastajkivanja. "Ne sjećam se jesmo li vikali jedan na drugoga, ali razgovarali smo povišenim tonom."

"Oko čega ste se svađali?" upita Brunetti, smireno, kao da razgovara sa starim prijateljem i kao da je jednako siguran da će dobiti iskren odgovor.

"Bili smo postigli usmeni dogovor oko ove predstave. Ja sam svoj dio dogovora ispunio. Helmut je odbio ispuniti svoj."

Umjesto da zamoli Santorea da pojasni svoju primjedbu, Brunetti dokrajči svoj konjak i spusti čašu na stol između njih dvojice, čekajući da ovaj nastavi.

Santore skupi dlanove pri dnu svoje čaše i lagano ju je kotrljao među dlanovima. "Pristao sam režirati tu predstavu jer je on obećao pomoći jednom mom prijatelju da nađe posao ovog ljeta, na Halle Festivalu. To nije neki veliki festival i nije to bila nikakva glavna uloga, ali Helmut je pristao razgovarati s redateljima i zamoliti ih da daju ulogu mome prijatelju. Helmut je imao ravnati samo jednom operom ondje." Santore prinese čašu svojim usnama i otpije gutljaj. "Oko toga smo se svađali."

"Što ste govorili tijekom svađe?"

"Nisam baš siguran da pamtim sve što sam rekao ili što je on rekao, ali sjećam se da sam rekao da mislim da je to što je on učinio, budući

da sam ja već obavio svoj dio dogovora, nečasno i nemoralno." On uzdahnu. "Uvijek kad biste razgovarali s Helmutom, na kraju biste zvučali poput njega."

"A što je on rekao na to?"

"Nasmijao se."

"Zašto?"

Prije nego što je odgovorio, Santore upita: "Hoćete li još jedno piće? Ja ću još jedno."

Brunetti kimnu glavom u znak zahvalnosti. Ovaj put, kad je Santore otišao po piće, zabacio je glavu unatrag, spustivši je na naslon, i zatvorio oči.

Otvorio ih je kad je čuo približavanje Santoreovih koraka.

Prihvatio je čašu koju mu je ovaj pružio i zapitao, kao da nije bilo stanke u njihovom razgovoru: "Zašto se nasmijao?"

Santore se spusti u svoj naslonjač, ovaj put držeći dlan jedne ruke ispod čaše. "Jednim dijelom, pretpostavljam, zato jer je Helmut smatrao da je iznad obične moralnosti. Ili je možda mislio da je uspio stvoriti svoju vlastitu moralnost, različitu od naše, bolju." Brunetti ne reče ništa, tako da je Santore nastavio. "To je gotovo kao da je samo on imao pravo odrediti što znači moralnost, gotovo kao da je mislio da nitko drugi nema pravo koristiti taj pojam. Jamačno je držao da ja nemam pravo koristiti ga." On slegnu ramenima, gucnu malo konjaka.

"A zašto bi tako mislio?"

"Zbog moje homoseksualnosti," odgovori ovaj jednostavno, dajući do znanja da smatra da je to pitanje jednako važno kao, recimo, izbor dnevnih novina.

"Je li to razlog zašto je odbio pomoći Vašem prijatelju?"

"Na kraju krajeva, jest," reče Santore. "Ispočetka, govorio je kako je to zato jer Saverio nije dovoljno dobar, da nema dovoljno glumačkog iskustva. Ali pravi se razlog pokazao kasnije, kad me optužio da želim uslugu za svog ljubavnika." Nagnuo se naprijed i spustio svoju čašu na stol. "Helmut od pamtivijeka sebe vidi kao nekakvog zaštitnika javnog ćudoređa," reče on, a potom se gramatički ispravi: "Vidio se." "I je li on?" upita Brunetti.

"Je li tko što?" upita Santore sav zbunjen, zaboravivši na svu gramatiku.

"Je li on Vaš ljubavnik, taj pjevač?"

"Oh, ne. Nije. Tim više."

"Je li on homoseksualac?"

"Ne, nije čak ni to."

"Pa zašto je onda Wellauer odbio?"

Santore se zagleda ravno u njegove oči i upita: "Koliko Vi znate o njemu?"

"Vrlo malo, i to samo o njegovom životu glazbenika, i to samo ono što je bilo objavljeno u novinama i časopisima proteklih godina.

Ali o njemu kao čovjeku ne znam ništa." A to, uvidje Brunetti, ga je počelo vrlo zanimati, jer je rješenje njegove pogibije moralo ležati ondje, kao što je to uvijek bio slučaj.

Santore ne reče ništa, tako da ga je Brunetti potaknuo da priča.

"O pokojnicima sve najljepše, Zar ne? Je li tako?"

"I ništa loše o onima s kojima ćete možda ponovo morati raditi," dodade Santore.

Brunetti je samog sebe iznenadio rekavši: "To mi ne izgleda moguće u ovom slučaju. O kakvim lošim stvarima je riječ?"

Santore je pogledao policajca i neko vrijeme proučavao njegovo lice, s ispitivačkim izrazom koji bi možda dao glumcu ili pjevaču kad bi odlučivao o tome kako ga upotrijebiti tijekom predstave.

"To su uglavnom glasine," reče on naposljetku.

"Kakve glasine?"

"Da je bio nacist. Nitko ne zna pouzdano, a čak i ako je itko to znao, nitko ne govori o tome, ili je već sve što je rečeno nekad davno palo u zaborav, ondje gdje sjećanje ne seže. On je dirigirao za njih dok su bili na vlasti. Čak se pričalo da je dirigirao za Fuhrera. Ali on je izjavio da je to morao učiniti kako bi spasio živote nekih svirača u svojem orkestru, koji su bili Židovi. I oni jesu preživjeli rat, ti Židovi, i svirali su u orkestru tijekom cijelog rata. A tako je činio i on, svirao je i preživio. A njegov ugled, tko zna zašto, nikad nije bio zblaćen zbog svih tih godina ili zbog svojih privatnih koncerata pred Fuhrerom. Nakon rata," Santore nastavi pričati neobično mirnim glasom: "izjavio je kako se bio 'suprotstavljao moralno' i dirigirao protiv svoje vlastite volje." On potegnu malen gutljaj iz svoje čaše. "Nemam pojma je li to istina, je li bio pripadnik nacističke stranke ili ne, na koji je način bio uključen u sve to. A valjda me nije ni briga."

"Zašto to onda spominjete?" upita Brunetti.

Santore se glasno nasmija, tako da je njegov glas ispunio prostoriju. "Valjda zato jer vjerujem da je to istina."

Brunetti se nasmiješi. "Možda."

"A vjerojatno zato jer me jest briga."

"Isto tako," složi se Brunetti.

Pustili su da između njih zavlada tišina sve dok Brunetti nije upitao: "Koliko o tome stvarno znate?"

"Znam da je održavao te koncerte tijekom cijelog rata. I znam da je, u jednom slučaju, kći jednog od glazbenika otišla sama k njemu i preklinjala ga da pomogne njenom ocu. I znam da je taj glazbenik preživio rat."

"A kći?"

"Preživjela je rat." "Dakle?" upita Brunetti.

"Dakle ništa, pretpostavljam," slegnu Santore ramenima. "Osim toga, uvijek je bilo lako zaboraviti čovjekovu prošlost i misliti samo na njegovu genijalnost. Nikad nije postojao nitko nalik njemu, i bojim se da na svijetu više ne postoji nijedan dirigent njegova ranga."

"Jeste li zato pristali režirati tu predstavu za njega - zato jer je bilo zgodno zaboraviti njegovu prošlost?" Bilo je to pitanje, ne uvreda, i Santore je to očigledno shvatio tako.

"Da," odgovori on tiho. "Odlučio sam režirati tu predstavu zato da moj prijatelj dobije priliku pjevati pod njegovim ravnanjem. Zato mi je bilo zgodno zaboraviti sve što sam znao ili u što sam sumnjao, ili se barem ne obazirati na to. Mislim da to sada više uopće nije bitno."

Brunetti je gledao kako se na Santoreovom licu pojavljuje zamisao. "Ali sada više neće imati priliku pjevati pod Helmutovim ravnanjem," i dodade, kako bi Brunettiju dao do znanja kako svrha toga razgovora nikad nije bila duboko ispod površine: "što govori u prilog činjenici da ja nisam imao nikakvog razloga da ga ubijem."

"Da, to bi se, izgleda, dalo zaključiti," složi se Brunetti, bez nekog vidljivog zanimanja, a potom upita: "Jeste li ikad prije radili s njim?"

"Da. Prije šest godina. U Berlinu."

"Vaša homoseksualnost tada mu nije predstavljala smetnju?"

"Ne. Zapravo nikad mu nije predstavljalo ozbiljnu smetnju, od onog trena kad sam postao dovoljno slavan da on poželi raditi sa mnom. Helmutov stav, da je on nekakav anđeo čuvar zapadnjačkog ćudoređa ili biblijskih mjerila, bio je prilično čuven, ali u ovom svijetu ne možete opstati prilično dugo ako odbijate raditi s homoseksualcima. Helmut je jednostavno s nama sklopio svoje vlastito moralno primirje."

"A i vi ste s njim učinili isto?"

"Svakako. Kao glazbenik, on se najviše približio savršenstvu.

Vrijedilo je trpjeti takvog čovjeka da bi se moglo raditi s takvim glazbenikom."

"Ima li još nešto što biste mogli zamjeriti tom čovjeku?"

Santore se duboko zamislio prije nego što je odgovorio na to pitanje.

"Ne, ne znam ništa drugo o njemu što bi u meni izazvalo nesklonost. Ne smatram Nijemce simpatičnima, a on je bio pravi pravcati Nijemac. Ali ne govorim ovdje o sviđanju ili nesviđanju.

Riječ je o tom osjećaju moralne nadmoći koji je nosio u sebi, kao da je to - kao da je on - svjetionik u mrkloj noći." Santore se namršti izgovorivši posljednje riječi. "Ne, to nije tako. Kasni su sati, ili je to od konjaka. Osim toga, bio je star čovjek, a sada je mrtav."

Vrativši se na jedno od ranijih pitanja, Brunetti reče: "Što ste mu izgovorili tijekom vaše svade?"

"Ono što čovjek obično izgovori u svadi," reče umorno Santore.

"Nazvao sam ga lašcem, a on mene pederom. Onda sam ja rekao neke neugodne stvari o predstavi, o glazbi i njegovom dirigiranju, a one je izrekao isto to o režiji. Uobičajene stvari." Prestao je govoriti i zavalio se u naslonjač.

"Jeste li mu prijekali?"

Santoreove oči naglo se podigoše prema Brunettijevom licu. Nije mogao sakriti svoju zgranutost takvim pitanjem. "On je bio starac."

"Je li Vam žao što je mrtav."

Ovo je bilo sljedeće pitanje koje redatelj nije bio spreman čuti.

Neko vrijeme se zamislio prije odgovora. "Ne, nije mi žao što je taj čovjek umro. Što se tiče njegove žene, da, žao mi je. Ovo će biti..."

zaustio je, ali nije dovršio rečenicu. "Što se tiče smrti glazbenika, da, vrlo mi je žao zbog toga. Bio je star i bio je na kraju svoje karijere. Mislim da je bio svjestan toga."

"Što želite reći?"

"Njegovo dirigiranje, više nije u sebi imalo one stare slave, nije više u njemu bilo one stare vatre. Ja nisam glazbenik, tako da ne mogu jasno iskazati što je to bilo. Ali nešto je nedostajalo." Zastao je i zatresao glavom. "Ne, možda je samo riječ o mojoj ljutnji."

"Jeste li i s kim razgovarali o tome?"

"Ne; ne možete se žaliti na Boga." Na trenutak je zastao, pa reče:

"Da, jesam. Spomenuo sam to Flaviji."

"La signori Petrelli?"

"Da."

"I što je ona rekla?"

"Mislim da je ona nekad često radila s njim. Nju je smetala ta borba u njemu, pričala mi je jednom o tome."

"Što je rekla?"

"Ništa određeno; samo to da ima osjećaj kao da radi s jednim od mlađih dirigenata, nekim tko ima vrlo malo iskustva."

"Je li to itko drugi spominjao?"

"Ne, nitko; barem ne meni."

"Je li Vaš prijatelj Saverio bio u kazalištu večeras?"

"Saverio je u Napulju," hladno odgovori Santore.

"Shvaćam." Bilo je to pogrešno pitanje. Raspoloženje opuštene prisnosti je nestalo. "Koliko ćete dugo još biti u Veneciji, signor Santore?"

"Obično odlazim nakon što je prima uspješno izvedena. Ali Helmutova smrt mijenja na stvari. Vjerojatno ću ostati ovdje još nekoliko dana, sve dok novi dirigent ne bude u potpunosti uigran s predstavom." Kad nije dobio nikakva odgovora od Brunettija, on upita: "Hoću li se smjeti vratiti u Firenzu?"

"Kada?"

"Za tri dana. Četiri. Moram ostati ovdje da vidim barem jednu izvedbu s novim dirigentom. Ali zatim bih se želio vratiti kući."

"Nema razloga da Vas zadržavamo ovdje," reče Brunetti i ustade.

"Sve što nam je potrebno je adresa na kojoj Vas možemo naći, ali nju svakako možete ostaviti jednom od mojih ljudi sutra u kazalištu." On pruži ruku. Santore ustade i prihvati je. "Hvala Vam za konjak. I sretno s Agamemnonom." Santore mu zahvali osmijehom, a Brunetti, ne rekavši više ništa, ode.

5

Brunetti je odlučio odšetati kući, uživajući u zvijezdama posutom nebu i pustim ulicama. Zaustavio se ispred hotela, mjereći udaljenosti. Plan grada koji je bio utisnut u mozgovima svih Venecijanaca govorio mu je da je najkraći put bio preko mosta Rialto. Presijekao je preko Campo San Fantina i ušao u labirint uskih uličica koje su vijugale prema mostu. Hodajući tako nije se mimoišao ni s kim, pa je imao čudan osjećaj da je sam samcat u uspavanom gradu. Kod San Luce, prošao je pokraj ljekarne, jednog od nekoliko mjesta koja su bila otvorena cijele noći, izuzevši željezničku postaju gdje su spavali beskućnici i luđaci.

A zatim se našao uz vodu, a most mu je bio zdesna. Kako je samo tipično venecijanski izgledao izdaleka, uzvišeno i nestvarno, ali izbliza se vidjelo da ima čvrste temelje u mulju toga grada.

Prešavši most, prošao je kroz sada pustu tržnicu. Obično bi to bila prava pokora, laktariti se i gurati kroz prenapučenu ulicu, kroz krda turista naguranih jedni na druge između tezgi s povrćem s jedne strane i trgovina punih najgoreg kiča za turiste s druge, ali večeras cijela je tržnica bila samo njegova i mogao je slobodno koračati. Ispred njega, nasred ulice, stajalo je dvoje ljubavnika, priljubljenih bokova, slijepih na ljepotu oko sebe, ali možda, uostalom, nekako nadahnutih tom ljepotom.

Kod sata, skrenuo je lijevo, sretan što će uskoro biti kod kuće. Za pet minuta stigao je do svoje omiljene trgovine, Biancata, cvjećarnice čiji su izlozi gradu nudili svakodnevnu eksploziju ljepote. Noćas, kroz ljepljivu vlažnost stakla razmetali su se pupovi žutih ruža, dok je iza njih vrebao oblak blijedih jasmina.

Brzo je prošao pokraj drugog izloga, pretrpanog primamljivim orhidejama, koje su mu oduvijek djelovale kanibalski.

Otključao je vrata palazza u kojem je živio, pripremvši se, kao što je uvijek morao učiniti kad je bio umoran, za uspon po devedeset i dvije stube do njihovog stana na četvrtom katu. Prijašnji je vlasnik izgradio taj stan protuzakonito prije više od trideset godina, jednostavno je dogradio još jedan kat na postojeću zgradu bez da se gnjavi s traženjem ikakve građevinske dozvole. Ta je situacija bila nekako zabašurena kad je Brunetti kupio taj stan prije deset godina, i od tada on je živio u stalnom strahu da će ga dočekati službeni poziv da

legalizira očiglednu stvar. Drhtao je pri pomisli da mora poduzeti natčovječanski napor i uhvatiti se u koštac s dobivanjem dozvola koje će potvrditi i da taj stan postoji i da on ima pravo živjeti u njemu. Sama činjenica da su zidovi ondje i da on živi između tih zidova teško da se mogla smatrati važnom. Mito koje bi morao dati dovelo bi ga na prosjački štap.

Otvorio je vrata, razdragan toplinom i mirisom koje je povezivao sa stanom: lavanda, vosak, miris hrane koja se kuha u kuhinji u pozadini; bila je to mješavina koja je za njega predstavljala, na način koji nije mogao objasniti, postojanje zdravog razuma u svakodnevnom ludilu njegova posla.

"Jesi li to ti, Guido?" začu se Paolin glas iz dnevne sobe. Pitao se koga bi drugog mogla očekivati u dva ujutro, ali nije joj postavio to pitanje.

"Da, ja sam," odazva se on, izuvši cipele i odbacivši ih u kut i svukavši ogrtač, tek sada počevši osjećati koliko je umoran.

"Hoćeš li čaja?" Došla je u hodnik i lagano ga poljubila u obraz.

On kimnu, uopće ni ne pokušavajući sakriti svoju iscrpljenost pred njom. Slijedio ju je kroz hodnik do kuhinje, pa sjeo dok je ona punila vodom kotlić i stavila ga na štednjak da proklujuča. Iz visećeg ormarića pred sobom izvukla je vrećicu s osušenim lišćem, otvorila je, onjušila i upitala: "Može čaj od sporiša?"

"Može, može," odgovori on, preumoran da bi uopće mario.

Ona ubaci šaku lišća u čajnik od terakote koji je pripadao njegovoj baki, pa stane iza njega. Poljubila ga je u tjeme, upravo ono mjesto gdje mu se kosa počinjala prorjeđivati. "Što je?"

"U La Fenice. Netko je otrovao dirigenta."

"Wellauera?"

"Da."

Ona spusti svoje dlanove na njegova ramena i blago ih stegnu šakama, što je on doživio kao ohrabrenje. Nije trebalo trošiti riječi; bilo je oboma jasno da će novinari od te smrti napraviti senzaciju i na sav glas će se derati da se krivca mora pronaći što je moguće prije. I on i Paola mogli su napisati uvodnike sutrašnjih novina, a koje su vjerojatno upravo sada ispisivali njihovi urednici.

Kotlić je zazviždao pod pritiskom pare, i Paola ode uliti vodu u okrhnuti čajnik. Kao i uvijek, sama njena tjelesna prisutnost ga je

smirivala, nalazio je utjehu u tome da promatra njenu jednostavnu djelotvornost s kojom se kretala i obavljala poslove.

Kao i mnoge Venecijanke, Paolina je put bila svijetla, a kosa zlatnocrvena, baš onakva kakvu se često viđalo na portretima žena iz sedamnaestog stoljeća. Nije bila lijepa prema uobičajenim mjerilima, nos joj je bio malo predugačak, a brada malo previše koščata. Njemu se oboje sviđalo.

"Pada li ti išta na pamet?" upita ona, donoseći čajnik i dvije šalice na stol. Sjela je nasuprot njemu, natočila mirišljavi čaj, a potom se vratila do kuhinjskog ormarića i vratila s ogromnom teglom meda.

"Prerano je," reče on grabeći med žlicom i potapajući je u šalicu s čajem. Promiješao je žlicom, otresao kapi sa žlice lupkajući njome o rub šalice, a potom progovorio u ritmu lupkanja žličice: "Imamo mladu suprugu, sopranisticu koja je lagala da ga nije vidjela prije nego što je umro, i redatelj homoseksualca koji se svađao s njim prije nego" što je ubijen."

"Možda bi trebao pokušati prodati tu priču. Zvuči poput nečeg što smo gledali na televiziji."

"I mrtvog glazbenog genija," dodade on.

"Da, to će ti biti od velike pomoći." Paola gucnu iz svoje šalice, a zatim poče puhati kako bi ga rashladila. "Koliko je supruga mlađa od njega?"

"Mogla bi mu lako biti kći. Tridesetak godina, rekao bih."

"OK," reče ona, upotrijebivši jedan od amerikanizama kojima je bila sklona u svojem rječniku. "Ja kažem da ga je ubila supruga."

Iako joj je neprestano ponavljao da to ne čini, ona je ustrajno izabirala sumnjivca na početku istrage na kojoj je radio, i ona je uglavnom bila u krivu, jer je uvijek izabirala najočiglednijeg krivca. Jednom prilikom, razdražen toliko da više nije mogao izdržati, upitao ju je zašto to uporno čini, a ona mu je objasnila da otkad je napisala svoju znanstvenu raspravu o Henryu Jamesu, smatrala je svojim pravom objavljivati otkriće očiglednih stvari u stvarnom životu, budući da to nikad nije pronalazila u njegovim romanima. Brunetti je nikad nije mogao spriječiti u tome da donosi svoj sud, i ništa je nije moglo nagnati da u svoj odabir unese imalo istančanosti.

"Što znači," reče on, još uvijek miješajući žličicom čaj, "da će na kraju ispasti da ga je ubio netko iz zбора."

"Ili sobar."

"Hmm," složi se on i potegne gutljaj čaja. Sjedili su u druželjubivoj tišini sve dok nisu ispili sav čaj. On uze obje šalice i stavi ih u sudoper, a čajnik položi na radnu plohu pokraj sudopera, na sigurno.

6

Jutro nakon što je pronađeno dirigentovo tijelo, Brunetti je stigao u svoj ured nešto prije devet, da bi ustanovio kako se nevjerojatni događaj od sinoć već bio proćuo: njegov prvi nadređeni, Vice-Questore Giuseppe Patta, već je bio u svom uredu i već je gotovo pola sata tražio Brunettija. Tu mu je činjenicu prvi obznanio vratar koji je stajao s unutarnje strane ulaza u zgradu, zatim jedan policajac kojeg je sreo na stubama, potom tajnica koja je radila za njega i za druga dva gradska commissaria. Ne trudeći se žuriti se, Brunetti provjeri svoju poštu, nazove centralu da vidi je li ga tko zvao, te konačno ode dolje niza stube koje su vodile do ureda njegovog pretpostavljenog.

Cavaliere Giuseppe Patta bio je prije tri godine poslan u Veneciju s nakanom da ulije svježu krv u sustav borbe protiv zločina. U

ovom slučaju, krv je bila sicilijanska i bila se pokazala nespojivom s krvlju Venecije. Patta je rabio usnik od oniksa i bilo je poznato da, prigodimice, nosi štap za hodanje sa srebrnom glavom. Iako se u prvo zapiljio, a na drugo se nasmijao, pokušao je ne donositi sud o njemu prije nego što bude dovoljno dugo radio s njim da može zaključiti ima li ovaj pravo na takva prenemaganja.

Brunettiju je trebalo manje od mjesec dana da zaključi da, iako prenemaganja odgovaraju čovjeku, ovaj polaže vrlo malo prava na njih. Raspored rada vice-questorea uključivao je i dugačku kavu svakog ljetnog jutra na terasi hotela Gritti, a zimi kod Floriana.

Običavao je ručati na bazenu Cipriani, ili u Harry's Baru, i obično bi oko četiri sata zaključivao "da bi to bilo to za danas." Rijetko tko bi to tako nazvao. Brunetti je ubrzo naučio, također, da se Patti čovjek mora obraćati s "vice-questore" ili čak veličajnije s

"cavaliere," a podrijetlo toga naslova nikad nije bilo razjašnjeno. I ne samo da je ustrajao u tome da ga ljudi tako oslovljavaju, već mu se službeno čovjek morao obraćati sa lei, a obična raja se međusobno moglo oslovljavati prisno sa ti.

Patta nije volio da ga se uznemiruju šokantnim potankostima zločina ili kakvim sličnim gadostima. Jedna od rijetkih stvari koja ga je mogla natjerati da prođe svojim prstima kroz skladne uvojke na sljepoočnicama bila je novinarska procjena da policija nemarno obavlja svoje dužnosti. Nije bilo važno o čemu su novinari odlučili pisati: o tome kako se neko dijete uspjelo provući kroz policijski kordon

kako bi predalo cvijet nekom dostojanstveniku u posjetu ili kako su afrički ulični prodavači droge uočeni kako otvoreno prodaju drogu. Čak i od najmanje novinarske naznake da policija predstavlja kamen oko vrata građanima toga grada, Patta bi dobivao napadaje samooptuživanja, od čega bi većina pala na pleća trojice commissaria. Njegova srdžba obično je bila izražena u dugim memorandumima koje bi im slao, u kojima bi prijestup policijskog previda zvučao beskonačno podmuklije nego zlodjela koja bi počinila zločinačka populacija.

Patta je bio poznat, što je posljedica novinskih napisa, po svojim objavama "ratova protiv zločina," u kojima bi izdvojio jedan određeni tip zlodjela, baš onako kako bi izabrao neki osobito slastan kolačić sa stolića sa slasticama u restoranu, i najavio novinarima da će, ovog tjedna, navedeni zločin biti izbrisan, ili u najmanju ruku, sveden na najmanju moguću mjeru. Brunetti si nije mogao pomoći, kad bi čitao o najnovijem "ratu protiv zločina"

- jer tu je obavijest obično saznavao jedino iz novina - uvijek bi mu padao na pamet jedan prizor iz Casablance, u kojem se izdaje zapovijed da se "uhite uobičajeni sumnjivci." Tako bi se učinilo, nekoliko petnaestogodišnjaka bilo osuđeno na jednomjesečne zatvorske kazne, i stvari bi se vratile u normalu sve dok novinarska revnost ne bi iznova izazvala "rat."

Brunetti je bio uvjeren kako je stopa zločina u Veneciji niska -

jedna od najnižih u Europi i jamačno najniža u Italiji - zato jer zločinci, a to su gotovo u pravilu bili lopovi, jednostavno nisu znali kako pobjeći. Samo se stanovnik Venecije mogao snaći u pravom labirintu uskih uličica, samo je stanovnik Venecije mogao unaprijed znati je li ova ulica slijeva ili izlazi na kanal. A Venecijanci, mjesno stanovništvo, obično su poštivali zakon, kao da je to zbog toga što su im njihova tradicija i povijest dale veliko poštovanje prema privatnom vlasništvu i nužno im zapovijedile da paze na njega. Tako da je bilo vrlo malo zločina, tako da kad bi došlo do nasilja ili, još rjeđe, do ubojstva, počinitelj bi bio brzo i jednostavno pronađen: muž, susjed, poslovni partner. Jedina stvar koju bi obično morali učiniti bila bi da uhite uobičajene sumnjivce.

Ali Brunetti je znao da je Wellauerova smrt drukčija. On je bio slavan čovjek, nedvojbeno najslavniji dirigent ovoga doba, i ubijen je u Venecijanskom biseru, opernoj kući. Budući da je to bio Brunettijev

slučaj, vice-questore će njega smatrati izravno odgovornim za bilo kakav loš publicitet koji bi se mogao prilijepiti policiji.

Pokucao je na vrata i pričekao odgovor iznutra. Začuvši povik, Brunetti gurne vrata i ugleda Pattu gdje sjedi na svom uobičajenom mjestu, u položaju u kojem ga je i očekivao naći, iza svog ogromnog pisaćeg stola, nagnut nad listom papira koji je bio važan samo zato jer ga je ovaj pomno iščitavao. U zemlji zgodnih muškaraca, Patta je bio nevjerojatno zgodan, s isklesanim rimskim profilom, široko razmaknutim i prodornim očima i tijelom atleta, iako je već duboko zakoračio u pedesete. Kad su ga slikali za novine, tražio je da ga se slika u lijevom poluprofilu.

"Dakle, konačno ste stigli," reče Patta, sugerirajući da je Brunetti zakasnio nekoliko sati, a ne stigao na vrijeme. "Već sam mislio da ću Vas čekati cijelo jutro," dodade on, pri čemu Brunetti pomisli kako ovaj preglumljuje svoju ulogu. Kako Brunetti nije odgovorio ni na jednu od primjedaba, Patta zapita: "Što imate?"

Brunetti izvuče jutarnji Gazzettino iz džepa i odgovori: "Novine, gospodine. Sve je na prvoj strani." A potom, prije nego što ga je Patta uspio zaustaviti, on pročita, 'slavni maestro pronađen mrtav, sumnja se na ubojstvo.'" On pruži novine svojem nadređenom.

Patta ne povisi glas, ali mahnu rukom prema novinama. "To sam već pročitao. Zanima me što ste Vi pronašli?"

Brunetti segnu rukom u džep svojeg sakoa i izvadi bilježnicu. U njoj nije bilo zapisano ništa osim imena, adrese i telefonskog broja one Amerikanke, ali sve dok bude stajao na nogama ispred posjednutog Patte, ovaj nikako nije mogao vidjeti stranice koje su bile doslovce prazne. Naglašeno, Brunetti obliza kažiprst jedne ruke i počeo polako listati. "Soba je bila nezaključana, a u bravi nije bilo ključa. To znači da je bilo tko mogao ući i izaći u bilo koje vrijeme tijekom predstave."

"Gdje je bio otrov?"

"U kavi, mislim. Ali neću pouzdano znati sve dok ne dobijem nalaze s obdukcije i iz laboratorija." "Kad je obdukcija?" "Danas ujutro, mislim. U jedanaest." "Dobro. Još nešto?"

Brunetti okrenu stranicu, izloživši novu prazninu. "Razgovarao sam s pjevačima u kazalištu. Bariton ga je vidio, ali samo su se pozdravili. Tenor tvrdi da ga nije vidio, a sopranistica kaže da ga je vidjela samo

kad je pristigla u kazalište." On letimice pogleda Pattu, koji je čekao.
"Tenor govori istinu. Sopranistica laže."

"Zašto to kažete?" odsječno reče Patta.

"Zato jer mislim da je tako, gospodine."

Pretjerano strpljivo, kao da govori osobito sporom djetetu, Patta upita:
"A zašto, commissario. Vi mislite da je to tako?"

"Zato jer su je vidjeli da ulazi u njegovu svlačionicu nakon prvog čina." Brunetti se nije zamario time da objasni da je to tek neprovjerena tvrdnja jednog od svjedoka. Iz razgovora s njom zaključio je da ne govori istinu, možda o tome, a možda o nečem drugom.

"Razgovarao sam i s redateljem," nastavi Brunetti. "On se posvadio s dirigentom prije početka predstave. Ali ga tijekom izvedbe nije vidio. Mislim da on govori istinu." Patta se nije potrudio upitati ga zašto to misli.

"Još nešto?"

"Poslao sam poruku berlinskoj policiji sinoć." Ozbiljno je počeo pretraživati stranice. "Poruka je odaslana u..."

"Nije bitno." naglo ga prekinu Patta. "Što su rekli?"

"Danas će nam faksom poslati potpuni izvještaj, sve podatke koje imaju o Wellaueru ili njegovoj supruzi."

"A što je sa suprugom? Jeste li razgovarali s njom?"

"Samo smo razmijenili par riječi. Bila je vrlo uzrujana. Mislim da u toj situaciji nitko ne bi mogao razgovarati s njom."

"Gdje se nalazila?"

"Kad sam razgovarao s njom?"

"Ne, za vrijeme predstave."

"Sjedila je u gledalištu, u prostoru za orkestar. Rekla je da je krenula do njega nakon drugog čina, ali da je stigla prekasno da bi razgovarala s njim, tako da nisu razgovarali."

"Hoćete reći da je ona bila iza pozornice kad je on umro?" upita Patta s takvom gorljivošću da se Brunettiju gotovo učinilo da tom čovjeku treba vrlo malo pa da je uhiti pod optužbom da je počinila taj zločin.

"Da, ali ne znam je li se susrela s njim, je li ušla u svlačionicu."

"Pa, potrudite se da to saznate." Čak je i sam Patta uvidio da mu je ton bio preoštar. On dodade: "Sjednite, Brunetti."

"Hvala, gospodine," reče on, zatvarajući svoju bilježnicu i spuštajući je u svoj džep prije nego što je sjeo nasuprot svom nadređenom.

Pattin je stolac bio nekoliko centimetara viši od njegovog, a to je vice-questore nedvojbeno smatrao sićušnom psihološkom prednošću.

"Koliko je dugo ona bila straga?"

"Ne znam, gospodine. Bila je vrlo uzrujana kad sam razgovarao s njom, tako da njena priča nije baš bila najjasnija."

"Je li moguće da je bila u svlačionici?" upita Patta. "Moguće je. Ne znam."

"Zvuči kao da pronalazite izgovore za nju," reče Patta, pa nastavi:

"Je li zgodna?" Brunettiju postade jasno da je Patta otkrio razliku u godinama između mrtvog čovjeka i njegove udovice.

"Ukoliko Vam se sviđaju visoke plavuše," reče Brunetti.

"A Vama se ne sviđaju?"

"Moja žena mi ne dopušta da mi se sviđaju, gospodine."

Patta žustro navali kako bi ponovo vratio razgovor u staro korito.

"Je li netko drugi ulazio u svlačionicu tijekom predstave? Odakle je stigla kava?"

"U prizemlju kazališta ima kafić. Vjerojatno odatle."

"Ustanovite to."

"Da, gospodine."

"A sada pazite dobro, Brunetti." Brunetti kimnu glavom. "Hoću imena svih osoba koje su bile u toj svlačionici, ili u blizini, te noći.

I želim saznati više o njegovoj supruzi. Koliko su dugo bili u braku, odakle je ona, takve stvari." Brunetti kimnu.

"Brunetti?" Patta iznenada reče.

"Da, gospodine?"

"Zašto ne pravite bilješke?"

Brunetti si dopusti sićušan, sićušan osmijeh. "Oh, ja nikad ne zaboravljam ono što Vi kažete, gospodine."

Patta je, iz nekih svojih razloga, odlučio to doslovce shvatiti. "Ne vjerujem u ono što Vam je rekla da ga nije vidjela. Ljudi ne počnu nešto raditi pa se predomisle. Siguran sam da u tome ima nečeg.

To jamačno ima nekakve veze s razlikom u njihovim godinama."

Pričalo se kako je Patta bio proveo dvije godine studirajući psihologiju na Sveučilištu u Palermu prije nego što se prebacio na pravo. Ali neosporna je činjenica da je, nakon prosječne studentske karijere, bio diplomirao i uskoro nakon toga, a što je bila posljedica vrlo ugledne karijere njegova oca u Demokršćanskoj stranci, da je bio postao

policijski vice-commissario. A danas, nakon više od dvadeset godina, bio je vice-questore venecijanske policije.

Budući da je Patta očigledno bio završio s izdavanjem zapovjedi, Brunetti se pripremio za ono što je slijedilo, a to je bio govor o časti grada. Kao što se iz noći rađa dan, tako je i ta misao bila majka Pattinih riječi. "Vi možda ovo nećete razumjeti, commissario, ali to je jedan od najslavnijih umjetnika našega doba. A on je ubijen ovdje u našem gradu, Veneciji" - a njeno ime bi uvijek zvučalo pomalo smiješno kad bi ga izgovorio Patta, sa svojim sicilijanskim naglaskom. "Mi moramo učiniti sve što je u našoj moći kako bismo riješili taj zločin; ne smijemo dopustiti da ovaj zločin ocrni ugled i čast našega grada." Na trenutke je Brunetti padao u iskušenje da počne zapisivati ono što je ovaj govorio.

Kako je Patta nastavio u tom stilu, Brunetti je odlučio da ako kaže nešto o slavnoj glazbenoj povijesti grada, da će poslijepodne odnijeti cvijeće Paoli. "Ovo je grad Vivaldija. Mozart je bio ovdje.

To je naš dug svijetu glazbe." Ljiljani, pomisli on; njih je najviše voljela. I stavit će ih u visoku plavu vazu od muranskog stakla.

"Želim da stavite na stranu sve slučajeve koje sada rješavate i potpuno se posvetite ovome. "Pregledao sam popis ljudi na dužnosti," nastavi Patta, a Brunetti se iznenadi što ovaj uopće zna za postojanje tih popisa: "i dodijelio sam Vam dvojicu ljudi kao ispomoć." Molim te, Bože, samo da to ne budu Alvisi i Riverre, odnijet ću dva tuceta ljiljana Paoli. "Alvisi i Riverre. Oni su dobri, čvrsti momci." U grubom prijevodu, to je značilo da su odani Patti.

"I želim rezultate. Je li to jasno?"

"Da, gospodine," odgovori Brunetti bezizražajno.

"Dobro onda. To je sve. Imam posla, a siguran sam i da i Vi imate dosta toga čime se imate pozabaviti."

"Da, gospodine," ponovi Brunetti, ustavši i krenuvši prema vratima. Pitao se što li će izvaliti na kraju. Nije li Patta svoj posljednji godišnji odmor bio proveo u Londonu?

"I želim Vam dobar lov, Brunetti."

Svakako, Londone. "Hvala Vam, gospodine," reče on tiho i izađe iz njegovog ureda.

7

Sljedećih sat vremena, Brunetti se zabavio čitajući izvještaje o zločinu u četiri glavna dnevna lista. El Gazzettino je, kako se moglo i očekivati, ispunio cijelu naslovnicu i vidio taj zločin kao nešto što je kompromitiralo grad. U uvodniku je pisalo da policija mora brzo pronaći osobu odgovornu za to, ne toliko da se zločinac privede pred lice pravde, koliko da se izbriše mrlja na časti Venecije. Čitajući taj uvodnik, Brunetti se prisjetio kako je Patta pročitao taj članak umjesto da pričekava na svoje uobičajene novine L'Osservatore Romano, koje nisu na kioske stizale prije deset sati.

La Repubblica promatrala je taj događaj u svjetlu nedavnih političkih zbivanja, sugerirajući veze tako tanane da bi ih tek novinar, ili psihijatar, mogao prepoznati. Corriere della Sera ponašao se kao da je taj čovjek umro u postelji i posvetio jednu cijelu stranicu nepristranoj analizi njegova doprinosa svijetu glazbe, posebnu pozornost obrativši na njegovo otkriće nekih suvremenih skladatelja.

L'Unitá mu je ostala za kraj. Kao što se moglo predvidjeti, ona je zavrištala prvu stvar koja mu je pala na pamet - u ovom slučaju, osveta, koja je, očekivano, bila pomiješana s pravdom. Uvodnik je naširoko ukazivao na dobre stare tajne u najvišim krugovima i izvukao iz zapećka, što nikog nije iznenadilo, jadnog starog Sindonu, mrtvog u njegovoj ćeliji, i postavio otrcano retoričko pitanje ne postoji li kakva mračna veza između ove dvije

"užasavajuće slične" smrti. Na stranu činjenica da su obojica bili starci koji su umrli od trovanja cijanidom, između ova dva slučaja nije bilo drugih sličnosti, užasavajućih ili ne, barem ih Brunetti nije mogao uočiti.

Ne prvi put u svojoj karijeri, Brunetti je razmišljao o mogućim prednostima cenzuriranja novina. U prošlosti, njemački narod se bio dosta dobro slagao s vladom koja je tražila cenzuru, a i američka vlada se izgleda slično slagala sa stanovništvom koje je željelo cenzuru.

Vratio se na dugačku priču u Corriere u i bacio ostala tri dnevna lista u koš za smeće. Još jednom je pročitao cijeli članak, povremeno praveći bilješke. Čak i ako i nije bio najslavniji dirigent na svijetu, Wellauer je jamačno zauzimao visok položaj među njima. Prvi put je bio dirigirao prije posljednjega rata, kao čudo od djeteta Berlinskog konzervatorija. O ratnim godinama nije pisalo mnogo, tek toliko da je

bio nastavio dirigitirati u svojoj domovini Njemačkoj. Pedesetih godina njegova je karijera krenula uzlaznom putanjom i on se pridružio svjetskoj eliti, leteći s jednog kontinenta na drugi kako bi dirigitirao na jednom jedinom koncertu, a potom bi otišao na treći kontinent i dirigitirao operom.

Usred raskoši i slave, bio je ostao predan glazbenik, izvlačeći i točnost i istančanost od svakog orkestra kojim bi ravnao, ustrajno tražeći od glazbenika bezuvjetnu vjernost u izvedbi nekog djela, baš onako kako je ono skladano. Čak i glas koji ga je pratio, da je bahata ili teška osoba, blijedio je pred sveopćim pohvalama koje su bile upućene njegovoj posvemašnjoj predanosti umjetnosti.

Članak je malo pozornosti posvećivao njegovom osobnom životu, osim što je spomenuo da mu je to treći brak i da se druga žena bila ubila prije dvadeset godina. Kao prebivališta, spominjali su se Berlin, Gstaad, New York i Venecija.

Slika na naslovnici nije bila najsvježija. Na njoj, Wellauer je bio slikan sa strane, u razgovoru s Marijom Callas, koja je bila odjevena u kostim i očito je bila fotografov osnovni objekt.

Brunettiju se učinilo čudnim to da novine objave najmanje trideset godina staru fotografiju.

Posegnuo je dolje u koš za otpatke i pograbio Gazzettino. U njemu je objavljena, kao i obično, fotografija mjesta zločina, sivo, uravnoteženo pročelje Teatra La Fenice. Pokraj te fotografije, nalazila se manja fotografija ulaza za glumce, kroz koji su dva uniformirana muškarca iznosila nešto. Na fotografiji ispod nalazio se uobičajeni maestrov portret: bijela kravata, gusta srebrna kosa zalizana unatrag od njegovog četvrtastog lica. U očima je imao nešto slavensko, a same oči izgledale su neobično svijetle ispod tamnih obrva koje su se nadvijale nad njima. Nos je bio definitivno predug za to lice, ali učinak tih očiju bio je tako jak da je ta sitna mana gotovo izgledala nevrijedna pozornosti.

Usta su bila široka, usne pune i mesnate, što je bila neobično senzualna suprotnost strogosti njegovih očiju. Brunetti se pokušao sjetiti lica kako ga je vidio sinoć, zgrčenog i izobličjenog smrću, ali je moć ove fotografije bila dovoljna da nadomjesti tu sliku. Piljio je u te svijetle oči i pokušao zamisliti mržnju tako jaku da navede nekog da uništi ovog čovjeka.

Njegova nagađanja prekinuo je dolazak jedne od tajnica, koja je donijela izvještaj pristigao od berlinske policije, već preveden na talijanski.

Prije nego što je počeo čitati, Brunetti se podsjeti da je Wellauer bio neka vrsta živućeg spomenika i da su Nijemci oduvijek tražili junake, tako da je ono što je čitao vrlo vjerojatno odražavalo obje te činjenice. To je značilo da će ondje neke istine ondje biti samo naznačene, dok će druge biti preskočene. Nisu li mnogi glazbenici i umjetnici bili članovi Nacističke stranke? Ali tko se sada toga sjećao, nakon tolikih godina?

Otvorio je izvješće i započeo čitati talijanski prijevod, jer njemački nije znao. Wellauer nije imao nikakav dosje, čak nije nikad napravio nikakav prometni prekršaj. Njegov stan u Gstaadu bio je opljačkan dvaput; oba puta nijedna od ukradenih stvari nije pronađena, nitko nije uhićen, a osiguranje je nadoknadilo štetu, iako su svote bile ogromne.

Brunetti je s mukom iščitao još dva paragrafa germanske točnosti, sve dok nije došao do samoubojstva druge supruge. Ona se bila objesila u podrumu njihovog stana u Miinchenu 30.

travnja 1968, nakon, prema izvješću, 'dugog razdoblja potištenosti'. Nije pronađena nikakvo popratno pismo. Ostavila je troje djece, dječake blizance i djevojčicu, u to doba sedmogodišnjake i dvanaestogodišnjakinju. Wellauer je sam pronašao tijelo i, nakon pogreba povukao se u potpunu osamu, što je trajalo šest mjeseci.

Policija nije na njega obraćala nikakvu pozornost sve do njegovog vjenčanja, prije dvije godine, s Elizabeth Balintffy, rođenom u Mađarskoj, liječnicom po struci i zanimanju, i Njemicom po prvom braku, koji je bio skončao razvodom tri godine prije udaje za Wellauera. Nije imala dosjea, ni u Njemačkoj ni u Mađarskoj. Iz prvog je braka imala jedno dijete, kći Alexandru, trinaest godina staru.

Brunetti je tražio, a tražio je uzalud, nekakve podatke o tome što je Wellauer bio radio tijekom rata. Spominjao se njegov prvi brak, iz 1936, s kćerkom jednog njemačkog veletvorničara, i razvod nakon rata. Između tih dvaju nadnevaka, činilo se kao da taj čovjek uopće nije postojao, što je Brunettiju vrlo razgovjetno kazivalo što je on bio radio ili, u svakom slučaju, podržavao. To je, međutim, bila sumnja za koju će vjerojatno dobiti vrlo malo potvrda, osobito ne u službenom izvješću njemačke policije.

Ukratko, Wellauer je bio čist onoliko koliko bi svatko mogao poželjeti. Ali ipak, netko mu je stavio cijanid u kavu. Iskustvo je učilo Brunettija da se ljudi međusobno ubijaju iz dva razloga: zbog novca i seksa. Poredak nije bio bitan, i drugi razlog je često bio nazivan ljubavlju, ali on je, u petnaest godina što ih je proveo okružen ubojstvima, susreo vrlo malo iznimaka koje potvrđuju to pravilo.

Puno prije jedanaest sati, bio je dovršio čitanje izvješća njemačke policije. Nazvao je laboratorij i jedino saznao da ništa nije napravljeno, da nisu uzeli otiske prstiju s čaše niti s drugih površina u svlačionici, koja je ostala zapečaćena, a zbog toga su, kako mu je bilo rečeno, već triput zvali iz kazališta. Malo je počeo vikati, ali znao je da od toga nema koristi. Nakratko je popričao s Miottijem, koji je rekao da nije saznao ništa novo od portierea sinoć, osim da je dirigent bio 'hladan', njegova supruga vrlo ljubazna i prijateljski raspoložena, a da mu se La Petrelli uopće nije sviđala. Portiere nije imao nikakvog razloga da mu se ne sviđa, pa se, umjesto toga, vratio na prethodnu misao i ponovio da mu je ona bila antipatična. Njemu je to bilo dovoljno.

Nije imalo smisla slati bilo Alvisia ili Riverrea po otiske, sve dok lab ne ustanovi postoje li, osim dirigentovih ikakvi drugi otisci na šalici. Tu nije trebalo žuriti.

Oneraspoložen što će propustiti ručak, Brunetti je napustio ured nedugo nakon podneva i otišao u kafić na uglu, gdje je pojeo sendvič i popio čašu vina, nezadovoljan i jednim i drugim. Iako su svi u kafiću znali tko je on, nitko ga nije pitao ništa o smrti, iako je jedan starčić znakovito zašuškao novinama. Brunetti je odšetao do postaje San Zaccaria i uhvatio brod broj 5, kojim će doploviti do grobnog otoka San Michele, presijekavši preko Arsenalea i ploveći uz stražnju stranu otoka. Rijetko je posjećivao groblje, nekako ne stekavši naviku poštovanja kulta mrtvih, tako uobičajenu među Talijanima.

Nekad je bio dolazio ovamo; zapravo, jedno od njegovih prvih sjećanja je to da su ga kao dijete ovamo dovodili kako bi pomogao uređivati grob njegove bake, ubijene u Trevisu tijekom savezničkog bombardiranja grada za vrijeme rata. Sjećao se kako su grobovi bili šareni, prekriveni cvijećem, i kako su svi uredni, pravilni četverokuti bili razdvojeni jedni od drugih kao britvom isječenim travnatim ploham, A usred toga, kako su samo tmurni bili ljudi, gotovo same žene, koje su donosile naramke cvijeća.

Kako su samo sumorne i jadne bile, kao da je sva njihova ljubav prema bojama i urednosti bila iscrpljena potrebom da skrbe o tim duhovima pod zemljom, ne ostavljajući nimalo ljubavi za sebe same.

A danas, kakvih trideset i pet godina kasnije, humci su bili jednako uredni, cvijeće je i dalje prštalo šarenilom, ali ljudi koji su kročili među grobovima izgledali su kao da pripadaju svijetu živih, više to nisu bile sablasti poslijeratnih godina. Lako je pronašao grob svoga oca, nedaleko od Stravinskoga. Rus je bio na sigurnom; ostat će ondje, netaknut, sve dok bude postojalo groblje ili sve dok se ljudi budu sjećali njegove glazbe. Privremeno prebivalište moga oca bilo je mnogo nesigurnije, jer se bližio trenutak kad će njegov grob biti otvoren, a njegove kosti izvađene i stavljene u kosturnicu u jednom od dugih, pretrpanih grobljanskih zidova.

Humak je, međutim, bio održavan urednim; njegov brat je bio mnogo savjesniji od njega. Klinčići u staklenoj vazii ukopanoj u zemlju humka bili su svježii; mraz od prije tri noći bio bi ih ubio da su stavljeni ondje ranije. Sagnuo se i rukom otro nekoliko listova što ih je vjetar bio zalijepio na vazuu. Uspravio se, a potom se nagnuo kako bi podigao opušak koji je ležao pokraj nadgrobnoo kamena. Ponovo se uspravio i zagledao se u sliku na prednjici nadgrobnoo kamena. Vidio je svoje vlastite oči, vlastitu čeljust, i prevelike uši koje su preskočile njega i brata, ali kakve su imali njihovi sinovi.

"Ciao, papa," reče on, ali nije mu padalo ništa drugo na pamet što bi mogao reći. Otišao je do kraja niza grobova i bacio opušak u veliku metalnu kantu dna ukopana u tlo.

U grobljanskom uredu, predstavio se imenom i funkcijom te ga je jedan muškarac odveo u čekaonicu i rekao mu da čeka, da će doktor odmah doći. U prostoriji nije bilo nikakvih novina, tako da se zadovoljio gledanjem kroz jedini prozor, na okruženi samostan oko kojeg su grobljanske zgrade bile sagrađene.

Na početku svoje karijere, Brunetti je bio zatražio da bude nazočan autopsiji žrtve prvoga ubojstva koje je bio istraživao, prostitutke koju je ubio njen svodnik. Napeto je gledao kako na kolicima unose tijelo u operacionu dvoranu, zadržljivo se zapiljio u njeno gotovo savršeno tijelo kad su s njega svukli bijelu plahtu.

A kad je doktor podigao skalpel iznad tijela, spreman započeti s dugim leptirovim rezom, Brunetti je posrnuo i onesvijestio se pred studentima medicine među kojima je sjedio. Smireno su ga iznijeli van

na hodnik i ostavili ga, ošamućenog, na stolcu, te odjurili natrag kako bi promatrali autopsiju. Otada, vidio je žrtve mnogih ubojstava, vidio je ljudska tijela izmrcvarena noževima, puškama, čak i bombama, ali nikad se nije naučio gledati ih smireno i nikad se više nije mogao prisiliti na to da promatra proračunato nasilje autopsije.

Vrata male čekaonice su se otvorila i Rizzardi, odjeven besprijekorno kao i noć prije, uđe. Mirisao je na skup sapun, umjesto na karbolni sapun koji je Brunetti nužno povezivao s njegovim poslom.

"Dobar dan, Guido," reče on i pruži mu ruku. "Žao mi je što si se gnjavio da dođeš čak ovamo. Mogao sam ti jednostavno telefonom javiti ono malo što sam saznao."

"U redu je, Dottore; ionako sam kanio doći. A ništa se ionako neće dogoditi sve dok mi one budale u labu ne predaju izvještaj. A svakako je prerano razgovarati s udovicom."

"Onda mi dopusti da ti kažem što sam saznao," reče doktor, sklapajući oči i započinjući recitirati iz pamćenja. Brunetti izvadi bilježnicu iz svog džepa i zapisa ono što je čuo. "Čovjek je bio izvrsna zdravija. Da nisam znao koliko mu je godina, sedamdeset i četiri, bio bih pomislio da je barem deset godina mlađi, u ranim šezdesetim, možda čak i kasnim pedesetim. Mišići imaju odličan tonus, vjerojatno od vježbanja, uz općenito zdravo tijelo. Nema znakova bolesti u unutarnjim organima. Nije bio pijanac; jetra su mu savršena. Što je neobično za čovjeka njegove dobi. Nije pušio, iako mislim da je možda, nekad davno, pušio, pa prestao. Rekao bih da je pred njime bilo još deset ili dvadeset godina života." Kad je završio, otvorio je oči i pogledao Brunettija.

"A razlog smrti?" upita Brunetti.

"Kalij-cijanid. U kavi. Moja je procjena da je unio u sebe oko trideset miligrama, više nego dovoljno da ga ubije." Zastao je na trenutak, a zatim dodao: "Zapravo, to nisam nikad prije vidio.

Zapanjujući učinak." Njegov se glas utiša te se ona zadubi u misli, što se Brunettiju učinilo uznemirujućim.

Trenutak kasnije, Brunetti upita: "Djeluje li tako brzo kako sam čitao da djeluje?"

"Da, mislim da je tako," odgovori doktor. "Kao što rekoh, nikad prije nisam vidio slučaj trovanja cijanidom, barem ne u stvarnosti. Samo sam čitao o tome."

"Trenutačna smrt?"

Rizzardi se na trenutak zamisli prije odgovora. "Da, mislim da jest, ili je barem tako brza da izgleda kao trenutačna. Možda je imao dovoljno vremena da shvati što se događa, ali prije bi pomislio da je riječ o moždanom ili srčanom udaru. U svakom slučaju, mnogo prije nego što bi shvatio o čemu je točno riječ, bio bi mrtav."

"Što je pravi uzrok smrti?"

"Sve se zaustavlja. Sve jednostavno prestaje s radom: srce, pluća, mozak." "U nekoliko sekundi?" "Da. Pet. Najviše deset." "Nije ni čudo da ga koriste," reče Brunetti. "Tko?"

"Špijuni, u špijunskim romanima. S kapsulama u šupljim zubima."

"Hm," promrmlja Rizzardi. Ako je i smatrao Brunettijevu usporedbu čudnom, nije davao nikakvih znakova za to. "Da, nema sumnje da je brz, ali postoje i drugi otrovi koji su mnogo smrtonosniji." Kao odgovor na Brunettijeve uzdignute obrve, on objasni: "Botulizam. Ista količina koja je ubila njega vjerojatno bi pobila pola Italije."

Činilo se da ovakvim razgovorom neće daleko stići, bez obzira na doktorovo očito oduševljenje tom temom, tako da je Brunetti rekao: "Ima li još što?"

"Izgleda da je posljednjih nekoliko tjedana primao nekakve lijekove. Znaš li je li bio prehladen ili imao gripu ili nešto slično?"

"Ne," reče Brunetti, odmahujući glavom. "Još ništa ne znamo. Zašto?"

"Ima tragove igle. Nije bilo naznaka ovisnosti o drogama, tako da pretpostavljam da je riječ o antibioticima, možda vitaminima, o nekom uobičajenom postupku. U stvari, tragovi igle bili su jedva primjetni tako da možda i nije riječ o injekcijama; možda je riječ samo o modricama."

"Ali nisu droge?"

"Ne, nije vjerojatno," reče doktor. "Mogao si je lako dati injekciju u desni bok - bio je dešnjak - ali dešnjak si ne može dati injekciju u desnu ruku ili lijevi guz, barem ne ondje gdje sam pronašao trag."

A kao što rekoh, bio je izvrsna zdravlja. Bio bih opazio tragove uporabe droga, da ih je bilo." Zastao je na trenutak, a potom dodao: "Uostalom, nisam čak ni siguran što je to zapravo. U

svojem izvješću jednostavno sam naveo da je riječ o potkožnom krvarenju." Brunetti je po njegovom glasu znao da ih smatra beznačajnim tragovima i da već žali što ih je uopće spomenuo.

"Još nešto?"

"Ne, ništa. Tko god da je to učinio, oduzeo mu je najmanje sljedećih deset godina."

Kao i obično, Rizzardi nije iskazivao, a vjerojatno nije ni osjećao, nikakvu znatiželju da sazna tko je mogao učiniti takvo zlodjelo.

Svih tih godina koliko poznaje doktora, Brunetti ga nikad nije bio čuo da postavlja pitanja o zločincu. Povremeno, vrlo bi se zainteresirao, čak bi bio zanesen, osobito domišljatim načinima ubijanja, ali kao da nikad nije brinuo o tome tko li je to bio počinio niti je li počinitelj pronađen.

"Hvala, Dottore," reče Brunetti te se rukova s doktorom. "Volio bih kad bi u labu radili ovom brzinom."

"Ne vjerujem da je njihova znatiželja tako snažna kao moja," reče Rizzardi, još jednom potvrđujući Brunettijevo uvjerenje da nikad neće shvatiti tog čovjeka.

8

Vraćajući se brodom u grad, odlučio je otići u nenajavljen posjet i vidjeti je li se Flavia Petrelli možda prisjetila da je bila razgovarala s maestrom prošle noći. Nošen osjećajem da mora nešto učiniti, sišao je s broda kod Fundamente Nuove i odšetao prema bolnici, koja je zidom bila prislonjena na baziliku SS. Giovanni i Paolo.

Kao i sve ulične adrese u Veneciji, i ova koju mu je bila dala Amerikanka bila je zapravo besmislena u gradu sa samo šest različitih imena ulica i sustavom obrojčavanja kuća bez plana i razloga. Jedini način da pronađe tu adresu je bio taj da ode do crkve i upita nekog od ljudi iz te četvrti. Trebalo bi biti lako pronaći je. Stranci su običavali živjeti u modernijim dijelovima Venecije, a ne u ovoj četvrti napućenoj solidnom srednjom klasom, a rijetki su uspijevali zvučati kao da su odrasli ovdje, kako je zvučala Bret Lynch.

Pred crkvom, raspitao se prvo za kućni broj, zatim za Amerikanku, ali žena kojoj je bio pristupio nije imala pojma ni o kućnom broju ni o Amerikanki. Rekla mu je neka ode upitati Mariu, izgovorivši njeno ime kao da od njega očekuje da on točno zna na koju ona Mariu misli. Maria je, ispostavilo se, radila kao prodavačica u kiosku ispred gimnazije, i ako Maria ne bude znala gdje živi ta Amerikanka, onda ona uopće ni ne živi u susjedstvu.

U podnožju mosta ispred bazilike, pronašao je Mariu, sjedokosu ženu neodredivih godina koja je sjedila u kiosku, izdajući novine kao da su to proročanstva, a ona sama proročica Sibila. Upitao ju je za kućni broj koji je tražio, a ona mu odgovori: "Ah, signorina Lynch," izgovarajući to s osmijehom i pritom dajući imenu dva sloga, kako je to zahtijevao talijanski. Ravno niz Calle della Testa, prva desno, četvrto zvono, i bi li mu bio problem ponijeti i njene novine sa sobom?

Brunetti je vrata pronašao bez greške. Ime je bilo izrezbareno na mjedenoj pločici, izgrebanoj i potamnjenoj od vremena, odmah do zvona. Pozvonio je jednom i, nakon jednog časka, glas koji je dopro iz interfona upitao ga je tko je. Othrvao se napasti da kaže kako je donio novine, pa je, umjesto toga, izrekao svoje ime i naslov. Tkogod bio s druge strane interfona, ne reče ništa, ali vrata su se pred njim naglo otvorila, propuštajući ga unutra. S

desne strane nalazilo se jedino stubište pa se krenuo penjati, s dragošću primijetivši blagu udubljenost koju su stotine godina uporabe

načinile na svakoj od stuba. Sviđao mu se način na koji ga je taj nagib prisiljavao da se uspinje sredinom stubišta. Popeo se do drugog odmorišta, potom do trećeg. Na četvrtom odmorištu, stubište se naglo proširilo, a izvorne, ishabane mramorne stube bile su zamijenjene komadima ravno klesanog istarskog mramora. Ovaj je dio zgrade bio poprilično obnovljen, i to nedavno.

Stubе su završavale pred crnim željeznim vratima. Dok im je prilazio, osjetio je kako ga netko promatra kroz sićušnu špijunku koja je bila izbušena iznad najviše brave. I prije nego što je dospio podići ruku kako bi pokucao, vrata je otvorila Brett Lynch, koja je stupila ustranu i pozvala ga da uđe.

Promrmljao je uobičajeni "permesso" bez kojeg nijedan Talijan nije ulazio u nečiju kuću. Nasmiješila se, ali mu nije pružila svoju ruku, i pošla ispred njega niz hodnik u glavnu prostoriju toga stana.

Iznenadio se kad se našao u prostranom, otvorenom prostoru, koji je lako mogao imati deset puta petnaest metara. Drveni je pod bio načinjen od debelih hrastovih greda koji su inače podupirali najstarije krovove u gradu. Sa zidova je bila sastrugana boja i žbuka, tako da su se vidjele izvorne opeke.

Najnevjerojatnija stvar u cijeloj toj sobi bila je zapanjujuća svjetlost koja je blještala kroz nezastрте svjetlarnike, njih šest, postavljenih u simetričnim parovima s obje strane usiljenog stropa. Tkogod da je bio dobio dopuštenje da promijeni vanjski izgled jedne ovako stare zgrade, pomisli Brunetti, ili je imao moćne prijatelje ili je bio ucijenio i gradonačelnika i gradskog tajnika za urbanizam. A sve je to bilo učinjeno nedavno; to mu je govorio miris svježeg drva.

Skrenuo je svoju pozornost s kuće na vlasnika iste. Prethodne noći, bio je propustio primijetiti kako je visoka, visoka na onaj kockast način koji je izgleda Amerikancima bio privlačan. Ali njeno tijelo, primijetio je, nije uopće bilo krhko, onakvo kakvo obično biva kad je netko visok. Izgledala je zdravo, puna snage, i taj je dojam bio pojačan njenom čistom kožom i bistrim očima.

Uhvatio je samog sebe kako pilji u nju, zapanjen inteligencijom u njenim očima, i isto tako zapanjen činjenicom da u njima pokušava pronaći prepredenost. Začudilo ga je njegovo vlastito odbijanje da je prihvati onakvu kakvom je izgledala, kao privlačnu, inteligentnu ženu.

Flavia Petrelli sjedila je, na prilično umjetnički način, pomisli on, lijevo od jednog od dugih prozora koji su ispunjavali lijevu stranu prostorije i

kroz koje se, u daljini, mogao vidjeti zvonik crkve Svetog Marka. Nije ničim, do li gotovo nevidljivim kimanjem glavom, pokazala da je on prisutan, a on joj je uzvratio istom mjerom prije nego što se obratio drugoj ženi: "Donio sam Vam Vaše novine."

Pobrinuo se za to da joj preda novine tako da su okrenute naslovnica nagore, tako da ona vidi slike i pročita ogromne naslove. Bacila je pogled na novine, hitro ih ispresavijala i rekla:

"Hvala Vam," prije nego što se okrenula kako bi ih bacila na niski stolić.

"Imate prekrasan dom, gospođice Lynch."

"Hvala Vam," bio je njen najmanji mogući odgovor.

"Neobično je vidjeti tako mnogo svjetla, tako mnogo svjetlarnika u ovako starom zdanju," radoznalo reče on.

"Da, doista," reče ona nezainteresirano.

"Dodite, Commissario" prekinu ih Flavia Petrelli: "sigurno niste došli ovamo raspravljati o unutrašnjem uređenju stanova."

Kao da želi ukloniti otresitost koja se osjetila u ovoj primjedbi njene prijateljice, Brett Lynch reče: "Molim Vas, dottore Brunetti, sjednite," i mahnu rukom prema niskom divanu koji je stajao ispred dugačkog staklenog stola u sredini prostorije. "Želite li možda kavu?" upita ona, blistava domaćica, što je bio čisto kurtoazni poziv.

Iako mu se baš i nije pila kava, rekao je kako bi je rado popio, tek toliko da vidi kako će pjevačica odgovoriti na njegovu objavu da će ondje provesti neko vrijeme i da mu se uopće nikamo ne žuri.

Ona je svoju pozornost ponovo obratila notnom crtovlju koje joj je ležalo u krilu i pretvarala se kao da on ne postoji, dok je njena prijateljica nestala kako bi skuhalo kavu.

Dok je ona bila zaokupljena kavom i dok je Petrellica bila zaokupljena neobraćanjem pozornosti na njega, očima je pomno pregledao stan. Zid prema kojem je bio okrenut bio je od poda do stropa ispunjen knjigama. Iako je prepoznao talijanske po načinu na koji su njihovi naslovi bili ispisani na hrptu od dna prema vrhu, engleske po naslovima od vrha prema dnu. Više od polovice tih knjiga bilo je otisnuto na pismu za koje je pretpostavio da je kinesko. Sve su izgledale kao da su pročitane više no jednom.

Između knjiga, ovdje ondje, nalazile su se keramičke figurice - zdjele i malecni ljudski likovi - koji su tek naoko bili orijentalni.

Jedna je polica bila zauzeta kutijama s CD-ima, pa je pretpostavio da je riječ o cjelovitim operama. Njima s lijeva, nalazila se stereo-oprema koja je izgledala vrlo složeno, a u kutevima na suprotnom kraju prostorije nalazila su se dva zvučnika na drvenim postoljima. Jedine slike na zidovima bile se kričave suvremene brljotine koje mu se nisu sviđale.

Nakon kraćeg vremena, Lynch se vratila iz kuhinje, noseći srebrni poslužavnik na kojem su se nalazile dvije malene šalice za espresso, žličice i srebrna posuda za šećer. Danas je, opazi on, nosila traperice koje nikad nisu vidjele Amerike i drugi par onakvih čizama, samo što je ovaj bio tamnocrvenkaste smeđe boje. Za svaki dan u tjednu imala je drugu boju? Što li je bilo to što ga je toliko razdraživalo kod te žene? Činjenica da je ona bila strankinja koja je govorila njegovim jezikom jednako dobro kao on i živjela u kući kakvu si on nikad ni u snu ne bi mogao priuštiti?

Spustila je šalicu na stol ispred njega i on joj zahvali,, čekajući da ona zauzme svoje mjesto nasuprot njemu. Ponudio je da joj stavi žličicu šećera u šalicu, ali ona je zatresla glavom, odbijajući. U

svoju je šalicu stavio dvije žličice šećera i zavalio se natrag na sofi.

"Upravo dolazim sa San Michelea," reče on kao uvod. "Smrt je izazvana cijanidom." Ona podiže šalicu do svojih usana, gucnu malo. "Otrov se nalazio u kavi."

Ona vrati šalicu na tanjurić i spusti oboje na stol.

Flavia Petrelli podiže pogled s nota, ali druga žena progovori.

"Onda je barem smrt bila brza. Kako je to samo uljudno od osobe koja je to učinila." Ona se okrenu svojoj prijateljici. "Flavia, želiš li kave?"

Brunetti pomisli kako je sve to previše teatralno, ali ne obazre se na tu misao i postavi pitanje koje je ona očito kanila pripremiti svojom primjedbom. "Trebam li ovo shvatiti kao Vašu izjavu da Vam se maestro nije sviđao, gospođice Lynch?"

"Ne," odgovori ona, gledajući ga ravno u oči. "Nije mi se sviđao, a nisam se ni ja sviđala njemu."

"Je li postojao ikakav određen razlog za to?"

Odmahnula je rukom kao da to odbacuje. "Nismo se slagali oko mnogočega." To je, pretpostavi on, trebao biti dovoljan razlog.

On se okrenu Petrellijevoj. "Je li Vaš odnos s maestrom bio drukčiji od odnosa koji je imala Vaša prijateljica?"

Ona zatvori libreto i položi ga pažljivo podno svojih nogu prije nego što je odgovorila. "Da, bio je. Helmut i ja smo oduvijek dobro surađivali. Oboje smo jedno prema drugom osjećali veliko profesionalno poštovanje."

"A osobno?"

"I osobno, naravno," odgovori ona brzo. "Ali naš je odnos bio u prvom redu profesionalan."

"Kakvi su, ukoliko smijem pitati, bili Vaši osobni osjećaji prema njemu?" Ako je i bila pripremljena za takvo pitanje, ipak je izgledalo kao da joj se ne sviđa. Promeškoljila se na mjestu gdje je sjedila i njega je iznenadilo kako ona očigledno iskazuje svoju nelagodu zbog tog pitanja. Godinama je bio čitao o njoj i znao je da može bolje glumiti nego što to sada čini. Ako je imala išta što bi trebala zatajiti u svojem odnosu s Wellauerom, znala je kako to sakriti; ne bi se tako gnijezdila poput školarke koju propitkuju o njenom prvom dečku.

Dopustio je da tišina postane još teža, namjerno ne ponavljajući svoje pitanje.

Konačno, ona reče, pomalo oklijevajući: "Nije mi se sviđao."

Kako je to bilo sve što je rekla, Brunetti reče: "Ukoliko smijem ponoviti pitanje koje sam uputio gospođici Lynch, je li postojao neki određen razlog za to?" Kako smo samo uljudni, pomisli on.

Taj starac leži, hladan i izvađene utrobe, s druge strane lagune, a mi ovdje sjedimo i razmjenjujemo gramatičke profinjenosti -

konjunktiv ovdje, kondicional ondje: Biste li bili toliko ljubazni te mi rekli? Biste li mi, molim Vas, odgovorili? Na trenutak, poželio je da je ponovno dolje u Napulju, gdje je bio proveo groznih nekoliko godina baveći se ljudima koji se nisu obazirali na finoću riječi i odgovarali samo na udarce nogom i pljuske.

Signora Petrelli presiječe njegovu utonulost u misli rekavši: "Nije postojao nikakav stvarni razlog. Bio je jednostavno antipatico."

Ah, pomisli Brunetti, čuvši tu riječ ponovno, koliko je to samo bolje od bilo kakve vježbe iz gramatike. Samo izvučete ovo objašnjenje za bilo kakvo neslaganje među ljudima, kažete da je netko bio antipatico, da se između ljudi nije stvorila nikakva bezimena srdačna spona, i sve je je valjda trebalo biti čudesno jasno. Bilo je to nedovoljno jasno, i bilo je nedostatno, ali izgledalo je da je to bilo sve što će dobiti.

"Je li takav bio međusobni osjećaj?" upita on, nesmeten. "Je li maestro u Vama pronalazio nešto što mu se nije sviđalo?"

Ona baci pogled prijeko prema Brett Lynch, koja je opet gucnula iz svoje šalice. Ako se išta događalo između njih dvije, Brunetti to nije opazio.

Konačno, kao da je nezadovoljna likom koji tumači, Petrellijeva podignu uvis jednu ruku raširivši prste, a on prepozna tu kretnju s njenih novinskih fotografija u ulozi Norme, a koja se pojavila jutros u novinama. Dramatično, ona rukom kao da je odgurnula nešto od sebe te reče: "Basta. Dosta o tome." Brunetti je bio fasciniran promjenom koju je ta kretnja izazvala u njoj, jer ta kretnja kao da je bila sa sobom odnijela njene godine. Hitro je skočila na noge i iz njenih je crta nestalo ukočenosti.

Okrenula se prema njemu, licem u lice. "Ovo ćete ionako čuti prije ili kasnije, tako da je bolje da Vam ja to ispričam." Začuo je tiho zveckanje porculana kad je druga žena položila svoj tanjurić na stol, ali nije skidao pogleda s pjevačice. "Optužio me da sam lezbijka, i optužio je Brett da je moja ljubavnica." Ona zastade, čekajući da vidi kakav će dobiti odgovor. Kad joj on nije ništa odgovorio, ona nastavi. "Započelo je to trećeg dana pokusa. Ništa izravno niti jasno; samo način na koji je razgovarao sa mnom, način na koji je govorio o Brett." Ona opet zastade, čekajući na njegov odgovor, i opet ne dobi odgovora. "Pri kraju prvog tjedna, nešto sam mu rekla, i to se pretvorilo u prepirku, i na kraju toga rekao je kako želi napisati pismo mome mužu." Zaustavila se kako bi se ispravila. "Mom bivšem mužu." Pričekala je kako bi vidjela kakav će to utjecaj imati na Brunettija.

Znatiželjan, zapitao je: "A zašto bi on to učinio?"

"Moj muž je Španjolac. Ali moj razvod je obavljen u Italiji. A talijanska je i presuda kojom mi je dodijeljena skrb nad našom djecom. Kad bi moj muž podnio tužbu protiv mene sličnu ovoj, u ovoj zemlji..." Pustila je da joj glas utihne, dajući jasno do znanja što misli kakve izgleda ima zadržati svoju djecu.

"A djeca?" upita on.

Ona zatrese glavom zbunjeno, ne shvaćajući pitanje.

"Djeca. Gdje su sada?"

"U školi, gdje bi i trebala biti. Živimo u Milanu, i ondje idu u školu. Mislim da ne bi bilo u redu da ih povlačim sa sobom kamo god krenula pjevati." Prišla mu je bliže, a potom sjela na kraj sofe.

Kad je bacila pogled prema svojoj prijateljici, vidio je da sjedi lica okrenuta u stranu, i da gleda zvonik, gotovo kao ona ni na kakav način

nije uključena u ovaj razgovor.

Duže vrijeme nitko nije rekao niti riječ. Brunetti je razmišljao o onome što je upravo bio čuo i pitao se je li to razlog zašto se bio nagonski držao podalje od Amerikanke. On i Paola imali su dovoljno prijatelja različitih spolnih interesa da mu je bilo teško povjerovati, pa čak i da je optužba bila istinita, da bi to mogao biti razlog.

"Pa?" naposljetku upita pjevačica.

"Što, pa?" upita on.

"Nećete me pitati je li to istina?"

Odbacio je to pitanje odmahnuvši glavom. "Nije važno je li to istina ili ne. Ono što je važno je to bi li on proveo svoju prijetnju u djelo i rekao Vašem mužu." Brett Lynch bila se okrenula ravno prema njemu i gledala ga sumnjičavim očima.

Kad je progovorila, glas joj je bio ravan. "On bi to učinio. Svatko tko ga je dobro poznavao, znao je to. A Flavijin bi muž prevrnuo planine samo da dobije skrbništvo nad djecom." Kad je izgovorila ime svoje prijateljice, bacila je pogled prema njoj, i njihovi su se pogledi na trenutak susreli. Ona je spuznula niza svoje sjedalo, zabila ruke u džepove i ispružila noge pred sobom.

Brunetti ju je proučavao. Je li to zbog tih blistavih čizama, zbog bezbrižnog iskazivanja bogatstva u ovom stanu, je li zbog toga osjećao takvu nesimpatiju prema njoj? Pokušao je razbistriti svoje misli, vidjeti je po prvi put, ženu u svojim ranim tridesetim godinama koja mu je ponudila gostoprimstvo i, sada, naizgled, nudila svoje povjerenje. Za razliku od svojeg poslodavca - ako je to bila Petrellijeva - ona se nije zamarala dramatičnim pokretima niti je ikako pokušavala naglasiti oštru anglosaksonsku ljepotu svoga lica.

Uočio je kako su pramenovi njene predivno ošišane kose vlažni na vratu, kao da je ne tako davno izašla ispod tuša ili iz kade.

Obrativši svoju pozornost Flaviji Petrelli, pomislio je kako i ona ima taj svježi miris žene koja je upravo završila s kupanjem.

Iznenada se našao zahvaćen erotskom maštarijom o dvije žene isprepletenih udova, gole, pod tušem, dojki pritisnutih jedne o druge, i bio je zgranut kakvom ga je silinom ta maštarija uzbudila. Oh, Bože, kako je samo puno lakše bilo u Napulju, s ritanjem i gurkanjem.

Amerikanka ga je izvukla iz sanjarenja postavivši mu pitanje:

"Znači li to da mislite kako je Flavia možda ubojica? Ili da sam to možda ja?"

"Prerano je govoriti o tome," reče on, iako to baš i nije bila istina.

"Prerano je govoriti o osumnjičenima."

"Ali nije prerano govoriti o motivima," reče pjevačica.

"Ne, nije," složi se on. Gotovo da i nije morao napominjati kako je sada izgledalo da ona ima motiv.

"Pretpostavljam da to znači da i ja imam motiv," dodade njena prijateljica, što je bila najčudnija ljubavna izjava koju je Brunetti ikad čuo. Ili izjava prijateljstva? Ili odanosti svom poslodavcu? A ljudi kažu da su Talijani komplicirani.

Odlučio je odugovlačiti. "Kao što sam rekao, prerano je govoriti o osumnjičenima." Odlučio je promijeniti temu. "Koliko ćete dugo biti u gradu, signora?"

"Sve do posljednje predstave," reče ona. "Što znači sljedeća dva tjedna. Do kraja mjeseca. Iako bih se preko vikenda željela vratiti u Milano." Izrekla je to kao činjenicu, ali je bilo jasno da traži dopuštenje. On kimnu, a tim je pokretom glave iskazao i razumijevanje i policijsko dopuštenje da napusti grad.

Ona nastavi. "Nakon toga, ne znam. Nemam nikakvih drugih angažmana sve do..." ona zastade, pogledavši prema svojoj prijateljici, koja istoga trena nastavi: "Covent Garden, petog siječnja."

"I bit ćete u Italiji sve do tada?" upita on.

"Svakako. Ili ovdje ili u Milanu."

"A Vi, gospođice Lynch?" upita on okrećući se prema njoj.

Njen je pogled bio hladan, hladan kao i njen odgovor. "I ja ću, isto tako, biti u Milanu." Iako to baš i nije bilo neophodno reći, ona dodade: "S Flavijom."

On potom izvadi svoju bilježnicu iz džepa i zamoli za adresu u Milanu na kojoj će njih dvije boraviti. Flavia Petrelli mu dade adresu i, bez da ju je pitao, reče mu i telefonski broj. On zapisa oboje, spremi bilježnicu u džep i ustade.

"Zahvaljujem Vam što ste odvojili malo vremena za ovaj razgovor," reče on službeno.

"Hoćete li željeti ponovno razgovarati sa mnom?" upita pjevačica.

"To ovisi o tome što će mi reći drugi ljudi," odgovori Brunetti, žaleći zbog prijatnje koja se mogla čuti u toj izjavi, ali ne žaleći zbog svoje iskrenosti. Razumjevši samo ono prvo, ona podignu svoj libreto i rastvori ga na svom krilu. On je više nije zanimalo.

On napravi korak prema vratima i, učinivši to, zakorači pod jednu od zraka svjetlosti koje su se prelijevale po podu. Pogledavši uvis prema izvoru svjetlosti, on se okrenu prema Amerikanki i upita, konačno: "Kako ste samo uspjeli postaviti te svjetlarnike?"

Ona prođe ispred njega i uđe u hodnik, zaustavi se pred vratima i upita: "Mislite na to kako sam uspjela postaviti svjetlarnike na krov ili kako sam uspjela dobiti dopuštenje da ih stavim na krov?"

"Mislim na dopuštenje."

Smiješeći se, ona odgovori. "Potplatila sam gradskog tajnika zaduženog za urbanizam."

"Koliko?" upita on automatski, proračunavajući u glavi ukupnu površinu prozora. Šest prozora, a svaki od njih površine četvornog metra.

Ona je očigledno dovoljno dugo živjela u Veneciji, tako da nije bila uvrijeđena neumjesnošću toga pitanja. Njen se osmijeh još više raširio i ona odgovori: "Dvanaest milijuna lira," kao da očitava vanjsku temperaturu zraka.

Što bi bilo, računao je Brunetti, pola mjesečne zarade po prozoru.

"Ali to je bilo prije dvije godine," reče ona, kao da dodatno objašnjava. "Kažu mi da su u međuvremenu cijene porasle."

On kimnu. U Veneciji, čak i podmićivanje je bilo podložno inflaciji.

Rukovali su se na vratima, i on je bio iznenađen toplinom osmijeha koji mu je uputila, kao da ih je njihov razgovor o mitu učinio sudionicima u istoj uroti. Ona mu je zahvalila na posjetu, iako nije bilo potrebe za time. On je odgovorio jednakom ljubaznošću i otkrio iskrenu toplinu u njenom glasu. Zar je tako malo trebalo da ga pridobije za sebe? Zar ju je njen iskaz potkupljivanja učinio ljudskijom? Pozdravio se s njom i razmišljao o tom posljednjem pitanju spuštajući se stubama, razdragan što opet osjeća njihovu morsku valovitost ispod svojih stopala.

9

Vrativši se u Questuru, saznao je da su policajci Alvisi i Riverre bili otišli u maestrov stan i pregledali njegove osobne stvari te se vratili s dokumentima i papirima koje su dali da se prevedu na talijanski. Telefonirao je dolje u labos, ali još uvijek nisu obavili usporedbu otisaka prstiju, iako su mu potvrdili ono što je i vrapcima bilo jasno, to da je otrov bio u kavi. Miottija nije bilo nigdje na vidiku; pretpostavio je da je još uvijek u kazalištu. U

nedoumici što da učini, a znajući da će uskoro morati razgovarati s njom, Brunetti je nazvao maestrovu udovicu i zamolio je, ako bi bilo moguće, da ga primi poslijepodne. Nakon početnog i potpuno razumljivog oklijevanja, zamolila ga je da dođe u četiri sata.

Prekopao je najvišu ladicu na svom pisaćem stolu i pronašao pola vrećice bussolaia, slanih venecijanskih pereca koje je silno volio.

Grickao ih je dok je prelistavao zabilješke koje je napravio čitajući izvješće njemačke policije.

Pola sata prije svog dogovorenog susreta sa signorom Wellauer, izašao je iz ureda i polako se uputio prema Trgu svetog Marka.

Usput se zaustavljao kako bi razgledao izloge, zgranut, kao i uvijek kad bi se našao u središtu grada, brzinom kojom se sadržaj izloga mijenjao. Činilo mu se kao da sve trgovine koje služe starosjediocima - ljekarne, postolarske radionice, voćarne -

polako i nezaustavljivo nestaju, a zamjenjuju ih šminkerski butici i suvenirnice koje su opskrbljivale turiste, ispunjene plastičnim gondolama s Tajvana i papirnatim maskama iz Hong Konga.

Gradski trgovci odgovarali su željama prolaznika, umjesto potrebama stanovnika. Pitao se koliko će vremena proteći prije nego što se cijeli grad pretvori u svojevrstan živi muzej, mjesto pogodno za posjećivanje, ali ne za življenje.

Kao da mu želi još više zagorčati razmišljanja, skupina vanezonskih turista prošla je pokraj njega, slijedeći otvoreni kišobran. Voda mu je bila slijeva, pa je prešao preko piazze, iznenađen ljudima kojima su, naoko, golubovi bili zanimljiviji od bazilike.

Prešao je preko mosta nakon Campo San Moise, skrenuo desno, potom ponovo desno i ušao u usku callu na čijem su se kraju nalazila velika drvena vrata.

Pozvonio je i začuo bestjelesni, mehanički glas koji ga je upitao tko je. Predstavio se imenom i nekoliko sekundi kasnije, začuo škljocaj kojim su se otključala vrata. Ušao je u novouređeno predvorje, gdje su stropne grede bile ostrugane do izvornog drva i lakirane do visokog sjaja. Pod je, uočio je okom Venecijanca, bio načinjen od mramornih pločica raspoređenih u geometrijskom uzorku valova i virova. Iz blage valovitosti poda zaključio je da je načinjen kad i samo zdanje, možda na početku petnaestog stoljeća.

Počeo se uspinjati širokim, preširokom stubama. Na svakom odmorištu nalazila su se jedna jedina kovana vrata; to što su bila jedina govorilo je o bogatstvu, a kovina o želji za zaštitom. Pločice s urezanim imenima govorile su mu da se nastavi penjati. Stube su završile na petom katu, kod još jednih kovanih vrata. Pozvonio je i nekoliko trenutaka kasnije pozdravila ga je žena s kojom je bio razgovarao u kazalištu prethodne večeri, maestrova udovica.

Prihvatio je njenu pruženu ruku promrmljavši "permesso," i prešao preko praga u stan.

Ako je i spavala noć prije, na njenom licu nije bilo tragova odmora. Nije bila našminkana, tako da je snažno bljedilo njenog lica bilo naglašeno, kao i tamne mrlje ispod očiju. Ali čak i skriveno umorom, mogla se razaznati struktura velike ljepote.

Jagodice njenih obraza mogle su je bezbrižno odvesti u duboku starost, a linija njenog nosa uvijek će tvoriti profil za kojim će se ljudi dvaput okrenuti.

"Ja sam commissario Brunetti. Razgovarali smo sinoć."

"Da, sjećam se," odgovori ona. "Molim Vas, pođite sa mnom."

Povela ga je niz hodnik do velike radne sobe. U jednom kutu nalazilo se otvoreno ognjište s malom vaticom. Pred vatrom, dva stolca, a između njih stol. Rukom mu je ponudila da sjedne na jedan od stolaca i sjela na drugi. Na stolu, zapaljena cigareta ležala je u prepunoj pepeljari. Iza nje je bio prozor, kroz koje je vidio krovove grada. Na zidovima su visjele slike koje su njegova djeca ustrajno zvala "pravim slikarstvom."

"Želite li piće, dottore Brunetti? Ili možda čaj?" Ponovila je te talijanske fraze kao da ih je naučila napamet iz kakvog udžbenika, ali zainteresiralo ga je to da ona zna kako ga pravilno oslovljavati.

"Molim Vas, ne morate se truditi, signora," on uzvratu jednako ljubazno.

"Vaša dva policajca bili su ovdje jutros. Sa sobom su ponijeli neke stvari." Bilo je očito da njen talijanski nije bio toliko dobar da bi znala imenovati stvari koje su bile odnesene.

"Bi li Vam bilo lakše kad bismo razgovarali na engleskom?" upita on na tom jeziku.

"Oh, da," reče ona, prvi put se nasmiješivši i naznačivši mu svoju punu ljepotu. "Bilo bi mi mnogo lakše." Crte njenog lica su se smekšale i neki od znakova stresa nestali. Čak i njeno tijelo se naizgled opustilo čim je uklonjena jezična poteškoća. "Ovdje sam bila samo nekoliko puta, u Veneciji, i sramim se što tako loše govorim talijanski."

Pod drugim okolnostima, situacija bi od njega zahtijevala da to opovrgne i pohvali njenu sposobnost baratanja jezikom. Umjesto toga, on reče: "Jasno mi je, signora, kako Vam ovo teško pada i želio bih Vama i Vašoj obitelji izraziti svoju sućut." Zašto su riječi s kojima smo se sukobljavali sa smrću uvijek zvučale tako neprikladno, tako otvoreno lažno? "On je bio veličanstven glazbenik i svijet glazbe je pretrpio neizmjeran gubitak. Siguran sam da je Vaš gubitak daleko veći." Ukočeno i umjetno, izveo je to kako je najbolje umio.

Primijetio je popriličan broj brzoglava pokraj pepeljare, neki od njih bili su otvoreni, neki ne. Sigurno je cijelog dana slušala slične izjave, ali to nije ničim pokazala te je, umjesto toga, jednostavno rekla: "Hvala Vam." Posegnula je u džep na svom džemperu i izvukla kutiju cigareta. Izvukla je jednu iz kutije i prinijela je usnama, ali u tom trenutku je ugledala onu koja se još uvijek dimila u pepeljari. Bacila je novu cigaretu i kutiju na stol i uzela zapaljenu cigaretu iz pepeljare. Snažno je povukla dim, zadržala ga dugo, a potom ispuhнула s vidljivim oklijevanjem.

"Da, nedostajat će svijetu glazbe," reče ona. Prije nego što je dospio razmisliti o neobičnosti te izjave, ona nastavi: "I ovdje, također." Iako se na vrhu cigarete nalazio tek milimetar pepela, stresla je cigaretu u pepeljaru, potom se nagnula naprijed i cigaretom postrugala stijenke pepeljare, kao da je riječ o olovci koju valja zašiljiti.

Posegnuo je rukom u džep i izvukao svoju bilježnicu, otvorio je na strani na kojoj je imao nažvrljan popis novih knjiga koje je želio pročitati. Prethodne večeri bio je primijetio da je ona gotovo lijepa, da bi neupitno bila lijepa gledana iz izvjesnih kutova i pod određenim svjetlom. Ispod umora koji joj je danas prekrivao lice još uvijek se

mogla vidjeti ljepota. Imala je široko razmaknute plave oči i prirodno plavu kosu, koju je danas zabacila unatrag i svezala u pundžu pri vratu.

"Znate li što ga je ubilo?" upita ona.

"Razgovarao sam s patologom jutros. Riječ je o kalijevom cijanidu. Nalazio se u kavi koju je popio."

"Dakle, umro je brzo. Barem nešto."

"Da," složi se on. "Čini se da je smrt bila gotovo trenutna." On nažvrlja nešto u svoju bilježnicu, a potom upita: "Je li Vam taj otrov poznat?"

Prostrijelila ga je letimičnim pogledom prije nego što je odgovorila.

"Znam o tom otrovu koliko bi znao i bilo koji drugi liječnik."

On prevrnu stranicu. "Patolog je izjavio da ga nije lako nabaviti, cijanid," slaže on.

Ona ne reče ništa pa on upita: "Kako Vam je Vaš suprug izgledao te posljednje noći, signora? Je li Vam išta bilo čudno ili u bilo kojem smislu neobično u njegovom ponašanju?"

Nastavivši trti svojom cigaretom stijenku pepeljare, ona odgovori:

"Ne; izgledao mi je jednako kao i uvijek."

"A kako to, ako smijem pitati?"

"Pomalo napeto, povučeno. Nije volio ni s kim razgovarati prije predstave, niti tijekom stanki. Nije volio kad bi mu išta narušavalo usredotočenost."

To mu se učini prilično normalnim ponašanjem. "Je li sinoć izgledao živčanije no obično?"

Ona na trenutak razmisli o tome. "Ne, ne mogu reći da jest. Oko sedam sati smo se pješice uputili prema kazalištu. Vrlo je blizu."

On kimnu. "Otišla sam na svoje mjesto, iako je bilo rano.

Službenici su me navikli viđati na pokusima, tako da su me pustili u gledalište. Helmut je otišao iza pozornice da se presvuče i baci pogled na note."

"Oprostite, signora, ali mislim da sam pročitao u jednim novinama da je Vaš suprug bio poznat po tome da dirigira bez nota."

Ona se nasmiješi čuvši to. "Oh, da, tako je, tako je. Ali je uvijek imao jedan primjerak u svlačionici, pa bi ga pregledao prije predstave i tijekom stanki."

"Je li to razlog'zašto nije želio biti uznemiravan tijekom stanki?"

"Da."

"Sinoć ste rekli da ste otišli iza pozornice kako biste razgovarali s njim." Ona ne reče ništa pa on upita: "Je li to bilo uobičajeno?"

"Ne. Kao što sam Vam rekla, nije volio ni s kim razgovarati tijekom predstave. Govorio je kako mu to kvari koncentraciju. Ali sinoć me zamolio da dođem u svlačionicu nakon drugog čina."

"Je li itko bio s Vama kada Vas je to zamolio?"

Njen se glas zaoštri. "Hoćete reći, imam li svjedoka koji će potvrditi da me to pitao?" Brunetti kimnu. "Ne, dottore Brunetti, nemam svjedoka. Ali bila sam iznenađena."

"Zašto?"

"Zato jer je Helmut rijetko činio stvari koje su bile... nisam sigurna hoću li upotrijebiti prave riječi... neuobičajene. Rijetko je činio stvari koje nisu bile dio njegove rutine. Tako da me iznenadilo kad me zamolio da dođem do njega tijekom predstave."

"Ali ipak ste otišli?"

"Da, otišla sam."

"Zašto Vas je htio vidjeti?"

"Ne znam. Naišla sam na prijatelje u predvorju i stala popričati s njima nekoliko minuta. Bila sam zaboravila da tijekom izvedbe ne možete doći iza pozornice kroz orkestar, nego da morate ići gore do loža. Tako da, dok sam konačno stigla iza pozornice i do njegove svlačionice, već se oglasilo drugo zvono koje je označavalo kraj stanke."

"Jeste li razgovarali s njim?"

Dugo je oklijevala prije nego što je odgovorila. "Da, ali tek toliko da se pozdravim s njim i pitam ga što me treba. Ali zatim smo začuli..." Ona zastade ovdje i tupkajući ugasi cigaretu. Dugo ju je gasila, kružeći ugašenom cigaretom po dnu pepeljare.

Naposljetku ju je spustila u pepeljaru i nastavila, iako se nešto bilo promijenilo u njenom glasu. "Začuli smo drugo zvono. Nismo imali vremena za razgovor. Rekla sam mu da ćemo se vidjeti nakon predstave i otišla natrag do svog sjedala. Stigla sam do njega upravo u trenutku kad su se svjetla počela gasiti. Čekala sam da se zastor digne, da se predstava nastavi, ali Vi znate... Vi znate što se dogodilo."

"Jeste li tada prvi put pomislili da nešto nije u redu?"

Ona posegnu za kutijom i izvuče cigaretu iz nje. Brunetti uze upaljač sa stola i zapali joj cigaretu. "Hvala," reče ona, otpuhnuvši dim na suprotnu stranu.

"I jeste li tada prvi put shvatili da nešto nije u redu?" ponovi on.

"Da."

"U posljednjih nekoliko tjedana, je li se ponašanje Vašeg supruga razlikovalo od uobičajenog?" Kad mu ona nije odgovorila, on postavi potpitanje: "Je li bio živčan, razdražljiv?"

"Razumijem Vaše pitanje," reče ona odsječno, a potom ga živčano pogleda te reče: "Žao mi je."

Zaključio je da je bolje ne reći ništa nego prihvatiti njenu ispriku.

Na trenutak je zastala, a zatim odgovorila: "Ne, izgledao je jednako kao i uvijek. Oduvijek je volio Traviatu, a volio je i ovaj grad."

"A pokusi su dobro prošli? U miru?"

"Nisam sigurna da razumijem to pitanje."

"Je li Vaš suprug imao ikakvih poteškoća s drugim ljudima uključenim u predstavu?"

"Ne, barem koliko je meni poznato," odgovori ona nakon kraće stanke.

Brunetti zaključi da je vrijeme da svoja pitanja prenese na mnogo osobniju razinu. Prelista nekoliko stranica u svojoj bilježnici, baci pogled dolje i upita: "Tko živi ovdje, signora?"

Čak i ako je bila iznenađena iznenadnom promjenom teme razgovora, ona to ničim nije pokazala. "Moj muž, ja i kućna pomoćnica koja tu spava."

"Koliko dugo ta pomoćnica već radi za Vas?"

"Mislim da je za Helmuta radila dvadesetak godina. Upoznala sam je tek kad smo prvi put došli u Veneciju."

"A kad je to bilo?"

"Prije dvije godine."

"Da?" potaknu je on.

"Ona tijekom cijele godine živi ovdje u stanu, dok nas nema." Ona se odmah ispravi. "Dok nas nije bilo." "Njeno ime?" "Hilda Breddes." "Ona nije Talijanka?" "Ne, Belgijanka."

On pribilježi to. "Koliko ste dugo Vi i maestro bili u braku?"

"Dvije godine. Upoznali smo se u Berlinu, gdje sam ja radila."

"Pod kakvim okolnostima?"

"On je dirigirao Tristana. Otišla sam iza pozornice sa svojim prijateljima koji su bili i njegovi prijatelji. Svi zajedno otišli smo na večeru nakon predstave."

"Koliko ste se dugo poznavali prije nego što ste se vjenčali?"

"Oko šest mjeseci." Bila je zaokupljena oštrenjem svoje cigarete.

"Rekli ste da ste radili u Berlinu, iako ste Mađarica." Kad ona na to nije rekla ništa, on upita: "Nije li to istina?"

"Da; rođenjem sam Mađarica. Ali sada sam njemačka državljanica. Moj prvi suprug, a sigurna sam da to već znate, bio je Nijemac, i ja sam uzela njegovo državljanstvo kad smo se odselili u Njemačku nakon vjenčanja."

Ona ugasi cigaretu i zagleda se u Brunettija, kao da izjavljuje kako će sada posvetiti svu svoju pozornost njegovim pitanjima.

Čudio se kako to da se ona odlučila usredotočiti na ove činjenične stvari, jer su sve bile općepoznate. Svi njeni odgovori o njenim brakovima bili su istiniti; znao je to jer ga je jutros Paola, beznadno ovisna o žutom tisku, bila informirala o svim pojedinostima.

"Zar to nije neobično?" upita on.

"Zar nije neobično, što?"

"To što su Vam dopustili da se odselite u Njemačku i dobijete njemačko državljanstvo."

Ona se na to nasmiješi, ali ne, pomisli on, kao da se zabavlja.

"Nije tako neobično kao što se čini da vi na Zapadu mislite."

Podruguje li mu se? "Bila sam udana žena, udana za Nijemca.

Njegov je posao u Mađarskoj bio okončan i on se vratio natrag u svoju zemlju. Zatražila sam dopuštenje da odem sa svojim suprugom i dobila sam ga. Čak i pod starim režimom, mi nismo bili divljaci. Obitelj je vrlo važna Mađarima." Po načinu na koji je to rekla, Brunetti je posumnjao kako ona vjeruje da je obitelj Talijanima zadnja rupa na svirali.

"Je li on otac Vašeg djeteta?"

Ovo pitanje očigledno ju je iznenadilo. "Tko?"

"Vaš prvi suprug."

"Da, jest." Ona posegnu za sljedećom cigaretom.

"Živi li on još uvijek u Njemačkoj?" Brunetti upita dok joj je palio cigaretu, iako je znao da on predaje na Sveučilištu u Heidelbergu.

"Da, još uvijek."

"Je li istina da ste, prije nego što ste se udali za maestra, bili liječnica?"

"Commissario," započe ona, glasa zgrčena od ljutnje koju nije nastojali ni zadržati ni prikriti: "ja sam još uvijek liječnica, i ja ću uvijek

ostati liječnica. Trenutno nemam ordinaciju, ali vjerujte mi, ja sam još uvijek liječnica."

"Ispričavam se, doktorice," reče on, misleći to i žaleći zbog svoje gluposti. Brzo je promijenio temu razgovora. "Vaša kći, živi li ona ovdje s Vama?"

Vidio je nagoni pokret rukom prema kutiji, gledao kako njena ruka skreće prema gorućoj cigareti i uzima je. "Ne, ona živi s djedom i bakom u Munchenu. Bilo bi joj preteško da ide u školu na stranom jeziku dok smo mi ovdje, tako da smo zaključili da bi za nju bilo najbolje da se školuje u Munchenu."

"S roditeljima Vašeg bivšeg muža?"

"Da."

"Koliko godina ima Vaša kći?" "Trinaest."

Njegova vlastita kći, Chiara, bila je istih godina, i bilo mu je jasno kako bi to bilo grozno prisiljavati je da pohađa školu u nekoj stranoj zemlji. "Hoćete li sada nastaviti s Vašom liječničkom praksom?"

Neko je vrijeme razmišljala prije nego što je odgovorila na to pitanje. "Ne znam. Možda. Željela bih liječiti ljude. Ali prerano je razmišljati o tome." Brunetti pognu glavu nijemo iskazujući svoje razumijevanje.

"Ako dopuštate, signora, i ako ćete mi unaprijed oprostiti što Vas to pitam, možete li mi reći imate li ikakvog pojma o financijskim rješenjima koja je Vaš suprug pripremio?"

"Mislite, što će biti s novcem?" Bogme, iz neba u rebra.

"Da."

Ona brzo odgovori. "Znam samo ono što mi je Helmut rekao.

Nismo imali nikakav službeni ugovor, ništa napismeno, kako to ljudi danas rade kad se vjenčavaju." Njen je ton odbacivao takvo razmišljanje. "Koliko je meni poznato, petoro ljudi će naslijediti njegovu imovinu."

"A to su?"

"Njegova djeca iz prethodnih brakova. Imao je jedno dijete iz prvog braka i troje iz drugog. I ja." "A Vaša kći?"

"Ne," reče ona odmah. "Samo njegova rođena djeca."

Brunettiju se činilo normalnim da čovjek želi ostaviti svoj novac svojoj rođenoj djeci. "Imate li ikakvu zamisao o kojoj se svoti novca radi?" Udovice su to obično znale i obično su govorile da ne znaju.

"Mislim da je riječ o popriličnoj svoti novca. Ali njegov zastupnik ili odvjetnik znat će Vam o tome reći više nego ja." Začudo, njemu je to

zazvučalo kao da ona doista ne zna. A što je bilo još čudnije, zvučalo je to kao da je uopće nije briga.

Tragovi umora koje je bio vidio na njoj kad je ušao u stan bili su se pojačali tijekom njihova razgovora. Crta njenih ramena nije više bila tako ravna; crte blizanke pružale su se od njena nosa do kutova njenih usta. "Imam još samo nekoliko pitanja," reče on.

"Želite li nešto popiti?" Bilo je jasno da je riječ tek o službenoj ljubaznosti.

"Hvala, ne. Postavit ću Vam ta pitanja, a zatim otići." Ona umorno kimnu, gotovo kao da zna da su to pitanja zbog kojih je bio i došao.

"Signora, želio bih znati nešto o Vašem odnosu s Vašim suprugom." Gledao ju je kako naočigled postaje udaljenija i samozaštićenija. On nastavi: "Razlika u godinama između vas dvoje je bila poprilična."

"Da, bila je."

On je šutio i čekao. Ona konačno reče, izjavljujući, ne priznajući, i bilo mu je drago zbog toga. "Helmut je bio trideset i sedam godina stariji od mene." Prema tome, bila je nekoliko godina starija nego što ju je on procijenio, Paolinih godina. Wellauer je bio samo osam godina mlađi od Brunettijevog djeda. Koliko god mu se ta pomisao činila čudnom, Brunetti je nastojao ne odati se.

Kako je to doživljavala ova žena, s mužem gotovo dva naraštaja starijim od sebe? Vidio je kako se ona s nelagodom meškolji pod njegovim prodornim pogledom, i on skrenu pogled na trenutak, kao da razmišlja o tome kako da uobliči svoje sljedeće pitanje.

"Je li razlika u godinama stvarala ikakve poteškoće u vašem braku?" Kako li je samo bio proziran taj oblak ublaženica koji je uvijek okruživao takvu zajednicu. Iako uljudno, pitanje je i dalje bilo voajerski pohotno, i njemu je zbog toga bilo neugodno.

Njena se nijemost protegnula tako dugo da nije bio siguran je li to zbog njene zgađenosti nad njegovom znatiželjom ili zbog njene ljutnje zbog dvosmislenosti s kojom je izrekao to pitanje. Iznenada zvučeći vrlo umorno, ona reče: "Zbog razlike u godinama, u naraštajima, vidjeli smo svijet na različit način, ali udala sam se za njega iz ljubavi." Brunettijevo šesto čulo mu je reklo da je upravo čuo istinu, ali to isto šesto čulo mu je reklo da je čuo samo jedninu. Njegova ga je čovječnost spriječila da postavi pitanje o tom propustu.

Kao znak da je gotov, zatvorio je svoju bilježnicu i spustio je u svoj džep. "Hvala Vam, signora. Vrlo ljubazno od Vas što ste me primili u

ovo doba." On se povlačio, ne želeći ponovo zabrljati s eufemizmima ili otrcanim frazama. "Jeste li već dogovorili pogreb?"

"Sutra. U deset. Na San Moiseu. Helmut je volio ovaj grad i oduvijek se nadao da će imati tu povlasticu da bude pokopan ovdje."

Ono malo što je Brunetti bio čuo i pročitao o dirigentu navelo ga je da dvoji u to da bi mrtvac smatrao povlasticom bilo što drugo osim onog što bi on mogao pružiti nekome, ali možda je Venecija bila dovoljno veličanstvena da bude iznimka. "Nadam se da mi ne biste zamjerali ako bih i ja došao?"

"Ne, naravno da ne."

"Imam još jedno pitanje, također bolno. Zna li za ikoga tko je možda želio nauditi Vašem suprugu? Postoji li itko s kim se nedavno posvadio, itko koga bi se imao, s razlogom, bojati?"

Njen je osmijeh bio sićušan, ali je ipak bio osmijeh. "Znači li to,"

upita ona: "pada li mi na pamet itko tko ga je možda poželio ubiti?"

Brunetti kimnu.

"Njegova je karijera bila vrlo duga i sigurna sam da je tijekom te karijere uvrijedio mnoge ljude. Nekim se ljudima, jamačno, nije sviđao. Ali ne pada mi na pamet nitko tko bi mogao učiniti ovakvo što." Odsutno, ona prođe prstom niz rukonaslon stolca. "A nitko tko voli glazbu ne bi to mogao učiniti."

On ustane i pruži joj ruku. "Hvala Vam, signora, na Vašem vremenu i Vašem strpljenju." Ona ustane i primi njegovu ruku.

"Molim Vas, ne morate se truditi," reče on, misleći pritom na to da će sam pronaći put i izaći iz stana. Ona odbaci njegov prijedlog zatresavši glavom i povede ga niz hodnik. Na vratima su se još

jednom rukovali u tišini. Izišao je iz stana mučen tim razgovorom, ne baš siguran u to je li to samo zbog njegovih otrcanih fraza i pretjeranih uljudnosti ili zbog nečeg što je bio preglup da shvati.

10

Dok je bio unutra, vani se već bilo smračilo, spustila se iznenadna ranozimsko tama koja je pridonosila pustoši u koju bi grad utonuo sve do dolaska proljeća. Odlučio je da se neće vraćati u ured, nije imao volje za ljutnjom ukoliko još uvijek ne bude izvješća iz labosa, a nije ga ni zanimalo da još jednom pročita njemački izvještaj. Hodajući tako, razmišljao je o tome kako je vrlo malo saznao o ubijenom čovjeku. Ne, raspolagao je čitavom gomilom podataka, ali svi su oni nekako bili izvan žarišta, previše službeni i neosobni. Genij, homofob, čovjek kojeg je svijet glazbe obožavao, čovjek kojeg su voljele žene upola mlađe od njega, ali još uvijek čovjek čija je srž bila neuhvatljiva. Brunetti je znao neke od činjenica, ali nije imao pojma o stvarnom stanju stvari.

Hodao je i razmatrao načine na koje je bio došao do tih podataka.

Imao je na raspolaganju izvore Interpola, njemačka policija u potpunosti je surađivala s njim, i bio je na dovoljno visokom položaju da uzbuni cijeli policijski sustav Italije. Dakle, očito je najpouzdaniji način da dođe do točnih obavijesti o tom čovjeku bio taj da se osloni na nepogrešivi izvor svih obavijesti - na trač.

Bilo bi pretjerano reći da Brunetti nije volio Paoline roditelje, grofa i groficu Falier, ali isto tako bi bilo pretjerano reći da ih je volio.

Zbunjivali su ga upravo isto onako kako bi par ždralova kreštavaca zbunio nekog tko je navikao kikirikijem hraniti golubove u parku. Oni su pripadali rijetkoj i elegantnoj vrsti, i Brunetti, nakon gotovo dva desetljeća poznanstva s njima, morao je priznati da je imao pomiješane osjećaje u svezi s neizbježnošću njihovog izumiranja.

Grof Falier, koji je bio potomak dvaju duždeva po majčinskoj liniji, mogao je navesti, i to je i učinio, imao razrađeno obiteljsko stablo sve unatrag deset stoljeća. Na granama njegovog obiteljskog stabla kočili su se križari, jedan ili dva kardinala, jedan drugorazredni skladatelj i bivši talijanski veleposlanik na dvoru albanskog kralja Zogua. Paolina majka bila je rodom iz Firenze, iako se njena obitelj nedugo nakon njena rođenja preselila u sjeverniji grad. Tvrdili su da potječu od obitelji Medici, i u nekakvoj rodoslovnoj partiji šaha koji je imao neobičnu ushićenost ljudima iz njihova kruga, ona je usporedila suprugove duždeve s papom i tekstilnim milijunašem, kardinala s Petrarkinim

rođakom, skladatelja sa slavnim kastratom (koji, na žalost, ne imaše potomaka), a veleposlanika s Garibaldijevim bankarom.

Živjeli su u palazzo koja je bila u vlasništvu obitelji Falieri najmanje tri stotine godina, ogromnoj nepravilno izgrađenoj grobnici na Grand Canalu koju je bilo doslovce nemoguće zagrijati zimi i čije su prijeteće urušavanje sprečavala tek neprestana hodočašća sveprisutnih hordi zidara, građevinara, vodoinstalatera i električara, koji su se grofu Falieru svojevolumno priključili u neprekidnoj venecijanskoj bitci protiv nezaustavljivih sila vremena, plime i oseke te industrijskog zagađenja.

Brunetti nikad nije prebrojao koliko soba ima u toj palazzo, i uvijek se sramio pitati koliko ih ima. S tri strane četiri su kata te palače bila okružena kanalima, a stražnji je zid bio oslonjen o bezimenu crkvu. Jedino bi u službenim prigodama ulazio u tu crkvu: za božično bdjenje, kad bi odlazili jesti ribu i razmjenjivati darove; za imendan grofa Orazija, kad bi, iz tko zna kojeg razloga, jeli fazana i opet razmjenjivali darove; i za Blagdan Otkupitelja, kad su išli jesti pašta fažol i promatrali vatromet iznad Piazzе San Marco. Njegova su djeca voljela posjećivati djeda i baku u tim prigodama, i znao je da ih posjećuju, bilo sami ili s Paolom, tijekom godine. Odlučio je vjerovati da je to zbog palazzo i mogućnosti istraživanja koje je nudila, ali mučila ga je sitničava sumnja da oni vole svoje praroditelje i da uživaju u njihovom društvu, što je bila blizanačka pojava koja je u potpunosti zbunjivala Brunettija.

Grof se bavio 'financijama'. Tijekom sedamnaest godina koliko su Brunetti i Paola bili u braku, ovo je bio jedini opis zanimanja njezinog oca za koji je ikad čuo. Njega nisu opisivali kao

'financijaša', nedvojbeno zato jer je to moglo naznačivati nekakav manualan posao, kao što je recimo brojanje novca ili odlazak u ured. Ne, grof se bavio 'financijama', na isti način na koji su se de Beerovi bavili 'rudnicima', ili von Thysen 'čelikom'.

Grofica se, pak, bavila 'društvom', što je značilo da odlazi na premijere četiriju glavnih opernih kuća u Italiji, organizira dobrotvorne koncerte za talijanski Crveni križ i priređuje krabuljni ples za četiri stotine ljudi svake godine tijekom karnevala.

Brunetti je, pak, zarađivao tek nešto malo više od tri milijuna lira mjesečno kao policijski commissario, svotu za koju je on izračunao da je tek nešto viša od svote koju je njegov tast plaćao svakog mjeseca kao naknadu za pristajanje svojim brodom ispred palazzo. Prije deset

godina, grof je bio pokušao nagovoriti Brunettija da napusti policijski posao i pridruži mu se u bankarstvu. Neprestano je naglašavao kako Brunetti ne bi trebao potrošiti svoj život okružen utajivačima poreza, bračnim nasilnicima, svodnicima, lopovima i nastranjacima. Njegove su ponude iznenada prestale jednog Božića kada je, više ne mogavši izdržati nagovaranje, Brunetti istaknuo da iako izgleda da i on i grof rade s istim ljudima, za njega, Brunettija, dobra je strana u tome da ih on ipak može uhititi, dok ih grof mora pozvati na večeru.

Tako da je s blagom nelagodom te večeri Brunetti zapitao Paolu bi li bilo moguće da budu na zabavi koju njeni roditelji priređuju sljedeće večeri u čast otvorenja nove izložbe francuskog impresionističkog slikarstva u Duždevoj palači.

"Ali, kako si saznao za tu zabavu?" upitala ga je Paola, začuđena.

"Pročitao sam u novinama."

"Moji roditelji organiziraju zabavu, a ti si to pročitao u novinama?"

Ovo kao da je povrijedilo Paolin atavistički pojam obitelji.

"Da; no, hoćeš li ih pitati?"

"Guido, obično ti moram zaprijetiti kako bih te nagovorila da odemo na božićnu večeru kod njih, a sada iznenada želiš ići na jednu od njihovih zabava. Zašto?"

"Zato što želim razgovarati s takvim ljudima koji odlaze na takve stvari."

Paola, koja je bila čitala i ocjenjivala učeničke testove kad je on ušao u stan, pažljivo je spustila olovku na stol i počastila ga pogledom koji je obično čuvala za izuzetno loše odabrane jezične izraze. Iako takvih izraza nije bilo malo u radovima koji su ležali ispod njene olovke, nije bila navikla čuti ih od svoga supruga.

Dugo je gledala u njega, oblikujući u mislima jedan od odgovora u kojima je često uživao, iako ih se užasavao. "Sumnjam da će odbiti, imajući na umu skladno iskazanu molbu," reče ona, a potom podignu olovku i ponovo se nagnu nad papire.

Bilo je kasno i znao je da je umorna, tako da se pozabavio kuhanjem kave njoj za leđima. "Dobro znaš da nećeš moći zaspati ako ovako kasno popiješ kavu," reče ona, prepoznavši po zvukovima koje je proizvodio što radi.

Prošao je pokraj nje prema štednjaku, promrsio joj kosu i rekao:

"Smislit ću već nešto čime ću se zabaviti."

Ona zagunđa, prekriži jednu rečenicu i upita: "Zašto želiš susresti te ljude?"

"Želim otkriti što je moguće više o Wellaueru. Čitao sam o tome kakav je bio genijalac, o njegovoj karijeri, o njegovim ženama, ali nemam nikakvog pojma o tome kakav je bio čovjek."

"A ti misliš da će takvi ljudi," reče ona jako naglašujući: "kakvi odlaze na zabave koje priređuju moji roditelji znati išta o njemu?"

"Želim saznati o njegovom privatnom životu, a to su ljudi koji mogu znati takve stvari kakve me zanimaju."

"Takve stvari možeš pročitati u *STOP*-u." Uvijek bi se iznenadio kako osoba koja predaje englesku književnost na sveučilištu može tako dobro poznavati sadržaj petparačkih časopisa.

"Paola," reče on. "Želim saznati istinu o njemu. Stop je časopis u kojem možeš čitati o tome kako je Majka Tereza pobacila."

Ona zagunđa i okrene list, ostavljajući za sobom trag ljutih plavih ispravaka.

On otvori hladnjak i izvadi litru mlijeka, izlije dio u lončić i stavi ga na vatru da se zagrije. Iz dugog iskustva znao je da će odbiti popiti šalicu kave, bez obzira na to koliko mlijeka dolio u nju, ustrajno tvrdeći da zbog nje neće moći zaspati. Ali kad on sjedne za stol sa svojom šalicom, ona će pijuckati iz nje, na kraju će popiti veći dio, a zatim zaspati poput topa. Iz ormarića je izvukao vrećicu slatkih keksa koje su kupili za djecu i zavirio u nju da vidi koliko ih je ostalo.

Kad je kava završila s ključanjem u gornjem dijelu dvostrukog lončića, izlio ju je u šalicu, dolio kipuće mlijeko, žličicom dodao manje šećera nego što je volio i sjeo nasuprot Paoli. Odsutno, još

uvijek usredotočena na ogled pred sobom, ona posegnu rukom i potegnu gutljaj kave čak i prije nego što je on dospio kušati je.

Kad je spustila šalicu na stol, on obavije šalicu prstima, ali je ne podigne. Ona okrenu stranicu, posegnu rukom prema šalici i podignu pogled prema njemu kad je on odbio pustiti je. "A?" upita ona.

"Ništa od kave dok ne pristaneš nazvati svoju majku."

Pokušala je odgurnuti njegovu ruku sa šalice. Kad je odbio maknuti ruku, ona nažvrlja olovkom nekakvu prostotu na njegovoj podlaktici. "Sad ćeš morati nositi odijelo."

"Ja sam uvijek u odijelu kad idem u posjet tvojim roditeljima."

"Pa, nikad ne izgledaš sretan što moraš nositi odijelo."

"U redu," reče on smiješeći se. "Obećajem da ću nositi odijelo i izgledati sretno što ga nosim. Dakle, hoćeš li nazvati svoju majku?"

"U redu," pristane ona. "Ali ne šalim se za odijelo."

"Da, zlato moje," tepajući joj uzvratila on. Pustio je šalicu i gurnuo je prema njoj. Kad je potegnula još jedan gutljaj, on izvadi keks iz vrećice i umoči ga u kavu.

"Oduran si," reče ona i zatim se nasmiješi.

"Običan seljak," složi se on, ubacivši keks u usta.

Paola nikad nije pričala o tome kako je izgledalo njeno odrastanje u palazzo, s dadiljom Engleskinjom i jatom slugu, ali ako je uopće išta znao o svim tim godinama, znao je to da joj nikad nisu dopuštali da umače. Smatrao je to velikim propustom u njenom odgoju i ustrajao u tome da njihova djeca to smiju raditi. Složila se, ali nakon popriličnog oklijevanja. Nijedno dijete, nikad nije propuštao istaknuti joj to, nije pokazivalo ozbiljne znakove moralnog ili tjelesnog propadanja zbog toga.

Po načinu na koji je naškrabala brz osvrt na dnu stranice, znao je da je njeno strpljenje te večeri pri kraju.

"Već sam umorna od njihovih tupih mozgova, Guido," reče ona, stavivši poklopac na olovku i bacivši je na stol. "Čini mi se da bih se radije bavila ubojicama. Njih barem možeš kazniti."

U šalici više nije bilo kave, jer bi je u protivnom on već bio gurnuo prema njoj. Umjesto toga, ustao je i iz ormarića izvukao bocu loze. Bila je to jedina utjeha koja mu je u tom trenutku padala na pamet.

"Krasno," reče ona. "Prvo kava, pa sad i loza. Nikad nećemo zaspati."

"Hoćemo li pokušati jedno drugom ne dati spavati?" upita on.

Ona se zarumeni.

11

Sljedećeg jutra u Questuru je stigao u osam, donoseći sa sobom dnevne novine, koje je na brzinu pročitao. U njima je bilo malo novih obavijesti; veći dio je već bio saznao dan ranije. Osvrti na Wellauerovu karijeru bili su duži, povici da se ubojica privede pred lice pravde oštiji, ali u njima nije bilo ničega što Brunetti već nije znao.

Nalazi iz laboratorija bili su na njegovom stolu. Jedini otisci prstiju na šalici u kojoj su pronađeni tragovi kalijevog cijanida pripadali su Wellaueru. U svlačionici su se nalazile na desetine drugih otisaka, previše njih da bi ih se sve moglo provjeriti. On je bio odlučio da se otisci ne uzimaju. Budući da su jedini otisci na šalici bili Wellauerovi, baš i ne bi imalo mnogo smisla identificirati sve ostale otiske pronađene u prostoriji.

Uz izvješće o otiscima prstiju ondje je bio i popis stvari pronađenih u svlačionici. Sjećao se da je vidio mnoge od tih stvari: notni zapis Traviate, na svakoj od stranica gomile zabilježaka načinjenih dirigentovim četvrtastim gotičkim rukopisom; češalj, novčanik, sitniš; odjeća koju je bio nosio i ona u ormaru; rupčić i kutijica bombona od metvice. Tamo je bio i Rolex Oyster ručni sat, olovka i mali adresar.

Policijci koji su bili otišli baciti pogled po dirigentovoj kući - teško da bi to itko mogao nazvati pretresom - bili su sastavili prijavak, ali budući da njih dvojica nisu imala pojma što se od njih očekuje da traže, Brunetti nije polagao previše nade u to da će u njihovom izvješću pročitati išta zanimljivo ili važno. Ipak, uzeo ga je u ruke i pažljivo ga pročitao.

Maestro je posjedovao nevjerojatno potpunu garderobu za jednog čovjeka koji je svake godine u tom gradu provodio tek nekoliko tjedana. Brunetti je bio zadivljen preciznošću bilježaka o odjeći:

"Crni sako od kašmira s dvostrukim izrezom na stražnjem dijelu (Duca D'Aosta); džemper kobaltne i zagasite boje zemlje (Missoni)." Na trenutak se zapitao nije li kojim slučajem zalutao u Valentinov boutique umjesto u policijsku upravu. Okrenuo je posljednju stranicu izvješća i pronašao, čega se i bojao, potpise Alvisea i Riverrea, dvojice policajaca koji su, prije dvije godine, u izvješću o lešu izvučenom iz mora kod Lida napisali: "Čini se da je osoba umrla od pomanjkanja zraka."

Ponovno se vratio izvješću. Signoru, čini se, odijevanje nije toliko zanimalo kao pokojnog supruga. A prema onom što je mogao pročitati, ni Alvisi ni Riverre zbog toga nisu imali visoko mišljenje o njenom ukusu. "Čizme Varese, samo jedan par. Crni vuneni ogrtač, bez markice." Međutim, ipak ih se dojmila knjižnica, koju su opisali kao "poveliku, na tri jezika i još jednom koji je, čini se, mađarski."

Okrenuo je sljedeću stranicu. U stanu su se nalazile dvije gostinske sobe, a svaka od njih imala je zasebnu kupaonicu. Čisti ručnici, prazni ormari, sapun Christian Dior.

Nije bilo nikakvih dokaza prisutnosti kćeri signore Wellauer; ništa u tom izvješću nije naznačivalo prisutnost trećeg člana obitelji u kući. U nijednoj od dvije dodatne sobe nije bilo odjeće neke adolescentkinje ili knjiga ili sličnih stvari. Znajući kako je pod svojih nogama uvijek pronalazio dokaze postojanja svoje vlastite kćeri, Brunetti se to učinilo neobičnim. Njena majka je bila objasnila kako ona pohađa školu u Munchenu. Ali, bilo je dijete vrijedno divljenja, jer je uspijevala ponijeti sav svoj nered sa sobom.

U izvješću se također mogao pročitati i opis sobe u kojoj je boravila kućna pomoćnica, Belgijanka, za koju su dvojica policajaca ustanovila da je previše jednostavno namještena, kao i opis pomoćnice, koju su bili opisali kao suzdržanu ali susretljivu.

Posljednja prostorija koju su opisali bila je maestrova radna soba, u kojoj su bili pronašli "dokumente." Neke od njih, čini se, ponijeli su sa sobom, tako da ih je pregledao prevoditelj s njemačkog, koji je opisao, na listu papira pridruženom izvješću, da ih se većina odnosi na posao i ugovore. Rokovnik je bio pregledan i procijenjen nevažnim.

Brunetti je odlučio pronaći dva autora ovog dokumenta i tako poštediti samoga sebe živčanosti i čekanja da oni odgovore na njegov poziv da dođu gore u njegov ured. Budući da je već bilo skoro devet, znao je da će ih pronaći u jednom kafiću, malo niže niz ulicu, s druge strane Ponte dei Greci. Nije još bilo točno devet, ali činjenica da je prije podne činila je taj zaključak neizbježnim.

Iako se Brunetti užasavao dodijeliti ikakav zadatak na nekom od svojih slučajeva toj dvojici, ipak su mu bili simpatični. Alvisi je bio zdepast čovjek u kasnim četrdesetim godinama, gotovo karikatura tamnoputog Sicilijanca, jedino što je došao iz Tarvisija, na granici s Austrijom. U policiji su ga smatrali lokalnim stručnjakom za pop glazbu, i to zato jer je jednom prigodom, prije petnaest godina, posjedovao

program na koji mu se potpisala Mina, mitska kraljica talijanske pop glazbe. S godinama, ovaj je događaj narastao i poprimio veće razmjere - kao i Mina - što ga je Alvise više prepričavao, sve dok nije došlo do toga da Alvise danas, blistavih očiju u kojima se cakli zadovoljena žudnja, tvrdi kako se između njih dvoje zbivalo mnogo više od toga. Na prepričavanje nije nikakvog utjecaja imala činjenica da je pjevačica bila za glavu viša od Alvisea i danas gotovo dvaput šira u struku.

Riverre, njegov partner, bio je crvenokosi Palermitanac, koga su u životu, naizgled, zanimali samo nogomet i žene, i to tim redom.

Najvažnija prijelomna točka u njegovom životu do danas bila je ta da je preživio nered na nogometnom stadionu u Bruxellesu. On je uvećao svoju pripovijest o tome što je radio ondje, prije nego što je pristigla belgijska policija, izmišljajući svoje pobjede nad ženama, obično strankinjama, koje su, kako je on tvrdio, padale poput snoplja pod srpom njegovog šarma.

Brunetti ih je pronašao, kao što je i bio očekivao, kako stoje za šankom u onom kafiću. Riverre je čitao sportske novine, a Alvise razgovarao s Ariannom, vlasnicom kafića. Nitko od njih nije uočio Brunettija sve dok ovaj nije prišao šanku i naručio kavu. Pritom ga je Alvise pozdravio osmijehom, a Riverre podigao pogled s novina dovoljno dugo da pozdravi svog nadređenog.

"Još dvije kave, Arianna," reče Alvise: "Sve tri na moj račun."

Brunetti prepozna taj manevar, kojem je cilj bio da od njega napravi dužnika. Kad su se tri kave pojavile pred njima, Riverre je već stajao kraj njih, a novine su se nekim čudom preobličile u plave korice sa slučajem, koji je sada ležao rastvoren na šanku.

Brunetti ubaci dvije žličice šećera u svoju šalicu i promiješa kavu.

"Jeste li vas dvojica bili u maestrovoj kući?"

"Da, gospodine," veselo dobaci Alvise.

"A kakva je to tek kuća!" ubaci se Riverre.

"Upravo sam pregledao vaš izvještaj."

"Arianna, donesi nam nekoliko brioša."

"Pročitao sam ga s velikim zanimanjem."

"Hvala, gospodine." "Pogotovo vaše osvrte na njegovu garderobu.

Koliko sam shvatio, nisu vam se svidjela njegova engleska odijela."

"Ne, gospodine," odvrati Riverre, kao i obično ne shvaćajući što ovaj hoće reći. "Mislim da su nogavice preširoke."

Alvise, posegnuvši preko šanka da otvori korice, slučajno laktom mune svog partnera po ruci, možda malo snažnije no što je bilo nužno. "Još nešto, gospodine?" upita on.

"Da. Dok ste bili ondje, jeste li uočili znake prisutnosti signorine kćeri?"

"Zar ona ima kćer, gospodine?" Ovo je, očekivano, izgovorio Riverre.

"Zato vas i pitam. Je li bilo ikakvih naznaka djeteta? Knjiga?

Odjeće?"

Obojica su se naoko duboko zamislila. Riverre je zurio u prazno, a to prazno se, izgleda, nalazilo mnogo bliže no većini drugih ljudi, a Alvise je piljio u pod, ruku zabijenih u džepove svoje odore.

Prošla je puna minuta prije nego što su obojica odgovorila. "Ne, gospodine," u jedan glas, gotovo kao da su to uvježbavali.

"Baš nikakvih naznaka?"

Opet zasebni iskazi razmišljanja, a potom istovremeni odgovor:

"Ne, gospodine."

"Jeste li razgovarali s kućnom pomoćnicom, Belgijankom?"

Riverre zakoluta očima prisjetivši se pomoćnice, dajući do znanja da je bilo koje vrijeme provedeno s takvim štapom od žene čist gubitak, čak iako je strankinja. Alvise se zadovoljio time da kaže:

"Da, gospodine."

"A je li vam rekla išta što bi moglo biti važno?"

Riverre udahnu, pripremajući se za odgovor, ali prije nego što je dospio početi, njegov partner reče: "Nije nam rekla ništa važno, gospodine. Ali stekao sam utisak da joj se signora ne sviđa."

Riverre ovo nije mogao tek tako pustiti, pa upita: "A što joj se to ne sviđa na njoj?" znakovito naglašavajući posljednju riječ.

Brunetti ga hladno pogleda i zapita njegova partnera: "Zašto?"

"Ne mogu reći ništa određeno," započe on. Riverre puhnu kroz nos. Toliko o djelotvornosti njegova hladna pogleda.

"Kao što sam rekao, gospodine, nije to ništa određeno, ali njeno držanje mi se učinilo ukočenijim kad je signora bila ondje. Teško da bi u njenom društvu mogla biti ukočenija nego s nama, ali meni se tako jednostavno učinilo. Izgledalo je kao da ona, ne znam, postaje hladnija dok je signora ondje, osobito kad je morala razgovarati s njom.

"A kada je to bilo?"

"Kad smo prvi put došli. Upitali smo je bi li bilo u redu kad bismo malo pogledali po stanu, kad bismo pregledali njegove stvari. Po načinu na

koji nam je odgovorila, mislim, signora, gospodine, izgledalo je kao da joj se ta zamisao uopće nimalo ne sviđa. Ali rekla nam je neka samo izvolimo, a zatim je pozvala kućnu pomoćnicu i rekla joj da nam pokaže gdje su njegove stvari. Tada su razgovarale jedna s drugom, tada je pomoćnica izgledala, pa, hladno. Kasnije, kad je razgovarala s nama, izgledala je bolje. Nije se zagrijala, niti ništa slično - naposljetku, ona je ipak Belgijanka

- ali s nama se ugodnije ponašala, prijaznije, nego kad je bila s onom drugom."

"Jeste li nakon toga opet razgovarali sa signorom?"

"Neposredno prije odlaska, gospodine. Ponijeli smo papire sa sobom. Nije joj se svidjelo to što odnosimo te papire sa sobom. To joj se vidjelo u pogledu, ali od njega smo se tako osjetili. Pitali smo je možemo li ponijeti papire sa sobom. Morali smo; takav je propis."

"Da, znam," odgovori Brunetti. "Nešto drugo?"

"Da," oglasi se Riverre.

"Što?"

"Nije ju smetalo to što kopamo po njegovoj odjeći i ormarima.

Poslala je pomoćnicu s nama, nije se čak htjela gnjaviti i krenuti s nama. Ali kad smo prešli u drugu sobu, gdje su se nalazili papiri, došla je za nama i rekla pomoćnici da pričeka pred vratima. Nije joj se svidjelo to što mi pregledavamo te stvari, gospodine, papire i ostalo."

"A ti papiri, o čemu su bili?"

"Izgledali su službeno, gospodine. I svi su bili na njemačkom, tako da smo ih donijeli ovamo da ih prevedu."

"Da, vidio sam izvještaj. A što se dogodilo s papirima, nakon što su ih preveli?"

"Ne znam, gospodine," odgovori Alvis. "Ili su još uvijek dolje kod prevoditelja, ili su ih poslali natrag k njoj."

"Riverre, možeš li otići i saznati gdje su papiri?"

"Sada, gospodine?"

"Da, sada."

"Da, gospodine." On izvede nešto što je sličilo pozdravu i odvoji se od šanka namjerno sporo.

"Još nešto, Riverre," zazove ga Brunetti. Riverre se okrenu, nadajući se da će ga pozvati natrag i poštediti ga hoda natrag do Questure i penjanja na drugi kat. "Ako su papiri ondje, reci im neka ih pošalju meni gore u ured."

Brunetti uze jedan od brioša koji su bili na tanjuru ispred njih i zagriže. Mahnu rukom Arianni da mu skuha još jednu kavu. "Dok ste bili ondje," upita on Alvisea: "jeste li uočili išta drugo?"

"Kao primjerice što, gospodine?" Kao da se od njih očekuje da vide samo one stvari po koje ih pošalju.

"Bilo što. Spomenuo si napetost između te dvije žene. Je li ponašanje ijedne od njih izgledalo čudno?"

Alvise razmisli na trenutak, zagriže jedan od brioša i odgovori:

"Ne, gospodine." Videći kako je Brunetti razočaran takvim odgovorom, on dodade: "Jedino kad smo uzimali papire."

"Možeš li pretpostaviti zašto se tako ponašala?"

"Ne, gospodine. Jedino to što je bila toliko drukčija nego kad smo pregledavali njegove osobne stvari, kao da te stvari uopće nisu bitne. Nekako si mislim da se ljudima to ne bi svidjelo, da im netko drugi petlja po odjeći. A papiri su samo papiri." Videći kako je ova posljednja primjedba samo pojačala Brunettijevo zanimanje, on krenu naširoko objašnjavati. "Možda zato što je on bio genij. Naravno, ja se baš ne razumijem u takvu glazbu."

Brunetti se pripremi za neizbježno. "Jedina pjevačica koju osobno poznajem je Mina, a ona nikad nije pjevala s njim. Ali kao što sam rekao, ako je on bio slavan, onda bi i ti papiri mogli biti važni. U njima možda ima stvari o, znate, glazbi."

U tom trenutku, Riverre se vratio. "Oprostite, gospodine, ali papire su već vratili natrag."

"Kako? Poštom?"

"Ne, gospodine; prevoditelj ih je sam odnio. Rekao je da će udovica vjerojatno trebati neke od njih."

Brunetti odstupi od šanka i posegnu za novčanikom. Spustio je deset tisuća lira na šank prije nego što je ijedan od dvojice uniformiranih policajaca stigao pobuniti se.

"Hvala vam, gospodine," obojica rekoše.

"Nema na čemu."

Kad se okrenuo da ode, nijedan nije krenuo za njim, iako su ga obojica pozdravila.

Vratar na ulazu u Questuru rekao mu je da ga Vice-questore Patta želi odmah vidjeti u svom uredu.

"Gesù Bambino," u pola glasa izgovori Brunetti izraz koji je bio naučio od svoje majke, koja ga je, kao i on, koristila samo u trenucima kad

više ne bi imala ni trunčice strpljenja.

Pokucao je, stojeći pred vratima ureda svog pretpostavljenog i obazrivo pričekao uzvik 'avanti' prije nego što je ušao. Kao što je bio i očekivao, pronašao je Pattu kako sjedi iza svog radnog stola, a ispred njega je zašuštala hrpa papira. Na trenutak se uopće nije osvrnuo na Brunettija, nastavivši čitati dokument koji je imao u rukama. Brunetti se zadovoljio time da proučava gotovo iščezle tragove freske koja je nekad bila naslikana na stropu.

Patta iznenada podignu pogled, odglumi iznenađenje što vidi Brunettija te upita: "Gdje ste sada?"

Na Brunettiju se odražavala Pattina očigledna zbunjenost, kao da je smatrao to pitanje neobičnim, ali nije želio privlačiti pozornost na njega. "U Vašem uredu, gospodine."

"Ne, ne, gdje ste sada s Vašim slučajem?" Mahnuvši rukom Brunettiju da sjedne na jedan od niskih pozlaćenih stolaca ispred njegovog stola, on uze olovku i počne njome kuckati po plohi stola.

"Razgovarao sam s udovicom i s dvoje ljudi koji su bili u svlačionici. Razgovarao sam s doktorom i znam uzrok smrti."

"Sve to znam," reče Patta, ubrzavajući ritam kuckanja olovkom i uopće se ne trudeći sakriti svoju razdraženost. "Drugim riječima, niste saznali ništa važno?"

"Da, gospodine, mislim da bi se to moglo tako reći."

"Znate, Brunetti, mnogo sam razmišljao o ovoj istrazi, i mislim da bi bilo mudro skinuti Vas s ovog slučaja." Pattin glas bio je pun prijetnje, kao da je prethodnu noć proveo listajući svoj primjerak Machiavellijevih djela.

"Da, gospodine."

"Mogao bih ga, pretpostavljam, dati nekom drugom. Možda bismo tada napredovali."

"Mislim da Mariani sada ne radi ni na čemu."

Samo zahvaljujući upornom uvježbavanju samokontrole, Patta je uspio ne trznuti glavom na spomen imena mlađeg od dva ostala policijska commissaria, čovjeka besprijekorne naravi i neprobojne gluposti, koji je bio poznat po tome da je ovaj posao dobio kao dio ženina miraza, budući da je ona bila nećakinja bivšega gradonačelnika. Njegov drugi kolega, Brunetti je znao, trenutno se bavio istraživanjem šverca droge kroz luku Marghera. "Ili biste ga

možda Vi sami mogli preuzeti," predloži on, a potom dodade s izazovnim kašnjenjem: "gospodine."

"Da, to uvijek ostaje mogućnost," reče Patta, koji ili nije primijetio bezobraštinu, ili je odlučio ne obazirati se na nju. Iz ladice svog pisaćeg stola izvadio je kutiju ruskih cigareta smotanih od tamnog papira i uglavio jednu cigaretu u svoj usnik od oniksa.

Vrlo lijepo, pomisli Brunetti; boje se slažu. "Pozvao sam Vas k sebi zato jer sam telefonski razgovarao s novinarima i s ljudima na Visokim Položajima," reče on, pažljivo naglašavajući sve riječi pisane velikim slovom. "A njih vrlo brine to što niste ništa uradili do sad." Ovaj put, u njegovom se govoru osjećao težak naglasak stavljen na jedninu. Lagano je uvlačio i otpuhivao dimove piljeći preko stola u Brunettija. "Jeste li čuli što sam rekao? Oni su nezadovoljni."

"Jasno mi je i zašto, gospodine. Imam mrtvog genija i nemam krivca."

Je li mu se to samo učinilo ili je doista vidio Pattu kako nijemo izgovara za sebe posljednji dio rečenice, možda se pripremajući da to sam izgovori danas za ručkom? "Da, točno tako," reče Patta.

Njegove se usne ponovo pomakoše. "I nemam krivca." Pattin glas se produbi. "Hoću da se to promijeni. Hoću krivca." Brunetti nikad prije nije čuo toga čovjeka da tako jasno i glasno izražava svoje viđenje pravde. Možda bi Brunetti trebao to izgovoriti danas za ručkom.

"Od sada nadalje, Brunetti, želim na svome pisaćem stolu pismeni izvještaj svakog jutra do" - on zastade, pokušavajući se prisjetiti kada počinje radno vrijeme - "do osam," reče on, pogodivši točno vrijeme.

"Da, gospodine. Je li to sve?" Brunettiju je bilo svejedno mora li izvještaj biti usmen ili pismen; ionako neće imati ništa za prijaviti sve dok ne dobije jasniju sliku o čovjeku koji je bio ubijen. Bio on genijalac ili ne, odgovor je uvijek ležao u tome.

"Ne, to nije sve. Što kanite učiniti danas?"

"Ići na pogreb. Počinje za dvadesetak minuta. I sam bih želio pregledati njegove papire."

"To je sve?"

"Da, gospodine."

Patta otpuhnu kroz nos. "Nije ni čudo da nikamo ne napredujemo."

To je, čini se, bio znak da je razgovor gotov, pa je Brunetti ustao i krenuo prema vratima, pitajući se koliko će blizu prići vratima prije nego ga Patta podsjeti na pismeni izvještaj. Procijenio je da je bio čak tri koraka udaljen od vrata kad je čuo: "Zapamtite, osam sati."

Zbog sastanka s Pattom, Brunetti je u crkvu San Moise pristigao tek nekoliko minuta prije deset. Crni brod koji je prevozio cvijećem prekriven lijes već se bio usidrio uz obalu kanala, a tri muškarca u plavim odijelima bili su uposleni stavljanjem drvenog sanduka na metalna nosila na kotačićima, na kojima će odvesti lijes to ulaza u crkvu. U gomili ljudi koji su se gužvali pred ulazom u crkvu, Brunetti je prepoznao nekoliko poznatih venecijanskih lica, redovne novinare i fotografe iz novina, ali nije vidio udovicu; ona je sigurno već ušla u crkvu.

Kad su tri muškarca stigla do vratiju, pridružio im se četvrti muškarac, i oni su podigli mrtvački sanduk, s uvježbanom lakoćom podigli ga na ramena i uspeli se dvjema niskim stubama crkve. Brunetti je bio među ljudima koji su ih slijedili unutra.

Gledao je te ljude kako nose lijes niz središnji prolaz i spuštaju ga na nisko postolje ispred glavnog oltara.

Brunetti je zauzeo mjesto na kraju klupe u pozadini pretrpane crkve. Uz poteškoće, mogao je vidjeti između glava ljudi ispred sebe do prvog reda, gdje je udovica, u crnini, sjedila između jednog muškarca i jedne žene, oboje sjedokosih, a to su vjerojatno bili ljudi s kojima ju je bio vidio u kazalištu. Iza nje, sama u klupi, sjedila je druga žena u crnini, za koju je Brunetti pretpostavio da je kućna pomoćnica. Iako nije imao nikakvih očekivanja glede mise, Brunettija je iznenadila ukočenost obreda. Najneobičnija stvar u svezi s obredom bila je potpuna izočnost glazbe, čak se nisu čule ni orgulje. Poznate riječi lebdjele su iznad glava gomile, obavljala su se bezvremena škropljenja i blagoslivljanja. Zbog svoje jednostavnosti, misa je ubrzo bila gotova.

Brunetti je čekao na kraju klupe dok su prenosili sanduk, pričekao je da najožalošćeniji izađu iz crkve. Vani, fotoaparati su bljeskali i novinari su okružili udovicu, koja se skutrla uz starijeg muškarca koji ju je pratio.

Bez razmišljanja, Brunetti se progura kroz gomilu i primi je pod njenu drugu ruku. Prepoznao je nekolicinu fotografa, vidio da oni znaju tko je on, i naredio im da se maknu s puta. Ljudi koji su okruživali udovicu odstupili su, ostavljajući otvoren put prema brodicama koje su se ljuljuškale pokraj campa. Pridržavajući je, poveo je udovicu prema brodu, pomogao joj zakoračiti na palubu, a potom je slijedio do putničke kabine.

Par koji je bio s njom u kazalištu pridružio joj se ondje; sjedokosa žena zagrlila je mladu, a muškarac se zadovoljio time da sjedi uz nju i drži je za ruku. Brunetti je izišao i smjestio se kod ulaza u kabinu i gledao kako se brod s lijesom odguruje od obale i polako počinje ploviti uskim kanalom. Kad su se našli na sigurnoj udaljenosti od crkve i gomile, on se vrati u kabinu.

"Hvala Vam," signora Wellauer reče, ne trudeći se sakriti suze.

Nije joj imao što reći.

Brod je uplovio u Grand Canal i skrenuo lijevo, prema San Marcu, pokraj kojeg moraju proći kako bi došli do groblja.

Brunetti se vrati do ulaza u kabinu i pogleda naprijed, mičući svoj upitni pogled od boli iznutra. Zvonik je prošao pokraj njih, pa šarena četvrtastost Duždeve palače, i zatim one vesele, bezbrižne kupole. Dok su se približavali kanalu Arsenale, Brunetti se popeo na palubu i zapitao kormilara bi li mogao stati na pristaništu Palasporta. Vratio se u kabinu i začuo kako troje ljudi poluglasno razgovara.

"Dottore Brunetti," javi se udovica.

On se okrenu od vrata kabine i pogleda je.

"Hvala Vam. Zahvalna sam Vam na onome što ste učinili pred crkvom."

On kimnu glavom, odobravajući. Brod je započeo široko lijevo zaokretanje kojim će uploviti u kanal Arsenale. "Želio bih ponovo razgovarati s Vama," reče on, "kad god Vam to bude odgovaralo."

"Je li to nužno?"

"Da, vjerujem da jest."

Motor je zabrujao dublje dok se brod približavao pristanišnom doku koji je stajao s desne strane kanala.

"Kada?" "Sutra?"

Ako je i bila iznenađena, ili ako su ostali bili uvrijeđeni, nisu to ničim pokazivali. "U redu," reče ona. "Poslijepodne."

"Hvala Vam," reče on dok je brod plutao uz drveni pristan. Nitko mu ne uzvрати, tako da je napustio kabinu, skočio s broda na mol, i stajao ondje sve dok se brod nije vratio u kolonu, slijedeći lijes prema dubljim vodama lagune.

12

Kao i većini palazzo na Grand Canalu, izvorno je bilo zamišljeno da se do Palazzo Falier dolazi brodom, a da gosti ulaze u palaču penjući se četirima plitkim stubama koje su se spuštale dolje do kanala. Ali taj je ulaz već odavno bio zatvoren teškom kovanom rešetkom koja se podizala samo kad bi u palaču brodom bili dostavljani veliki predmeti. A u ovim teškim vremenima gosti su pristizali pješice, od Ca Rezzonico, najbliže postaje vaporetta, ili iz drugih dijelova grada.

Brunetti i Paola došli su do palazzo pješice, prošavši ispred sveučilišta, potom kroz Campo San Barnaba, nakon kojeg su skrenuli lijevo i hodajući uz jedan uzak kanal stigli do bočnog ulaza u palazzo.

Pozvonili su, a potom ih je u dvorište uveo mladić kojeg Paola nikad prije nije vidjela. Vjerojatno je unajmljen kao osoblje za večerašnju zabavu.

"Barem nije odjeven u srednjovjekovne tajice i nema vlasulju na glavi," primijeti Brunetti dok su se uspinjali vanjskim stubištem.

Mladić ih uopće nije pitao tko su niti jesu li uopće pozvani. Ili je imao popis gostiju u glavi i mogao prepoznati svakog tko je došao, ili ga, što je bilo vjerojatnije, uopće nije bilo briga koga pušta u palazzo.

Na vrhu stubišta, začuli su glazbu koja je dopirala slijeva, gdje su se nalazile tri ogromne prostorije za prijatne. Slijedeći zvuk, prošli su hodnikom čiji su zidovi bili obloženi zrcalima, praćeni svojim vlastitim nejasnim odrazima. Golema hrastova vrata koja su vodila u prvu prostoriju bila su otvorena. Svjetlost, glazba i miris skupocjenog miomirisa i cvijeća dopirali su iznutra.

Svjetlost koja je ispunjavala prostoriju dolazila je od dva divovska lusteri od muranskoga stakla, okružena razigranim anđelima i kupidima koji su visjeli sa stropa oslikanog freskama i visokih svijećnjaka poredanih uzduž zidova. Glazba je dopirala od gotovo nezamjetnog trija u kutu koji je svirao Vivaldija u jednom od njegovih raspoloženja koja su se ponavljala. A miris se širio iz jata živo obojenih i još življe brbljajućih žena koje su ukrašavale prostoriju.

Nekoliko minuta nakon što ih je ugledao kako ulaze, grof im je prišao, pognuo je glavu kako bi poljubio Paolu u obraz, i pružio ruku svome zetu. Grof je bio visok muškarac poznih šezdesetih godina koji se, ne pokušavajući sakriti činjenicu da mu se kosa prorjeđuje, šišao vrlo kratko, tako da je izgledao poput osobito marljivog redovnika-studenta.

Paola je imala njegove smeđe oči i široka usta, ali bila je pošteđena velike, aristokratske nosine koja je predstavljala središnje mjesto njegova lica. Njegovo je večernje odijelo bilo tako dobro skrojeno da, čak i da je bilo ružičasto, nitko ne bi primijetio boju, već samo izvanredan kroj.

"Tvoja je majka oduševljena što ste oboje došli." Blago naglašena riječ ukazivala je na činjenicu da je ovo Brunettiju prvi put da dolazi na jednu od njihovih zabava. "Nadam se da ćete uživati."

"Siguran sam da hoćemo," odgovori mu Brunetti u svoje i u ime svoje žene. Već sedamnaest godina, on je izbjegavao ikako zvati svog tasta. Nije ga mogao zvati titulom, niti se mogao natjerati da tog čovjeka zove tata. "Orazio," njegovo krsno ime, bilo je previše intimno, kao da laje na Mjesec i zazivlje društvenu jednakost.

Tako da se Brunetti nastavio boriti, ne zovući ga nikako, čak ni "signore." Međutim, postigli su kompromis i u međusobnom razgovoru oslovljavaju se sa ti, iako ni to nije lako prelazilo preko njihovih usana.

Grof je ugledao svoju ženu na suprotnom kraju prostorije i nasmiješio se, mahnuvši joj rukom da im se pridruži. Kroz gomilu se probijala s takvom kombinacijom elegancije i društvenog umijeća, zaustavljajući se tu i tamo da nekog poljubi u obraz, ili blago dotakne po ruci, da joj je Brunetti zavidio na tome. Zapravo, grofica mu se prilično sviđala, ukočena i službena u svojim lancima od biserja i slojevima crnog sifona. Kao i obično, njena su stopala bila zarobljena u cipele oštih vrhova s petama visokim poput rubnog kamena nogostupa, ali ni uz tako visoke pete nije svom suprugu bila ni do ramena.

"Paola," uskliknu ona, ne trudeći se skriti oduševljenje što vidi svoje jedino dijete. "Tako mi je drago što si konačno povelala Guida sa sobom." Na trenutak je prestala govoriti kako bi ih izljubila.

"Tako mi je drago što te vidim ovdje, a ne samo za Božić ili kad je onaj grozni vatromet." Pa, grofica nije imala dlake na jeziku.

"Hodi," reče grof. "Idemo po piće za tebe, Guido."

"Hvala," odgovori on, a potom, obraćajući se Paoli i njenoj majci:

"Da i vama donesemo nešto za piće?"

"Ne, ne. Mama i ja ćemo se same poslužiti nešto kasnije."

Grof Falier povede Brunettija na drugi kraj prostorije, zaustavljajući se povremeno kako bi nekoga pozdravio ili razmijenio par riječi s nekim. Za šankom, zatražio je čašu šampanjca za sebe i scotch za svog zeta.

Pružajući čašu Brunettiju, on upita: "Pretpostavljam da si tu po službenoj dužnosti. Jesam li u pravu?"

"Da, tako je," odgovori Brunetti, kojem je bilo drago što njegov tast tako izravno nastupa.

"Dobro. To znači da nisam uzalud protrošio vrijeme."

"Molim?" upita Brunetti.

Kimnuvši krupnoj ženi koja je upravo bila zauzela svoje prijestolje ispred glasovira, grof reče: "Paola mi je rekla da ti je dodijeljena istraga slučaja Wellauer. To je loše za grad, takav jedan zločin,"

Dok je govorio, nije mogao spriječiti svoj pogled pun neodobravanja za dirigenta koji je dopustio da ga ubiju, osobito usred sezone društvenih događanja. "U svakom slučaju, kad sam čuo da je Paola nazvala da nam javi kako oboje želite doći večeras, obavio sam nekoliko telefonskih razgovora. Pretpostavio sam da ćeš željeti saznati ponešto o njegovom financijskom stanju."

"Da, to je točno." Je li uopće postojala ikakva obavijest koju ovaj čovjek ne bi mogao doznati, samo podižući slušalicu i nazivajući točan broj? "Smijem li pitati što ste saznali?"

"Nije baš bio onoliko bogat koliko se općenito vjerovalo." Brunetti je čekao da mu grof ovo prevede u brojke koje on može razumjeti.

On i grof, zasigurno, imaju različito viđenje značenja riječi

"bogat." "Vrijednost njegove cjelokupne imovine, u dionicama i obveznicama i nekretninama, vjerojatno ne premašuje deset milijuna njemačkih maraka. Imao je četiri milijuna franaka u Švicarskoj, u Union Bank u Luganu, ali sumnjam da će njemački poreznici saznati bilo što u vezi s tim." Dok je Brunetti izračunavao da bi mu trebalo otprilike tristo i pedeset godina da zaradi toliko novca, grof nastavi: "Njegov prihod od izvedaba i snimaka bio je najmanje tri do četiri milijuna maraka godišnje."

"Shvaćam," objavi Brunetti. "A oporuka?"

"Nisam uspio doći do preslika oporuke," reče grof ispričavajući se.

Budući da je čovjek bio mrtav tek dva dana, Brunetti je vjerovao da takav propust može previdjeti. "Ali imovina se dijeli ravnopravno između njegove djece i njegove supruge. Međutim, priča se da je bio pokušao stupiti u dodir sa svojim odvjetnicima nekoliko tjedana prije smrti; nitko ne zna zašto, ali ne mora biti da je to imalo ikakve veze s njegovom oporukom."

"Što to znači, 'pokušao stupiti u dodir'?"

"Zvao je ured svojih odvjetnika u Berlinu, ali očigledno nešto nije bilo u redu s linijama pa ih nakon toga više nije zvao."

"Je li itko od ljudi s kojim si razgovarao rekao išta o njegovom osobnom životu?"

Grofova se čaša zaustavila neposredno pred ustima tako naglo da je nekoliko kapi blijede tekućine poškropilo suvratnik njegova sakoa. Sjevnuo je iznenađeno pogledom prema Brunettiju, kao da je odjednom dokazano da su svi razlozi za suzdržanost koju je dva desetljeća gajio prema njemu bili opravdani. "Što ti misliš da sam ja, uhoda?"

"Žao mi je," reče Brunetti, pružajući grofu svoj rupčić kako bi obrisao svoj suvratnik. "Takav mi je posao. Zaboravim se."

"Da, to mi je jasno," složi se grof, iako mu se u glasu nije osjećalo odobravanje. "Idem potražiti Paolu i njenu majku." On ode, zadržavši rupčić, za koji se Brunetti bojao da će biti opran, uškrobljen, izglacan i poslan natrag po posebnom glasniku.

Brunetti se odgurnu od šanka i zaplovi morem ljudi kako bi krenuo u vlastitu potragu za Paolom. Znao je mnoge od ljudi u toj prostoriji ali, što je bila činjenica, iz druge ruke. Iako se nikad nije bio upoznao s većinom njih, znao je njihove sramote, njihove povijesti, njihove skandale, bilo pravne ili ljubavne. Djelomice je to saznavao kao policajac, ali većinu stvari je saznao jednostavno zato što je živio u jednom doista provincijskom gradu gdje je trač

predstavljao pravi kult i gdje bi da to nije bio barem nominalno kršćanski grad, vladajuće božanstvo jamačno bila Glasina.

Tijekom više od pet minuta koliko mu je trebalo da pronađe Paolu, razmijenio je pozdrave s cijelim nizom ljudi i odbio nekoliko nuđenja novim pićem. Grofice nije bilo na vidiku; njen ju je suprug nedvojbeno bio upozorio na opasnost moralne zaraze koja se motala po prostoriji.

Kad mu je Paola prišla, zgrabila ga je za nadlakticu i prišapnula:

"Pronašla sam ono što tražiš."

"Izlaz odavde?" reče on, ali samo u svojim mislima. S njom je moramo biti oprezniji. "Što?"

"Glas trača, pravu stvar. Zajedno smo studirali."

"Tko? Gdje?" upita on, prvi put te večeri zainteresiran za svoje okružje.

"Tamo je, kod balkonskih vrata." Ona ga munu u rebra laktom i pokaza bradom prema čovjeku koji je stajao na drugom kraju

prostorije, kod središnjih prozora koji su gledali na kanal.

Muškarac je izgleda bio istih godina kao Paola, iako je bilo jasno da je njemu bilo daleko teže dobiti poziv za zabavu. S ove udaljenosti, sve što je Brunetti mogao razaznati bila je kratka brada, prošarana sjedinama, i crni sako koji je izgleda bio sašiven od baršuna.

"Hajde; upoznat ću vas," potaknu ga Paola, povukavši ga za ruku i povedovši ga preko prostorije prema tom čovjeku, koji se nasmiješio kad je prepoznao Paolu koja se probijala prema njemu. Nos mu je bio spljošten, kao da je nekad bio slomljen, a oči su mu bile tužne, kao da mu je netko slomio srce. Izgledao je kao lučki radnik koji piše pjesme.

"Ah, krasna Paola," reče on kad je ona došla do njega. Prebacio je čašu s pićem u lijevu ruku, uzeo Paolinu ruku svojom desnicom i nagnuo se kako bi poljubio zrak iznad njene nadlanice. "A ovo,"

reče on, okrećući se Brunettiju, "je jamačno slavni Guido, o kome smo toliko slušali da nam je već izlazio na nos prije toliko godina da ih uopće nije pristojno spominjati." On prihvati Brunettijevu ruku i čvrsto je protrese, ne skrivajući zanimanje s kojim ga je proučavao.

"Prestani, Dami, i prestani buljiti u Guida kao da je on kakva slikarija."

"Moć navike, zlato moje, piljiti i zuriti u sve što gledam. Sljedeće što ću nedvojbeno uraditi bit će to da ću mu svući sako s leđa kako bih vidio gdje su mu ušiveni inicijali."

Ništa od svega ovoga nije imalo smisla Brunettiju, čiju su zbunjenost jamačno mogli vidjeti oboje, jer je muškarac pohrlio objasniti. "Kao što vidim, Paola nas nikad neće upoznati, i očito je odlučila našu zajedničku prošlost i dalje čuvati kao tajnu pred tobom." Prije nego što je Brunetti dospio odgovoriti na taj nagovještaj, on nastavi: "Ja sam Demetrio Padovani, bivši studentski kolega Vaše lijepe supruge i trenutno kritičar svega blaga umjetničkoga." On se blago nakloni.

Brunettiju je, kao i većini Talijana, to ime bilo poznato. To je bio taj blistavi novi umjetnički kritičar, strah i trepet slikara i ravnatelja muzeja. Paola i on bili su čitali njegove članke i zajedno uživali u njima, ali on nije imao pojma da su njih dvoje zajedno studirali.

Drugi muškarac dograbi novo piće s poslužavnika koji je nosio poslužitelj u prolazu. "Moram ti se ispričati, Guido - ukoliko si smijem uzeti tu slobodu da te zovem Guido pri našem prvom susretu i oslovljavati te sa ti, što je dokaz rastućeg društvenog i jezičnog promiskuiteta - i priznati da sam te godinama mrzio."

Brunettijeva zbunjenost ovom primjedbom očigledno ga je oduševila. "Još u ono mračno doba kad smo bili studenti i kad smo svi bili beznadno zaljubljeni u Paolu, bili smo prepuni ljubomore i, priznajem, gađenja prema tom Guidu koji se izgleda spustio sa zvijezda kako bi daleko od nas odnio našu ljubav. Prvo je željela saznati sve o njemu, zatim je bilo 'Hoće li me pozvati na kavu?' koje se brzo razvilo u 'Što misliš, da li mu se sviđam?' sve dok svi mi, bez obzira na to što smo svi strašno voljeli tu luckastu djevojku, nismo postali spremni ugušiti je jedne mrkle noći i baciti je u kanal, samo zato da se konačno oslobodimo mračnog zloduha po imenu Guido i da konačno možemo na miru spremati ispите." Uživajući u Paolinoj vidljivoj nelagodi, on nastavi: "A onda se ona udala za njega. To jest, za tebe. Na naše veliko oduševljenje, jer ništa nije tako djelotvoran lijek za lude ispade zaljubljenih," i ovdje on napravi stanku kako bi potegao jedan gutljaj pića, prije nego što dovrši rečenicu, "kao što je to brak."

Zadovoljan što je nagnao Paolu da pocrveni, a Brunettija da pogledom potraži novo piće, on reče: "Doista, učinio si vrlo dobru stvar oženivši je, Guido, jer u suprotnom nijedan od nas ne bi uspio proći svoje ispите, tako smo svi bili zatreskani u tu djevojku."

"To je bio jedini razlog zašto sam je i oženio," odgovori mu Brunetti.

Padovani shvati. "A za to dobro djelo, dopusti da te ponudim pićem. Što ćeš popiti?"

"Scotch za oboje," odgovori Paola, a potom dodade: "Ali vrati se brzo. Želim razgovarati s tobom."

Padovani pognu glavu glumeći poslušnost i otputi se u potragu za konobarom, krećući se poput kraljevske jahte pune uljudnosti dok se probijao kroz gomilu. Za tren oka bio je natrag, noseći tri čaše u rukama.

"Pišeš li još uvijek za L'Unita?" upita Paola primajući čašu s pićem od njega.

Začuvši ime tih novina, Padovani uvuče glavu među ramena kao da ga je strah i počne zavjerenički pogledavati lijevo-desno po prostoriji. Vrlo je teatralno zapsikao i pozvao ih rukom da mu priđu bliže. Šapćući, rekao im je: "Ne izgovaraj ime tih novina u ovoj sobi, inače će tvoj otac slugama naložiti da me izbace iz kuće." Iako se po njegovu glasu dalo zaključiti da se Padovani šali, Brunetti je predmnijevao da je mnogo bliži istini nego što je uopće svjestan toga.

Kritičar se uspravi u svoj svojoj visini, potegnu gutljaj i promijeni glas u gotovo recitatorski. "Paola, draga moja, zar je moguće da si napustila uzore naše mladosti i da više ne čitaš proletersko glasilo Komunističke partije? Ispričavam se," on se ispravi:

"Demokratske stranke ljevice?" Glave se okrenuše na spomen toga imena, ali on nastavi. "Bože mili na nebesima, nemoj mi reći da si prihvatila svoje godine i počela čitati Corriere ili, ne daj Bože, La Repubblica, glasilo prijava srednje klase, prurušeno u glasilo prijave niže klase?"

"Ne, mi čitamo L'Osservatore Romano," reče Brunetti, navodeći ime službenog vatikanskog glasila, koje je još uvijek sipalo munje protiv razvoda braka, pobačaja i pogubnog mita o ženskoj jednakosti.

"Kako je to samo mudra odluka," reče Padovani, glasa punog neiskrenog ganuća. "Ali budući da čitate te briljantne novine, ne možete ni znati da sam ja, iako skroman, glas umjetničke kritike u ime masa koje se bore." On spusti svoj glas i nastavi, savršeno oponašajući izvještane glasove RAI-jevih spikera koji objavljuju najnoviji pad vlade. "Ja sam predstavnik radništva bistroga oka.

U meni vidite kritičara gruboga glasa i prljavih prstiju koji traži vrijednosti istinske proleterske umjetnosti usred suvremenog kaosa." On kimnu nijemo pozdravljajući nekog od prolaznika i nastavi. "Mislim da je velika šteta što vam nije poznat moj rad.

Možda vam mogu poslati preslike nekih od mojih nedavnijih članaka. Šteta što ih ne nosam naokolo sa sobom, ali pretpostavljam da čak i genijalac mora iskazati malko skromnosti, koliko god ta skromnost bila lažna." Svi su bili počeli uživati u njegovoj priči, tako daje on nastavio. "Moj najnoviji ljubimac bio je čudesan članak koji sam napisao prošlog mjeseca, o jednoj izložbi suvremene kubanske umjetnosti - znate to, traktori i nacereni ananasi." On odglumi duboku usredotočenost i nemoć da se prisjeti točnih riječi u svojoj kritici, sve dok ne reče:

"Pohvalio sam - kako sam ono rekao? - 'čudesnu simetriju rafinirane forme i svrhovitu cjelovitost toga djela'." On se nagnu naprijed i šapnu Paoli na uho, ali dovoljno glasno da je Brunetti bez imalo muke sve čuo. "To sam prepisao iz jednog članka koji sam napisao prije dvije godine o nekakvim komadima drveta iz Poljske, gdje sam pohvalio, ako me sjećanje ne vara, 'rafiniranu simetriju svrhovite forme'."

"A ideš li," upita Paola, gledajući njegov baršunasti sako, "ovako odjeven na posao?"

"Kako si samo ukusno pokvarena ostala, Paola." On se nasmija te se nagne naprijed da je lepršavo poljubi u obraz. "Ali, da odgovorim na tvoje pitanje, anđele, ne, mislim da ne priliči nositi ovakvo raskošno ruho u dvorane radničke klase. Odijevam mnogo prikladnije ruho, naime, jedne grozne hlače i sako koji je moj nećak bio nakanio darovati siromašnima. Niti se" - on podignu ruku uvis kako bi preduhitrio bilo kakvo upadanje u riječ ili pitanje - "više vozim na posao u Maseratiju. Pomislio sam kako bi to moglo dati pogrešnu naznaku; osim toga, parkiranje predstavlja velik problem u Rimu. Riješio sam taj problem, barem privremeno, tako što posuđujem Fiat od svoje kućne pomoćnice kako bih se odvezao na posao. Ali bio sam zatrpan kaznama za pogrešno parkiranje, pa sam potom izgubio silne sate vodeći policijskog commissaria na ručkove, tako da on vidi da sam se pobrinuo za njih. Tako da sada jednostavno ispred kuće sjednem u taksi koji me ostavi iza ugla, otpješačim do ureda, gdje predam svoj tjedni članak, progovorim ljutito o društvenoj nepravdi, a onda se spustim niz ulicu do jedne slatke male pasticcerije, gdje se počastim zapanjujuće obilnim obrokom tjestenine. Onda odem kući, ležim u kadi punoj vruće vode satima i čitam Prousta."

"Tako je, s obje strane gledano, jednostavna istina u sredini,"

reče on, citirajući stih iz jednog Shakespeareovog soneta, jednog od tekstova kojima je bio posvetio sedam godina koje je proveo studirajući englesku književnost na Oxfordu. "Ali ti sigurno trebaš

nešto, nekakve obavijesti, najdraža Paola," reče on izravnošću koja se nije slagala s likom ili, u najmanju ruku, nije se slagala s likom kojeg je on glumio. "Prvo me tvoj otac osobno nazove i pošalje mi poziv za ovu zabavu, a zatim se ti prilijepiš za mene poput priljepka, a nekako sumnjam da bi ti to učinila da ne trebaš uslugu od mene. A budući da je božanski Guido uz tebe, sve što zakonito možeš tražiti od mene jest obavijest. A budući da znam čime se Guido bavi da zaradi za život, jedino što mogu je pretpostaviti da to ima veze sa skandalom koji je poljuljao naš

lijepi grad, koji je zgranuo glazbeni svijet i, istodobno, s površine ovog planeta zbrisao a nasty piece of work." Uporaba ovog britanskog izraza postigla je namjeravam učinak iznenadivši ih oboje toliko da su se zagrcnuli. On je pokrio dlanom usta i zakikotao se iskreno uživajući.

"Oh, Dami, cijelo si vrijeme znao. Zašto nam nisi odmah rekao?"

Iako je Padovanijev glas bio čvrst kad je odgovorio, Brunetti je vidio kako mu se oči cakle, možda od alkohola, možda od nečeg drugog. Njemu nije bilo važno o čemu je riječ, ukoliko mu čovjek objasni svoju posljednju primjedbu.

"Ma daj," ohrabri ga Paola. "Ti si bio jedina osoba koja mi je pala na pamet, a koja bi mogla znati nešto o njemu."

Padovani ju je fiksirao ravnodušnim pogledom. "I od mene očekuješ da ocrnim sjećanje na čovjeka koji se još nije ohladio u svom grobu?"

Kako su stvari zvučale, Brunetti pomisli kako bi to poprilično moglo pridonijeti Padovanijevoj zabavljenosti.

"Čudim se da si i čekao ovoliko dugo," reče Paola.

Padovani njenoj primjedbi obrati pozornost kakvu je i zasluživala.

"U pravu si, Paola, ispričat ću ti sve -to jest, ako dragi Guido ode i donese nam tri ogromne čaše s pićem. Ukoliko to ubrzo ne učini, mogao bih vas početi zafrkavati s predvidljivom i dosadnom pričom kakvoj su tvoji roditelji ponovo izvrgnuli mene i, primjećujem, polovicu ovdje prisutnih ljudi koji se prodaju pod najpoznatije face u gradu." Potom, okrećući se Brunettiju: "Ili još

bolje, Guido, ako možeš nabaviti cijelu bocu, mogli bismo se, svo troje, iskrasti iz ove i otići u jednu od mnogih grozomorno uređenih prostorija kakvih, avaj, ima na pretek u kući tvojih roditelja." Ali još nije bio završio te se okrenuo prema Paoli. "A ondje, ti sa svojom umiljatom ljepotom i tvoj suprug sa svojim ogavnim policijskim metodama, zajedno biste mogli iskopati tu gadnu, potpunu, prijavu istinu iz mene. Nakon čega, ako si tako naumila, ti, ili možda" - on se tu prekine i uputi Brunettiju dug pogled -"vas oboje, možete sa mnom činiti što vas volja." Dakle, tako su stvari stajale, iznenada shvati Brunetti, iznenađen time što je tako uspješno previdio sve putokaze.

Paola prostrijeli Brunettija potpuno nepotrebnim pogledom upozorenja. Njemu se sviđala napadnost toga čovjeka. Nije imao pojma da je poziv, koliko god bio neobuzdano izrečen, krajnje iskren, a to baš i nije izgledalo kao nešto zbog čega bi se netko trebao ljutiti. Stoga ode, kako mu je bilo i rečeno, u potragu za bocom Scotcha.

To što je dobio bocu Glenfiddicha čim ju je zatražio, govorilo je mnogo ili o grofovoj gostoljubivosti ili o nemarnosti osoblja. Kad se vratio do Paole i Padovanija, našao ih je ruku pod ruku, kako šapću poput zavjerenika. Padovani je utišao Paolu i objasnio Brunettiju: "Upravo sam je pitao bi li me, kad bih počinio doista gnjusna zločin,

recimo, rekao njenoj majci iskreno što mislim o njenim zavjesama, odveo u svoj ured i mlatio me dok ne priznam."

"A što misliš kako sam došao do ovoga?" upita Brunetti i podignu uvis bocu.

Padovani i Paola se nasmijaše. "Povedi nas, Paola," zapovijedi pisac, "na mjesto gdje možemo srediti ovu bocu, ako ne i" -

bacivši kravlji pogled prema Brunettiju - "jedni druge."

Uvijek praktična, Paola bez oklijevanja reče: "Možemo otići u šivaću sobu," i povede ih van glavnog salona kroz niz masivnih dvokrilnih vrata. Potom ih, poput Arijadne, povede nepogrešivo niz jedan hodnik, skrenu lijevo, niz sljedeći, kroz knjižnicu, pa u manju sobu u kojoj je nekoliko stolaca prekrivenih brokatom bilo razmješteno u polukrug ispred ogromnog televizora.

"Šivaća soba?" upita Padovani.

"Prije 'Dinastije'," objasni Paola.

Padovani se zavalio u najvećem stolcu u prostoriji, spusti svoje kožne cipele s patent zatvaračem na stol s izrezbarenim reljefom te reče: "Dobro, dragi moji, shoot" nesumnjivo prešavši na engleski zbog jednostavne činjenice da je u prostoriji bio televizor.

Kad nijedno od njih dvoje nije postavilo nikakvo pitanje, on ih potaknu. "Što želite znati o pokojnom, i ne baš od svih koji mi padaju na pamet obljubljenom maestru?"

"Tko je želio njegovu smrt?" upita Brunetti.

"Ti odmah u glavu, zar ne? Nije ni čudo da je Paola kapitulirala takvom nevjerojatnom brzinom. Ali ako želiš odgovor na svoje pitanje, trebat će ti bilježnica debljine telefonskog imenika da zapišeš sva imena." On zašuti i pruži svoju čašu da mu natoče piće. Brunetti mu velikodušno napuni čašu gotovo do vrha, natoči i sebi, a manju količinu natoči u Paolinu čašu. "Hoćeš li da ti poredam to vremenski, ili po nacionalnosti, ili hoćeš tabelu s tipovima glasova i seksualnih sklonosti?" Spustio je svoju čašu na naslon za ruku i nastavio polako govoriti. "On je dugo koračao ovim svijetom, Wellauer, i razlozi zbog kojih su ga ljudi mrzili sežu daleko u prošlost, zajedno s njim. Vjerojatno ste čuli glasine o tome kako je bio nacist tijekom rata. On ih nije mogao zaustaviti, pa kako je bio dobar Nijemac, jednostavno se nije obazirao na njih. I izgleda da to nikome nije smetalo. Nimalo. Ni danas to očito nikome ne smeta, zar ne? Pogledajte samo Waldheima."

"Čuo sam glasine," reče Brunetti.

Padovani gucne iz svoje čaše, razmišljajući kako da uobličići svoj iskaz. "U redu, hoćemo li po nacionalnosti? Mogao bih vam imenovati najmanje tri Amerikanca, dva Nijemca, i najmanje pola tuceta Talijana kojima bi bilo drago da ga vide mrtvog."

"Ali to baš i ne znači da bi ga ubili," reče Paola.

Padovani kimnu, slažući se s tim. On nožnim prstima zbacila cipele s nogu te podvuče stopala pod se na stolcu. Možda je bio voljan ocrniti grofičin ukus, ali nikad ne bi zaprljao njen novi brokat.

"On je bio nacist. Shvatite to zdravo za gotovo. Njegova je druga žena bila samoubojica, čime biste se mogli pozabaviti. Prva ga je žena napustila nakon sedam godina, i iako je njen otac bio jedan od najbogatijih ljudi u Njemačkoj, Wellauer joj je dao izrazito velikodušnu otpremninu. U to se vrijeme pričalo o prljavim stvarima, prljavim seksualnim stvarima, ali to," dodade on, ponovo gucnuvši: "je bilo vrijeme kad je još postojalo mišljenje kako postoje stvari u seksu koje bi mogle biti prljave. Ali prije nego me zapitate, ne, ne znam o kakvim se seksualnim" stvarima radilo."

"A bi li nam rekao da znaš?" upita Brunetti.

Padovani slegnu ramenima.

"A sada o struci. On je bio zloglasni seksualni ucjenjivač. Bilo koji popis sopranistica i mezzosopranistica koje su pjevale s njim trebao bi vam dati naslutiti to; pametne, mlade, nepoznate djevojčice koje iznenada pjevaju Toscu ili Dorabellu, a zatim iznenada nestaju. Bio je tako silno dobar da su mu takve ispade opraštali. Osim toga, većina ljudi ionako ne vidi razliku između sjajnog pjevanja i dovoljno dobrog pjevanja, tako da su tek rijetki primijetili, a nije bila učinjena ni velika šteta. A moram mu priznati to da su to uvijek bile, u najmanju ruku, dobre pjevačice.

Neke od tih pjevačica postale su sjajne pjevačice, ali bi vjerojatno uspjele to postići i bez njega."

Teško da je ovo Brunettiju zvučalo kao dovoljan razlog za ubojstvo.

"To su bile karijere u kojima je pomogao, ali postoji jednako toliko karijera koje je uništio, osobito među muškarcima moga spolnoga zanimanja i," dodade on, pijuckajući svoje piće: "ženama sličnoga ukusa. Pokojni maestro bio je nesposoban povjerovati da bi ga ijedna žena mogla smatrati neprivlačnim. Da sam ja na tvome mjestu,

pozabavio bih se seksualnim stvarima. Možda odgovor i nije ondje, ali moglo bi to biti dobro mjesto za početak. Ali to,"

reče on, uperivši ruku s čašom prema ogromnom televizoru koji je prijeteći stajao pred njima: "je možda tek odgovor na pretjeranu izloženost ovome."

Izgleda da mu je bilo jasno koliko su njegove obavijesti bile nezadovoljavajuće, tako da je dodao: "U Italiji, postoje najmanje tri osobe koje imaju dobar razlog da ga mrze. Ali nitko od njih nije u položaju da mu je mogao učiniti nažao. Jedna osoba pjeva u zboru operne kuće u Bariju. Mogao je postati važan verdijevski bariton da nije, tih užasnih šezdesetih godina, grdno pogriješio ne potrudivši se sakriti svoju seksualnu orijentaciju pred maestrom.

Čak sam čuo da je pogriješio samim time što je pristupio samom maestru, ali ne vjerujem da bi itko mogao biti toliko glup.

Vjerojatno je to samo legenda. Što god bio razlog, priča se da je Wellauer kao slučajno spomenuo njegovo ime jednom svom prijatelju, novinaru, i uskoro su uslijedili novinski članci. Zato taj bariton danas pjeva u Bariju. U zboru.

"Druga osoba predaje glazbenu teoriju na konzervatoriju u Palermu. Nisam siguran što se točno dogodilo između njih dvojice, ali ovaj je bio dirigent koji je bio odlično primljen u javnosti. To je bilo prije desetak godina, ali tada je njegova karijera zapela, nakon nekoliko mjeseci poražavajućih kritika. Za ovo, priznajem, nemam izravnih podataka, ali Wellauerovo ime bilo je spominjano u svezi s tim kritikama.

"Treća osoba se tek kao kroz maglu nazire u mom tračerskom umu, ali to je osoba za koju se priča da živi ovdje." Kad je vidio njihovo iznenađenje, on se dopuni: "Ne, ne u palazzo. U Veneciji.

Ali teško da bi ona bila u stanju išta učiniti, budući da sada ima blizu osamdeset i da živi odvojena od svijeta. I nisam siguran jesam li čuo cijelu priču niti sjećam li je se točno."

Kad je vidio Paolin pogled, podigao je čašu kao da se ispričava i objasnio: "To je zbog ovog. Uništava moždane stanice. Ili ih jede."

On zavrti čašu tako da se u njoj piće zavrtložilo, i zagleda se u valice koje je stvorio, čekajući da u njemu izazovu plimu sjećanja.

"Ispričat ću vam čega se sjećam ili što mislim da se sjećam. Njeno je ime Clemenza Santina." Kad nijedno od njih dvoje nije pokazalo nikakvih znakova prepoznavanja imena, on objasni: "Ona je bila jedna od najslavnijih sopranistica neposredno prije rata. Njoj se dogodila ista

stvar kao i Rosi Ponselle u Americi - pronašli su je u music hallu kako pjeva sa svoje dvije sestre i za nekoliko mjeseci pjevala je u La Scali. Imala je jedan od tih prirodnih, savršenih glasova koji se rađaju samo nekoliko puta u jednom stoljeću. Ali ona nikad nije snimila nijednu svoju izvedbu, tako da je jedino sjećanje na nju ono što su ljudi čuli, čega se sjećaju." Vidio je njihovo rastuće nestrpljenje, tako da se ponovo vratio na stvar.

"Nešto se dogodilo između nje i Wellauera ili između njega i jedne od sestara. Ne mogu se sjetiti što je to bilo niti tko mi je to ispričao, ali možda ga je ona pokušala ubiti ili mu je zaprijetila da će ga ubiti." On zamahnu svojom čašom po zraku i Brunetti primijeti koliko je taj čovjek pijan. "Svejedno, mislim da je netko bio ubijen ili je umro, ili je to bila samo prijetnja. Možda se prisjetim svega ujutro. Ili možda uopće nije bitno."

"Kako to da ste se sjetili nje?" zapita Brunetti.

"Zato jer je ona pjevala ulogu Violette s njim. Prije rata. Netko s kim sam razgovarao, ne sjećam se tko je to bio, rekao mi je da su je nedavno pokušali intervjuirati. Čekajte malo, da se pokušam sjetiti." Opet se posavjetovao sa svojim pićem, i opet su ga preplavili valovi sjećanja. "Narciso, to je bio on. Pisao je članak o velikim pjevačima iz prošlosti i otišao do nje, ali ona je odbila razgovarati s njim, bila je vrlo neugodna. Čak mu nije ni vrata otvorila, mislim da mi je to rekao. A onda mi je ispričao priču koju je čuo o njoj i Wellaueru, prije rata. U Rimu, mislim."

"Je li rekao gdje ona stanuje?"

"Ne, nije. Ali mogu ga nazvati ujutro i pitati."

Bilo alkohol ili zamirući razgovor, iscrpili su živahnost iz Padovanija. Pred Brunettijevim očima, prenemaganje se topilo i on je postajao sredovječni muškarac s gustom bradom i početnim fazama popriličnog trbuha, koji je sjedio nogu podvinutih pod sobom, kojem se iznad crnih svilenih čarapa vidio centimetar-dva lista. Paola, primijeti on, je izgledala umorno, ili je jednostavno bila umorna od toga što mora sa svojim bivšim kolegom razgovarati kao da još studiraju? A i sam Brunetti osjećao je da je na rubu ravnoteže što je bilo prouzročeno alkoholom: ako nastavi piti, uskoro će biti mutan i zadovoljan; ako stane, jednako će brzo ponovo biti trijezan i bistra uma. Odabravši ovo drugo, on spusti svoju čašu na pod ispod stolca, siguran u to da će je neki od poslužitelja u prolazu pronaći prije jutra.

Paola također spusti svoju čašu i povuče se na rub svoga stolca.

Bacila je pogled na Padovanija, čekajući da ovaj ustane, ali on im mahnu rukom i uzme bocu sa stola. "Dokrajčit ću ovu bocu prije nego se vratim na gozbu." Brunetti se pitao nije li on isto tako zamoren fikcijom iskričavog brbljanja kao što je i Paola izgledala.

Njih troje razmijeniše nekoliko nevažnih primjedaba i Padovani obeća da će nazvati ujutro ukoliko uspije dobiti adresu one sopranistice.

Paola povede Brunettija natrag kroz labirint palazza, prema svjetlima i glazbi. Kad su ušli u glavni salon, uočili su da je pristiglo još ljudi i da se glasnoća glazbe pojačala, održavajući korak sa žamorom razgovora.

Brunetti se osvrnu oko sebe, unaprijed ispunjen dosadom gledajući i slušajući ove dobro odjevene, dobro uhranjene i dobro upućene ljude. On je osjetio kako je Paola prepoznala njegov osjećaj i baš je htio predložiti da odu, kad je ugledao nekog koga je prepoznao.

Kod šanka je stajala, s čašom u jednoj i cigaretom u drugoj ruci, doktorica koja je prva bila pregledala Wellauerovo tijelo i objavila njegovu smrt. Tada se Brunetti bio zapitao kako je moguće da netko odjeven u traperice sjedi pokraj orkestra. Večeras je bila odjevena slično, u sivim sportskim hlačama i crnoj vjetrovci, s očitim nedostatkom brige za svoj vlastiti izgled, za što je Brunetti mislio da je nezamislivo kod Talijanki.

Rekao je Paoli da je ugledao nekoga s kim bi htio popričati, a ona mu odgovori da će pokušati pronaći svoje roditelje kako bi im zahvalila na pozivu na zabavu. Razdvojili su se, i on je krenuo prema suprotnom kraju prostorije, prema doktorici, čije je ime bio zaboravio. Ona nije pokušala prikriti činjenicu da ga je prepoznala i da ga se sjeća.

"Dobra večer, commissario," reče ona kad joj je prišao.

"Dobra večer, doktorice," odgovori on, a zatim doda, kao da su posvetili dovoljno riječi pravilima uljudnosti, "Zovem se Guido."

"A ja sam Barbara."

"Kako je samo malen ovaj grad," primijeti on, a banalnost te primjedbe je njemu, čovjeku koji je držao do formalnosti, omogućila da izbjegne osloviti je sa Vi ili ti.

"Prije ili kasnije, svi se upoznaju," potvrdi ona, jednako vješto izbjegavajući izravno oslovljavanje.

Odlučivši se u korist službenog Vi, on reče: "Ispričavam se što Vam se nikad nisam zahvalio na Vašoj pomoći one večeri."

Ona slegnu ramenima, kao da to nije važno, i upita: "Je li moja dijagnoza bila ispravna?"

"Da," reče on, pitajući se kako li je samo uspjela ne pročitati to u svim novinama u zemlji. "Otrov je bio u kavi, baš kao što ste Vi rekli."

"Tako sam i mislila. Ali moram priznati da sam prepoznala miris jedino zahvaljujući tome što čitam Agathu Christie."

"I ja. To je prvi put da sam osjetio taj miris u stvarnom životu."

Nijedno od njih dvoje nije se obaziralo na nespretno odabranu zadnju riječ.

Ona ugasi cigaretu u tegli s palmom veličine stabla naranče.

"Kako se može nabaviti?" upita ona.

"To je upravo ono što sam ja želio pitati Vas, doktorice."

Ona zastane i razmisli nekoliko trenutaka prije nego što odgovori:

"U ljekarni, u laboratoriju, ali sigurna sam da je riječ o stvari kojoj je pristup ograničen."

"I jest i nije."

Ona, budući Talijanka, odmah je razumjela. "Dakle, može nestati, a da nitko nikad ne prijavi nestanak, ili čak da nitko nikad niti ne primijeti?"

"Da, tako je. Jedan od mojih ljudi provjerava ljekarne u gradu, ali nema nade da bismo ikad mogli provjeriti sve tvornice u Margheri ili Mestri."

"Koristi se i za razvijanje filmova, zar ne?"

"Da, i u petrokemiji."

"U Margheri toga ima dovoljno da Vaš čovjek bude zaposlen preko glave."

"I to danima, bojim se," prizna on.

Primijetivši da je njena čaša prazna, on upita: "Hoćete li još jedno piće?"

"Ne, hvala. Mislim da sam večeras već popila dovoljno grof ovog pjenušca."

"Jeste li već bili ovdje na prijašnjim zabavama?" upita on, iskreno znatiželjan.

"Da, na nekoliko. Uvijek me poziva, i ako sam slobodna, dođem."

"Zašto?" To mu je pitanje izletjelo i prije nego što je dospio razmisliti.

"On je moj pacijent."

"Vi ste njegova liječnica?" Brunetti je bio previše zapanjen da sakrije svoju reakciju.

Ona se nasmija. Štoviše, njen je smijeh bio prirodan i bez ljutnje.

"Ako je on moj pacijent, onda valjda ja moram biti njegova liječnica." Ona nastavi nešto blažim tonom. "Moja. se ordinacija nalazi s druge strane campa. Prije sam liječila njegove sluge, ali onda sam, prije otprilike godinu dana, upoznala grofa prilikom obilaska jednog od bolesnika i počeli smo razgovarati."

"O čemu?" Brunetti je bio zapanjen mogućnošću daje grof bio sposoban zajedno takvo svjetovno djelovanje kao što je razgovor, osobito s nekim tako nepretencioznim kao što je bila ova mlada žena.

"Taj prvi put, razgovarali smo o slugi koji je imao gripu, ali kad sam drugi put došla, nekako smo počeli razgovarati o grčkom pjesništvu. I tako smo počeli raspravljati, ako se dobro sjećam, o grčkim i rimskim povjesničarima. Grof osobito voli Tukidida.

Budući da sam pohađala klasični liceo, mogu razgovarati o toj temi, a da ne ispadnem smiješna, tako da je grof zaključio da sam jamačno kompetentna liječnica. Sada svako malo svrati u moju ordinaciju pa razgovaramo o Tukididu i Strabonu." Naslonila se leđima o zid i prekrižila gležnjeve nogu pred sobom. "Vrlo je sličan mojim ostalim pacijentima. Većina ih dođe razgovarati o boljkama koje nemaju i bolovima koje ne osjećaju. S grofom je zanimljivije razgovarati, ali mislim da zapravo i ne postoji velika razlika među njima. On je usamljen i star, baš kao i oni, i treba mu netko s kim može razgovarati."

Brunetti je bio toliko zgranut ovakvim opisom grofa da je jednostavno zanijemio. Usamljen? Čovjek koji je mogao podići telefonsku slušalicu i slavodobitno probiti zakon tajnovitosti jedne švicarske banke? Čovjek koji je mogao saznati sadržaj nečije oporuke prije nego što je taj uopće pokopan? Tako usamljen da bi išao razgovarati o grčkim povjesničarima sa svojom liječnicom?

"Ponekad priča i o Vama," reče ona. "O svima vama."

"Zar?"

"Da. Nosi vaše slike u svojem novčaniku. Bezbroj puta mi ih je već pokazao. Vas, Vašu suprugu, djecu."

"Zašto mi to govorite, doktorice?"

"Kao što rekoh, on je usamljeni starac. I moj pacijent, dakle na meni je da pokušam učiniti sve što je u mojoj moći da mu pomognem." Kad je uvidjela da će se on pobuniti, ona nastavi:

"Štogod je u mojoj moći, ukoliko mislim da će mu to pomoći."

"Doktorice, običavate li Vi primati privatne pacijente?"

Ako je i vidjela na što cilja, to nije pokazivala. "Za većinu mojih pacijenata plaća zdravstveno osiguranje."

"Koliko privatnih pacijenata imate?"

"Mislim da se to Vas ne tiče, commissario."

"Točno, mislim da me se ne tiče," prizna on. "Hoćete li onda odgovoriti na pitanje o Vašem političkom opredjeljenju?" Bilo je to pitanje koje je, u Italiji, još uvijek imalo izvjesno značenje, budući da stranke još uvijek nisu bile međusobno jednake kao jaje jajetu.

"Ja sam komunist, naravno, čak i pod novim imenom."

"Pa ipak prihvaćate kao svog pacijenta jednog od najbogatijih ljudi u Veneciji? A možda i jednog od najbogatijih u Italiji?"

"Naravno. A zašto ne?"

"Upravo sam Vam rekao zašto. Zato jer je on vrlo bogat čovjek."

"A kakve to ima veze s tim da ja primam čovjeka kao pacijenta?"

"Mislio sam da..."

"Da bih ga ja morala odbiti kao pacijenta zato jer je bogat i zato jer si može priuštiti bolje liječnike? Jeste li to htjeli reći, commissario?" upita ona, ne skrivajući svoju ljutnju. "Ne samo da je to osobna uvreda, već također pokazuje prilično pojednostavljeno viđenje svijeta. Izgleda da me ni jedno ni drugo nije osobito iznenadilo." Ovo zadnje navelo ga je da se zapita što li joj je grof bio ispričao tijekom njihovih razgovora.

Osjećao je da je cijeli razgovor nekako izmaknuo izvan nadzora.

Nije je kanio uvrijediti, nije namjeravao sugerirati da bi grof mogao pronaći bolje liječnike. Njegovo se iznenađenje svodilo isključivo na to da ga je ova liječnica primila kao pacijenta.

"Doktorice, molim Vas," reče on, i pruži ruku između sebe i nje.

"Žao mi je, ali svijet u kojem radim je jednostavan. Postoje dobri ljudi." Ona ga je slušala, tako da se usudio dodati, s osmijehom:

"... poput nas." Smilovala se i uzvratila mu osmijehom. "I postoje ljudi koji krše zakon."

"Oh, tako dakle," reče ona, ne manje ljuta, nakon svega. "A da li to svima nama daje za pravo da podijelimo svijet u dvije skupine, na onu u kojoj smo mi sami i na onu u kojoj su svi ostali? A ja bih trebala liječiti ljude koji dijele moja politička uvjerenja, a ostale pustiti neka umru? Po Vama to zvuči kao da ste u kakvom kaubojskom filmu - dobri momci i oni koji krše zakon, i nikad nikakvih poteškoća u razaznavanju razlike između te dvije skupine."

Pokušavajući se obraniti, on reče: "Nisam rekao koji zakon; samo sam rekao da krše zakon."

"Nije li u Vašem viđenju svijeta samo jedan zakon - zakon države?" Njen je prezir bio otvoren, i on se nadao da je to prezir prema zakonu države, a ne prema njemu samom.

"Ne, ne bih rekao," odgovori on.

Ona raširi ruke. "Ako je ovo trenutak u kojem će jadni stari Bog biti potegnut s nebesa i uvučen u razgovor, ja ću uzeti još pjenušca."

"Ne, dopustite meni," reče on i uze njenu čašu. Uskoro se vratio s novom čašom pjenušca i čašom mineralne vode za sebe.

Prihvatila je pjenušac i zahvalila mu uz potpuno prijateljski i normalan osmijeh.

Ona gucnu malo, pa ga upita: "A taj Vaš zakon?" To je izgovorila s takvim istinskim zanimanjem i bez gorčine da je prethodna razmjena mišljenja bila potpuno izbrisana. Obostrano, shvati on.

"Očito, onaj koji imamo nije dovoljan," započe on, začudivši se što to govori, jer je taj zakon branio cijelog svog života. "Trebamo čovječniji - ili čovjekoljubiviji - zakon." On zastane, svjestan koliko je ispao smiješan izrekavši to. I, što je još gore, to je doista mislio.

"To bi jamačno bilo krasno," reče ona tako umiljato da mu je to odmah bilo sumnjivo. "Ali, ne bi li to dolazilo u sukob s Vašim poslom? Uostalom, Vaš je posao provoditi onaj drugi zakon, zakon države."

"Oni su zapravo isti." Uvidjevši kako samo šepavo i glupo to zvuči, on nastavi: "Obično."

"Ali ne uvijek?"

"Ne, ne uvijek."

"A kada to nisu?"

"Pokušavam vidjeti točku u kojoj se sijeku, gdje su isti."

"A ako nisu?"

"Onda činim ono što moram."

Prasnula je u takav spontani smijeh da joj se pridružio, svjestan da je zazvučao upravo kao John Wayne prije nego što ode na svoj posljednji revolveraški obračun.

"Ispričavam se što sam Vas izazivala, Guido; stvarno se ispričavam. Ako Vam to može biti ikakva utjeha, to je ista odluka kakvu donosimo i mi, liječnici, iako ne prečesto, kad ono što mi mislimo da je ispravno nije isto što i zakon smatra ispravnim."

Spasila ga je, oboje ih je spasila Paola, koja mu je prišla i upitala ga je li spreman za polazak.

"Paola," reče on, okrećući se kako bi je predstavio drugoj ženi.

"Ovo je liječnica tvoga oca," nadajući se kako će je iznenaditi.

"Oh, Barbara," uskliknu Paola. "Baš mi je drago što smo se upoznale. Moj otac priča o Vama cijelo vrijeme. Žao mi je što nam je toliko vremena trebalo da se upoznamo."

Brunetti ih je gledao i slušao kako razgovaraju, iznenađen lakoćom s kojom su žene pokazivale međusobne simpatije, njihovim ogromnim međusobnim povjerenjem, već pri prvom susretu. Ujedinjene u zajedničkoj brizi za muškarca kojeg je on oduvijek smatrao hladnim i udaljenim, ove dvije žene razgovarale su kao da se već poznaju godinama. Nije tu bilo nikakvog odvagivanja situacije kakvo se bilo odvijalo između njega i doktorice. Ona i Paola bile su obavile svojevrsnu trenutnu procjenu i odmah su bile zadovoljne onime što su ustanovile. On je često promatrao ovu pojavu, ali se bojavao da je nikad neće shvatiti. On je posjedovao istu sposobnost da se sprijatelji s drugim muškarcem, ali nekako bi ta prisnost zastala na nekoliko stupnjeva nižoj razini. Ova trenutna prisnost koju je upravo gledao išla je duboko, do nekog središnjeg mjesta, prije nego što bi se zaustavila. A očigledno se nije zaustavila; samo je bila zastala do sljedećeg susreta.

Već su bile stigle to točke na kojoj su raspravljale o Raffaeleu, grofovom jedinom unuku, prije nego što su se Paola i Barbara sjetile da je Brunetti još ondje. Paola je po njegovom nemirnom cupkanju na mjestu znala da je umoran i da želi otići, tako da je rekla: "Žao mi je, Barbara, što sam ti ispričala ovo o Raffaeleu.

Sada ćeš imati dva naraštaja o kojima ćeš brinuti, umjesto jednog."

"Ne, dobro je čuti i različito mišljenje o djeci. On se uvijek toliko brine oko njih. Ali vrlo je ponosan na vas oboje." Brunettiju je trebao trenutak da shvati da se to odnosi na njega i Paolu. Ova je večer postajala, doista, večer čuda.

Nije uočio kako su to učinile, ali dvije su žene zaključile da je vrijeme da pođu kućama. Doktorica je spustila svoju čašu na stol pokraj kojeg je stajala, a Paola se u istom trenutku okrenula i primila ga pod ruku. Razmijenile su pozdrave i opet ga je začudilo to kako je doktorica bila mnogo prijaznija prema Paoli nego prema njemu.

13

Sudbina je htjela da sljedeće jutro bude jutro kad je njegov prvi izvještaj trebao biti na Pattinom stolu 'prije osam'. Budući da je na satu, kad je otvorio oči i vidio ga, stajalo osam i petnaest, bilo je jasno da će to biti nemoguće.

Pola sata kasnije, osjećajući se mnogo ljudskije, ušao je u kuhinju i našao Paolu kako čita L'Unita, što ga je podsjetilo da je utorak. Iz njemu nepoznatih razloga, ona je svakog jutra čitala druge novine, krećući se političkim spektrom od desnice do ljevice, i čitajući na jezicima od francuskog do engleskog. Prije mnogo godina, kad ju je prvi put susreo i još je manje razumio, bio ju je upitao zašto to čini. Njen odgovor, što je shvatio tek mnogo godina kasnije, bio je savršeno logičan: "Želim vidjeti na koliko se različitih načina mogu izreći iste laži." Ništa što je pročitao sljedećih godina nije ukazivalo na to da je njen pristup pogrešan. Danas je to bila komunistička laž; sutra će demokršćani imati svoju priliku.

Sagnuo se i poljubio je u vrat. Zagundala je, ali nije podigla pogled. Nijemo je pokazala lijevo, gdje se na kuhinjskoj plohi nalazio tanjur pun svježih brioša. Dok je ona okretala stranicu, on si natoči kavu, ubaci tri žličice šećera i sjedne njoj nasuprot.

"Ima li kakvih novosti?" upita on, zagrizavši brioš.

"Tako-tako. Od jučer poslijepodne smo bez vlade. Premijer je pokušava sastaviti, ali izgleda da nema šanse. A u pekarni su jutros svi govorili samo o tome kako je postalo hladno. Nije ni čudo da imamo takvu vladu kakvu imamo: takvu i zaslužujemo.

Pa," reče ona, zaustavivši se iznad fotografije najnovijeg mandatarata vlade, "možda je i ne zaslužujemo. Nitko ne zaslužuje takvo što."

"Ima li još što?" upita on, upadajući u desetljetni obred. Tako je mogao saznati što se događa, bez da čita novine, a to mu je također obično davalo vrlo i točnu sliku njenog raspoloženja.

"Sljedeći tjedan željezničari štrajkuju, u znak prosvjeda zbog otpuštanja jednog strojovođe koji se napio i zaletio se svojim vlakom u drugi. Ljudi koji su radili s njim bili su se mjesecima žalili na njega, ali nitko se nije na to obazirao. Tako da su tri čovjeka poginula. A sada, zato jer su ga otpustili, ti isti ljudi koji su se žalili na njega sada žele štrajkati, jer je otpušten." Ona okrene stranicu. On uze još jedan brioš.

"Nova prijetnja terorističkim napadima. Možda to smanji broj turista." Ona okrene sljedeću stranicu. "Kritika premijere u rimskoj operi.

Katastrofa. Šlampav dirigent. Dami mi je sinoć rekao da se orkestar već tjednima žali na njega, otkad su počeli pokusi, ali nitko ih nije slušao. Logično. Nitko ne sluša ljude koji upravljaju vlakovima, zašto bi onda itko slušao glazbenike koji ga moraju slušati tijekom svih pokusa?"

On spusti na stol svoju šalicu s kavom tako naglo da se malo kave prolilo po stolu. Paolina jedina reakcija je bila ta da je privukla novine bliže sebi.

"Što si rekla?"

"Hmm?" upita ona, zapravo ga ni ne slušajući. "Što si rekla o dirigentu?"

Ona podignu pogled zbog tona, ne zbog riječi. "Što?"

"O dirigentu, što si to rekla maloprije?"

Kao što se događalo s većinom stvari koje bi mu pročitala svakog jutra, tako je i ovo izgleda zaboravila čim je pročitala. Vratila se stranicu unatrag i ponovno pogledala taj članak. "Oh, da, orkestar. Da ih je itko slušao, znali bi da je tip loš dirigent.

Uostalom, oni valjda najbolje mogu prosuditi je li netko dobar glazbenik, zar ne?"

"Paola," reče on, rukom pritisnuvši novine koje je držala pred sobom na stol, "da nisam oženjen tobom, ostavio bih svoju ženu zbog tebe."

Bilo mu je drago što ju je uspio iznenaditi; to mu je rijetko uspijevalo. Ostavio ju je tako da ga gleda preko gornjeg ruba naočala za čitanje, ne baš sigurna u to što je učinila.

Strčao se niz sve devedeset i četiri stube, željan što prije stići na posao i početi nazivati.

Kad je stigao na posao, petnaest minuta kasnije, još nije bilo ni traga od Patte, tako da je izdiktirao kratak izvještaj i poslao neka ga stave na radni stol njegovog nadređenog. Učinivši to, nazvao je glavni ured Gazzettina i zatražio Salvatorea Rezzonica, glavnog glazbenog kritičara. Rečeno mu je da Rezzonico nije u uredu, ali da ga se može naći ili kod kuće ili u glazbenom konzervatoriju.

Kad je konačno pronašao čovjeka, kod kuće, i objasnio mu što želi, Rezzonico se složio da porazgovara s njim kasnije toga jutra u konzervatoriju, gdje je imao predavanje u jedanaest. Zatim je Brunetti nazvao svog zubara; on je jednom prigodom spomenuo kako jedan

njegov rođak svira prvu violinu u orkestru kazališta La Fenice. Zvao se Traverso, i Brunetti ga je nazvao i dogovorio se da porazgovaraju prije večerašnje predstave.

Sljedećih je pola sata proveo razgovarajući s Miottijem, koji nije saznao mnogo više u kazalištu, osim da je još jedan član zbora tvrdio kako je bio vidio Flaviju Petrelli kako ulazi u dirigentovu svlačionicu nakon prvog čina. Miotti je nadalje saznao i razlog zašto je portiere osjećao takvu očiglednu antipatiju prema sopranistici: bio je uvjeren da ona ima nekakvu ljubavnu vezu s

'l'americana'. Osim toga, Miotti nije saznao ništa više. Brunetti ga je poslao u arhiv Gazzettina da pronade bilo što o skandalu u koji su upleteni maestro i jedna talijanska pjevačica, negdje 'prije rata'. Izbjegao je Miottijev zbunjeni pogled zbog nejasno postavljenog zadatka, te mu rekao kako bi mogao postojati preglednički sustav koji će mu olakšati posao.

Brunetti je sada otišao iz svog ureda i uputio se pješice kroz grad prema glazbenom konzervatoriju, koji se smjestio u malom campu u blizini mosta Accademia. Nakon dosta propitkivanja, pronašao je profesorovu učionicu na trećem katu i profesora koji je čekao ondje, bilo njega ili svoje učenike.

Kao što se to često događalo u Veneciji, Brunetti je prepoznao čovjeka s kojim se bezbroj puta mimoišao u tom dijelu grada. Iako nikad nisu međusobno razgovarali, srdačnost s kojom ga je muškarac pozdravio jasno je ukazivala na to da je i njemu Brunetti poznat iz istog razloga. Rezzonico je bio nizak čovjek blijede puti i prekrasno manikiranih prstiju. Pomno izbrijan, vrlo kratko ošišane kose, nosio je tamnosivo odijelo i ozbiljnu kravatu, kao da se namjerno odijeva za ulogu profesora.

"Što mogu učiniti za Vas, commissario?" upita on nakon što se Brunetti predstavio i sjeo u jednu od klupa u učionici.

"Radi se o maestru Wellaueru."

"Ah, da," odgovori Rezzonico, a glas mu je predvidljivo postao ozbiljniji. "Tužan gubitak za svijet glazbe." Na kraju krajeva, to je bio čovjek koji je bio napisao njegov nekrolog.

Brunetti pričekava da prođe nekoliko obveznih trenutaka, a zatim nastavi. "Jeste li kanili napisati kritiku za tu izvedbu Traviate, profesore?"

"Da, jesam."

"Ali ta kritika nikad nije objavljena?"

"Ne, odlučili smo - zapravo, urednik je odlučio -da ćemo, iz poštovanja prema maestru i zato jer izvedba nije bila potpuna, pričekati novog dirigenta i napisati kritiku njegovih izvedbi."

"I jeste li napisali tu kritiku?"

"Da. Objavljena je jutros."

"Oprostite, profesore, ali nisam imao vremena pročitati je. Biste li mi mogli reći je li ta kritika bila povoljna?"

"U cjelini, jest. Pjevači su dobri, a Petrellica je odlična. Ona je vjerojatno jedina verdijevska sopranistica koja danas pjeva, hoću reći, jedina prava. Tenor je nešto slabiji, ali još je vrlo mlad, i mislim da će njegov glas sazrijeti." "A dirigent?"

"Kao što sam rekao u svojoj kritici, svatko nov tko dođe na njegovo mjesto pod ovakvim okolnostima imat će izuzetno težak zadatak. Nije lako upravljati orkestrom kojeg je uvježbao netko drugi."

"Da, to mogu shvatiti."

"Ali imajući u vidu sve poteškoće s kojima se susreo," nastavi profesor, "svoj posao je obavio začuđujuće dobro. To je vrlo nadaren mladić i čini se da posjeduje izvanredan osjećaj za Verdija."

"A maestro Wellauer?"

"Molim?"

"Da ste napisali kritiku premijere, izvedbe koju je započeo Wellauer, što biste rekli?"

"Mislite na izvedbu kao cjelinu ili samo na Wellauera?"

"Svejedno. Oboje."

Bilo je jasno da je to pitanje zbunilo profesora. "Nisam siguran kako da odgovorim na to pitanje. Maestraova smrt kritiku je učinila bespredmetnom."

"Ali da ste je napisali, kako biste ocijenili njegovo dirigiranje?"

Profesor se zanjihao na svojem stolcu i zabacio ruke iza glave, baš onako kako se Brunetti sjećao da su njegovi vlastiti profesori činili. Sjedio je tako neko vrijeme, duboko razmišljajući o tom pitanju, a zatim se, uz tresak, vratio u početni sjedeći položaj.

"Bojim se da bi kritika bila drukčija."

"U kojem smislu, profesore?"

"Što se tiče pjevača, gotovo jednaka. Signora Petrelli je uvijek veličanstvena. Tenor je dobro pjevao, kao što rekoh, i sigurno će s iskustvom biti bolji na pozornici. Na premijeri su pjevali na isti način, ali

ishod je bio drukčiji." Videći Brunettijevu zbunjenost, on pokuša objasniti. "Vidite, morao bih zanemariti sve te silne godine njegova dirigiranja. Bilo je teško slušati glazbu te večeri, a nemati na pameti sve godine genijalnih izvedbi koje su se miješale s onim što sam slušao.

"Dopustite da Vam to pokušam objasniti ovako. Tijekom izvedbe, dirigent je taj koji drži stvari na okupu, pazi na to da pjevači održavaju ispravan tempo, da ih orkestar prati, da su ulazi pravovremeni, da nitko nikome ne pobjegne. Ali on također mora paziti da orkestar ne svira preglasno, da crescendi rastu i budu dramatični, ali, u isto vrijeme, da ne utope u sebi pjevače. Kad dirigent čuje što se događa, može ih utišati trzajem ruke ili prstom na ustima." Kako bi to oslikao, glazbenik je napravio pokrete koje je Brunetti bio vidio tijekom izvedbi mnogih opera i koncerata.

"I on mora, u svakom trenutku, upravljati svime: zborom, pjevačima, orkestrom, mora ih držati u savršenoj ravnoteži. Ako to ne učini, onda se cijela stvar raspada, i sve što se čuje su izdvojeni dijelovi, a ne čitava opera kao cjelina."

"A te večeri, večeri kad je maestro umro?"

"Nije bilo središnjeg upravljanja. Na trenutke je orkestar bio tako glasan da nisam mogao čuti pjevače, a siguran sam da su imali poteškoća čuti jedni druge. Ponekad je orkestar svirao tako brzo da su se pjevači trudili iz petnih žila da održe korak s njim. I obrnuto."

"Je li itko drugi u kazalištu bio svjestan toga, profesore?"

Rezzonico podignu obrve i otpuhnu kroz nos s gađenjem. "

Commissario, ne znam koliko Vam je poznata venecijanska publika, ali najveći kompliment koji im se može dati jest taj da su psi. Oni ne idu u kazalište zato da čuju glazbu ili predivno pjevanje; oni idu u kazalište zato da pokažu svoju novu odjeću i da ih vide njihovi prijatelji, a i ti prijatelji su ondje iz istog razloga.

Mogli biste dovesti mali gradski bend iz najmanjeg gradića na Siciliji i staviti ih u prostor za orkestar i reći im neka sviraju, i nitko u publici ne bi primijetio razliku. Ako su kostimi raskošni, a scenografija razrađena, onda je to uspješna predstava. Ako je opera suvremena ili ako pjevači nisu Talijani, onda jamačno imamo propast." Profesor uvidje da se ovo pretvara u govor, tako da se stišao i dodao: "Ali da odgovorim na Vaše pitanje: ne, sumnjam da je mnogo ljudi u kazalištu shvatilo što se događa."

"A drugi kritičari?"

Profesor ponovno otpuhnu kroz nos. "Osim Narcisoa u La Repubblica, nema nijednog glazbenika među njima. Neki jednostavno odu na pokuse i napišu svoje kritike. Neki čak ne znaju ni slijediti note. Ne, takvi nisu u stanju procijeniti što se događa."

"Što mislite, što bi moglo biti razlogom loše izvedbe maestra Wellauera, ako se to tako može reći?"

"Svašta. Loša noć. Uostalom, bio je star. Možda je bio uzrujan, možda se nešto dogodilo prije predstave. Ili, koliko god to smiješno zvučalo, možda je patio od loše probave. Ali štogod bilo razlog, on nije upravljao predstavom te večeri. Bježala mu je; orkestar je radio što ga je volja, a pjevači su nastojali slijediti orkestar. Ali u njemu se osjećala vrlo slaba kontrola."

"Bilo što drugo, profesore?"

"Mislite na glazbu?"

"Na glazbu, ili na bilo što drugo."

Rezzonico se na trenutak zamislio, ovaj put preplićući prste u krilu, i konačno reče: "Možda će Vam ovo zvučati čudno. A i meni zvuči čudno, jer ne znam zašto to spominjem ili vjerujem u to. Ali mislim da je znao."

"Molim?"

"Wellauer. Mislim da je znao."

"Što se tiče glazbe? Da je znao što se događa?"

"Da."

"Zašto to kažete, profesore?"

"Nakon onog prizora u drugom činu gdje Germont preklinje Violettu." Pogledao je Brunettija da vidi zna li on kako teče radnja opere. Brunetti kimnu, a profesor nastavi. "To je prizor koji uvijek dobije velik pljesak, osobito ako su pjevači dobri kao Dardi i Petrellica. Bili su dobri i dobili su dug pljesak. Tijekom pljeska, promatrao sam maestra. Spustio je svoj štapić na postolje i ja sam stekao neobičan dojam da se sprema otići, jednostavno sići s postolja i odšetati. Ja sam to ili vidio ili izmislio, ali izgledao mi je upravo kao da je spreman zakoračiti, kad je pljesak prestao i prve violine su podigle svoja gudala. Vidio ih je, kimnuo glavom i podigao štapić. I opera se nastavila, ali još uvijek imam taj silan osjećaj da bi, da nije vidio njihov pokret, jednostavno išetao iz dvorane."

"Je li itko drugi uočio to?"

"Ne znam. Nitko s kim sam razgovarao nije želio reći ništa više o izvedbi, a i ono malo što su rekli bilo je izgovoreno s oprezom.

Sjedio sam u jednom od prvih redova loža, na lijevoj strani, tako da sam ga jasno vidio. Pretpostavljam da su svi ostali gledali pjevače. Kasnije, kad sam čuo da neće nastaviti s predstavom, pomislio sam da je doživio nekakav napadaj. Ali nisam uopće pomislio da bi mogao biti ubijen."

"A što su ti drugi ljudi rekli?"

"Kao što sam Vam rekao, oni su bili, pa, gotovo oprezni, nisu željeli reći ništa protiv njega, budući da je bio mrtav. Ali nekolicina ljudi ovdje rekli su uglavnom isto, da je izvedba bila razočaravajuća. Ništa više od toga."

"Pročitao sam Vaš članak o njegovoj karijeri, profesore. Visoko ste ga cijenili."

"Bio je jedan od najvećih glazbenika ovoga stoljeća. Genij."

"U svojem članku ne spominjete posljednju izvedbu, profesore."

"Commissario, ne osuđujete čovjeka ako ima loš dan, osobito ne u slučaju kad mu je karijera bila tako veličanstvena."

"Da, znam; ako ima jedan loš dan i ako napravi jednu lošu stvar."

"Upravo tako," složi se profesor, a zatim obrati pozornost dvjema mladim ženama koje su ušle u učionicu, a svaka od njih u rukama je nosila hrpu notnih crtovlja. "No, ispričajte me, commissario, ali moji učenici pristižu i moje predavanje bi trebalo početi."

"Naravno, profesore," reče Brunetti, ustajući i pružajući mu ruku.

"Zahvaljujem Vam na vremenu koje ste mi posvetili i na pomoći."

Profesor uzvratu nešto mrmljajući, ali Brunetti je mogao zaključiti da je njegova pozornost već bila usmjerena prema učenicima.

Izišao je iz prostorije i spustio se širokim stubama dolje, i izišao na Campo San Stefano.

Bio je to campo kojim je često prolazio i s vremenom je upoznao ne samo ljude koji su radili ondje, u kafićima i trgovinama, već čak i pse koji su se motali ili igrali ondje. Na bljedom suncu izležavao se ružičasto-bijeli buldog, a Brunettija je oduvijek ispunjavalo nelagodnom to što taj pas nije imao njuške. Zatim je tamo bila i jedna neobična kineska stvarčica koja je izrasla iz nečeg što je izgledalo poput hrpice dlakavih fileka u stvorenje nenadmašne ružnoće. Posljednji pas kojeg je vidio izvaljenog ispred prodavaonice keramike bio je crni mješanac

koji je po cijeli dan bio tako nepomičan da su mnogi ljudi počeli vjerovati da je on jedan od proizvoda koje prodaju u toj trgovini.

Odlučio je popiti kavu u Caffè Paolin. Stolovi su još uvijek bili na terasi ispred kafića, ali su vani sjedili samo stranci, koji su očajnički pokušavali uvjeriti same sebe kako je dovoljno toplo da mogu popiti cappuccino na otvorenom. Oni razumniji ušli su unutra.

Pozdravio se s barmenom, koji je bio dovoljno promišljen da ga ne zapita ima li kakvih novosti u njegovom slučaju. U gradu u kojem nisu postojale nikakve tajne, ljudi su razvili sposobnost izbjegavanja postavljanja izravnih pitanja ili razgovaranja o bilo čemu osim o svakodnevnim sitnicama. Znao je da, koliko se god slučaj otegnuo, nitko od ljudi s kojima komunicira na toj razini -

barmen, prodavač novina, službenik u banci - neće mu nikad reći ni riječ o tome.

Iskapivši espresso, osjetio je nemir, budući da uopće nije bio gladan, a svi oko njega kao da su trčali na ručak. Nazvao je svoj ured, gdje je saznao da je signore Padovani bio nazvao i ostavio jedno ime i adresu za njega. Nikakvu poruku, samo ime:.

Clemenza Santina, i adresu: Corte Mosca, Guidecca.

14

Otok Giudecca bio je dio Venecije koji je Brunetti rijetko posjećivao. Vidljiv s Piazze San Marco, vidljiv, zapravo, s bilo koje točke na stražnjoj strani otoka, mjestimice ne više od stotinjak metara udaljen, taj je otok ipak živio u čudnoj izdvojenosti od ostatka grada. Sablasne priče koje su se pojavljivale u novinama s neugodnom učestalošću, o djeci koju su izgrizli štakori ili o ljudima koji su umrli od prekomjerne doze heroina, kao da su se uvijek događale na Giudecci. Čak ni prisutnost kakvog svrgnutog kralja ili potamnjele filmske zvijezde iz pedesetih nije moglo popraviti sliku koju je to mjesto imalo u javnosti, kao zloslutno, zaostalo mjesto na kojem se zbivaju gadosti.

Brunetti, kao i veći dio grada, obično je odlazio onamo u srpnju, tijekom Svetkovine Krista Iskupitelja, koja je slavila kraj epidemije kuge 1576. godine. Tijekom dva dana pontonski most je spajao Giudeccu s glavnim otokom, omogućujući vjernicima da prijeđu pješice preko vode do Crkve Krista Iskupitelja, kako bi ondje iskazali svoju zahvalnost još jednom primjeru božjeg uplitanja, koje je, čini se, tako često spašavalo ili pošteđivalo grad.

Dok je brod broj 8 pljoštimice pljuskaajući plovio preko uzburkane vode, on je stajao na palubi i gledao u daljinu prema industrijskom paklu Marghere, gdje su iz visokih dimnjaka u zrak sukljali paperjasti oblaci dima koji će se postupno došuljati preko lagune kako bi blagovali na bijelom istarskom kamenu Venecije.

Pitao se kakvo bi božansko uplitanje moglo spasiti grad od naftne mrlje, te suvremene pošasti koja je plutala površinom lagune i već uništila milijune rakova koji su bili gmizali kroz noćne more njegova djetinjstva. Kakav je Iskupitelj mogao doći i spasiti grad od plašta zelenkastog dima koji je polako pretvarao mramor u snijeg od bjelanjka? Kao čovjek umjerene vjere, nije mogao zamisliti ikakav spas, bilo božanski, bilo ljudski.

Sišao je na postaji Zittele, skrenuo lijevo i hodao uz vodu, tražeći ulaz u Corte Moscu. Iza njega, preko vode, ležao je grad, ljeskajući se pod slabim zimskim suncem. Prošao je pokraj crkve, koja je sada bila zatvorena zbog Božje poslijepodnevnice sieste, i vidio, odmah iza nje, ulaz u dvorište. Uzak i nizak, prolaz u dubokoj sjeni zaudarao je po mačkama.

Na kraju toga kamenog tunela, našao se na rubu bujnoga vrta koji je podivljao u središtu unutarnjeg dvorišta. Na jednoj strani dvorišta, nešto što je mogla biti mačka glodalo je nekakvu pernatu stvar. Čuvši korake, mačka se povukla ispod ružinog grma, povukavši za sobom stvar koju je jela. Na suprotnoj strani dvorišta stajala su grbava drvena vrata. On prijeđe dvorište, tu i tamo se oslobađajući od trnja koje mu se hvatalo za odjeću, pa pokuca, a zatim zalupa šakom po vratima.

Nakon nekoliko minuta, vrata su se otvorila koliko je duga ruka, i iznutra su ga pogledala dva oka. Objasnio je da traži signoru Santina. Te oči su ga proučavale, zbunjeno trepćući, a potom se malko povukoše u mrkli mrak unutrašnjosti kuće. Kako bi nadoknadio nemoć koju donosi starost, ponovio je svoje pitanje, ovaj put gotovo vičući. Nakon toga, mala se rupa otvorila ispod tog para očiju i muški mu glas reče da signora živi preko puta, s druge strane dvorišta.

Brunetti se okrenu i baci pogled preko vrta. Pokraj ulaza u tunel, ali gotovo skrivena hrpom trule trave i grana, nalazila su se niska vrata. Kad se okrenuo kako bi zahvalio, vrata su mu se zalupila pred nosom. Oprezno je prešao kroz vrt i zakucao na druga vrata.

Ovaj put je još duže čekao. Kad su se vrata otvorila, vidio je par očiju na istoj visini kao maloprije, i pitao se nije li taj stvor nekako uspio pretrčati s jednog kraja zgrade na drugi. Ali pomnije promotrivši, vidio je da su te oči bile svjetlije i da je lice koje ih je okruživalo očito bilo žensko, iako je bilo jednako izbrazdano borama i crveno od hladnoće kao i prethodno.

"Da?" upita ona, gledajući ga. Bila je to sitna, zgrbljena ženica, dobro umotana u nekoliko slojeva džempera i šalova. Ispod ruba najniže suknje visjelo je nešto nalik na porub spavaćice. Na nogama je imala par vunениh papuča kakve je bila nosila njegova baka. Preko svega toga bio je prebačen muški ogrtač, raskopčan i rastvoren.

"Signora Santina?"

"Što hoćete?" Glas je bio visok i oštar od godina, i zato mu je bilo teško povjerovati da pripada jednoj od velikih opernih pjevačica predratnog razdoblja. U tom je glasu također čuo i svu sumnjičavost prema vlastima koji je bio poput šestog čula u Talijana, osobito starijih. Ta sumnjičavost ga je bila naučila da što je moguće dulje odgađa trenutak kad će ljudima reći tko je.

"Signora," reče on, naginjući se naprijed i izgovarajući riječi jasno i glasno. "Želio bih razgovarati s Vama o maestru Helmutu Wellaueru."

Na njenom se licu ni po čemu nije moglo zaključiti da je čula za njegovu smrt. "Ne morate vikati. Nisam gluha. Što ste po zanimanju, novinar? Kao i onaj drugi?"

"Ne, signora. Nisam. Ali bih ipak volio razgovarati s Vama o maestru." Sada je govorio pažljivo, pazeći na učinak. "Znam da ste pjevali s njim. U danima Vaše slave." Na posljednju riječ, njene oči poletješe prema njegovima i kao da je tračak topline skliznuo u njih.

Ona ga je proučavala pogledom, pokušavajući iza njegove staromodne plave kravate otkriti glazbenika. "Da, pjevala sam s njim. Ali to je bilo davno."

"Da, signora, znam. Ali bio bih počašćen kad biste htjeli razgovarati o svojoj karijeri."

"Hoćete reći, o svojoj karijeri s njim?" Točno je uočio trenutak kad je ona shvatila tko, ili što, je on.

"Vi ste policajac, zar ne?" upita ona, kao da je to nanjušila, a ne kao da joj je to palo na pamet. Ona svoj kaput obavije još čvršće oko sebe, prekriživši ruke na grudima.

"Da, signora, jesam, ali oduvijek sam bio Vaš obožavatelj."

"A zašto Vas onda prije nisam vidjela ovdje? Lažljivac." Rekla je to kao opis, ne u ljutnji. "Ali razgovarat ću s Vama. Ako ne razgovaram, ponovno ćete doći s nalogom." Ona se naglo okrenu i povuče se u tamu. "Uđite, uđite. Ne mogu si priuštiti da grijem cijelo dvorište."

Ušao je za njom i istoga trena obuhvatila ga je hladnoća i vlaga.

Nije znao je li to zato jer je tako iznenada bio odvojen od sunca, ali stan je izgledao daleko hladniji od otvorenog dvorišta. Ona je zastrugala pokraj njega i gurnula vrata na svoje mjesto, potpuno ugasivši svjetlost i sjećanje na toplinu. Nogom je gurnula debeli valjak od flanela u podnožje vrata, utiskujući ga u uzak otvor ispod vrata. Potom je zaključala vrata, postavivši rezu na svoje mjesto. U kući joj se nalazio policajac, a ona je dvaput okrenula ključ u bravi.

"Ovuda," promrmlja ona i krenu niz dugačak hodnik. Brunetti je morao pričekati da mu se oči prilagode tami prije nego što je krenuo za njom niz vlažnjikav prolaz do male, mračne kuhinje nasred koje se nalazila prastara petrolejska grijalica. U podnožju grijalice pucketao je najmanji mogući plamičak; teški naslonjač, prekriven slojevima pokrivača onako kako je i starica bila prekrivena slojevima džempera, bio je privučen blizu nje.

"Pretpostavljam da biste popili kavu," reče ona zatvorivši vrata kuhinje, ponovo nogom gurajući zarolane krpe u pukotinu pri dnu vrata.

"Bilo bi to vrlo ljubazno od Vas, signora," reče on.

Ona rukom pokaza stolac uspravnoga naslona nasuprot njezinom naslonjaču i Brunetti pođe sjesti na njega, a prije toga uoči da je isprepleteno sjedalo istrošeno, ili izgrizeno, na bezbroj mjesta.

Oprezno je sjeo i ogledao se po prostoriji. Vidio je znake očajničkog siromaštva: betonski sudoper sa samo jednom slavinom, nije bilo ni hladnjaka ni štednjaka, mrlje od gljivica po zidovima. Njušio je, više nego vidio, siromaštvo, njušio ga je u smrdljivom zraku, u smradu kanalizacije uobičajenom u prizemljima Venecije, u mirisu salame i sira ostavljenih na otvorenom, na stolu, i njušio ga je u sirovom, neopranom vonju koji je dopirao do njega od pokrivača i šalova nabacanih po staričinom naslonjaču.

Pokretima koje su ograničavale godine i pomanjkanje prostora, natočila je kavu iz lončića za espresso u niski lonac s drškom i trzavo se dovukla do petrolejske peći, na vrh koje je stavila lonac.

Polako se vratila do betonske radne plohe pokraj sudopera i vratila se s dvije okrhnutе palice koje je stavila na stol pokraj svog naslonjača. Potom ponovo natrag, ovaj put se vrativši s malom kristalnom zdjelicom za šećer usred koje se nalazila gruda prljavog, skrućenog šećera. Turivši prst u lonac i procjenjujući da je temperatura dobra, ona istoči sadržaj u dvije šalice, od kojih jednu grubo gurnu prema njemu. Ona obliže svoj prst.

Sagnula se kako bi navukla prekrivače na svojem naslonjaču, a potom, poput čovjeka koji se sprema na spavanje, spusti se u naslonjač. Automatski, kao nakon mnogo vježbanja, prekrivači su skliznuli s naslona za leđa i ruke i prekrili je.

Posegnula je rukom u stranu da dohvati šalicu sa stola i on primijeti da su joj ruke kvrgave i izobličene od artritisa, toliko da joj je lijeva bila slična kuki iz koje je virio palac. Shvatio da je ista bolest uzrokovala njenu sporost. A zatim, dok su ga sa svih strana opsjedale hladnoća i vlaga, zamislio je kako li je ovoj ženi bilo živjeti u ovom stanu.

Nijedno od njih nije progovorilo ni riječ tijekom spravljanja kave.

Sada su sjedili u gotovo prijateljskoj tišini, sve dok se ona nije nagnula naprijed i rekla: "Poslužite se šećerom."

Nije se ni pomakla kako bi rastvorila svoje prekrivače, pa je Brunetti uzeo jedinu žličicu i otkrnuo komadić šećera.

"Dopustite, signora," reče on i ubaci ga u njenu šalicu, žličicom promiješavši taj komadić po dnu. Odlomio je još jedan komadić i stavio ga u svoju šalicu, gdje je ostao ležati na dnu, tvrd i netopiv.

Tekućina koju je gucnuo bila je gusta, mlačna i smrtonosna.

Grudica šećera lupkala ga je po zubima, ne učinivši ništa da ublaži trpak okus kave. Progutao je još jedan gutljaj, a potom položio šalicu na stol. Signora Santina svoju kavu nije ni taknula.

Ponovno se opustio na svom stolcu i, uopće ne skrivajući svoju radoznalost, osvrnuo se po sobi. Ako je očekivao da će pronaći ikakve dokaze njene munjevite, ali isto tako i kratke karijere, bio je u krivu. Na zidovima nije bilo plakata koji su najavljivali premijere iz prošlosti, nije bilo njenih fotografija u kostimima.

Jedini predmet koji je mogao biti znak njene prošlosti bio je veliki portret u srebrnom okviru koji je stajao na okrhnutom drvenom ormaru s ladicama. Namještene u službenom, umjetnom V, tri mlade žene, zapravo djevojke, sjedile su i smiješile se u kameru.

I dalje se ne obazirući na šalicu pokraj sebe, ona naglo upita: "Što želite znati?"

"Je li istina da ste pjevali s njim, signora?"

"Da. Sezona 1937. Ali ne ovdje."

"Gdje?"

"U Munchenu."

"A u kojoj operi, signora?"

"Don Giovanni. Nijemci su oduvijek bili ljudi za svojim. I Austrijancima. Tako da smo im dali Mozarta." Ona nastavi, blago prijezirno otpuhnuvši kroz nos, "I Wagnera. Naravno da im je on dao Wagnera. On je volio Wagnera."

"Tko? Wellauer?"

"Ne. L'imbianchino," reče ona, upotrijebivši riječ za soboslikara i, njome, izražavajući osjećaj koji je bezbrojne ljude stajao života.

"A maestro, je li on isto tako volio Wagnera?"

"On je volio sve što je volio onaj drugi," reče ona s prijezirom koji uopće nije nastojala sakriti. "Ali ionako ga je volio, volio je on Wagnera. Svi oni vole Wagnera. To je tuga i bol. To oni vole.

Mislim da oni vole patnju. Svoju vlastitu ili patnju drugih ljudi."

Ne osvrćući se na to, on upita: "Jeste li dobro poznavali maestra, signora?"

Ona skrenu pogled s Brunettija, prema fotografiji, a potom na svoje ruke, koje je držala pažljivo razdvojene u krilu, kao da će i najblaži dodir izazvati bol. "Da, dobro sam ga poznavala," reče ona naposljetku.

Nakon naoko dugog vremena, on upita: "Što mi možete reći o njemu, signora?"

"Bio je tašt," reče ona napokon. "Ali s razlogom. Bio je najveći dirigent s kojim sam ikad radila. Nisam pjevala sa svima; moja je karijera bila prekratka. Ali od onih s kojim sam pjevala, on je bio najbolji. Ne znam kako je to postizao, ali mogao je uzeti bilo koje glazbeno djelo, bez obzira na to koliko ono bilo poznato, i mogao ga je izvesti tako da izgleda potpuno novo, kao da ga nitko nikad prije nije izveo ili čuo. Najčešće ga glazbenici nisu voljeli, ali poštovali su ga. Mogao ih je natjerati da sviraju poput anđela."

"Rekli ste da je Vaša karijera bila prekratka. Što je uzrokovalo kraj Vaše karijere?"

Pogledala ga je, ali nije ga pitala kako to da netko tko kaže da je njen obožavatelj ne zna tu priču. Uostalom, on je bio policajac, a oni uvijek lažu. O svemu. "Odbila sam pjevati Duceu. Bilo je to u Rimu, na premijeri sezone 1938. Norma. Glavni upravitelj opere došao je iza pozornice neposredno pred dizanje zastora i rekao mi da imamo tu čast da nam je večeras gost Mussolini. A..." Njen glas se stiša, pokušavajući pronaći način da to objasni. "A ja sam bila mlada i odvažna, i rekla sam da neću pjevati. Bila sam mlada i slavna i mislila sam da mogu učiniti nešto takvo, da će me moja slava zaštititi. Mislila sam da Talijani vole umjetnost i glazbu dovoljno snažno da mi dopuste da to učinim, a da mi se ništa ne dogodi." Ona zatrese glavom pri pomisli na to.

"Što se dogodilo, signora?"

"Nisam pjevala. Nisam pjevala te večeri i nisam više nikad pjevala.

Nije me mogao dati ubiti zbog toga, zato jer nisam pjevala, ali me mogao staviti u kućni pritvor. Ostala sam u svome domu u Rimu sve do kraja rata, a kad je rat bio gotov, kad je bio gotov, ja više nisam pjevala." Ona se promeškolji u svom naslonjaču. "Ne želim razgovarati o tome."

"Dobro, razgovarajmo o maestru. Sjećate li se još nečeg o njemu?"

Iako nijedno od njih nije bilo spomenulo njegovu smrt, oboje je govorilo o njemu kao o mrtvom čovjeku.

"Ne, ničega."

"Je li istina, signora, da ste imali osobnih poteškoća s njim?"

"Poznavala sam ga prije pedeset godina." Ona uzdahnu. "Kakve to važnosti može imati?"

"Signora, jedino što želim je da steknem sliku o tom čovjeku. Sve što znam o njemu je njegova glazba, koja je predivna, i njegovo tijelo, koje sam vidio i koje nije predivno. Što više budem znao o njemu, to će mi biti jasnije kako je umro."

"Otrovan je, zar ne?"

"Da."

"Dobro." U njenom glasu nije bilo ni zlobe ni otrova. Koliko je iskazivala oduševljenja, mogla je isto tako govoriti o nekom glazbenom djelu ili hrani. Primijetio je da su se sada njene ruke dodirivale, a prsti nervozno ispreplitali. "Ali žao mi je što ga je netko ubio." Zašto? zapita se on u mislima. "Zato jer bi mi bilo draže da se sam ubio, tako bi i umro i prokleo svoju dušu." Njen je glas ostao ravan, bez strasti.

Brunetti zadrhta; počeo je cvokotati zubima. Gotovo nevoljko, ustao je sa stolca i počeo hodati po prostoriji pokušavajući unijeti malo topline u svoje obamrle udove. Kod ormara s ladicama, zaustavio se ispred fotografije i zadubio se u nju. Tri djevojke bile su odjevene po naglašenoj modi tridesetih: u dugim čipkastim haljinama koje su se vukle po podu, u cipelama otvorenih prstiju s ogromnim petama. Sve tri su imale iste tamne usne izvijene u luk i poput britve tanke obnve. Ispod šminke i zakovrčanih uvojaka, vidjelo se da su vrlo mlade. Bile su poredane po starosti, najstarija s lijeve strane.. Ona je možda bila u ranim dvadesetim godinama, srednja je bila nekoliko godina mlađa. Posljednja je izgledala gotovo kao dijete, u ranim petnaestim godinama.

"Koja od djevojaka ste Vi, signora?"

"U sredini. Ja sam bila u sredini."

"A druge dvije?"

"Clara. Ona je bila starija. I Camilla. Ona je bila djetesce. Bili smo dobra talijanska obitelj. Moja je majka rodile šestoro djece u dvanaest godina, tri djevojčice i tri dječaka."

"Jesu li i Vaše sestre pjevale?"

Ona uzdahnu, a potom otpuhnu kroz nos u nevjerici. "Nekoć je svatko u Italiji znao za tri sestre Santina, za Tri C. Ali to je bilo davno, tako da nema razloga zašto biste Vi to trebali znati." Vidio je kako gleda tu fotografiju i pitao se jesu li, u njenoj glavi, one još uvijek iste, mlade i lijepe.

"Počele smo pjevati u glazbenjacima, poslije filmova. Naša je obitelj slabo zarađivala, tako da smo pjevale, mi kćeri, i zaradile nešto novaca. A zatim su nas počeli prepoznavati, tako da smo zarađivale još više. Nekako sam ustanovila da imam pravi glas, tako da sam počela pjevati u kazalištima, ali Camilla i Clara su nastavile pjevati u glazbenjacima." Ona zašuti i uze svoju šalicu s kavom, ispije je u tri brza gutljaja, a potom sakrije svoje ruke pod toplim pokrivačima.

"Jesu li Vaše sestre imale veze s Vašim poteškoćama s njim, signora?"

Njen je glas iznenada postao umoran i star. "Bilo je to prije mnogo vremena. Je li to važno?"

"Jesu li Vaše sestre imale veze s tim, signora?"

Njen glas skoči u visine soprana. "Zašto to želite znati? Kakve to veze ima? Mrtav je. One su mrtve. Svi su mrtvi." Ona navuče raskriljene pokrivače čvršće oko sebe, štiteći se od hladnoće i od hladnoće njegova glasa. Čekao je da nastavi, ali sve što je mogao čuti bilo je tiho pućkanje i šištanje petrolejske grijalice koja je oglašavala svoj uzaludni napor da izbací studen iz prostorije.

Minute su prolazile. Brunetti je još uvijek u ustima osjećao gorčinu kave i nije mogao učiniti ništa da ublaži hladnoću koja mu se nastavila uvlačiti u kosti.

Konačno, ona progovori, zapovjednim tonom. "Ako ste popili svoju kavu, možete íći."

On se vrati do stola i uze dvije šalice i odnese ih do sudopera. Kad se okrenuo, ona se već bila iskopala iz svojih prekrivača i stajala kod vrata. Zastrugala je ispred njega niz dugi hodnik koji je, ako je to uopće moguće, postao još hladniji dok su se bili nalazili u kuhinji. Polako, grebući svojim izobličanim rukama po bravama, ona maknu reze i otvori vrata dovoljno da se on provuče kroz njih.

Dok se okretao kako bi joj zahvalio, začuo je kako se reze vraćaju na svoje mjesto. Iako je bila rana zima i hladno, odahnuo je s olakšanjem i užitkom pod blagim milovanjem poslijepodnevnog sunca na svojim leđima.

15

Dok ga je brod nosio natrag do glavnog otoka, pokušavao se domisliti tko bi mu mogao ispričati što se dogodilo između ove pjevačice i Wellauera. I između njega i njene sestre. Jedina osoba koja mu je padala na pamet bio je Michele Narasconi, njegov prijatelj koji je živio u Rimu i koji je uspijevaio zarađivati za život pišući putopise i glazbene oglede. Micheleov otac, sada umirovljen, bio se bavio istim poslom, iako s daleko više uspjeha.

Dva desetljeća je bio vodeći novinar koji je pisao o imućnima u Italiji, državi u kojoj je narod zahtijevao neprekinut tok takvih obavijesti. Stariji je Narasconi godinama imao tjedni stupac u časopisima Gente i Oggi, a milijuni ljudi su ovisili o njegovim člancima - istinitost nije bila neophodna - o različitim skandalima u obitelji Savoia, o televizijskim i filmskim zvijezdama, o jatu minornih prinčeva koji su ustrajali u tome da se dosele u Italiju prije i poslije odricanja od prijestolja. Iako Brunetti nije točno znao što traži, znao je da je Micheleov otac osoba koju treba pitati. Tek kad je došao u svoj ured nazvao ga je. Već je prošlo toliko vremena otkad je bio posljednji put razgovarao s Micheleom da je morao operatera na međugradskoj pitati za njegov telefonski broj. Dok je telefon zvonio, pokušavao je smisliti način kako da traži to što treba, a da ne uvrijedi svog prijatelja.

"Pronto. Narasconi," javi se ženski glas.

"Ciao, Roberta," reče on. "Guido ovdje."

"Oh, Guido, baš lijepo što se javljaš. Kako si? Kako Paola? A djeca?"

"Svi smo dobro, Roberta. Slušaj, je li Michele tamo?"

"Da; pričekaj, sad ću otići po njega." Začuo je mukli zveket položene slušalice, Robertin glas kako zove svog muža. Uslijedili su različiti treskovi i topot, a zatim se začu Micheleov glas: "Ciao, Guido. Kako si i što trebaš?" Smijeh koji je uslijedio nakon tog pitanja uklonio je svaku mogućnost zlobe.

Brunetti odluči ne gubiti ni vrijeme niti snagu na prividnu stidljivost. "Michele, ovaj put trebam pamćenje tvoga oca. Ovo seže predaleko za tvoje pamćenje. Kako je on?"

"Još uvijek marljiv. RAI traži od njega da napravi emisiju o počecima televizije. Ako to napravi, javit ću ti tako da možeš pogledati. Što si htio saznati?" I nagoni i profesionalno novinar, Michele nije tratio vrijeme.

"Želim saznati sjeća li se operne pjevačice po imenu Clemenza Santina. Pjevala je neposredno uoči rata."

Michele tiho zagunđa. "Zvuči nekako poznato, iako se ne sjećam zašto. Ako je to bilo tu negdje oko rata, tata će se toga sjetiti."

"Bile su još dvije sestre. Sve tri su pjevale," pojasni Brunetti.

"Da, sada se sjećam. Pjevajuće C, ili Lijepe C; nešto slično tome.

Što te zanima o njima?"

"Bilo što, sve čega se može prisjetiti."

"Ima li to veze s Wellauerom?" upita Michele nagoniski, pri čemu je rijetko griješio.

"Da."

Michele znakovito zazvižda. "To je tvoj slučaj?" "Da."

Još jednom, zvižduk. "Ne zavidim ti, Guido. Tisak će te živog pojesti ukoliko ne otkriješ tko je to učinio. Državna sramota.

Zločin protiv Umjetnosti. I slično."

Brunetti koji je već tri dana bio slušao to isto, reče jednostavno:

"Znam."

Micheleov odgovor bio je trenutačan. "Žao mi je, Guido, žao mi je.

Reci, što da pitam tatu?"

"Je li se ikad išta pričalo o Wellaueru i tim sestrama."

"Uobičajene priče?"

"Da, ili bilo kakve druge priče. U to vrijeme bio je oženjen. Ne znam je li to važno."

"Je li bio oženjen onom koja je počinila samoubojstvo?" Dakle, Michele je također čitao novine.

"Ne, to je bila druga. Još uvijek je bio oženjen prvom ženom. A ne bi bilo na odmet saznati čega se tvoj otac sjeća i o tome. Ali to je bilo neposredno uoči rata -'38, '39."

"Nije li bila riječ o nekakvoj političkoj nevolji u koju se uvalila?"

Uvrijedila Hitlera ili nešto slično?"

"Mussolinija. Provela je rat u kućnom pritvoru. Da je uvrijedila Hitlera, bila bi ubijena. Želim saznati u kakvoj je vezi bila s Wellauerom. I, ako je moguće, u kakvoj je vezi njena sestra bila s njim."

"Koliko ti je to hitno, Guido?"

"Vrlo."

"U redu. Vidio sam se s tatom jutros, ali otići ću do njega večeras.

Bit će oduševljen. To što trebamo njegovo sjećanje, zbog toga će se osjećati važnim. Znaš i sam kako voli pričati o prošlosti."

"Da, znam. On je bio jedina osoba koje sam se mogao sjetiti, Michele."

Njegov se prijatelj na ovo nasmija. Laskanje je još uvijek bilo laskanje, bez obzira na to koliko to što je rekao bilo istinito. "Reći ću mu da si to rekao, Guido." A potom, prekinuvši smijati se, on upita: "A što s Wellauerom?" Ovo je bilo najviše što si je Michele dopustio ići s izravnim pitanjem, ali to je bilo to.

"Još ništa. U kazalištu se nalazilo više od tisuću ljudi te večeri."

"Postoji li ikakva veza s tom Santinom?"

"Ne znam, Michele. Niti mogu znati sve dok ne čujem čega se tvoj otac sjeća."

"U redu. Nazvat ću te večeras nakon što popričam s njim.

Vjerojatno će to biti kasno. Smijem li te nazvati?"

"Da, bit ću kod kuće. Ili će ti se javiti Paola. Hvala ti, Michele."

"Nema na čemu, Guido. Osim toga, tata će biti ponosan što si se njega sjetio." "On je jedini."

"Da znaš da ću mu to reći." Nijedan od njih dvojice nije spomenuo kako bi se morali uskoro naći; nijedan od njih dvojice nije imao vremena proputovati pola države kako bi vidio starog prijatelja.

Umjesto toga, pozdravili su se i zaželjeli sreću jedan drugome.

Kad je dovršio razgovor s Micheleom, shvatio je da je već vrijeme da svrati do stana Wellauerovih, kako bi ponovo razgovarao s udovicom. Ostavio je poruku Miottiju, obavještavajući ga da se poslijepodne neće vraćati u ured, i nažvrljao kratku poruku s molbom upućenoj jednoj od tajnica da je stavi na Pattin stol u osam sati sutradan ujutro.

Nekoliko je minuta zakasnio u dolasku do maistrovog stana. Ovaj put ga je unutra pustila kućna pomoćnica, žena koja je sjedila u drugom redu crkvenih klupa za vrijeme mise zadušnice.

Predstavio se, predao joj svoj ogrtač i zapitao je bi li je mogao zamoliti za par riječi nakon razgovora sa signorom. Ona kimnu i reče samo: "si," pa ga povede do sobe u kojoj je bio razgovarao s udovicom dva dana ranije.

Ona ustade i priđe mu kako bi se rukovala s njim. Od posljednjeg razgovora, vrijeme je nije mazilo, pomisli Brunetti, videći tamne kolobare oko njenih očiju, kožu koja je postala suša, grublja na dodir. Vratila se na mjesto gdje je sjedila i Brunetti primijeti da u njenoj blizini nema ničega - ni knjige, ni časopisa, ni šivaćeg pribora. Očigledno, sjedila je ondje i čekala ga, ili je čekala budućnost. Sjela je i zapalila

cigaretu. Pružila mu je kutiju, nudeći ga neka zapali. "Oprostite, zaboravila sam da ne pušite,"

reče ona na engleskom.

On sjede na isto mjesto kao i prošli put, ali ovaj put nije se htio gnjaviti s bilježnicom. "Signora, imam nekoliko pitanja za Vas,"

reče on. Ona ne odgovori na to, pa on nastavi. "To su vrlo osjetljiva pitanja, i bilo bi mi draže da ih ne moram postaviti, pogotovo u ovakvom trenutku." „ "Ali želite odgovore na ta pitanja?" "Da."

"Bojim se da ćete ih onda morati postaviti, dottore Brunetti." Ona je bila, shvati on, jednostavno doslovna, a ne oštra, tako da ne odgovori ništa. "Zašto morate postaviti ta pitanja?"

"Zato jer će mi pomoći da pronađem osobu koja je odgovorna za smrt Vašeg supruga."

"Zar je što važno?" upita ona.

"Zar je važno što, signora?"

"Tko ga je ubio."

"Zar to Vama nije važno, signora?"

"Ne, nije važno. Nikad mi nije bilo važno. On je mrtav, i ništa ga neće vratiti među žive. Zašto bi me uopće bilo briga tko je to učinio ili zašto?"

"Zar nemate nikakvu želju za osvetom?" upita on prije nego se sjetio da ona nije Talijanka.

Ona zabaci glavu unatrag i zagleda se u njega kroz dim svoje cigarete. "Oh, da, commissario. Imam veliku želju za Tavetom.

Oduvijek sam je imala. Vjerujem da ljudi trebaju biti kažnjeni za zla djela koja čine."

"Zar to nije isto što i osveta?" upita on.

"Vi ste u boljem položaju da to procijenite, dottore Brunetti." Ona se okrene na drugu stranu.

Prije nego što je toga i postao svjestan, progovorio je izgubivši strpljenje. "Signora, želio bih Vam postaviti neka pitanja, i želio bih dobiti iskrene odgovore."

"Onda svakako pitajte i ja ću Vam dati odgovore."

"Rekao sam da bih želio iskrene odgovore."

"U redu. Dakle, iskrene odgovore."

"Želio bih da mi kažete nešto o mišljenju Vašeg pokojnog supruga o izvjesnim oblicima seksualnog ponašanja."

Pitanje ju je očito prenerazilo. "Kako to mislite?"

"Priča se da je Vaš muž bio osobito kivan na homoseksualce."

Bilo mu je jasno da to nije bilo pitanje koje je ona očekivala. "Da, bio je."

"Imate li ikakvog pojma koji je bio razlog tome?"

Ona ugasi svoju cigaretu i nasloni se prekriživši ruke. "Što je ovo, psihologija? Sljedeće što ćete reći je to da je Helmut zapravo bio homoseksualac i da je, svih ovih godina, prikrivao svoj osjećaj krivnje na klasičan način, mrzeći homoseksualce?" Brunetti je takve slučajeve često viđao tijekom svoje karijere, ali nije mislio kako je to ovdje slučaj, tako da ne reče ništa. Ona se na silu prezirno nasmije takvoj zamisli. "Vjerujte mi, commissario, on nije bio ono što Vi mislite."

Rijetki su, Brunetti je znao, bili onakvi kakvima su se predstavljali. I dalje je šutio, znatiželjan čuti što će sljedeće reći.

"Ne poričem da nije volio homoseksualce. Svatko tko je radio s njim ubrzo je to saznao. Ali to nije bilo zato jer se bojava toga u sebi. Bila sam udana za tog muškarca dvije godine i u njemu nije bilo ničeg homoseksualnog, uvjeravam Vas u to. Mislim da ga je to smetalo, jer je vrijeđalo nekakvu zamisao u njegovoj glavi, zamisao o redu u svemiru, o nekakvom platonskom uzoru ljudskog ponašanja." Brunetti je jamačno bio čuo i čudnije razloge od ovog.

"Je li se njegova odbojnost prema homoseksualcima odnosila i na lezbijke?"

"Da, ali više su ga vrijeđali muškarci, možda zato jer je njihovo ponašanje često sramotno. Pretpostavljam, ako ništa drugo, da su ga lezbijke zanimale na požudan način. Većinu muškaraca zanimaju na taj način. Ali o toj temi nikad nismo razgovarali."

Tijekom svoje karijere, Brunetti je bio razgovarao s mnogim udovicama, ispitivao mnoge od njih, ali rijetko je koja od njih uspijevala zvučati tako nepristrano o svom suprugu kao što je to uspijevalo ovoj. Pitao se je li razlog tome u samoj toj ženi ili u muškarcu za kojim, naoko, nije žalila.

"Je li postojao neki muškarac, muškarci, homoseksualci, protiv kojih je govorio s osobitom odbojnošću?"

"Ne," odgovori ona odmah. "Izgleda da je to ovisilo o tome s kim radi u određenom trenutku."

"Je li imao profesionalnih predrasuda prema njima?"

"U njegovom svijetu to bi bilo nemoguće. Previše ih je. Helmut ih nije volio, ali uspijevaio je raditi s njima kad je morao."

"A kad je radio s njima, je li se prema njima ponašao imalo drukčije nego prema ostalim ljudima?"

"Commissario, nadam se da ne pokušavate konstruirati scenarij prema kojem je riječ o homoseksualnom ubojstvu, o nekome tko je ubio Helmuta zbog grube riječi ili poništenog ugovora."

"Ljude su ubijali i za manje od toga."

"O tome ne vrijedi raspravljati," prekine ga ona oštro. "Imate li još kakvih pitanja?"

On je oklijevao, i sam uvrijeđen sljedećim pitanjem koje joj je morao postaviti. Rekao je samom sebi da je on poput ispovjednika, liječnika, i da ono što mu ljudi kažu ne ide dalje, ali znao je da to nije istina, znao je da neće poštivati međusobno povjerenje ako će ga to dovesti od otkrića osobe koju je tražio.

"Moje sljedeće pitanje nije općenito, i ne odnosi se na njegova uvjerenja." On stane na tome, nadajući se da će ona shvatiti i sama mu ponuditi neke obavijesti. Nije mu pritekla u pomoć.

"Mislim tu posebice na Vaše odnose s Vašim suprugom. Je li bilo ikakvih neobičnosti?"

Promatrao ju je kako se odupire porivu da ustane sa svog stolca.

Umjesto toga srednjim je prstom svoje desne ruke nekoliko puta prešla po svojoj donjoj usnici, nalakćena na naslon za ruku.

"Pretpostavljam da time mislite na moje spolne odnose s mojim suprugom." On kimnu glavom. "I pretpostavljam da bih ja sada mogla objasniti i početi vikati da što Vi to hoćete, kako to mislite, danas, u ovo doba, što mislite pod tim 'neobičnostima.' Ali samo ću Vam reći da, ne, nije bilo ništa 'neobično' u našim spolnim odnosima, i to je sve što ću Vam reći."

Ona je odgovorila na njegova pitanja. Je li dobio istinu ili ne, to je već bilo nešto sasvim drugo, a s time se nije htio baviti u tom trenutku. "Je li Vam se učinilo da ima ikakvih osobitih poteškoća, i s kim od pjevača, u ovoj predstavi? Ili bilo s kim tko je bio uključen u nju?"

"Ne više nego obično. Redatelj je bio poznati homoseksualac, a za sopranisticu se trenutno priča isto."

"Poznajete li ijedno od njih dvoje?"

"Nikad nisam razgovarala sa Santoreom, osim što sam se pozdravljala s njim na pokusima. Flaviju poznajem, iako ne dobro, jer smo se viđale na zabavama i razgovarale."

"Što mislite o njoj?"

"Mislim da je veličanstvena pjevačica, a to isto je mislio i Helmut," odgovori ona, namjerno pogrešno razumjevši njegovo pitanje.

"A osobno?"

"Osobno, mislim da je draga osoba. Možda joj povremeno manjka osjećaja za humor, ali je osoba s kojom se ugodno može provesti nekoliko sati. Osim toga, iznenađujuće je inteligentna. Većina pjevača nije." Bilo je očito da i dalje namjerno pogrešno shvaća njegova pitanja i da mu neće dati odgovor koji želi sve dok je ne upita izravno.

"A glasine?"

"Nikad ih nisam smatrala osobito važnima da bih trošila vrijeme razmišljajući o njima." "A Vaš suprug?"

"Mislim da je vjerovao u njih. Ne, to je laž. Znam da je vjerovao u njih. Jedne večeri rekao je nešto o tome. Sada se ne mogu sjetiti što je točno rekao o tome, ali jasno mi je dao do znanja da vjeruje u te glasine."

"Ali to nije bilo dovoljno da Vas uvjeri?"

"Commissario," reče ona s naglašenom strpljivošću: "Nisam sigurna jeste li razumjeli što Vam govorim. Nije stvar u tome je li me Helmut mogao uvjeriti u istinitost tih glasina ili ne. Stvar je u tome da me nije mogao uvjeriti da su te glasine bitne. Tako da sam potpuno zaboravila na njih sve dok ih Vi niste spomenuli."

Nije ničim pokazao da povlađuje ove njene riječi i, umjesto toga, reče: "A Santore? Je li Vaš suprug rekao išta posebno o njemu?"

"Ne, koliko se sjećam." Ona zapali cigaretu. "To je bila tema u kojoj se nismo slagali. Nisam imala strpljenja za njegove predrasude i on je to znao, tako da smo, međusobnim prešutnim dogovorom, izbjegavali razgovarati o toj temi. Helmut je bio dovoljno glazbenik da svoje osobne osjećaje ostavi po strani. Bila je to jedna od stvari koje sam voljela kod njega."

"Jeste li mu bili vjerni, signora?"

Bilo je to pitanje koje je, očito, bila očekivala. "Da, mislim da jesam," reče ona nakon poduže šutnje.

"Bojim se da je to primjedba koju ne mogu protumačiti," reče Brunetti.

"To ovisi o tome što mislite pod tim - 'vjerna.'"

Da, pretpostavi on, ali također je pretpostavljao da je značenje riječi razmjerno jasno, čak i u Italiji. Odjednom se osjetio strašno umoran od svega ovoga. "Jeste li imali spolne odnose s bilo kim drugim dok ste bili udani za njega?"

Njen je odgovor bio trenutačan. "Ne."

Znao je da se to od njega očekuje, pa upita: "Zašto ste onda rekli da samo mislite da jeste?"

"Ni zbog čega. Jednostavno sam bila umorna od predvidljivih pitanja."

"A ja sam bio umoran od predvidljivih odgovora," odreže on.

"Da, i mislila sam da ćete biti." Ona se nasmiješi, nudeći primirje.

Budući da se nije gnjavio s time da cirkusira s bilježnicom, nije joj mogao dati znak da je razgovor gotov spremajući je u džep. Zato je ustao i rekao: "Još samo nešto."

"Da?"

"Jučer ujutro vratili su njegove papire. Zamolio bih Vas za dopuštenje da ih još jednom pregledam."

"Niste li to već trebali učiniti dok su papiri bili kod Vas?" upita ona, ne skrivajući razdraženost.

"U Questuri je došlo do male pomutnje. Prevoditelji su ih vidjeli, a zatim su papire vratili prije nego što sam ih ja dospio vidjeti.

Ispričavam se, ali volio bih ih sada pogledati. Također bih volio porazgovarati s Vašom kućnom pomoćnicom. Razmijenio sam par riječi s njom pri dolasku, ali imam nekoliko pitanja za nju."

"Papiri su u Helmutovoj radnoj sobi. Druga vrata lijevo." Odlučila je ne obazirati se na njegovo pitanje o kućnoj pomoćnici i ostala sjediti, ne pruživši mu ruku. Promatrala ga je dok je izlazio iz prostorije, a potom se vratila svom čekanju na budućnost.

Brunetti se spusti niže hodnik do drugih vrata. Prva stvar koju je uočio kad je ušao u prostoriju bila je debela omotnica sa zaglavljem Questure, na stolu, neotvorena, još uvijek puna dokumenata. On sjede za stol i privuče omotnicu bliže sebi. Tek je tada bacio pogled kroz prozor i primijetio krovove koji su se pružali na sve strane grada. U daljini, vidio je visoki, šiljati zvonik San Marca i, s lijeve strane, sivo pročelje opere. On skrenu pozornost s prozora i raspára omotnicu.

Papiri, koje je već bio pročitao u prijevodu, bili su na jednoj strani. Znao je da se ti papiri tiču ugovora, obaveza, snimanja, i bio je procijenio da nisu važni.

Izvukao je tri fotografije iz omotnice. Baš kao što je i očekivao, u izvješću koje je pročitao nije našao ni riječ o njima, vjerojatno zato jer na njima ništa nije bilo zapisano. Prva je bila fotografija Wellauera i njegove udovice, snimljena na nekom jezeru. Izgledali su preplanulo i zdravo, a Brunetti se morao prisjetiti činjenice da je taj čovjek imao

preko sedamdeset godina kad je ta fotografija snimljena, iako nije izgledao stariji od Brunettija. Na sljedećoj fotografiji se nalazila mlada djevojka pokraj konja, pitome niske životinje, koju je lakše bilo preskočiti nego zaobići. Djevojka je jednu ruku digla do uzde i jednu nogu na pola puta između tla i stremena. Glava joj je bila zabačena pod nezgodnim kutem, očito ju je fotograf iznenadio, vjerojatno ju je pozvao imenom u trenutku kad je kanila uzjahati. Bila je visoka i vitka i imala je majčinu svijetlu kosu, koja je virila ispod njene jahaće kacige u dvije duge pletenice. Iznenađena, nije se imala vremena nasmiješiti tako da je izgledala neobično ozbiljno.

Na trećoj fotografiji su bili njih troje zajedno. Djevojka, visoka gotovo kao njena majka, ali nespretna čak i u mirovanju, stajala je u sredini, a odrasli odmah iza nje, zagrljeni. Djevojčica je izgledala nešto mlađa nego na prethodnoj fotografiji. Svo troje spremno se nasmiješilo u kameru.

Jedina preostala stvar u omotnici bio je u kožu uvezeni rokovnik, s godinom utisnutom zlatnim slovima na koricama. Otvorio ga je i preletio pogledom po stranicama. Imena dana u tjednu bila su na njemačkom, i na mnogim stranicama nalazile su se bilješke zapisane kosom goticom koje se sjećao iz nota Traviate. Većina zabilježaka odnosila se na mjesta i opera ili koncertne programe, bile su to kratice koje je lako mogao shvatiti: "Salz - D.G."; "Beč -

Balio"; "Bonn - Moz 40"; "Ldn - Cosi." Ostale su, izgleda, bile osobne ili, u najmanju ruku, neglazbene bilješke: "Von S - SPM";

"Eri-ch & H - 8"; "D&G čaj - Demel - 4."

Krenuvši od dana dirigentove smrti, listao je unatrag pregledavši tri mjeseca. Pronašao je raspored kakav bi iscrpio čovjeka upola mlađeg od Wellauera, popis obveza koji je bivao sve teži, što je dalje u prošlost išao. Zainteresiran ovim postupnim povećanjem broja obveza, otvorio je rokovnik na kolovozu i čitao prema budućim događajima; ovako je vidio isti uzorak, ali unatrag, postupno opadanje broja večera, čajeva, ručkova. Uzeo je list papira iz jedne od ladica na stolu i brzo uspostavio uzorak: osobne obveze desno, glazbene lijevo. U kolovozu i rujnu, osim dvotjednog razdoblja u kojem gotovo ništa nije bilo zapisano, gotovo svakog dana imao je nekakvu obvezu. U listopadu, broj obveza počeo je opadati, i do kraja mjeseca gotovo da i nije imao nikakvih društvenih obveza. Čak i broj profesionalnih obveza je opao, od najmanje dvije tjedno na jednu ili dvije svakih nekoliko tjedana.

Prebacio se u sljedeću godinu, koju Wellauer nikad neće vidjeti, i pronašao zabilješku za kraj siječnja: "Ldn - Cosi." Ono što je privuklo Brunettijevu pozornost bio je znakić koji je vidio nakon imena opere. Je li to bio upitnik ili tek nemarno ispisan naglasak?

On uze još jedan list papira i načini drugi popis, ovaj put popis osobnih zabilježaka koje je pronašao, započevši s listopadom.

Šestoga je stajalo: "Erich & H

- 21h." Kako su mu ta imena već bila poznata, mogao ih je shvatiti.

Sedmoga: "Erich - 8h." Petnaestoga: "Petra & Nikolai -

20h," a zatim ništa sve do dvadeset i sedmoga, gdje je pisalo:

"Erich - 8h." To mu se učini kao neobično vrijeme za sastanak s prijateljem. Posljednji zapis takve vrste bio je načinjen dva dana prije nego što su krenuli na put prema Veneciji: "Erich - 9h."

I to je bilo sve, osim bilješke koju je Brunetti vidio za trinaesti studenog: "Venecija - Trav."

Zatvorio je rokovnik i ubacio ga natrag u omotnicu, zajedno s fotografijama i papirima. Presavio je papire na kojima je bio pisao i vratio se u sobu u kojoj je bio ostavio signoru Wellauer.

Pronašao ju je u istom položaju u kojem ju je ostavio, ispred vatre u kaminu, sa zapaljenom cigaretom.

"Jeste li gotovi?" upita ona kad je on ušao.

"Da, jesam." I dalje u ruci držeći papire, on reče: "Primijetio sam u rokovniku Vašega supruga da je tijekom posljednjih nekoliko mjeseci bio puno manje djelatan nego prije. Postoji li kakav određen razlog za to?"

Ona razmisli prije nego što mu odgovori. "Helmut je govorio kako se osjeća umorno, kako nema snagu kakvu je nekad imao. Viđali smo se s nekolicinom prijatelja, ali ne s toliko, kao što ste mogli i sami zaključiti, s koliko ih smo se viđali ranije. Ali u rokovniku nije zapisano sve što smo radili."

"Nisam to znao. Ali zanima me ta promjena u njemu. Niste mi ništa rekli kad sam Vas pitao o njemu."

"Ako se sjećate, commissario, Vi ste me pitali o mojim spolnim odnosima s mojim suprugom. Na žalost, oni nisu navedeni u rokovniku."

"Primjećujem da se ime Erich često pojavljuje."

"A zašto bi to trebalo biti važno?"

"Nisam rekao da je to važno, signora; jednostavno sam rekao da se to ime redovito ponavlja tijekom posljednjih mjeseci života Vašega supruga. Pojavljuje se često, zajedno s inicijalom 'H,' ali i samostalno."

"Rekla sam Vam da sve naše obveze nisu bile navedene u tom rokovniku."

"Ali ove su bile dovoljno važne Vašem suprugu da ih zapiše.

Smijem li pitati tko je Erich?"

"Erich. Erich i Hedwig Steinbrunner. Helmutovi najstariji prijatelji." "A Vaši nisu?"

"Postali su moji prijatelji, ali Helmut ih je bio poznavao više od četrdeset godina, a ja sam ih poznavala samo dvije godine, dakle, logično je da ih smatram prije Helmutovim prijateljima nego svojim vlastitima."

"Shvaćam. Možete li mi dati njihovu adresu?"

"Commissario, nekako ne razumijem kako to može biti važno."

"Objasnio sam Vam zašto mislim da je to važno. Ako mi ne želite dati njihovu adresu, siguran sam da ima drugih prijatelja Vašeg supruga koji mi je mogu dati."

Ona odvergla ime ulice i objasni da se ulica nalazi u Berlinu, a zatim zašuti dok je on uzeo svoju olovku i zastao iznad papira koji je još uvijek držao u ruci. Kad je bio spreman, ona ponovi polako, sričući svaku riječ, pa čak i Strasse, što je smatrao neumjerenim osvrtom na svoju glupost.

"Je li to sve?" upita ona čim je dovršio s pisanjem.

"Da, signora. Hvala Vam. A sada, bih li mogao razgovarati s Vašom kućnom pomoćnicom?"

"Nije mi jasno zašto je to potrebno."

On se ne obazre na to i upita: "Je li ona ovdje, u stanu?"

Ne rekavši ni riječ, signora Wellauer ustade i ode do zida, gdje je visjela jedna uzica. Ona je povuče, i dalje šuteći, i ode do prozora s kojeg je pucao pogled na krovove grada.

Ubrzo zatim, vrata su se otvorila i kućna pomoćnica ušla je u sobu. Brunetti je čekao da signora Wellauer nešto kaže, ali ona je ostala nepomična ispred prozora, ne obazirući se na njih oboje.

Brunetti, nemajući izbora, progovori tako da je ona mogla čuti što govori pomoćnici. "Signora Breddes, želio bi porazgovarati s Vama, ukoliko je moguće."

Kućna pomoćnica kimnu, ali ne reče ni riječ.

"Možda bismo mogli otići u maestrovu radnu sobu," reče on, ali udovica je nepopustljivo stajala kod prozora, odbijajući okrenuti se. On krene i stane pred vratima, pokazujući kućnoj pomoćnici da pođe ispred njega. Slijedio ju je niz hodnik do sad već poznate radne sobe. Ušavši unutra, zatvorio je vrata i pokazao joj neka sjedne. Ona se spusti na stolac, a on ode do stolca na kojem je sjedio dok je pregledavao papire.

Ona je bila srednjih pedesetih godina i nosila je tamnu haljinu koja je mogla biti ili oznaka njenog posla ili njenog tugovanja.

Dužina haljine do sredine listova bila je staromodna, a kroj je naglašavao uglatost njenog tijela, uskoću njenih ramena i plosnatost njenih prsa. Njeno je lice savršeno odgovaralo tijelu, oči su bile malko preusko smještene, a nos i više no predug.

Podsjećala ga je, sjedeći tako uspravno na rubu stolca, na jednu od dugonogih, dugovratih morskih ptica koje su sjedile na kanalskim stupovima.

"Želio bih Vam postaviti nekoliko pitanja, signora Breddes."

"Signorina," ispravi ga ona automatski. "Nadam se da je u redu ako govorimo talijanski," reče on.

"Naravno da jest. Živim ovdje već deset godina." Rekla je to na način koji mu je davao do znanja da ju je njegova primjedba uvrijedila.

"Koliko dugo ste radili za maestra, signorina?"

"Dvadeset godina. Deset u Njemačkoj, i sada deset godina ovdje.

Kad je maestro kupio ovaj stan, pitao me bih li došla ovamo i brinula se o njemu. Složila sam se. Za maestra bila bih otišla bilo kamo." Po načinu na koji je govorila, Brunetti je shvatio da je to što je ona morala živjeti u desetosobnom stanu u Veneciji na neki način bila patnja koju je ona bila spremna podnijeti samo zbog odanosti svome poslodavcu.

"Upravljate li Vi ovom kućom?"

"Da. U ovaj stan sam došla ubrzo nakon što ga je kupio. Došao je ovamo u Veneciju i dao upute glede pokućstva i boje zidova. Ja sam bila zadužena da to sve organiziram, a potom da sve držim u redu dok njega nema."

"A kad je on bio ovdje?"

"Da; i tada."

"Koliko je često dolazio u Veneciju?"

"Dva do tri puta godišnje. Rijetko je dolazio češće."

"Je li dolazio poslom? Radi dirigiranja?"

"Ponekad. Ali također je dolazio posjetiti prijatelje, i na Biennale."

Uspijevala je to izgovoriti tako da to zvuči kao taština smrtnika.

"A dok je bio ovdje, kakve su bile Vaše dužnosti?"

"Kuhala sam mu, iako je imao jednog kuhara Talijana koji je dolazio pripremati hranu za zabave. Ja sam birala cvijeće.

Nadzirala sam rad služavki. One su Talijanke." A to posljednje je, pretpostavi on, objašnjavalo razlog zašto je bio potreban nadzor.

"A tko je obavljao kupovinu? Tko je kupovao hranu? Vino?"

"Kad je maestro bio ovdje, ja sam planirala obroke i slala služavke na Rialto svakog jutra po svježe povrće."

Brunetti pomisli kako bi ona sada već mogla biti spremna početi odgovarati na prava pitanja. "Dakle, maestro se oženio dok ste Vi radili za njega?"

"Da."

"Je li to prouzročilo ikakve promjene? Mislim, kad je dolazio u Veneciju?"

"Ne znam na što mislite," reče ona, iako je bilo jasno da je znala.

"U upravljanju kućom. Jesu li se Vaše dužnosti imalo promijenile otkad se maestro bio oženio?"

"Ne. Ponekad je signora kuhala, ali ne često."

"Nešto drugo?"

"Ne."

"Je li Vam prisutnost signorine kćeri uzrokovala ikakve poteškoće?"

"Ne. Jela je dosta voća. Ali nije pravila probleme."

"Shvaćam, shvaćam," reče Brunetti, uzevši komad papira iz svog džepa i nemarno nažvrljavši par riječi na njega. "Recite mi, signorina Breddes, tijekom ovih posljednjih tjedana što je maestro bio ovdje, jeste li uočili išta, dakle, ikakvu promjenu u njegovu ponašanju, išta što biste smatrali čudnim?"

Ona je ostala nijema, ruku opuštenih u krilu. Konačno, ona reče:

"Ne razumijem."

"Je li Vam izgledao čudno u bilo kojem smislu?" Muk. "Pa, ako već nije izgledao čudno" - i on se nasmiješi, tražeći od nje da shvati koliko mu je ovo teško - "onda neobično, drukčije." Kad i dalje nije izgovorila ni riječ, on nastavi: "Siguran sam da biste Vi uočili bilo kakvu promjenu, budući da ste maestra poznavali tako dugo i bili ste mu jamačno bliži od bilo koga drugog u kući." Bilo je to očito ulizivanje njenoj taštini, ali to nije značilo da neće upaliti.

"Mislite, u vezi s njegovim radom?"

"Pa," zausti on i uputi joj suučesnički osmijeh, "može biti u vezi s njegovim radom, ali i s bilo čim drugim, možda nečim osobnim, nečim što nije imalo veze s njegovom karijerom ili s njegovom glazbom. Kao što rekoh, siguran sam da Vas je Vaše dugo poznanstvo s maestrom učinilo osobito osjetljivom na slične pojave."

Gledajući kako mamac pluta prema njoj, on je trznuo nit udice kako bi joj ga još više približio. "Budući da ste ga bili poznavali tako dugo, sigurno biste opazili stvari koje bi drugi ljudi previdjeli."

"Da, istina je," prizna ona. Oblizala je nervozno usne, približavajući se mamcu. On je šutio, nepomičan, ne želeći uzburkati vodu. Poigravala se jednim gumbom na prednjici svoje haljine, potežući ga naprijed-natrag u polukrugu. Naposljetku, ona reče: "Bilo je nešto, ali nisam sigurna da je to važno."

"Pa, može biti. Sjetite se, signorina, sve što mi možete reći moći će pomoći maestru." Nekako je znao da ona ne vidi tu kolosalnu glupost koju je izjavio. Spustio je olovku na stol i sklopio ruke, poput svećenika, i čekao da progovori.

"Bile su dvije stvari. Otkad je došao ovamo ovaj put, izgledao je vrlo rastreseno, kao da su mu misli negdje drugdje. Ne, to nije to, ne baš. Kao da ga više nije bilo briga za to što se oko njega događa." Ona se izgubi u mislima, nezadovoljna.

"Možda biste mi mogli dati kakav primjer," potaknu je on.

Ona zatrese glavom, kao da joj se to nimalo ne sviđa. "Ne, ne govorim to kako treba. Ne znam kako da to objasnim. Prije bi me uvijek pitao što se bilo događalo dok njega nije bilo, pitao bi me za kuću, za služavke, i čime sam se bavila." Je li to ona porumenjela u licu? "Maestro je znao da volim glazbu, da sam odlazila na koncerte i na opere dok njega nije bilo, i on bi me uvijek ljubazno pitao o tome. Ali ovaj put, kad je došao, nije me ništa pitao.

Pozdravio me kad je stigao, i pitao me kako sam, ali kao da uopće nije slušao što mu govorim. Nekoliko puta - ne, jednom. Morala sam ući u radnu sobu da ga pitam u koje doba želi da večera bude poslužena. Imao je pokus to poslijepodne i nisam znala u koje vrijeme će pokus biti gotov, tako da sam otišla do radne sobe da ga pitam. Pokucala sam i ušla, kao i obično. Ali on se uopće nije obazirao na mene, pravio se kao da me nema, morala sam čekati nekoliko minuta prije nego što je završio ono što je pisao.

Ne znam zašto je to učinio, ali čekala sam ondje, kao kakva služavka. Konačno, bilo mi je toliko neugodno da sam odlučila otići. Nakon dvadeset godina, on mi to ne bi učinio, držao me tako u iščekivanju kao kakvog zlikovca pred sućem." Dok je govorila, Brunetti je u njenim očima vidio kako ponovno proživljava tu agoniju.

"Konačno, kad sam se okrenula da odem, podigao je pogled i pravio se kao da me je tek tada ugledao. Pretvarao se kao da sam se bila pojavila niotkuda pred njim da ga pitam nešto. Pitala sam ga kada se kani vratiti. Bojim se da sam ljutito govorila. Povećala sam glas, prvi put u dvadeset godina. Ali on se na to nije osvrtao i samo mi je rekao kada će se vratiti. A onda pretpostavljam da mu je bilo žao što se tako ponio prema meni, jer mi je rekao kako je cvijeće lijepo. Uvijek je volio imati cvijeće po kući kad je bio ovdje."

Ona se izgubi u mislima, dodajući nevažno: "Cvijeće dovoze od Biancata. S druge strane Grand Canala."

Brunetti nije imao pojma je li to što sluša bijes ili bol, ili oboje.

Kad je netko sluga dvadeset godina, to je jamačno dovoljno da stekne pravo da ga se više ne smatra slugom.

"Bilo je i drugih stvari, ali u to doba nisam uopće razmišljala o njima."

"Koje stvari?"

"Izgledao je... ," reče ona, istodobno razmišljajući kako da to kaže i ne kaže. "Doimao se starijim. Znam, prošla je godina dana otkad sam ga posljednji put vidjela, ali razlika je bila veća nego onda.

On je oduvijek izgledao tako mlad, tako pun života. Ali sada je izgledao kao kakav starac." Kao da nudi dokaz za to, ona produži:

"Počeo je nositi naočale. Ali ne za čitanje."

"Je li Vam to izgledalo čudno, signorina?"

"Da; ljudima mojih godina," reče ona iskreno, "obično zatrebaju naočale za čitanje, za dalekovidne, ali on ih nije nosio za čitanje."

"Kako znate?"

"Zato jer bih mu ponekad donosila njegov poslijepodnevi čaj i pronašla bih ga kako čita, ali ih ne bi nosio. Kad bi me ugledao, brzo ih je podizao i stavljao na nos, ili bi mi samo dao znak da spustim poslužavnik na stol, kao da ne želi da ga se ometa ili prekida." Ona zašuti.

"Spomenuli ste dvije stvari, signorina. Smijem li pitati na što se odnosi ova druga stvar?"

"Spomenuli ste dvije stvari, signorina. Smijem li pitati na što se odnosi ova druga stvar?"

"Mislim da radije ne bih o tome," odgovori ona nervozno.

"Ako nije bitna stvar, onda nema veze. Ali ako jest bitna, onda nam može pomoći da pronađemo osobu koja je to učinila."

"Nisam sigurna; nisam sigurna u to," reče ona, popuštajući. "To je samo nešto što sam osjetila. Između njih." Način na koji je izgovorila posljednju riječ jasno mu je dao do znanja na koga se drugi dio 'njih' odnosi. Brunetti ne reče ništa, odlučan pričekati da ona dovrši misao.

"Ovaj put su bili drukčiji. U prošlosti, uvijek su... ne znam kako da to opišem. Bili su bliski, uvijek su bili bliski, razgovarali su, dijelili sve, dodirivali se." Po glasu se moglo raspoznati koliko je ona bila protiv takvog ponašanja dvoje vjenčanih ljudi. "Ali ovaj put, kad su došli, bili su drukčiji jedno prema drugom. Nije to bilo ništa što bi drugi ljudi mogli uočiti. I dalje su bili vrlo ljubazni jedno prema drugom, ali se više nisu dodirivali, onako kako su se nekad znali dodirivati, kad ih nitko nije mogao vidjeti." Ali kad je ona to mogla. Ona ga pogleda. "Nisam sigurna da sve ovo ima smisla."

"Da, mislim da ima, signorina. Imate li ikakvu zamisao o tome što bi moglo biti uzrokom te hladnoće između njih?"

Vidio je odgovor, ili barem pretpostavljeni odgovor, kako se pojavljuje u njenim očima, ali je isto tako vidio i kako brzo nestaje. Iako je vidio odgovor, nije bio siguran zna li ona što se upravo dogodilo. "Imate li ikakvog pojma?" potaknu je on. Čim je progovorio, znao je da je otišao predaleko.

"Ne. Nikakvog." Ona zatrese glavom slijeva nadesno, oslobađajući se.

"Znate li je li tko drugi od slugu možda vidio to?"

Ona se još više uspravi na stolcu. "To je nešto o čemu ne bih raspravljala sa slugama."

"Naravno, naravno," promrmlja on. "Nikako nisam htio sugerirati takvo što." Mogao je vidjeti kako je ona već žalila što mu je rekla i ono malo što je izgovorila. Najbolje bi bilo svesti na najmanju moguću mjeru ono što mu je rekla, tako da se ne koleba ponoviti to, ukoliko to ikad postane neophodno, ili da to upotpuni izjavom, ukoliko to ikad bude moguće. "Cijenim to što ste mi rekli, signorina. To potvrđuje ono što smo čuli iz drugih izvora. Svakako nema potrebe da Vam kažem da

će ovo biti zadržano u najstrožoj tajnosti. Ukoliko Vam išta drugo padne na pamet, molim Vas da me nazovete u Questuru."

"Ne bih željela da o meni mislite..." zausti ona, ali nije se mogla nagnati da prevali preko usana ono što bi on mogao misliti o njoj.

"Uvjeravam Vas da o Vama mislim jedino kao o nekome tko je i dalje vrlo odan maestru." Budući da je to bila istina, bilo je to najmanje što joj je mogao reći. Crte njenog lica minimalno omekšaše. Ustao je i pružio joj ruku. Njena je bila sitna, kao u ptice, iznenađujuće krhka. Povala ga je niz hodnik do ulaznih vrata stana, nestala na trenutak, i vratila se s njegovim ogrtačem.

"Recite mi, signorina," upita on, "kakvi su sada Vaši planovi?"

Hoćete li ostati u Veneciji?"

Ona ga pogleda kao da je on kakav manijak koji ju je zaustavio nasred ulice. "Ne. Namjeravam se vratiti u Ghent čim to bude moguće."

"Znate li kad bi to moglo biti?"

"Signora će morati odlučiti što će učiniti s ovim stanom. Ostat ću ovdje dok ona ne odluči, a zatim otići kući, među svoje." Izrekavši to, ona mu otvori vrata i zatim ih tiho zatvori za njim. Spuštajući se stubama, Brunetti se zaustavi na prvom odmorištu i zagleda se kroz prozor. U daljini, anđeo na vrhu zvonika raširio je svoja krila blagoslivljajući grad i sve ljude u njemu. Čak i ako je netko prognan u najljepši grad na svijetu, pomisli Brunetti, on je i dalje ostaje prognanikom.

16

Budući da je već bio tako blizu kazalištu, otišao je ravno onamo, zaustavivši se tek toliko dugo da pojede sendvič i popije čašu piva, zapravo ni ne osjećajući pravu glad već blagi nemir koji ga je spopadao uvijek kad duže vrijeme ne bi ništa pojeo.

Na ulazu za glumce pokazao je svoje isprave i pitao je li signore Traverso već došao. Portiere mu je rekao da je signore Traverso bio stigao petnaest minuta ranije i da commissaria čeka u kafiću iza pozornice. Došavši do kafića, Brunetti je ugledao visokog čovjeka, mrtvački blijedog, na čijem se licu uočavala rodbinska sličnost s njegovim rođakom, Brunettijevim zubarom. Buka i zbrka koju su stvarali mnogi ljudi u prolazu, kostimirani i nekostimirani, onemogućavala ih je u razgovoru, tako da ga je Brunetti zamolio da odu na neko tiše mjesto.

"Oprostite," reče glazbenik. "Trebao sam ranije misliti na to.

Jedino mjesto kamo možemo otići je jedna od praznih svlačionica.

Pretpostavljam da bismo mogli otići onamo." Čovjek spusti nekoliko novčanica na šank i uze kutiju s violinom. Poveo je Brunettija kroz kazalište i uza stube kojima se Brunetti bio popeo one prve noći kad se našao ovdje. Na vrhu stubišta, krupna žena u plavoj kuti prišla im je i upitala ih što žele.

Traverso je razmijenio nekoliko riječi s njom, objašnjavajući tko je Brunetti i što im treba. Ona kimnu i povede ih niz uski hodnik.

Izvadivši gomilu ključeva iz džepa, ona otključa jedna vrata i stupi u stranu kako bi ih propustila unutra. U prostoriji nije bilo kazališne raskoši, bio je to tek sobičak s dva stolca kod niskog stola i klupom ispred zrcala. Sjeli su na stolce, okrenuti jedan drugome.

"Tijekom pokusa, jeste li primijetili išta neobično?" upita Brunetti.

Budući da nije želio dati do znanja što traži, postavljao je općenita pitanja - toliko općenita, shvatio je, da su bila doslovce besmislena.

"Mislite u izvedbi? Ili kod maestra?"

"Svejedno. Oboje."

"Izvedba? Stara, poznata stvar. Nove su bile kulise i režija, ali kostime smo već bili koristili u dvije ranije predstave. Pjevači su dobri, osim tenora. Trebalo bi ga ustrijeliti. Iako on nije kriv.

Maestro ga je loše vodio. Nitko od nas baš i nije imao pojma o tome što bismo trebali raditi. Pa, ne baš na početku, ali već drugog tjedna

pokusa. Mislim da smo svirali po sjećanju. Ne znam shvaćate li što želim reći."

"Možete li biti malo konkretniji?"

"Wellauer je kriv; kao da su ga iznenada spopale njegove godine.

Već sam prije svirao s njim. Dvaput. Najbolji dirigent s kojim sam ikad u životu radio. Takvih, kakav je on, danas više nema, iako ga mnogi oponašaju. Zadnji put smo svirali Cosi s njim. Nikad nismo zvučali tako dobro. Ali ne i ovaj put. Odjednom se pretvorio u starca. Činilo se kao da uopće ne obraća pozornost na to što radi.

Povremeno, kad bismo postizali crescendo, pribrao bi se i uperio svoj štapić u bilo koga tko bi kasnio ma i osminu takta. Onda bi sve bilo krasno. Ali ostatak izvedbe, jednostavno ništa nije valjalo.

Ali nitko nije rekao ni riječ. Izgledalo je kao da smo jednostavno međusobno odlučili svirati onako kako piše u notama i preuzeti stvar u svoje ruke. Valjda je upalilo. Maestro je izgledao zadovoljan time. Ali nipošto nije zvučalo kao nekad."

"Što mislite, je li maestro bio svjestan toga?"

"Mislite, je li znao kako loše zvučimo?"

"Da."

"Morao je znati. Ne možete biti najbolji dirigent na svijetu, a istovremeno ne čuti što vam radi orkestar, zar ne? Iako mi se čini kao da su mu cijelo vrijeme misli bile negdje drugdje. Kao da nije ondje, jednostavno nije pazio."

"A te večeri kad ste svirali? Jeste li primijetili išta neobično?"

"Ne, nisam. Svi smo bili previše zaokupljeni time da se držimo na okupu, tako da ne zvuči onako loše kako je moglo zvučati."

"Baš ništa niste primijetili? Ni s kim nije razgovarao na neuobičajen način?"

"Te večeri nije razgovarao ni s kim. Nismo ga vidjeli sve dok nije došao na svoje postolje, dolje u prostoru za orkestar." On zastane, pokušavajući se prisjetiti. "Ipak, bilo je nešto, iako gotovo da i nije vrijedno spomena."

"Što?"

"Na kraju drugog čina, odmah nakon velikog prizora u kojem Alfredo baca novac na Violettu. Nemam pojma kako su se pjevači uopće uspjeli glasovima probiti kroz zbor i orkestar. Potpuno smo se izgubili. No, dobro, to je bilo završilo i publika - očito su svi gluhi - je počela pljeskati, a maestro, maestro se nekako sitno, smiješno nasmiješio,

kao netko kome ste upravo ispričali nešto duhovito. A onda je spustio svoj štapić na pod. Nije ga bacio na pod, kako je obično činio. Spustio ga je vrlo pažljivo, a potom se opet nasmiješio. Zatim je sišao s postolja i otišao iza pozornice. I tada sam ga posljednji put vidio. Mislio sam da se smiješi, jer je čin gotov i možda zato jer će ostatak biti lak. A zatim su ubacili drugog dirigenta za treći čin." On baci pogled na svoj sat. "Ne znam baš je li to ono što ste tražili."

On posegnu dolje za svojom violinom, a Brunetti reče: "Samo još jedno. Je li ostatak orkestra uočio to? Ne mislim na osmijeh, već na tu razliku u njemu?"

"Mnogi od nas jesu, oni koji su ranije svirali s njim. Za ostale ne mogu reći. Ovamo nam dolazi toliko loših dirigenata da nisam siguran jesu li svi glazbenici u stanju zapaziti razliku među njima. Ali možda je to zbog mog oca." On uoči Brunettijevu zbunjenost te objasni. "Moj otac. Ima osamdeset i sedam godina.

On čini isto to, gleda nas preko ruba svojih naočala kad da mu nešto tajimo i želi znati što je." On ponovo baci pogled na sat.

"Moram ići. Za deset minuta se diže zastor."

"Hvala Vam na pomoći," reče Brunetti, iako nije bio siguran hoće li mu išta od ovog što mu je ovaj glazbenik rekao pomoći.

"Meni je to zvučalo kao hrpa beskorisnog trača. Ništa više. Ali nadam se da će Vam pomoći."

"Hoće li biti problema ako ostanem u kazalištu tijekom predstave?" upita Brunetti.

"Ne, mislim da neće. Samo recite Luciji kad odlazite, tako da može zaključati ovu prostoriju." Zatim, užurbano: "Moram ići."

"Još jednom, hvala."

"Nema na čemu." Rukovali su se i glazbenik ode.

Brunetti je ostao u prostoriji, već planirajući kako će iskoristiti priliku da vidi koliko ljudi se mota iza pozornice za vrijeme izvedbe i stanki, i bi li bilo lako ući ili izaći iz dirigentove svlačionice neopaženo.

Pričekao je u svlačionici četvrt sata, zahvalan na tome što može biti sam sa sobom u tišini. Postupno, sva je buka koja je dopirala kroz vrata prestala, i on je shvatio da su pjevači već sišli dolje da zauzmu svoja mjesta na pozornici. Ipak, još se neko vrijeme motao po sobi, umiren tišinom.

Čuo je uvertiru, kako se utišana penje stubama i prolazi kroz zidove, i zaključio da je vrijeme da pronađe dirigentovu svlačionicu. Stupio je na

hodnik i pogledom potražio ženu koja ih je bila pustila u sobu, ali nje nije bilo nigdje na vidiku. Budući da ga je violinist zadužio da se pobrine za to da se prostorija zaključa, krenuo je niz hodnik do stubišta, i ondje bacio pogled dolje. "Signora Lucia?" zazva on, ali ne dobi odgovora. On ode do vrata prve svlačionice i pokuca, ali nitko mu ne odgovori. Kod drugih vrata isto. Kod trećih, netko iznutra vikne "Avanti!" i on gurne vrata pritisnuvši kvaku, pripravan objasniti kako sada ide i da se svlačionica može zaključati.

"Signora Lucia," zausti on ulazeći u prostoriju, ali zastao je kad je ugledao Brett Lynch zavaljenu u naslonjaču, s otvorenom knjigom u krilu i čašom crnog vina u ruci.

Ona je bila jednako iznenađena kao i on, ali se pribrala mnogo brže. "Dobra večer, commissario. Mogu li Vam ikako pomoći?"

Ona spusti svoju čašu na stol pokraj naslonjača, jednim pokretom zatvori knjigu, i nasmiješi se.

"Kanio sam reći signori Luciji da može zaključati onu drugu svlačionicu," objasni on.

"Vjerojatno je dolje, gleda predstavu iz kulisa. Ona je Flavijina velika obožavateljica. Kad ponovo dođe ovamo gore, reći ću joj da je zaključa. Ne brinite, pobrinut ću se to."

"To je vrlo lijepo od Vas. Zar ne gledate predstavu?"

"Ne," odgovori ona. Vidjevši njegovu reakciju, ona upita: "Zar Vas to iznenađuje?"

"Ne znam da li me iznenađuje ili ne. Ali ako sam Vas pitao, valjda me iznenađuje."

Osmijeh koji mu je uputila kao odgovor ga je zadovoljio, i zato jer to nije očekivao od nje i zato jer je taj osmijeh smekšao uglatost njena lica.

"Ako obećate da nećete reći Flaviji, priznat ću Vam da baš ne volim Verdija i da baš i ne volim Traviatu."

"A zašto ne?" upita on, začuđen time što tajnica i prijateljica - dalje od toga nije išao - najpoznatije verdijevske sopranistice današnjice priznaje da ne voli tu glazbu.

"Molim Vas, commissario, sjednite," reče ona, pokazujući rukom stolac nasuprot njoj. "Ništa osobito se ne događa sljedeće" - ona baci pogled na svoj sat - "dvadeset i četiri minute."

On sjede na taj stolac, postavi ga tako da joj bude okrenut izravniije te upita: "Zašto Vam se Verdi ne sviđa?"

"Nije baš da mi se ne sviđa. Neke stvari volim. Otella, na primjer. Ali to je pogrešno stoljeće za mene."

"A koje Vam stoljeće odgovara?" upita on, iako je bio siguran da zna kakav će odgovor dobiti. Bogata, Amerikanka, suvremena: jamačno će joj najviše odgovarati glazba stoljeća u kojem živi, stoljeća koje ju je stvorilo.

"Osamnaesto," reče ona, iznenadivši ga. "Mozart i Händel, a Flavia, na moju veliku žalost, ne osjeća nikakvu goruću želju da ih pjeva."

"Jeste li je pokušali preobratiti?"

Ona podignu svoju čašu i potegnu gutljaj, spusti čašu natrag na stol. "Preobratala sam je na neke stvari, ali izgleda je ne mogu odvući od Verdija."

"Mislim da to možemo smatrati našom velikom srećom," odvrati on, s lakoćom skliznuvši u njen način govora, što je podrazumijevalo daleko više no što je bilo rečeno. "Ono drugo možemo smatrati Vašom srećom."

Ona ga iznenadi smijuljenjem, a sam sebe je iznenadio time što se glasno nasmijao. "Dakle, i to smo obavili. Priznala sam.

Pretpostavljam da sada možemo razgovarati kao ljudi, a ne kao kakvi likovi iz šund romana."

"To bi mi bilo vrlo drago, signorina."

"Zovem se Brett i znam da se ti zoveš Guido," reče ona, upotrijebivši neslužbeno drugo lice jednine i tako učinivši početni korak prema poznanstvu. Ona ustade iz svog naslonjača i ode do malog umivaonika u kutu. Pokraj njega je stajala boca vina. Ona natoči vina u drugu čašu, donese nju i bocu do stola i pruži mu čašu.

"Jesi li došao razgovarati s Flavijom?" upita ona. "Ne, nisam to namjeravao. Ali morat ću razgovarati s njom, prije ili kasnije."

"Zašto?"

"Zato da je pitam što je radila u Wellauerovoj svlačionici nakon prvog čina." Ako ju je ovo iznenadilo, nije to pokazivala. "Imaš li ti pojma o tome?"

"Zašto kažeš da je bila ondje?"

"Zato jer ju je najmanje dvoje ljudi vidjelo kako ulazi unutra.

Nakon prvog čina."

"Ali ne i nakon drugog?"

"Ne, ne nakon drugog."

"Bila je ovdje, sa mnom, nakon drugog čina."

"Posljednji put kad smo razgovarali, također si rekla da je bila ovdje, s tobom, nakon prvog čina. A nije bila. Postoji li ikakav razlog da povjerujem da mi sada govoriš istinu, kad si onda lagala?" On gucne malo vina. Barolo, i to vrlo dobar.

"To je istina."

"Zašto bih ti ja morao vjerovati?"

"Pretpostavljam da ne postoji dobar razlog za to." Ona gucnu još malo svog vina, kao da je pred njima cijela večer koju će provesti u razgovoru. "Ali bila je tu." Ona isprazni svoju čašu, natoči još malo u nju i reče: "Ona jest otišla vidjeti ga nakon prvog čina. To mi je rekla. Danima se bio poigravao s njom, prijeteći joj da će poslati pismo njenom suprugu. Tako da je, naposljetku, otišla ponovno razgovarati s njim."

"To mi izgleda neobično vrijeme za razgovor, u vrijeme predstave."

"Flavija je takva. Ona ne razmišlja mnogo o tome što radi.

Jednostavno, ona djeluje, radi ono što želi. To je jedan od razloga zašto je velika pjevačica."

"Pretpostavljam da je teško živjeti s tim."

Ona se široko nasmiješi, pokazujući zube. "Da, teško je. Ali postoje nadoknade za to."

"Što ti je rekla?" Kad je vidio da ne razumije, on dodade: "O susretu s njim."

"Rekla je da su se posvadili. On joj nije htio jasno kazati je li napisao to pismo njenom suprugu ili ne. Nije rekla ništa više od toga, ali se još uvijek tresla od bijesa kad se vratila ovamo.

Nemam pojma odakle joj snaga za pjevanje."

"I, je li pisao njenom suprugu?"

"Ne znam. Nije mi rekla ništa više o tome. Sve do one noći."

Vidjela je iznenađenje u njegovim očima. "Kao što rekoh, Flavija je takva. Kad pjeva, ne želi razgovarati ni o čemu što je smeta." Ona tugaljivo nastavi: "Ona ne voli razgovarati o takvim stvarima ni onda kad ne pjeva, ali kaže da joj to razara koncentraciju kad mora razmišljati o bilo čemu drugom osim glazbe. A pretpostavljam da su joj svi oduvijek popuštali. Samo Bog zna da i ja tako činim."

"Je li on bio spreman učiniti to, pisati njenom mužu?"

"Taj je čovjek bio spreman na sve. Vjeruj mi. Samog sebe je vidio kao kakvog zaštitnika ljudskoga morala. Nije mogao podnijeti da itko živi i narušava njegovo viđenje dobrog i lošeg. Izluđivala ga je i sama

pomisao da se itko usuđuje to učiniti. Osjećao je nekakvo božansko pravo osuđivati takve osobe prema vlastitom viđenju pravde."

"A što je ona bila sposobna učiniti?"

"Flavia?"

"Da."

To je pitanje nije iznenadilo. "Ne znam. Mislim da ona to ne bi mogla učiniti samo tako, hladnokrvno. Učinila bi sve da zadrži djecu, ali mislim da ne bi... ne, ne bi to učinila. Osim toga, teško da bi se uokolo šetala s otrovom, zar ne?" Izgledala je kao da joj je laknulo kad se toga sjetila. "Ali još ništa nije gotovo. Ako dođe do suđenja ili nekakvog saslušanja, to će izaći na vidjelo, zar ne, to oko čega su se svadili?" Brunetti kimnu. "A to će njenom suprugu biti dovoljno."

"Nisam baš siguran u to," reče Brunetti.

"Ma, hajde, molim te," odreže ona. "Ovo je Italija, zemlja sretnih obitelji, svete obitelji. Dopustili bi joj da ima bezbroj ljubavnika, samo ako su muškarci. To bi vratilo oca, ili nekakvog oca, natrag u kuću. Ali onog trena kad ovo bude objavljeno, više neće imati nikakvih izgleda protiv njega."

"Ne misliš li da ipak pretjeruješ?"

"Pretjerujem u čemu?" napadno upita ona. "Moj život nikad nije bio tajna. Oduvijek sam bila previše bogata da bi mi bilo važno što ljudi misle ili govore o meni. Ali to ih nije spriječavalo u tome da to izgovore. Dakle, čak i ako ništa ne budu mogli dokazati o nama, pomisli samo što bi mogao učiniti pametan odvjetnik:

'Sopranistica ima tajnicu milijunašicu.' Ne, izgledalo bi to upravo ovako kao što jest."

"Ona bi mogla lagati," reče Brunetti, preporučujući lažno svjedočenje.

"Uz suca Talijana, sumnjam da bi bilo ikakve razlike. Osim toga, mislim da ona ne bi lagala. Stvarno mislim da ne bi. Ne, ne bi lagala. Flavia doista vjeruje kako je ona iznad zakona." Istoga trena, kao da je požalila što je to rekla. "Ali ona samo priča, to su samo riječi, baš kao na pozornici. Vikat će i bjesnjet će na ljude, ali to je samo naoko tako. Nikad je nisam vidjela da je prema ikome bila nasilna. Samo na riječima."

Brunetti je bio dovoljno Talijan da vjeruje da se riječi lako mogu pretvoriti u nešto drugo kad su u pitanju ženina djeca, ali to je mišljenje zadržao za sebe. "Hoćeš li mi zamjeriti ako ti postavim neka osobna pitanja?"

Ona umorno uzdahnu, predmnijevajući što slijedi, pa zatrese glavom.

"Je li itko ikad pokušao ucijeniti ijednu od vas dvije?"

Ovo, očito, nije bilo pitanje kakvog se pribojavala. "Ne, nikad. Ni mene, ni Flaviju, ili mi barem to nije rekla."

"A djeca? Kako se slažeš s njima?"

"Prilično dobro. Paolo ima trinaest, a Vittoria osam godina, tako da bi on već mogao imati nekog pojma što se događa. Ali opet, Flavia nikad nije ništa rekla, nikad ništa nije bilo izrečeno." Ona slegnu ramenima, raširenih ruku, i tom kretnjom prestala je biti Talijanka i potpuno se preobrazila u Amerikanku.

"A budućnost?"

"Misliš, starost? Zajedničko pijuckanje čaja poslijepodne kod Floriana?"

Bila je to mnogo smirenija slika od one koju je on mogao zamisliti, ali to je bilo to. On kimnu.

"Nemam pojma. Dok sam s njom, ne mogu raditi, dakle, sama moram odlučiti o tome, što želim." "A čime se baviš?"

"Bavim se arheologijom. Kineskom. Tako sam i upoznala Flaviju.

Pomagala sam u pripremama za kinesku izložbu u Duždevom dvoru prije tri godine. Velike su je zvjerke povele sa sobom jer je pjevala Luciju u La Scali. A zatim su je doveli na svečanost nakon otvorenja izložbe. Potom sam se ja morala vratiti u Xian; ondje je nalazište na kojem radim. Samo nas je troje ondje, troje Zapadnjaka. A sada me već tri mjeseca nema na nalazištu i moram se vratiti ili će naći zamjenu."

"Vojnici?" upita on, a u sjećanju mu je još uvijek bila vrlo živa slika kipova od terakote koje je bio vidio na toj izložbi, a svaki od kipova je imao savršeno jedinstvene crte lica i izgledao poput portreta nekog čovjeka.

"To je tek početak," reče ona. "Ondje ih je na tisuće, više nego uopće možemo zamisliti. Čak nismo ni počeli iskapanja blaga iz središnje grobnice. Previše je birokracije. Ali prošle jeseni smo dobili dopuštenje da započnemo radove na humku riznice. Prema onome što sam vidjela, a vidjela sam malo toga, bit će to najvažnije arheološko otkriće nakon kralja Tuta. U stvari, kralj Tut će sličiti dječjoj igrariji kad počnemo vaditi ono što je zakopano ondje."

Oduvijek je bio vjerovao da je strast znanstvenika izmišljotina ljudi koji pišu knjige, pokušaj da ih se predstavi čovječnijima.

Videći nju, shvatio je koliko je bio u krivu.

"Čak i njihov pribor za rad je prekrasan, pa i zdjeličice iz koji su radnici jeli."

"A ako se ne vratiš?"

"Ako se ne vratim, izgubit ću sve to. Ne mislim na slavu. Kinezi je zaslužuju. Ali mogućnost da vidim te stvari, dodirnem ih, da steknem pravi osjećaj kakvi su bili ljudi koji su ih napravili. Ako se ne vratim, izgubit ću to."

"A je li to važnije od ovoga?" upita on, pokazujući rukom po svlačionici.

"To nije pošteno pitanje." Ona sama rukom široko okruži po prostoriji, obuhvativši i šminku na stolu, i kostime koji su visjeli iza vrata, vlasulje na plastičnim glavama. "Ovakvo što nije moja budućnost. Moja budućnost su lonci i krhotine i djelići tisuće godina starih civilizacija. A Flavijina budućnost je ovdje, usred svega ovog. Za pet godina, ona će biti najslavnija verdijevska pjevačica na svijetu. Mislim da u tome za mene nema mjesta. Njoj to još nije postalo jasno, ali rekla sam ti kakva je ona. Neće razmišljati o tome sve dok se to ne dogodi."

"Ali ti si razmišljala o tome?"

"Naravno."

"I što ćeš učiniti?"

"Vidjet ću što će se dogoditi ovdje, sve u svemu." Ona ponovno napravi kretnju rukom, ovaj put obuhvativši njome i smrt koja se bila dogodila u ovom kazalištu prije četiri noći. "A zatim ću se vratiti u Kinu. Ili barem mislim da hoću."

"Samo tako?"

"Ne, ne 'samo tako,' ali ću ipak otići." "Je li to vrijedno toga?"

upita on. "Je li što vrijedno čega?" "Kina."

Ona ponovno slegnu ramenima. "To je moj posao. To je ono čime se bavim. A, na kraju krajeva, mislim da je to ono što volim. Ne mogu provesti život sjedeći po svlačionicama, čitajući kineske pjesme i čekajući da opera završi kako bih zatim mogla živjeti svoj život."

"Jesi li joj rekla?"

"Je li mi rekla što?" začu se zapovjedni glas Flavije Petrelli, koja je ušla u svlačionicu na krajnje teatralan način i za sobom zalupila vratima. Prešla je preko cijele sobe, za sobom vukući tkaninu blijedoplave haljine. Bila je potpuno preobražena, zračila je, bila je najljepša žena koju je Brunetti ikad vidio. I tu promjenu nisu donijeli ni

kostim ni šminka; bila je odjevena kao ono što jest i ono čime se bavi. To je bio uzrok njenoj promjeni. Njene su oči letjele prostorijom, obuhvativši i dvije čaše i opuštenost njihovih položaja. "Je li mi ona rekla što?" ona ponovi zapovjednim tonom.

"To da joj se Traviata ne sviđa," reče Brunetti. "Primijetio sam da je neobično pronaći je ovdje, kako čita, dok Vi pjevate, a ona mi je objasnila da to nije jedna od njenih omiljenih opera."

"Isto tako je neobično pronaći Vas, commissario, ovdje. Osim toga, znam da to nije jedna od njenih omiljenih opera." Ako mu i nije povjerovala, nije to pokazivala. Bio je ustao kad je ona ušla u sobu. Prošla je ispred njega, uzela jednu od čaša koje su stajale pokraj umivaonika, natočila u nju mineralnu vodu i iskapila je u četiri duga gutljaja. Ponovo je napunila čašu i ispila pola. "Kao da sam u sauni, sa svim tim svjetlima." Ona isprazni čašu i odloži je.

"O čemu razgovarate vas dvoje?"

"Rekao ti je, Flavija. O Traviati."

"To je laž," odsječe pjevačica. "Ali nemam vremena raspravljati o tome." Okrećući se Brunettiju, ona reče, grla stegnuta od bijesa i glasa visoka onako kako su pjevačima glasovi visoki nakon pjevanja. "Ako biste bili tako ljubazni pa izašli iz moje svlačionice, željela bih se presvući u svoj kostim za sljedeći čin."

"Svakako, signora," reče on, sav se pretvorivši u suštu ljubaznost i isprike. Kimnuvši glavom prema Brett, koja mu je uzvratila kratkim osmijehom, ali ostala sjediti, on hitro izađe iz prostorije.

Vani je zastao i osluhnuo, prislonivši uho na vrata, nimalo se srameći toga što čini. Ali štogod imale jedna drugoj reći, rekle su to šapćući.

Žena u plavoj kuti pojavila se na vrhu stuba. Brunetti se odvoji od vrata i krenu prema njoj. Objasnjavajući da je bio završio s razgovorom u svlačionici, on se nasmiješi, zahvali joj i vrati se niza stube do iza pozornice gdje je vladao nered koji ga je iznenadio. Kostimirani likovi pušili su i smijali se, naslonjeni na zidove. Muškarci u smokinzima razgovarali su o nogometu. A scenski radnici motali su se amo-tamo, noseći papirnate paprati i poslužavnike s dobro zalijepljenim čašama za pjenušac.

Na kraju kratkog hodnika zdesna nalazila su se vrata dirigentove svlačionice, koja je sada za sobom zatvorio novi dirigent. Brunetti je stajao na kraju hodnika najmanje deset minuta, i nitko ga nije pitao tko je ni što radi ondje. Konačno, začulo se zvono i jedan je bradonja u

sakou i kravati pošao od skupine do skupine iza pozornice, pokazujući rukom na razne strane i šaljući ih da rade što god su trebali raditi.

Dirigent je izišao iz svlačionice, zatvorio vrata za sobom i prošao pokraj Brunettija uopće ne obrativši pozornost na njega. Čim je nestao iz vida, Brunetti se opušteno odšetao hodnikom do vrata i ušao u svlačionicu. Nitko ga nije vidio kako ulazi unutra ili, ako su ga i vidjeli, nikome se nije dalo gnjaviti s tim da ga pita što radi ondje.

Soba je izgledala jednako kao i one noći, osim što su šalice i tanjurić bili na stolu, umjesto na podu. Stajao je tako jedan trenutak, a zatim izišao. Njegov izlazak iz prostorije bio je neprimjećen kao i njegov ulazak, i to samo četiri dana nakon što je jedan čovjek umro u toj istoj sobi.

17

Kad se vratio kući, već je bilo prekasno da vodi Paolu i djecu van na večeru, kao što je bio obećao da će učiniti te večeri; osim toga, nanjušio je pomiješane mirise češnjaka i kadulje penjući se stubama do stana.

Ulazeći u stan, na trenutak se potpuno izgubio, jer je čuo glas Flavije Petrelli, koji je zadnji put bio čuo kako pjeva ulogu Violette prije dvadeset minuta, kako izvodi kraj drugog čina u dnevnoj sobi. Načinio je dva iznenadna i potpuno nevoljka koraka naprijed, sve dok se nije sjetio da je na televiziji te večeri izravni prijenos te opere. Paola nije bila neki osobit ljubitelj opere i vjerojatno je gledala prijenos zato da otkrije koji je od pjevača ubojica. A, bio je siguran, jednako su znatiželjni bili i milijuni kućanstava diljem Italije.

Iz dnevne sobe začuo je glas svoje kćeri Chiare, kako viče: "Tata je stigao," preko kojeg je Violetta preklinjala Alfreda da je zauvijek ostavi.

Ušao je u dnevnu sobu upravo u trenutku kad je tenor bacio šaku novčanica u lice Flavije Petrelli. Ona se sruši na pod, elegantno, u suzama, Alfredov otac pohrli preko pozornice kako bi prekorio svog sina, a Chiara upita: "Zašto je to učinio, tata?"

Mislila sam da je voli." Ona hitro podignu pogled prema njemu sa svoje domaće zadaće iz matematike i, ne dobivši odgovora, ponovi pitanje. "Zašto je to učinio?"

"Mislio je da ona izlazi s drugim muškarcem," bilo je najbolje objašnjenje koje je Brunettiju palo na pamet.

"Kakve to veze ima? Pa nisu ni vjenčani niti nešto slično."

"Ciao, Guido," javi se Paola iz kuhinje. "Pa," ustrajno nastavi Chiara. "Zašto je tako bijesan?"

Brunetti joj zakloni pogled prema televizoru i stiša ton, pitajući se zašto su svi trinaestogodišnjaci gluhi. Prema načinu na koji je držala olovku pred sobom i vrtjela je u ruci znao je da neće popustiti i okaniti se toga pitanja. On odluči postići kompromis.

"Živjeli su zajedno, zar ne?"

"Da; pa?"

"Pa, kad ljudi žive zajedno, onda obično ne izlaze s drugim ljudima."

"Ali ona nije izlazila ni s kim. Napravila je to samo zato da on pomisli kako izlazi s drugim."

"Valjda joj je povjerovao, i postao ljubomoran."

"On nema razloga za ljubomoru. Ona ga stvarno voli. Svatko to vidi. On je obični moron. Osim toga, to je njen novac, zar ne?"

"Hmm," otegnu on, pokušavajući se sjetiti radnje Traviate.

"Zašto nije otišao naći kakav posao? Sve dok ga ona izdržava, ona ima pravo činiti što je volja." Gromoglasan se pljesak prolomio gledalištem.

"Nije uvijek tako, anđele moj."

"Pa, ponekad jest, zar ne, tata?" Zašto ne? Kod većine mojih prijateljica, ako im mame ne rade, za razliku od moje koja radi.

njihovi očevi odlučuju o svemu -o tome gdje će ići na ljetovanje, o svemu. A neki od njih čak imaju i ljubavnice." Ovo posljednje je bilo izgovoreno gotovo nečujno, više kao pitanje nego kao tvrdnja.

"A oni tako rade zato jer zarađuju, tako da si uzimaju za pravo svima drugima govoriti što da rade." Čak ni Paola, pomisli on, nije mogla točnije sumirati kapitalistički sustav. Zapravo, u Chiarinom govoru čuo je glas svoje žene.

"Nije to baš tako jednostavno, srce." On razveže svoju kravatu.

"Chiara, hoćeš li biti anđeo dobrote i milosrđa i otići u kuhinju i donijeti svom jadnom starom ocu čašu vina?"

"Hoću." Ona baci svoju olovku na stol, više nego voljna okaniti se te teme. "Bijelo ili crveno?"

"Vidi ima li prošeka. Ako nema, donesi štogod misliš da bi mi se svidjelo." U obiteljskom žargonu, to je značilo vino koje bi ona voljela kušati.

On se spusti na sofu i zbacila cipele s nogu i stavi noge na niski stolić. Slušao je kako najavljiivač prepričava gledateljstvu, posve nepotrebno, događaje u posljednjih nekoliko dana. Zahvaljujući čovjekovom živahnom, lešinarskom glasu, zvučalo je to kao radnja kakve opere iz krvavijeg naturalističkog repertoara.

Chiara se vratila natrag u sobu. Bila je visoka i općenito neskladno građena. Dvije prostorije dalje mogao je prepoznati kad je Chiarin red da pere suđe po zveckanju i treskovima koji su ispunjavali kuću. Ali bila je zgodna, možda i postane lijepa, imala je široko razmaknute oči i meku kosicu iza ušiju od koje mu se srce topilo od nježnosti svaki put kad bi to ugledao pod svjetlom.

"Fragolino," reče ona iza njega i pruži mu čašu, uspjevši proliti tek jednu kap i to na pod. "Je li mogu gucnuti malo? Mama ga nije htjela otvoriti. Rekla je da ima samo još jedna boca ovog vina, ali rekla sam

joj da si jako umoran, pa je pristala." Čak i prije nego što joj je dopustio, uzela je čašu i potegla gutljaj. "Kako vino može mirisati na jagode, tata?" Zašto je to bilo tako da, kad vas djeca vole, znate sve, a kad se ljute na vas, ne znate ništa?

"To je zbog grožđa. Miriši na jagode, tako da i vino miriši isto." On onjuši, zatim kuša, istinitost ove izjave. "Pišeš zadaću?"

"Da, matematiku," reče ona, izgovorivši to s takvim oduševljenjem da ga je sasvim zbunila. Ovo, sjeti se on, je dijete koje mu je svaka tri mjeseca objašnjavalo njegove bankovne izvratke i koje će pokušati ispuniti njegovu poreznu prijavu u svibnju.

"Kakvu matematiku?" upita on glumeći zanimanje.

"Oh, ti to ne bi razumio, tata." A zatim, brzinom munje: "Kad ćeš mi kupiti računalo?"

"Kad dobijem na lotu." Imao je razloga vjerovati da će joj njegov tast pokloniti prijenosno računalo za Božić, a njemu se nije sviđala pomisao da mu se ta pomisao ne sviđa.

"Oh, tata, ti uvijek tako kažeš." Sjela je nasuprot njemu, spustila noge na stolić između njih dvoje i prislonila stopala na njegova.

Ona ga blago gurnu jednim stopalom. "Maria Rinaldi ima računalo, i Fabrizioo, a ja nikad neću biti dobra u školi, stvarno dobra, ako mi ne kupiš računalo."

"Meni se čini da ti dobro ide i s olovkom."

"Jasno da mi ide dobro, ali traje cijelu vječnost."

"Zar nije bolje za tvoj mozak da ga vježbaš, umjesto da puštaš strojeve da to čine umjesto tebe?"

"To je glupo, tata. Mozak nije mišić. To smo učili iz biologije. Osim toga, nećeš prehodati pola grada da bi dobio obavijest o nečem ako možeš nazvati telefonom." On joj uzvratil gurkanjem stopalom, ali joj ne odgovori. "Pa, zar nije tako, tata?"

"Što bi učinila s viškom vremena kad bi imala računalo?"

"Rješavala bi složenije probleme. Računalo to ne radi umjesto mene, tata, stvarno. Ono to samo čini brže. To je sve, stroj koji zbraja i dijeli milijun puta brže od nas."

"Imaš li ti uopće pojma koliko stoji jedna takva stvarčica?"

"Kako da ne; mala Toshiba kakvu ja želim stoji dva milijuna lira."

Srećom, Paola je u tom trenutku ušla u sobu, jer bi inače morao Chiari reći koliko izgleda ima da joj on kupi računalo. A to bi, pak, moglo dovesti do toga da ona spomene svoga djeda, pa je zato njemu

bilo još draže što se Paola pojavila. Nosila je bocu fragolina i još jednu čašu. Istovremeno, brbljavi glasovi na televiziji su se stišali i umjesto njih se začuo preludij u treći čin.

Paola spusti bocu na stol i sjede na naslon za ruku sofe, do njega.

Na ekranu, zastor se podigao i otkrio gotovo praznu sobu. Bilo je teško prepoznati Flaviju Petrelli, koju je bio vidio u punoj ljepoti prije manje od sat vremena, u krhkoj ženici prekrivenoj šalom koja je ležala na divanu, a jedna joj ruka nemoćno pala na pod.

Više je sličila signori Santini nego slavnoj kurtizani. Tamni kolobari oko njenih očiju, jad njenih izmučenih usta, uvjerljivo su govorili o bolesti i očaju. Čak i njen glas, kad je zamolila Anninu da ona malo novca što ima dadne siromašnima, bio je slabašan, pun boli i izgubljenosti.

"Vrlo je dobra," reče Paola. Brunetti je utiša. Gledali su.

"A on je glup," dodade Chiara kad je Alfredo uletio u sobu i zgrabio je u zagrljaj.

"Psst," oboje zapsikaše prema njoj. Ona se vrati svojim brojkama, mrmrlajući: "Moron" upola glasa, dovoljno glasno da oba roditelja to čuju.

Gledao je kako se Petrelličino lice preobražuje od ushita ponovnog spajanja, gledao je kako se oblijeva istinskim užitkom. Zajedno su planirali budućnost koju nikad neće imati i njen se glas promijenio; čuo je kako se u njega vraćaju snaga i jasnoća.

Njena ju je sreća podigla na noge, digla je ruke prema nebesima.

"Osjećam se preporođenom," uskliknu ona, i odmah zatim, budući da je to bila opera, ona se sruši na tlo i umre.

"Ja i dalje mislim da je moron," ustrajala je Chiara dok je Alfredo naricao, a gledateljstvo divlje pljeskalo. "Čak i da je poživjela, od čega bi živjeli? Zar se ona mora vratiti starom poslu kojim se bavila prije nego što ga je upoznala?" Brunetti nije uopće želio saznati koliko njegova kći može shvatiti o takvim odnosima.

Izrazivši svoje mišljenje, Chiara je ispisala dug niz brojki na dnu svog lista papira, ubacila taj list između stranica svojeg udžbenika iz matematike i jednim pokretom zaklopila knjigu.

"Nisam imala pojma da je tako dobra," reče Paola s poštovanjem, uopće se ne obazirući na komentare-svoje kćeri. "Kakva je?" To je bilo njeno tipično pitanje. Umiješanost te žene u slučaj umorstva nije bila

dovoljna da Paola iskaže zanimanje za nju, sve dok nije vidjela kakvoću njene glume i pjevanja.

"Ona je samo pjevačica," reče on ne želeći razgovarati o tome.

"Da, i Reagan je bio samo glumac," reče Paola. "Kakva je?"

"Bahata je, boji se izgubiti svoju djecu i često nosi smeđe."

"Hajdemo večerati," javi se Chiara. "Gladna sam."

"Pođi onda složiti stol, mi odmah dolazimo."

Chiara polako ustane sa svog stolca, odgurujući se rukama od stola, svakim pokretom iskazujući nevoljkost, i krene prema kuhinji, ali prije toga reče: "I sada ćeš, pretpostavljam, nagovoriti tatu da ti ispriča kakva je u zbilji i ja ću propustiti sve dobre dijelove, baš kao i obično." Jedan od velikih križeva Chiarinog života bila je činjenica da nikad od svoga oca nije mogla dobiti obavijesti koje bi je pretvorile u središnji objekt popularnosti među vršnjacima u školi.

"Pitam se," reče Paola, natačući im oboma vino u čaše, "gdje li je naučila tako glumiti. Imala sam jednu tetu koja je umrla od tuberkuloze prije mnogo godina, kad sam još bila djevojčica, i ja se još uvijek sjećam kako je izgledala, kako je nervozno micala rukama, baš kao što je ona to činila na pozornici, nemirno ih vrteći u krilu i ispreplićući ih." Zatim, na svoj tipično nenadan način: "Misliš da je ona to učinila?"

On slegnu ramenima. "Možda. Svi mi je uporno pokušavaju oslikati kao latino vatrenu loptu, čista strast, nož pod rebra istoga trena čim izgovorite uvredljivu riječ. Ali upravo si vidjela kako dobro glumi, dakle ništa ne govori u prilog činjenici da ona nije hladna i proračunata i sasvim sposobna počinuti takvo što upravo onako kako je počinjeno. Osim toga, mislim da je inteligentna."

"A njena prijateljica?"

"Amerikanka?"

"Da."

"Ne znam za nju. Rekla mi je da je Petrellica otišla do njega nakon prvog čina, samo zato da se prepire s njim."

"Oko čega?"

"Bio joj je prijetio da će reći njenom bivšem suprugu kako ima ljubavnu vezu s Brett."

Ako je Paola i bila iznenađena time što je on upotrijebio njeno ime, a ne prezime, nije to pokazala.

"Ima li djece?"

"Da. Dvoje."

"Onda je to ozbiljna prijetnja. Ali što je s njom, s Brett, kako je ti zoveš. Je li to možda ona učinila?"

"Ne, mislim da nije. Ta veza nije glavna stvar u njenom životu. Ili ona ne dopušta da joj to bude glavna stvar u životu. Ne, ne izgleda tako."

"Još mi uvijek nisi odgovorio o Petrellici."

"Ma daj, Paola, znaš i sama da uvijek pogriješim kad slijedim svoju intuiciju, kad počnem previše ili prerano sumnjati. Ne znam. Jedino što znam je da to ima nekakve veze s njegovom prošlošću."

"U redu," reče ona, slažući se s tim da se ostave toga. "Idemo za stol. Spremila sam piletinu i artičoke, i bocu soavea."

"Slava Bogu na nebesima," reče on ustajući i povlačeći nju za sobom s naslona za ruku. Zajedno uđoše u kuhinju.

Kao i obično, minutu prije nego što je večera bila na stolu i oni počeli jesti, iz svoje je sobe izronio Raffaele, Brunettijev prvorođenac, sin i nasljednik. Petnaestogodišnjak, bio je visok za svoje godine i bio je, po kretnjama i izgledu, isti otac. Po svemu drugom, nije sličio nikome iz obitelji i jamačno bi zanijekao ikakvu mogućnost da se ponaša kao itko u obitelji, bio živ ili mrtav. On je sam bio ustanovio da je svijet iskvaren i da je sustav nepravedan, i da ljude na vlasti zanima samo jedno, a to je vlast.

Budući da je on bio prva osoba u povijesti koja je to uspjela dokučiti s takvom silinom i jasnoćom, ustrajao je u tome da obilno iskazuje svoj prijezir prema onima koji još nisu bili počašćeni takvom jasnoćom njegove vizije. Ovo je uključivalo, naravno, i njegovu obitelj, s mogućom iznimkom Chiare, koju je on isključivao iz društvene krivice jer je bila premlada i zato jer je mogao računati na to da će mu dati pola svoga džeparca. Njegov se djed, činilo se, isto tako nekako uspio provući kroz ušicu igle, no nitko nije znao kako.

Pohađao je klasični liceo, koji ga je trebao pripremiti za sveučilište, ali posljednju je godinu imao slabe ocjene i nedavno je bio počeo pričati kako se dalje neće školovati, jer "obrazovanje je tek dio sustava koji tlači radništvo." Niti je, ako prekine sa školovanjem, imao namjeru pronaći posao, jer bi ga to učinilo podređenim "sustavu koji tlači radništvo." Stoga, da izbjegne tlačenje, neće se obrazovati, a da izbjegne da njega netko tlači, neće se zaposliti. Brunetti je jednostavnost Raffaeleova razmišljanja smatrao apsolutno prepredenom.

Raffaele se teško svali na stolac za stolom i nalakti se. Brunetti ga zapita kako je, budući da je to još uvijek bila tema koju se bez straha moglo spominjati.

"OK."

"Dodaj mi kruh, Raffi." To je rekla Chiara.

"Nemoj pojesti taj češanj češnjaka, Chiara. Smrdit će ti iz usta danima." To je rekla Paola.

"Piletina je dobra." Ovo je rekao Brunetti. "Da otvorim drugu bocu vina?"

"Da," zapiskuta Chiara, pružajući svoju čašu. "Ja još nisam popila ni kap."

Brunetti izvadi drugu bocu iz hladnjaka i otčepi je. Krenuo je oko stola, natačući vino u svaku čašu. Stojeći iza svog sina, spustio je drugu ruku na njegovo rame dok se naginjao da natoči vino.

Raffaele strese njegovu ruku, a zatim pokuša opravdati tu kretnju posežući za artičokama, koje nikad nije jeo.

"Što ima za desert?" upita Chiara.

"Voće."

"Nema kolača?"

"Pajcek," reče Raffaele, ali ne kao kritiku, već kao opis.

"Je li netko za monopoli poslije večere?" upita Paola. Prije nego što su se djeca stigla složiti, ona iznese uvjete. "Samo ako ste napisali zadaće."

"Ja jesam," reče Chiara.

"I ja sam," slaže Raffaele.

"Ja držim banku," javi se Chiara.

"Buržoaski pajcek," ispravi se Raffaele.

"Vas dvoje operite suđe," zapovijedi Paola, "pa ćemo se onda igrati." Na prve zvuke prosvjednog cviljenja, ona nastavi. "Nitko neće za ovim stolom igrati monopoli sve dok tanjuri ne budu uklonjeni, oprani i spremljeni u ormarić." Čim je Raffaele otvorio usta kako bi prosvjedovao, okrenula se prema njemu. "A ako je to buržoaski pogled na svijet, e, baš mi je žao. I jesti pile za večeru je prilično buržoaski, ali nisam čula nikoga da se žali na pile. Dakle, operite suđe pa ćemo se igrati."

Brunettija je uvijek iznenađivalo to da ona upotrebljava takav rječnik s Raffaeleom i da joj to pali. Čim bi došlo do toga da on kori svog sina, cijela bi priča završavala lupanjem vratima i furenjem koje je trajalo

danima. Svjestan toga da ga je pobijedila, Raffaele je iskazao svoj bijes time što je brzo pokupio tanjure sa stola i pobacao ih na plohu odmah do sudopera. Brunetti je svoj bijes iskazao tako što je odnio bocu i svoju čašu u dnevnu sobu gdje je odlučio pričekati da prođe neizbježno lupkanje i zveket poslušnosti.

"Barem ne sklapa paklene strojeve u svojoj sobi," reče Paola tješeći ga kad mu se pridružila. Iz kuhinje su se čuli prigušeni zvuci koji su govorili da Raffaele pere suđe, i oštar zveket koji je objavljuvao da ga Chiara briše i slaže u ormar. Povremeno bi se začuo iznenadan prasak smijeha.

"Misliš da će biti u redu?" upita on.

"Sve dok ga ona može nasmijati, pretpostavljam da nemamo razloga za brigu. On nikad ne bi audio Chiari, a sumnjam da bi ikoga digao u zrak." Brunetti nije bio baš najsigurniji da je to najbolji način da ublaži njegovu brigu za svog sina, ali bio je spreman prihvatiti to kao utjehu.

Chiarina glava proviri u sobu i poviče: "Raffi je donio ploču.

Hajde, idemo se igrati."

Kad su on i Paola stigli onamo, ploča za monopoli već je bila nasred kuhinjskog stola, a Chiara, kao što je i željela, držala je banku i već je raspodjeljivala snopiće novčanica. Prešutnim dogovorom, Paoli je bilo zabranjeno držati banku, jer je prečesto, tijekom godina, bila uhvaćena s prstima u blagajni. Raffaele, koji je nedvojbeno bio živčan zato jer bi ga prihvaćanje te dužnosti ostavilo ranjivog na optužbe za pohlepu, odbio je. A Brunettiju je dovoljna briga bila usredotočiti se na igru, kamoli još biti odgovoran za banku, tako da je ta dužnost uvijek završavala u Chiarinim rukama, koja je uživala u brojanju i ubiranju novca, plaćanju i razmjeni.

Bacili su kocke da vide tko će igrati prvi. Raffaele je bio najlošiji i igrao je zadnji, zbog čega je preostalo troje bilo živčano od samog početka. Dječakova potreba za pobjeđivanjem u toj igri užasavala je Brunettija i često je igrao loše samo da svom sinu pruži svaku moguću prednost.

Nakon pola sata, Chiara je posjedovala sva zelena polja: Via Roma, Corso Impero i Largo Augusto. Raffaele je imao dva crvena i nedostajalo mu je jedino polje Via Marco Polo, koje je imao Brunetti, da počne graditi kuće. Nakon još četiri kruga, Brunetti si je dopustio da ga nagovori da proda to crveno polje Raffaeleu za Acquedotto i pedeset tisuća lira. Obiteljska pravila su zabranjivala bilo kakve

komentare, ali to nije spriječilo Chiara da svog brata krvnički opali nogom ispod stola.

Raffaele, kako se moglo i očekivati, prosvjedovao je protiv takve nepravde. "Prekini s tim, Chiara. Ako želi sklopiti loš posao, nek' mu bude." Toliko do momka koji je želio srušiti cjelokupni kapitalistički sustav.

Brunetti je predao posjed i gledao kako Raffaele odmah gradi hotele na sva tri posjeda. Dok je Raffaele bio zabavljen time, provjeravajući je li mu Chiara uzvratila odgovarajuću svotu novca, Brunetti opazi kako Paola hladnokrvno izvlači hrpicu novčanica po deset tisuća lira s bankarove hrpe. Ona podignu pogled, primijeti da je njen muž bio vidio kako krade od svoje vlastite djece, i uputi mu očaravajući osmijeh. Policajac, oženjen kradljivkom, s dvoje djece: jedno je kompjuteraško čudovište, a drugo anarhist.

U sljedećem krugu, zaustavio se na jednom od Raffaeleovih polja s novim hotelima i morao mu predati sve što ima. Paola je iznenada otkrila da ima dovoljno novca da si izgradi šest hotela, ali je barem imala toliko poštovanja da ga ne gleda u oči dok je predavala novac bankaru.

Zavalio se u svom stolcu i gledao kako igra napreduje prema kraju koji je njegovo plaćanje Raffaeleu bilo učinilo neizbježnim.

Paolin lakat ponovo se počeo centimeter po centimeter primicati hrpici novčanica od deset tisuća lira, ali zaustavio ju je Chiarin ledeni pogled. Chiara, kad je došla na red, nije uspjela nagovoriti Raffaelea da joj proda Parco della Vittoria, stala je dvaput zaredom na njegovim hotelima i otišla u stečaj. Paola je izdržala još dva kruga, sve dok nije stala na hotelu u Viale Costantino, i dalje nije mogla.

Igra je bila gotova. Raffaele se istoga trena preobrazio iz uspješnog upravitelja carstva u nezadovoljnog protivnika vladajućih staleža; Chiara je otišla poharati hladnjak; Paola je zjevnula i rekla da je vrijeme za odlazak u krpe. Brunetti je pošao za njom niz hodnik, razmišljajući o tome kako je policijski commissario Najsvjetlije Republike proveo još jednu večer u neumoljivoj potjeri za osobom odgovornom za smrt najslavnijeg glazbenika našega doba.

18

Michele je nazvao u jedan sat, probudivši Brunettija iz pijanog, nemirnog sna. Javio se tek na četvrto zvono i rekao svoje ime u slušalicu. "Guido, Michele ovdje."

"Michele," ponovi on glupavo, pokušavajući se prisjetiti poznaje li on ikoga po imenu Michele. Silom je otvorio oči i sjetio se.

"Michele. Michele - dobro. Drago mi je što si nazvao." On upali noćnu svjetiljku i pridignu se u sjedeći položaj naslonivši se na uzglavlje. Paola je pokraj njega spavala nepomična poput kamena.

"Razgovarao sam sa svojim ocem i on se svega sjetio."

"I?"

"Bilo je baš onako kako si rekao: ako itko išta zna, onda je to on."

"Prestani likovati i reci mi."

"Bilo je glasina o Wellaueru i sestri koja je pjevala u operi, Clemenzi. Tata se nije mogao sjetiti gdje, ali je znao da su glasine počele u Njemačkoj, gdje je ona pjevala s njim. Dogodila se neka scena između njegove supruge i La Santine, na jednoj zabavi nakon predstave. Međusobno su se izvrijeđale i Wellauer je otišao." Michele zastane kako bi polučio učinak. "Otišao s La Santinom. Nakon izvedbi - moj otac misli da je to bilo '37 ili '38 -

Santina se vratila ovamo dolje, u Rim, a Wellauer se vratio kući da odsvira svoje." Iako je bila neslana, Michele se nasmijao svojoj vlastitoj šali. Brunetti nije.

"Izgleda da je uspio izgladiti stvari sa svojom ženom. Tata je izjavio da je tu bilo dosta toga što je valjalo izgladiti, i onda i kasnije."

"Dakle, tako je to bilo?" upita Brunetti.

"Da. Tata kaže da je on bio jedan od najgorih. Ili najboljih, zavisi kako gledaš na to. Razveli su se nakon rata."

"Zbog takvih stvari?"

"Tata nije siguran. Izgleda tako. Ili je to možda bilo zato jer je pristao uz pogrešnu stranu."

"A što zatim, kad se Santina vratila u Italiju?"

"Došao je ovamo dirigirati Normu, koju je ona odbila pjevati. Za to znaš?"

"Da." Bilo je to u spisu koji mu je Miotti bio dao. Fotokopije nekoliko desetljeća starih novinskih članaka iz rimskih i venecijanskih novina.

"Pronašli su drugu sopranisticu i Wellauer je trijumfirao."

"Što se dogodilo? Jesu li se nastavili viđati?"

"Na tom mjestu stvari postaju vrlo maglovite, kaže tata. Neki ljudi su govorili da su ostali zajedno još neko vrijeme nakon toga.

Drugi kažu da su se rastali čim je prestala pjevati."

"A što je bilo sa sestrama?"

"Očito, čim je Clemenza prestala pjevati, Wellauer je odmah zadigao suknu drugoj." Michele nikad nije bio poznat po tome kako bira izraze, osobito kad su u pitanju bile žene.

"A što je bilo onda?"

"Tako je to išlo neko vrijeme. A onda se dogodilo ono što se nekad zvalo 'nezakonita operacija.' Što je bilo prilično lako ugovoriti, još u ono doba, kako mi otac reče, ako si znao prave ljude. A Wellauer je znao prave ljude. Nitko o tome nije u ono doba znao mnogo, ali ona je umrla. Možda to čak i nije bilo njegovo dijete, ali izgleda da su ljudi u to vrijeme mislili da jest."

"A onda?"

"Pa, ona je umrla, kao što rekoh. Ništa nikad nije bilo objavljeno, naravno. U ono se doba o takvim stvarima nije pisalo. A kao uzrok smrti naveden u papirima bilo je 'nakon kratke i teške bolesti.' Pa, na neki način, to i jest bila bolest."

"A što je s trećom sestrom?"

"Tata misli da je ona otišla živjeti u Argentinu, ili odmah nakon rata ili nedugo zatim. Misli da je ona tamo i umrla, ali tek nakon mnogo godina. Hoćeš da pitam tatu može li i to pronaći?"

"Ne, ona nije važna. A što je bilo s Clemenzom?"

"Ona se pokušala vratiti na pozornicu nakon rata, ali glas joj više nije bio isti. Zato je prestala pjevati. Tata kaže da ona živi u Veneciji. Je li to istina?"

"Da. Razgovarao sam s njom. Sjeća li se tvoj otac ičeg drugog?"

"Samo toga da se jednom prilikom upoznao s Wellauerom, prije petnaestak godina. Nije mu se svidio, ali nije mi mogao reći određen razlog zašto. Jednostavno mu se nije svidio."

Brunetti začu promjenu u Micheleovom glasu koja je označavala preobražaj iz prijatelja u novinara. "Hoće li ti išta od ovog pomoći, Guido?"

"Ne znam, Michele. Samo sam htio steći nekakvu sliku o tom čovjeku i želio sam saznati više o Santini."

"Pa, sada znaš više." Micheleov glas bio je otresit. Bio je osjetio policajca u posljednjem odgovoru.

"Michele, slušaj, moglo bi biti nešto, ali još to ne znam."

"Dobro, dobro. Ako jest, jest." Nije se želio dovoditi u situaciju da moli za uslugu.

"Ako se ispostavi da u tome ima nečeg, javit ću ti, Michele."

"Svakako, svakako; učini to, Guido. Kasno je, i sigurno želiš natrag u krpe. Nazovi me ako trebaš išta drugo, dobro?"

"Obećajem. I hvala ti, Michele. Molim te, zahvali svome ocu u moje ime."

"On zahvaljuje tebi. Opet se osjetio važnim. Laku noć, Guido."

Prije nego što je Brunetti dospio išta reći, veza se prekinula.

Ugasio je svjetlo i skliznuo pod plahte, sada svjestan samo toga kako je u sobi hladno. U tami, jedino što je vidio bila je fotografija u sobi Clemenze Santine, tri sestre pažljivo namještene u V.

Jedna od njih je umrla zbog Wellauera, drugoj je možda propala karijera samo zato što ga je poznavala. Samo mu je najmlađa pobjegla, a morala je otići čak u Argentinu da bi uspjela u tome.

19

Rano sljedećeg jutra, Brunetti je zatrupkao kuhinjom puno prije nego što se Paola probudila i, još uvijek ne potpuno svjestan svojih radnji, stavio kuhati kavu. Odbauljao je natrag u kupaonicu, pljusnuo se vodom po licu i obrisao ga ručnikom, izbjegavajući oči čovjeka u zrcalu. Prije kave nije vjerovao nikome.

Vratio se natrag u kuhinju upravo u trenutku kad je prokuljalo iz lončića za kavu. Nije imao volje ni opsovati, već je samo sklonio lončić s vatre i isključio plin udarcem ruke. Natočivši kavu u šalicu, ubacio je unutra tri žličice kave i odvukao kavu i sebe na terasu, okrenutu zapadu. Nadao se da će ga jutarnja studen uspjeti razbuditi ako već kava ne uspije.

Neobrijane brade, sav raščupan, stajao je na terasi i zurio u točku na obzoru gdje su počinjali Dolomiti. Jamačno je sinoć pljuštalo kao iz kabla, jer su se planine bile ukazale, kao da su se noću prišuljale bliže, i sada su se kao čarolijom vidjele kroz svjež zrak.

Spakirat će se i nestati prije nego što padne mrak, bio je siguran u to, jer će ih s vidika potjerati valovi dima koji je suklijao uvijek svjež i nov iz tvornica dublje u unutrašnjosti ili valovi vlage koja je puzajući pristizala iz lagune.

Slijeva, zvona San Pola zvonila su na jutarnju misu u pola sedam.

Ispod njega, u kući s druge strane calle, zavjese su se s trzajem razmaknule i jedan goli muškarac pojavio se na prozoru, potpuno nesvjestan Brunettija, koji ga je gledao odozgo. Iznenada je muškarcu izrastao još jedan par ruku, s crveno lakiranim noktima, koji ga je obuhvatio s leđa. Muškarac se nasmiješio, odvojio se od prozora i navukao zavjese za sobom.

Jutarnja studen počela je ujedati Brunettija, tako da je pobjegao natrag u kuhinju, gdje je mu je prijala njena toplina i prisutnost Paole, koja je sada sjedila za stolom i izgledala daleko zadovoljnije nego što bi itko imao pravo izgledati prije devet ujutro.

Zaželjela mu je veselo dobro jutro; on joj uzvрати gundanjem.

Spustio je svoju praznu šalicu u sudoper i uzeo drugu, u kojoj je bila kava s toplim mlijekom, koju je Paola bila stavila na radnu plohu za njega. Prva kava ga je počela gurkati prema čovječnosti; ova druga bi mogla dovršiti njen posao.

"Je li to Michele zvao sinoć?"

"Ahm." On si protrlja lice; otpi još malo kave. Ona privuče nekakav časopis s kraja stola i poče ga listati, pijuckajući kavu iz svoje šalice. Još nije sedam sati, a ona gleda sakoe od Giorgia Armanija. Ona okrenu stranicu. On se počeše po ramenu. Vrijeme je prolazilo.

"Je li to Michele zvao sinoć?"

"Da." Bilo joj je drago što je od njega dobila pravu pravcatu riječ i više ga nije pitala. "Ispricao mi je o Wellaueru i Santini."

"Prije koliko godina se sve to izdogađalo?"

"Prije četrdesetak godina, nakon rata. Ne, neposredno prije rata, dakle, prije pedesetak godina."

"Što se dogodilo?"

"Njena je sestra zatrudnjela s njim i umrla nakon pobačaja."

"Je li ti starica rekla išta o tome?" "Ni riječi." "Što ćeš sada?"

"Morat ću opet razgovarati s njom." "Jutros?"

"Ne; moram otići u Questuru. Poslijepodne. Sutra." Bilo mu je jasno koliko se koleba vratiti u tu hladnoću i bijedu.

"Ako ipak odeš, obuj svoje smeđe cipele." Pomoći će mu da ga zaštite od hladnoće; no ništa ga ne bi moglo, ni njega ni ikoga drugog, zaštititi od bijede.

"Da, hvala," reče on. "Hoćeš li se ti prva istuširati?" upita on, sjetivši se da ona toga jutra ima rano predavanje.

"Ne, samo se ti istuširaj. Ja ću popiti ovu kavu i skuhati još jednu."

Prolazeći pokraj nje, sagnuo se da je poljubi u tjeme, pitajući se kako li je uspijevala ostati uljudna, čak i prijateljski raspoložena, s takvim gundavim stvorenjem kakvo je on bio svakog jutra.

Osjetio je cvjetni miris njenog šampona za kosu i uočio da joj je kosa iznad sljepoočica bila blago prošarana sjedinama. Nikad prije to nije uočio, pa se sagnuo da je ponovo poljubi u to mjesto, trepereći pred krhkošću ove žene.

Kad je stigao do svog ureda, skupio je sve papire i izvješća koja su se bila nakupila u svezi s dirigentovom smrću i počeo ih iznova čitati, neka od izvješća po treći ili četvrti put. Prijevodi njemačkih izvješća bili su izluđujući. U svojoj iscrpnoj pozornosti usmjerenoj na pojedinosti - kao na popisu stvari odnesenih iz Wellauerove kuće tijekom svake od provala - to su bili spomenici njemačkoj djelatnosti. U svojem gotovo potpunom nedostatku obavijesti o dirigentovim djelatnostima, osobnim ili profesionalnim, tijekom ratnih godina, bili su to dokazi

jednako tipične njemačke sposobnosti uklanjanja istine jednostavnim prešućivanjem iste.

Imajući u vidu bivšeg predsjednika Austrije, Waldheima, Brunetti je morao priznati da je to bila taktika koju su primjenjivali sa značajnim uspjehom.

Wellauer je bio pronašao tijelo svoje druge supruge. Ona je bila nazvala prijateljicu neposredno prije nego što je sišla u podrum da se objesi, i pozvala je da joj se pridruži na kavi, što je takav spoj jezovitosti i svjetovnosti da se Brunetti ježio svaki put kad bi čitao to izvješće. Kako je kasnila, ta je žena bila stigla tek nakon što je Wallaner bio pronašao tijelo svoje žene i nazvao policiju. To je značilo da je isto tako mogao pronaći i bilo kakvu njenu poruku

- bilješku, pismo - i uništio je.

Paola mu je toga jutra dala Padovanijev broj i rekla mu da se sutradan novinar kani vratiti u Rim. Znajući da bi ručak mogao ići na račun policije kao trošak 'razgovora sa svjedokom', Brunetti je nazvao Padovanija i pozvao ga na ručak u Galleggiante, restoran koji je Brunetti volio, ali rijetko si ga je mogao priuštiti.

Padovani je pristao naći se s njim ondje u jedan.

Zatim je nazvao dolje u prevodilački ured i zamolio da pošalju jednog prevoditelja za njemački gore u njegov ured. Kad je stigla, mlada žena koju je često kimanjem glavom pozdravljao na stubištu ili u hodnicima policijske zgrade, objasnio joj je da mora nazvati Berlin i da će možda zatrebati njenu pomoć ukoliko osoba s kojom će razgovarati ne bude govorila ni engleski ni talijanski.

Zavrtio je telefonski broj koji mu je bila dala signora Wellauer.

Nakon četvrtog zvona, netko je podigao slušalicu i ženski je glas odsječno rekao - Nijemci su mu oduvijek zvučali odsječno -

"Steinbrunner." Predao je telefonsku slušalicu prevoditeljici i mogao razumjeti dovoljno onoga što je ona rekla da shvati da je doktor u svojoj ordinaciji, a ne kod kuće, kamo je nazvao. Dao je znak prevoditeljici da nazove drugi broj i slušao kako objašnjava tko je i zašto zove. Podigla je ruku dajući mu znak da čeka i kimnu glavom. Potom mu preda slušalicu, a on pomisli kako se sigurno dogodilo nekakvo čudo i dr. Steinbrunner se javio na telefon na talijanskom. Ipak, umjesto ljudskog glasa začuo je laganu, bezazlenu glazbu koja je dopirala preko Alpa na račun grada Venecije. Vratio joj je slušalicu i, dok su čekali, promatrao kako rukom prati ritam glazbe po zraku.

Iznenada privuče slušalicu bliže uhu i reče nešto na njemačkom. Izgovorila je još nekoliko rečenica, a zatim rekla Brunettiju: "Njegova telefonistica prespaja poziv. Rekla je da govori engleski. Hoćete li Vi preuzeti?"

On kimnu, preuze slušalicu od nje, ali joj mahnu rukom neka ostane. "Čekajte da vidimo je li njegov engleski jednako dobar kao Vaš njemački."

I prije nego što je završio rečenicu, začuo je dubok glas s druge strane kako izgovara: "Ovdje dr. Erich Steinbrunner. Smijem li znati s kim razgovaram?"

Brunetti se predstavi i da znak prevoditeljici da može ići. Prije nego što je to učinio, nagnuo se preko svoga radnog stola i privukao si bilježnicu i olovku.

"Da, commissario, kako Vam mogu pomoći?"

"Istražujem smrt maestra Wellauera i od njegove sam udovice saznao kako ste Vi bili njegov blizak prijatelj."

"Da, bio sam. Moja žena i ja bili smo njegovi prijatelji mnogo godina. Njegova nas je smrt oboje pogodila."

"Siguran sam da jest, doktore."

"Htio sam otići na sahranu, ali zdravlje moje žene vrlo je krhko i ona ne može putovati, a ja je nisam želio ostaviti samu."

"Siguran sam da signora Wellauer to shvaća," reče on, iznenađen internacionalnošću otrcanih fraza.

"Razgovarao sam s Elizabeth," reče doktor. "Izgleda da to dobro podnosi."

Potaknut nečim u njegovom tonu, Brunetti reče: "Izgledala mi je nekako... nisam siguran kako da to izrazim. Izgledala mi je nekako kao da oklijeva dati mi Vaš broj, doktore." Kad na to nije dobio odgovora, on nastavi: "Možda je premalo vremena prošlo od njegove smrti da bi se ona željela prisjećati sretnijih vremena."

"Da, to je moguće," odgovori doktor suho, jasno dajući do znanja da misli da to nije moguće.

"Doktore, smijem li Vam postaviti nekoliko pitanja?"

"Svakako."

"Pregledao sam maestrov rokovnik i vidio da je u posljednjih nekoliko mjeseci svog života često viđao Vas i Vašu ženu."

"Da, večerali smo zajedno tri ili četiri puta."

"Ali bila su i druga vremena kad je samo Vaše ime bilo zapisano, doktore, i to rano ujutro. Po satu, pretpostavio sam da bi u pitanju mogli biti službeni posjeti - to jest, da Vas je posjećivao kao svog liječnika, a ne kao svog prijatelja." Sa zakašnjenjem, on zapita: "Doktore, smijem li pitati jeste li Vi..." On zašuti, ne želeći uvrijediti čovjeka pitanjem je li liječnik opće prakse, pa reče:

"Oprostite, zaboravio sam kako se to kaže na engleskom. Možete li mi reći što ste specijalizirali?"

"Uho, grlo i nos. Ali posebice grlo. Tako sam i upoznao Helmuta, prije mnogo godina. Mnogo godina." Čovjekov se glas smekšao dok je to izgovarao. "Ovdje u Njemačkoj sam poznat kao 'doktor za pjevače.'" Zvuči li on to iznenađeno što to mora nekome objašnjavati?

"Je li Vas zato posjećivao, zato jer je netko od pjevača imao poteškoća? Ili je on sam imao poteškoća sa svojim glasom?"

"Ne, s njegovim grlom ili glasom ništa nije bilo loše. Prvi put me zamolio da se nađemo na doručku, kako bismo porazgovarali o jednoj od njegovih pjevačica."

"A nakon toga, doktore, u rokovniku su bili navedeni i drugi jutarnji sastanci."

"Da, vidjeli smo se dvaput. Prvi put, došao je do mene u ordinaciju i zamolio me da obavim pretrage. A nakon toga, tjedan dana kasnije, dao sam mu nalaze."

"Možete li mi reći kakvi su bili ti nalazi?"

"Prije nego što to učinim, možete li mi reći zašto mislite da je to važno?"

"Čini se da je maestro bio duboko zabrinut zbog nečeg. Saznao sam to od ljudi s kojima sam razgovarao ovdje. Tako da sada pokušavam otkriti što je to bilo - što je to moglo utjecati na stanje njegova duha."

"Ne vidim kakve to ima veze," reče doktor.

"Doktore, pokušavam saznati što je moguće više o njegovom zdravstvenom stanju. Zapamtite, što god saznam može mi pomoći da pronađem osobu koja je odgovorna za njegovu smrt i da se pobrinem da bude kažnjena." Paola mu je često govorila da je jedini način da se svidi Nijemcu taj da se pozove na zakon. Brzina kojom mu je čovjek odgovorio izgleda da je dokazivala da je ona u pravu.

"U tom slučaju, voljan sam Vam pomoći."

"Kakve ste pretrage obavili na njemu?"

"Kao što rekoh, njegov su glas i grlo bili u redu. Vid savršen."

Međutim, sluh mu je blago oslabio, i zato me tražio da obavim pregled."

"A kakvi su bili nalazi, doktore?"

"Kao što rekoh, sluh mu je blago oslabio. Minimalno. Takvo što je uobičajena stvar kod muškaraca njegovih godina." Odmah se ispravio: "Naših godina."

"Kad ste obavili pregled, doktore? Datumi koje ja imam govore o listopadu."

"Da, otprilike u to doba. Morao bih provjeriti svoje spise kako bih Vam dao točne datume, ali bilo je to otprilike u to doba."

"A sjećate li se točnih nalaza?"

"Ne, ne sjećam se. Ali gubitak sluha je svakako bio manji od deset posto, jer bih se inače toga sjećao."

"Je li to značajan gubitak sluha, doktore?"

"Ne, nije."

"Je li uočljiv?" "Uočljiv?"

"Bi li mu stvarao poteškoće u dirigiranju?"

"To je upravo ono što je Helmut želio saznati. Rekao sam mu da to nema veze s tim, da je gubitak gotovo neizmjerljiv. Povjerovao mi je. Ali toga istog jutra, imao sam nekih drugih obavijesti za njega i te su ga obavijesti uznemirile."

"O čemu je riječ?"

"Bio mi je poslao jednu mladu pjevačicu s glasovnim poteškoćama. Ustanovio sam da ima čvoriće na glasnicama koji moraju biti kirurški uklonjeni. Rekao sam Helmutu da će proći šest mjeseci prije nego što opet zapjeva. On je bio planirao da ona pjeva s njim u Munchenu ovoga proljeća, ali to je bilo nemoguće."

"Sjećate li se još ičega?"

"Ne, ničeg posebnog. Rekao mi je da ćemo se vidjeti kad se vrate iz Venecije, što sam ja shvatio društveno, da je riječ o nas četvoro."

Brunetti je čuo kolebanje u muškarčevu glasu, pa zapita: "Još nešto, doktore?"

"Zamolio me, ako znam ikoga u Veneciji, da mu ga preporučim.

Kao liječnika. Rekao sam mu neka ne bude smiješan, da je zdrav kao konj. Ako se razboli, operna kuća će mu naći najboljeg liječnika. Ali on je bio ustrajan, želio je znati poznajem li kojeg doktora koga bih mogao preporučiti."

"Specijalista?"

"Da. Naposljetku sam mu dao ime jednog doktora s kojim sam se posavjetovao nekoliko puta. On predaje na padovanskom Sveučilištu."

"Njegovo ime, doktore?"

"Valerio Treponti. Ima i privatnu ordinaciju u gradu, ali nemam njegov telefonski broj. Helmut me nije pitao za broj, izgledao je zadovoljan time što ima ime."

"Sjećate li se je li zapisao njegovo ime?"

"Ne, nije. Zapravo, u to doba, mislio sam da je jednostavno tvrdoglav. Osim toga, našli smo se kako bismo porazgovarali o toj pjevačici."

"Još samo jedno pitanje, doktore."

"Da?"

"Tijekom posljednjih nekoliko navrata kad ste ga vidjeli, jeste li uočili ikakvu razliku u njemu, ikakav znak da je možda zaokupljen ili zabrinut zbog nečega?"

Doktorov je odgovor stigao nakon duge stanke. "Možda je bio nešto, ali ne znam što je to."

"Jeste li ga pitali o tome?"

"Helmutu se takva pitanja ne postavljaju."

Brunetti se savladao da ne kaže kako si ljudi koji prijateljuju više od četrdeset godina ponekad ipak postavljaju takva pitanja.

Umjesto toga, on upita: "Imate li ikakvu zamisao o tome što li je to moglo biti?"

Ova je stanka bila duga kao i prva. "Mislio sam da je to nešto što bi moglo imati veze s Elizabeth. Zato to nisam spomenuo Helmutu. On je oduvijek bio vrlo osjetljiv na nju, zbog te razlike u godinama. Ali možda biste je Vi mogli pitati, commissario."

"Da, doktore. Namjeravam to učiniti."

"Dobro. Još nešto? Ako nemate više pitanja, morao bih se vratiti svojim pacijentima."

"Ne, ništa više. Vrlo lijepo od Vas što ste razgovarali sa mnom.

Mnogo ste mi pomogli."

"Nadam se. Nadam se da ćete pronaći osobu koja je to učinila i kazniti je."

"Svakako ću učiniti sve što je u mojoj moći, doktore," Brunetti reče ljubazno, propustivši reći kako njega zanima samo ono prvo i da ga uopće nije briga za ono drugo. Ali možda su Nijemci drukčije razmišljali o takvim stvarima.

Čim je linija bila slobodna, on nazove službu informacija i zatraži telefonski broj dr. Valerija Trepontija u Padovi. Kad je dobio doktorovu ordinaciju, rečeno mu je da Treponti trenutno obrađuje pacijenta i da se ne može javiti. Brunetti objasni tajnici tko je, reče da je poziv hitan i da će pričekati na vezi.

Dok je čekao, Brunetti je listao novine. Wellauerova smrt je nestala iz najvećih novina u zemlji; o tome se još pisalo u Gazzettino, na donjoj polovici druge stranice, jer je u konzervatoriju ustanovljena njegova zaklada za stipendiranje mladih nadarenih glazbenika.

Nešto je škljocnulo u slušalici i dubok, rezonantan reče:

"Treponti."

"Doktore, ovdje commissario Brunetti iz venecijanske policije."

"To su mi rekli. Što želite?"

"Želio bih znati jeste li, tijekom prošlog mjeseca, imali pacijenta, visokog, starijeg muškarca koji vrlo dobro govori talijanski, ali s njemačkim naglaskom?"

"Koliko starog?"

"Oko sedamdeset godina."

"Mislite Austrijanca. Kako li se zvao? Doerr? Tako je, da, Hilmar Doerr. Ali on nije bio Nijemac, već Austrijanac. Zapravo, ista stvar. Što želite znati o njemu?"

"Možete li mi ga opisati, doktore?"

"Je li to bitno? U čekaonici imam šest pacijenata, a za sat vremena moram biti u bolnici."

"Možete li mi ga opisati, doktore?" "Zar to nisam već učinio?"

Visok, plave oči, srednjih šezdesetih godina." "Kad je bio kod Vas?"

U pozadini, s druge strane žice, Brunetti je čuo drugi glas kako nešto govori. Zatim je nestalo svih zvukova, jer je doktor rukom prekrpio mikrofon slušalice. Minuta je prošla, a zatim se doktor ponovo oglasio, sada još užurbaniji i nestrpljiviji: "Commissario, ne mogu sada razgovarati s Vama. Imam važnog posla."

Brunetti ga pusti da sve izgovori, pa upita: "Možete li se danas naći sa mnom, doktore, ako dođem u Vaš ured?"

"U pet poslijepodne. Mogu Vam dati dvadeset minuta. Ovdje." On spusti slušalicu i prije nego što ga je Brunetti dospio upitati za adresu. Strpljivo, prisiljavajući samog sebe da ostane miran, on ponovo zavrti isti broj i zamoli ženu koja se javila da mu da adresu doktorove

ordinacije. Kad mu je rekla adresu, Brunetti joj zahvali naglašeno ljubazno i spusti slušalicu.

Sjedio je i razmišljao o najlakšem načinu putovanja do Padove.

Znao je da bi Patta naručio auto, vozača, a možda i par motociklista kao pratnju, ako bi promet na autostradi bio izrazito gust toga dana. Brunettijev čin davao mu je pravo na službeni auto, ali njegova želja da uštedi na vremenu navela ga je da nazove željeznički kolodvor i pita kad poslijepodnevni vlakovi kreću za Padovu. Brzim vlakom za Milano stići će onamo dovoljno brzo da stigne do doktorove ordinacije prije pet sati. Odmah nakon ručka s Padovanijem morat će otići na željeznički kolodvor.

20

Padovani je već čekao u restoranu kad je Brunetti stigao onamo.

Novinar je stajao između šanka i staklene vitrine ispunjene raznim predjelima: školjkama, sipama, škampima. Rukovali su se, a zatim ih je do njihovog stola odvela signora Antonia, konobarica nalik na Junonu, koja je ovim restoranom suvereno vladala. Zauzevši mjesta za stolom, odgodili su razgovor o zločinu i tračevima, i posavjetovali se sa signorom Antoniom oko ručka.

Iako je postojao tiskani jelovnik, rijetki su redovni gosti gubili vrijeme na čitanje; većina ga nikad nije ni vidjela. Dnevni izbor jela i specijaliteta nalazio se u Antonijinoj glavi. Brzo je nabrojila ponuđeno, iako je Brunetti znao da je to tek najobičnija formalnost. Brzo je zaključila da je ono što oni žele pojesti predjelo od plodova mora, rižoto od škampi i brancina na gradele, za kojeg ih je uvjerila da je potpuno svjež, jutros kupljen u ribarnici. Padovani zamoli, ako bi ikako mogao, ako to signora preporuča, mogao dobiti i zelenu salatu. Njegovom je upitu ona poklonila pozornost koju zaslužuje, složila se i rekla da žele popiti bocu domaćeg bijelog vina po koju je odmah otišla.

Kad je vino bilo na stolu, a prva čaša natočena, Brunetti upita Padovanija koliko posla još ima za obaviti prije nego što ode iz Venecije. Kritičar objasni kako bi morao obaviti još dva otvorenja galerija, jedne u Trevisu i jedne u Milanu, ali vjerojatno će ih obaviti telefonski.

"Nazvat ćeš Rim i izdiktirati svoj tekst telefonski?" upita Brunetti.

"Oh, ne," odgovori Padovani, prelomivši hljepčić na dvoje i zagrizavši u jednu polovicu. "Ja telefonski obavljam otvorenja izložbi."

"Umjetničke kritike obavljaš telefonski?" upita Brunetti. "Kritike likovnih djela?"

"Naravno," odgovori Padovani. "Valjda ne misliš da bih tratio svoje vrijeme odlazeći gledati takva sranja?" Kad je vidio koliko je Brunetti zbunjen, on objasni. "Već od ranije znam kako izgledaju djela oboje slikara i znam da su bezvrijedna. Oboje su platili galerijama i oboje će poslati svoje prijatelje da kupuju njihove slike. Jedno od to dvoje slikara je supruga jednog milanskog odvjetnika, a drugi je sin jednog neurokirurga iz Trevisa, koji vodi najskuplju privatnu kliniku u toj provinciji. Oboje imaju previše vremena i premalo posla, tako da su odlučili postati umjetnici."

Posljednju je riječ izgovorio s neskrivenim prijezirom.

Padovani samog sebe prekine dovoljno dugo da se povuče i nasloni leđima na naslon stolca i široko se nasmiješi dok je signora Antonia stavljala pred njih ovalne tanjure s predjelom.

"Kakve kritike pišeš?"

"Oh, zavisi," reče Padovani, vilicom probivši komadić hobotnice.

"Za doktorova sina, napisat ću da pokazuje 'potpuni nedostatak osjećaja za boje i potez.' Ali odvjetnik je prijatelj jednog od direktora mojih novina, tako da njegova žena 'majstorski vlada kompozicijom i posjeduje izuzetno umijeće risanja,' dok, uistinu, ne bi znala nacrtati kvadrat, a da ovaj ne izgleda kao trokut."

"Smeta li te to?" upita Brunetti.

"Smeta li me to - da pišem ono u što ne vjerujem?" upita Padovani, prelomivši još jedan hljepčić na dvoje.

"Da."

"Na početku, mislim da me smetalo. Ali onda sam shvatio da je to jedini način na koji ću moći pisati kritike do kojih mi je stalo."

Vidio je Brunettijev pogled i nasmiješio se. "Ma daj, Guido, nemoj mi reći da nikad nisi previdio neki dokaz ili napisao izvješće tako da ono ukazuje na nešto drugo od onog na što su ukazivali dokazi."

Prije nego što je dospio odgovoriti na to pitanje, Antonia se vratila.

Padovani proguta posljednjeg škampa sa svog tanjura i uputi joj još jedan osmijeh. "Bilo je slasno, signora." Ona uze njegov tanjur pa Brunettijev.

Odmah se vratila donoseći bogati rižoto, iz kojeg se još pušilo.

Kad je vidjela da Padovani poseže za soljenkom na stolu, ona reče: "Dovoljno je slano." Povukao je ruku natrag kao da ga je netko opekao i podigao svoju vilicu.

"No, hajde, Guido, nisi me pozvao ovamo - na trošak grada, nadam se - da brbljamo o tome kako napreduje moja karijera, niti da proučavamo moju savjest. Rekao si da ti treba još obavijesti."

"Želio bih znati što si još saznao o signori Santini."

Polagano, Padovani izvadi komadić ljuske škampa iz svojih usta, spusti ga na rub tanjura i reče: "Tada se bojim da ću sam morati platiti svoj ručak."

"Zašto?"

"Zato jer ti ne mogu reći ništa više o njoj. Narciso je upravo izlazio iz kuće kad sam ga nazvao, i sve što mi je imao vremena reći bila je

adresa. Dakle, sve što znam rekao sam ti one večeri. Žao mi je."

Brunetti pomisli kako je neukusna bila njegova primjedba o tome da sam plati svoj ručak. "Pa, onda, možda mi umjesto toga možeš ispričati štogod o drugim ljudima."

"Priznat ću, Guido, da sam si dao truda. Iznazivao sam popriličan broj svojih prijatelja ovdje, i u Milanu i Rimu, i moraš mi reći samo njihova imena i ja ću postati nepresušno vrelo obavijesti."

"Flavia Petrelli?"

"Ah, božanska Flavia." On stavi zalogaj rižota u usta i proglaši ga odličnim. "Niti ne sumnjam da bi isto tako volio saznati štogod i o jednako božanskoj gospođici Lynch, zar ne?"

"Želio bih saznati sve što znaš o obje žene."

Padovani pojede još malo rižota i odgurnu tanjur ustranu. "Želiš li mi postaviti konkretna pitanja ili da jednostavno samo pričam o tome?"

"Mislim da bi ovo drugo vjerojatno bilo najbolje."

"Da. Nesumnjivo. Često su mi govorili da je tako najbolje." On potegnu gutljaj vina i počne pričati. "Zaboravio sam gdje je Flavia studirala. Moguće je da je to bilo u Rimu. U svakom slučaju, dogodilo se nešto neočekivano, kao što se uvijek i događa, i zamolili su je da u posljednjem trenutku uskoči kao zamjena za uvijek bolesnu Caballé. Ona je uskočila, kritičari su podivljali i postala je preko noći slavna." On se nagnu naprijed kako bi jednim prstom dotaknuo Brunettijevu nadlanicu. "Mislio sam kako bih, iz dramatskih razloga, mogao podijeliti priču na dva dijela: na profesionalni i na osobni." Brunetti kimnu.

"To je, otprilike, bio profesionalni dio. Bila je i ostala slavna. I još uvijek jest." On ponovo gucnu malo vina, dolije još malo u svoju čašu.

"Dakle, sada o osobnom. U priču ulazi suprug. Pjevala je na Liceu u Barceloni, dvije ili tri godine nakon svog uspjeha u Rimu. On je bio nekakva važna faca u Španjolskoj. Mislim da je riječ o plastici, tvornicama; u svakom slučaju, nešto vrlo dosadno, ali vrlo profitabilno. U svakom slučaju, gomile novca, gomile prijatelja s velikim kućerinama i važnim imenima. Romanca iz bajke, bukete cvijeća, vagoni darova koji su stizali gdje god da je ona pjevala, dragulji, sva uobičajena iskušenja, i La Petrelli - koja je, u zagradi, samo obična seljančica iz jednog gradića pokraj Trenta -

je popustila, zaljubila se i udala za njega. I za njegove tvornice, njegovu plastiku i njegove važne prijatelje."

Antonia je stigla i pokupila njihove tanjure, vidljivo nezadovoljna činjenicom da je Padovanijev tanjur bio napola pun.

"Nastavila je pjevati; a i njena je slava nastavila rasti. A njemu se, izgleda, sviđalo putovati s njom, sviđalo mu se biti latino suprug slavne dive, sviđalo mu se upoznavati slavne ljude, gledati svoje fotografije u novinama - i slične stvari kakve ljudima njegova staleža trebaju. A zatim su došla djeca, ali ona je nastavila pjevati, a njena je slava i dalje rasla. Ali uskoro je postalo jasno da stvari više nisu onako medene kao što su bile. Ona je otkazala jednu predstavu, pa još jednu. Uskoro nakon toga prestala je pjevati na godinu dana, vratila se s njim u Španjolsku. I nije pjevala."

Antonia je prišla stolu s duguljastim metalnim poslužavnikom na kojem je ležao brancin. Ona spusti poslužavnik na mali stolić za posluživanje pokraj njihova stola i vrlo vješto isječe dva mekana bijela fileta s ribe. Dva tanjura s obrocima ribe spusti pred njih.

"Nadam se da će vam se svidjeti." Muškarci razmijeniše poglede u nijemom prihvaćanju prijatnje.

"Hvala Vam, signora" reče Padovani. "Smijem li Vas zamoliti da mi donesete zelenu salatu?"

"Kad pojedete ribu," reče ona i vrati se natrag u kuhinju. Ovo je, podsjeti Brunetti samog sebe, jedan od najboljih restorana u gradu.

Padovani pojede nekoliko zalogaja ribe. "A zatim se vratila, jednako naglo kako je i nestala, i njen glas, tijekom tih godinu dana kako nije bila pjevala u javnosti, porastao je, postao je sličniji tom nevjerojatnom, bistrom glasu kakav ima sada. Ali sada muža više nije bilo na vidiku, a zatim je uslijedilo tiho razdvajanje, pa još tiša rastava koju je prvo dobila ovdje, a zatim, kad je to postalo moguće, i u Španjolskoj."

"A koji su bili razlozi za rastavu?" upita Brunetti.

Padovani prijekorno podignu ruku. "Sve u svoje vrijeme. Želim da ova priča zvuči i ima ritam romana iz devetnaestog stoljeća.

Dakle, ona je ponovo počela pjevati, naša Flavia, i kao što rekoh, bila je veličanstvenija nego ikad. Ali nigdje je nismo viđali. Ni na večerama, ni na zabavama, ni na nastupima drugih pjevača. Bila se nekako povukla u osamu, živjela je mirno sa svojom djecom u Milanu, gdje je redovno pjevala." On se nagnu preko stola. "Raste li napetost?"

"Bolno," reče Brunetti i stavi u usta zalogaj ribe. "A razvod?"

Padovani se nasmija. "Paola me upozorila na ovo, rekla mi je da si pravo njuškalo. U redu, u redu, dobit ćeš istinu. Ali na žalost, istina,

kao što to obično biva, ide pješice. Ispostavi se da ju je tukao, prilično redovito i prilično okrutno. Pretpostavljam da on tako zamišlja kako se pravi muškarac odnosi prema svojoj ženi."

On slegnu ramenima. "Ne bih znao."

"Ali ona ga je napustila?" upita Brunetti.

"Nije ga ostavila sve dok je nije smjestio u bolnicu. Čak i u Španjolskoj, neki ljudi u takvoj situaciji kažu: e, sad je dosta.

Otišla je u talijansko veleposlanstvo s djecom. Bez novca i bez putovnica. Naš veleposlanik u to doba, kao i svi oni, bio je podla ulizica i pokušao ju je poslati natrag njenom suprugu. Ali njegova žena, Sicilijanka - i da nisam čuo ni riječ protiv njih - struštala se na konzularni odjel i stajala tamo sve dok nisu napravili tri putovnice, a potom je odvezla Flaviju i njenu djecu u zračnu luku, kupila im tri zrakoplovne karte prvog razreda za Milano na račun veleposlanstva i pričekala dok njihov zrakoplov nije uzletio. Priča se da je tri godine prije toga vidjela Flaviju kako pjeva Odabellu i smatrala je da je to najmanje što za nju može učiniti."

Brunetti je uhvatio samog sebe kako razmišlja koliko bi od svega ovog moglo biti važno za Wellauerovu smrt i, sumnjičav zbog Padovanijevog ironičnog nastupa, pitao se koliko je od toga uopće istina.

Kao da mu je pročitao misli, Padovani se nagnu naprijed i reče:

"Istina je. Vjeruj mi." "Kako si sve to saznao?"

"Guido, policajac si dovoljno dugo da si već mogao naučiti da, čim netko dosegne izvjesnu razinu zloglasnosti, nema više tajni."

Brunetti se nasmiješi u znak odobravanja, a Padovani nastavi.

"Sada dolazi zanimljivi dio, povratak naše junakinje u život. A razlog tome je, kao i uvijek u sličnim pripovjestima, ljubav. Pa, u svakom slučaju," pridoda on nakon jedne promišljene stanke:

"žudnja."

Brunetti, svjestan toga da ovaj čovjek očito uživa u pripovijesti koju priča, padao je u iskušenje da mu se osveti tako što će Antoniji reći da Padovani nije pojeo svu ribu, već da ju je sakrio u salveti.

"Vrijeme koje je provela u osami trajalo je gotovo tri godine. A zatim je uslijedio niz, hm, ljubavnih veza. Prva je bila s jednim tenorom s kojim je pjevala. Bio je to vrlo loš tenor, ali, na njenu sreću, vrlo dobar čovjek. Na njenu nesreću, on je imao jednako dobru suprugu, kojoj se vrlo brzo vratio. Potom su bili, vrlo brzo jedan za drugim" - brojao je na

prste, navodeći tko su bili - "jedan bariton, još jedan tenor, plesač, ili je možda bio redatelj, liječnik koji je upao u priču nenajavljen, i konačno, čudna mi čuda, kontratenor. A onda, jednako brzo kako je i počelo, sve se zaustavilo." A zaustavio se i Padovani, jer mu je Antonia donijela zelenu salatu. On ju je začinio, dodajući previše octa za Brunettijev ukus. "Nisu je vidjeli ni s kim oko godinu dana. A onda se na pozornici iznenada pojavila l'americana i, čini se, osvojila božansku Flaviju." Osjetivši zanimanje kod Brunettija, on upita: "Poznaješ li je?"

"Da."

"I što misliš o njoj?" "Sviđa mi se."

"I meni," složi se Padovani. "Ta stvar između nje i Flavije nema nikakvog smisla."

Brunetti se osjećao neugodno što iskazuje ikakvo zanimanje za to, tako da nije zamolio Padovanija da detaljnije govori o toj temi.

A očito ga nije ni trebalo moliti da nastavi. "Upoznale su se prije otprilike tri godine, za vrijeme izložbe kineske kulture. Nakon toga su ih nekoliko puta vidjeli zajedno, na ručkovima, u kazalištu, ali onda se l'americana morala vratiti u Kinu."

Sve stidljivo obješenjaštvo nestalo je iz Padovanijeva glasa.

"Pročitao sam njene knjige o kineskoj umjetnosti, dvije koje su prevedene na talijanski i jednu kraću na engleskom. Ako već nije najvažnija arheologinja u tom polju danas, onda će uskoro biti."

Nije mi jasno što ona vidi u Flaviji, jer Flavia, iako je možda genij, je stvarno pomalo kuja."

"Ali, što je s ljubavlju," upita Brunetti, a potom ispravi pitanje onako kako je to i Padovani učinio. "Ili sa žudnjom?"

"To je u redu za ljude slične Flaviji; ne odvlači je od njenog posla."

Ali ova druga u svojim rukama ima najvažnije arheološko otkriće današnjice, a mislim da posjeduje i znanje i vještinu..." Padovani se naglo zaustavi, uze čašu i iskapi je. "Ispričaj me. Rijetko se ovako zanesem. Sigurno je to zbog utjecaja uzvišene Antonije."

Iako je znao da to nema nikakve veze s istragom, Brunetti nije mogao, a da ne upita: "Je li ona prva, hm, Petrelličina ljubavnica?"

"Mislim da nije, ali ostale su bile tek prolazne veze."

"A ova? Je li ova drukčija? "Za koju od njih?" "Za obje."

"Budući da to već traje tri godine, rekao bih da je stvar ozbiljna."

Za obje." Padovani nabode na vilicu posljednji zeleni listić na dnu svoje salatne zdjelice i reče: "Možda nisam pošten prema Flaviji."

Ova je veza skupo stoji."

"U kom smislu?"

"Velik broj pjevačica su lezbijke," objasni on. "Zanimljivo, izgleda da su većina mezzosopranistice. Ali to nije ni tu ni tamo. Problem je u tome što se njih daleko manje prihvaća nego njihove muške kolege koji isto tako vole isti spol. Dakle, nijedna od njih ne usuđuje se otvoreno prozboriti o svojem životu, a većina ih je vrlo diskretna, i obično prerašavaju svoje ljubavnice u tajnice ili poslovne zastupnice. Ali Flavia ne može prerušiti Brett ni u što.

Tako da se glasine šire, i siguran sam da lete pogledi i čuje se šapat kad ulaze u svlačionicu zajedno."

Brunetti se samo sjetio portiereovog tona i odmah je znao koliko je to istinito. "Jesi li bio u njihovom stanu ovdje?"

"Ti krovni prozori," reče Padovani i obojica se nasmijaše.

"Kako li je samo uspjela?" upita Brunetti, kojem su uskratili dopuštenje da ugradi prozore s izolacijskim staklima.

"Njena obitelj je jedna od onih starih američkih obitelji koje su ukrade svoj novac prije više od stotinu godina i zato su danas poštovane. Jedan njen stric ostavio joj je taj stan, za koji mislim da ga je dobio na kartama prije pedesetak godina. Što se tiče krovnih prozora, priča ide ovako: pokušala je naći nekoga tko će joj obaviti taj posao, ali nitko nije htio mrdnuti ni prstom bez dopuštenja. Tako se, naposljetku, ona sama popela na krov, maknula crijepove, izrezala rupe na krovu i ugradila okvire."

"Zar je nitko nije vidio?" U Veneciji, bilo je dovoljno da čovjek izađe s čekićem u ruci izvan zgrade pa da se sve telefonske slušalice u susjedstvu nađu u zraku. "Zar nitko nije pozvao policiju?"

"Vidio si i sam kako je visoko taj stan. Tkogod da ju je vidio ondje gore nije mogao znati što točno radi, pa se moglo pretpostaviti da provjerava krov. Ili učvršćuje crijepove."

"A onda?"

"Kad je ugradila prozore, nazvala je gradski urbanistički ured i rekla im što je učinila. Zamolila ih je da pošalju nekoga tko će procijeniti koliko globu mora platiti."

"I?" zapita Brunetti, zadivljen time kako se strankinja samo dosjetila tako savršeno talijanskog rješenja.

"Nekoliko mjeseci kasnije, učinili su kako je i tražila. Ali kad su došli onamo i vidjeli kako je solidno to obavila, nisu joj povjerovali kad im je

rekla da je to sama napravila, već su ustrajno zahtijevali od nje da im kaže imena svojih 'suočesnika.' Ona je ponavljala da je sve sama napravila, a oni su i dalje odbijali povjerovati. Konačno, podigla je telefonsku slušalicu i nazvala gradonačelnikov ured i zatražila da razgovara s 'Lucijem.' To je učinila dok su joj iza leđa stajala dva arhitekta iz gradskog urbanističkog ureda s ravnalima u rukama. Razmijenila je nekoliko riječi s 'Lucijem,' predala slušalicu jednom od njih i rekla kako gradonačelnik želi razgovarati s njim." Padovani je odglumio cijelu stvar, završivši s predstavom pružajući nevidljivu slušalicu preko stola.

"Dakle, gradonačelnik je razmijenio par riječi s njima, a zatim su se popeli na krov, izmjerili svjetlarnike, izračunali globu, i ona ih je poslala natrag u ured s čekom u rukama." Brunetti zabaci glavu unatrag i nasmija se tako glasno da su ljudi koji su sjedili za susjednim stolovima pogledali u njihovom pravcu.

"Čekaj, ima još," reče Padovani. "Ček je bio ispisan za isplatu gotovine, a ona nikad nije primila priznanicu da je platila kaznu.

A čuo sam da su nacrti u gradskoj arhivi izmijenjeni, tako da na krovu te kuće postoje svjetlarnici." Zajedno su se nasmijali toj pobjedi snalažljivosti nad gradskim vlastima.

"Odakle dolazi sav taj novac?" zapita Brunetti.

"Oh, Bože, a tko to zna? Odakle dolazi sav američki novac?"

Željezo. Željeznice. Znaš i sam kako je tamo. Nije bitno jesi li koga ukokao ili opljačkao da dođeš do novca. Trik je u tome da ga zadržiš stotinu godina, a nakon toga postaneš aristokrat."

"Zar se to toliko razlikuje od situacije ovdje?" upita Brunetti.

"Naravno," sa smiješkom objasni Padovani. "Ovdje ga moramo čuvati pet stotina godina prije nego što postanemo aristokratima.

A postoji još jedna razlika. U Italiji, moraš biti dobro odjeven. U

Americi teško možeš po odjeći zaključiti tko su milijunaši, a tko sluge."

Prisjetivši se Brettinih čizama, Brunetti htjede opovrgnuti to. Ali Padovanija se nije moglo zaustaviti, jer je ponovo hvatao zalet.

"Ima jedan časopis u Americi. Ne mogu se sjetiti imena, ali svake godine objave popis najbogatijih ljudi u Americi. Samo imena i odakle im stiže novac. Mislim da se boje objaviti sve njihove slike.

One slike koje objave dovoljne su da čovjek povjeruje da je novac izvor sveg zla ili, u najmanju ruku, lošeg ukusa. Sve žene izgledaju

kao da su ih objesili iznad vatre i osušili. A muškarci, mili Bože, muškarci. Bože, tko im šije odjeću? Što misliš, jedu li oni plastiku?"

Kakav god je odgovor Brunetti mogao dati, prekinuo bi ga Antonijin povratak. Upitala ih je žele li voće ili tortu za desert.

Živčano, obojica su izjavili kako bi preskočili desert i radije popili kavu. To joj se nije svidjelo, ali je ipak počistila stol.

"Ali da odgovorim na tvoje pitanje," reče Padovani kad je ona otišla, "Ne znam odakle dolazi taj novac, ali izgleda kao da je taj izvor nepresušan. Njen je stric bio vrlo darežljiv prema raznim bolnicama i dobrotvornim ustanovama u gradu, a izgleda da ona čini isto, iako je veći dio novca koji daje namijenjen isključivo obnavljanju starina."

"Što objašnjava 'Lucijevu' pomoć."

"Tako je."

"A što znaš o njenom osobnom životu?"

Padovani ga čudno pogleda, jer je već odavno shvatio kako sve ovo nema bog zna kakve veze s istragom Wellauerove smrti. Ali to ga je teško moglo spriječiti da mu ispriča ono što zna. Uostalom, najveći čar trača je u tome da je potpuno površan. "Vrlo malo.

Hoću reći, nema baš mnogo toga što se pouzdano zna. Izgleda da je oduvijek bila tako orijentirana, ali gotovo se ništa ne zna o njenom osobnom životu prije dolaska ovamo."

"A ovamo je došla kada?"

"Prije otprilike sedam godina. To jest, tada joj je to postalo prebivalište. Sa svojim je stricem ovdje provela godine, u djetinjstvu."

"Dakle, odatle njen sjajan venecijanski naglasak."

Padovani se nasmija. "Neobično je čuti nekoga tko nije naš da se služi njime, zar ne?"

"Da."

U tom trenutku, Antonia se vratila s njihovim kavama, donoseći sa sobom i dvije čašice loze, za koju im je rekla da ih kuća časti.

Iako obojica nisu imala nikakvu želju za vatrenom tekućinom, odglumili su kako je kušaju i pohvalili njenu kakvoću. Ona ode, sumnjičava, a Brunetti je uhvati kako ih promatra s kuhinjskih vrata, kao da očekuje da obojica izliju lozu u svoje cipele.

"Što još znaš o njenom osobnom životu?" upita Brunetti, iskreno znatiželjan.

"Mislim da čuva svoj život od javnosti. Imam prijatelja u New Yorku koji je išao u školu s njom. Naravno, na Harvard. Pa na Yale. Nakon

čega je otišla na Taiwan, a potom u Kinu. Bila je jedna od prvih zapadnjačkih arheologa koja je otišla onamo.

Mislim da je to bilo '83. ili '84. Dok je bila na Taiwanu, već je napisala svoju prvu knjigu."

"Nije li premlada da bi stigla sve to učiniti?"

"Da, pretpostavljam da jest. Ali ona je vrlo, vrlo dobra."

Antonia projedri kraj njih, noseći kave za susjedni stol, a Brunetti joj dade znak, po zraku potpisujući nevidljivi račun. Ona kimnu.

"Nadam se da će ti ponešto od ovog što sam ispričao biti od koristi," reče iskreno Padovani.

"I ja se nadam," odgovori Brunetti, ne želeći priznati da mu neće koristiti, i jednako ne želeći priznati da su ga te dvije žene jednostavno zanimale.

"Ako ti mogu na bilo koji način pomoći, slobodno nazovi," reče Padovani, pa nastavi: "Mogli bismo ponovo svratiti ovamo. Ali ako dođemo, obavezno povedi sa sobom dvojicu svojih najkrupnijih policajaca da me zaštite od... Ah, signora Antonia," reče on lepršavo kad je ona prišla stolu i položila račun ispred Brunettija.

"Hrana je bila odlična i nadamo se da ćemo uskoro ponovno doći."

Posljedice ovakvog laskanja zapanjile su Brunettija. Po prvi put toga poslijepodneva, Antonia im se nasmiješila, rascvjetavši se i zračeci čisto zadovoljstvo, tako da su joj se otkrile rupice na obrazima s obje strane usta i savršeni, sjajni zubi. Brunetti je zavidio Padovaniju na njegovoj tehnici; takva bi tehnika bila neprocjenjiva kod ispitivanja osumnjičenih.

21

Međugradski vlak sporo se probijao preko nasipa koji je spajao Veneciju s kopnom i uskoro je s desne strane prolazio pokraj industrijskog užasa Marghere. Kao kad čovjeka boli zub, pa se ne može suzdržati a da ga svako malo ne pipne jezikom, tako ni Brunetti nije mogao skrenuti pogleda sa šume kranova i visokih dimnjaka i s kužnih isparivanja i zagađenog zraka koji je nošen vjetrom lebdio iznad lagune prema gradu iz kojeg je on upravo izlazio.

Ubrzo nakon Mestra, pusta zimska polja zauzela su mjesto industrijskog zatora, ali opća slika nije se bog zna kako popravila.

Nakon uništavajuće ljetne suše, mnoga kukuružišta bila su obrasla neobranim kukuruzom koji se pokazao preskupim da bi ga se navodnjavalo i preosušenim da bi ga se obralo.

Vlak je kasnio samo deset minuta, tako da je na vrijeme stigao na svoj sastanak s doktorom, čija se ordinacija nalazila u suvremenom zdanju nedaleko od sveučilišta. Budući da je bio Venecijanac, Brunettiju nije palo na pamet da ode dizalom, već se stubama popeo na treći kat. Otvorivši vrata ordinacije, ugledao je čekaonicu u kojoj nije bilo nikoga osim žene u bijeloj kuti koja je sjedila za stolom. "Doktor će Vas odmah primiti," reče ona u trenutku kad je ušao, uopće ga ne pitajući tko je. Zar se to vidjelo? začudio se Brunetti po tko zna koji put u životu.

Dr. Treponti bio je nizak, uredan čovjek s kratkom tamnom bradom i smeđim očima koje su bile blago uvećane iza debelih stakala naočala koje je imao na nosu. Obrazi su mu bili okrugli i napeti kao u vjeverice, a vidjelo se da oko struka ima trbuščić kao pojas za spašavanje. Nije se nasmiješio kad je Brunetti ušao, ali mu je pružio ruku. Pokazujući rukom na stolac ispred svog pisaćeg stola, on pričekao da Brunetti sjedne prije nego što je sam sjeo, a zatim upita: "Što je to što Vas zanima?"

Brunetti izvadi malu novinsku fotografiju dirigenta iz svog džepa i doda je doktoru. "Je li to čovjek koji Vas je bio posjetio? Čovjek za kojeg ste rekli da je Austrijanac?"

Doktor uze fotografiju, trenutak-dva ju je pomno proučavao, a zatim je vratio Brunettiju. "Da, to je taj čovjek."

"Zašto je došao kod Vas, doktore?"

"Zar mi nećete reći tko je on? Ako je policija umiješana u to i ako njegovo ime nije Hilmar Doerr?"

Brunetti je bio iznenađen da uopće i postoji netko u Italiji tko nema pojma o smrti tog dirigenta, ali je jednostavno rekao: "Reći ću Vam to nakon što mi Vi kažete sve što znate o njemu, doktore." I prije nego što se drugi muškarac mogao požaliti, on nastavi: "Ne želim da na išta što mi kažete, utječe ta obavijest."

"Nije valjda riječ o politici?" upita doktor, s dubokim nepovjerenjem kakvo su samo Talijani znali umetnuti u pitanje.

"Ne, nema nikakve veze s politikom. Dajem Vam svoju riječ."

Kolika god vrijednost njegove riječi na doktorovom tržištu bila, doktor se ipak složio. "Pa dobro." Na svom stolu je rastvorio listovni omot od čvrstog smeđeg papira i rekao: "Izdat ću nalog sestri da Vam kasnije dade preslik ovoga."

"Hvala Vam, doktore."

"Kao što rekoh, rekao mi je da se zove Hilmar Doerr, i da je Austrijanac koji živi u Veneciji. Budući da ne spada u talijansko zdravstveno osiguranje, došao je k meni kao privatni pacijent.

Nisam imao nikakva razloga ne povjerovati mu. Dok je govorio, doktor je pregledavao bilješke ne iscrtanom papiru pred sobom.

Brunetti je mogao primijetiti kako su uredne te bilješke bile, čak i ovako naopako viđene.

"Rekao je da je bio pretrpio izvjestan gubitak sluha tijekom posljednjih mjeseci i zamolio me da to provjerim. To je bilo," reče doktor, listajući planer prema natrag i provjeravajući datum,

"trećeg studenog."

"Obavio sam uobičajena ispitivanja i ustanovio, baš kako je on i rekao, značajan gubitak sluha." Predosjetio je Brunettijevo pitanje i odgovorio na njega. "Procijenio sam da još uvijek ima šezdeset do sedamdeset posto normalnog sluha.

"Ono što me zbunilo bila je njegova tvrdnja da nikada prije nije imao nikakvih poteškoća sa sluhom; iznenada su se pojavili u posljednjih mjesec i nešto dana."

"Je li takvo što uobičajena stvar za čovjeka njegovih godina?"

"Rekao mi je da ima šezdeset i dvije. Pretpostavljam da je i to laž?"

Ako biste mi rekli njegovu pravu dob, možda bih mogao bolje odgovarati na Vaša pitanja."

"Imao je sedamdeset i četiri."

Čuvši to, dr. Treponti zatvori omot, prekriži nešto i napiše ispravak iznad. "Mislim da to neće ništa promijeniti," reče on,

"barem ne značajnije. Oštećenje je bilo iznenadno, a budući da je živčano tkivo pretrpjelo to oštećenje, ono je neizlječivo."

"Jeste li sigurni u to, doktore?"

Ovaj čak nije gubio vrijeme ni na odgovor. "Zbog naravi njegova gubitka, preporučio sam mu da se vrati za dva tjedna, kad sam ponovio ispitivanja i ustanovio da je u međuvremenu pretrpio još veći gubitak, i veće oštećenje. Također, neizlječivo."

"Koliko veći?"

"Prema mojoj procjeni," reče on bacajući pogled ponovo dolje na brojke u tabeli, "daljnjih deset posto. Možda i trunčicu više."

"Je li se išta moglo učiniti da mu se pomogne?"

"Ja sam mu preporučio jedno od novih slušnih pomagala. Nadao sam se - uistinu nisam vjerovao - da bi mu to pomoglo."

"A je li mu pomoglo?"

"Ne znam."

"Molim?"

"Nakon toga više se nije pojavljivao u mojoj ordinaciji."

Brunetti se na trenutak zanio u zbrajanje i oduzimanje. Drugi posjet se dogodio kad su operni pokusi već bili u punom zamahu.

"Možete li mi reći nešto više o tom slušnom pomagalu?"

"Vrlo je maleno, učvršćuje se na okvir običnih naočala, s običnim ili dioptrijskim staklima. Radi na načelu..." On naglo stane.

"Nisam siguran da mi je jasno zašto je to sada važno."

Umjesto da objasni, Brunetti reče: "Je li to nešto što mu je moglo pomoći?"

"Teško je reći. Mnogo toga što čujemo, zapravo ne čujemo svojim ušima." Videći kako je Brunetti zbunjen, on objasni. "Mi često čitamo s usana, riječi koje nedostaju popunjavamo prema kontekstu ostalih riječi koje čujemo. Kad ljudi nose takva slušna pomagala, konačno prihvaćaju pomisao da nešto nije u redu s njihovim sluhom. Dakle, sva njihova ostala osjetila počinju raditi prekovremeno, pokušavajući ubaciti nedostajuće znakove i poruke, a budući da je jedina stvar koja im je dodana ta slušna spravica, oni vjeruju da im pomaže njihovo slušno pomagalo, a zapravo je jedina stvar koja se dogodila ta da ostala osjetila rade svom snagom kako bi nadoknadila ono što uši više ne mogu tako dobro čuti."

"Je li to bio slučaj ovdje?"

"Kao što sam Vam rekao, ne mogu to tvrditi sa sigurnošću. Kad sam mu stavio slušno pomagalo, tijekom našeg drugog sastanka, ustrajno je tvrdio kako čuje bolje. Brže i točnije je odgovarao na moja pitanja, ali tako je sa svima, bez obzira na to ima li uopće ikakvog stvarnog mjerljivog poboljšanja. Stojim pred njima, izravno im postavljam pitanja, gledam u njih, vide me. Kod pokusa u kojim glas dolazi do ušiju putem slušalica, i gdje nema vizualnih signala, rijetko kad ima ikakvog poboljšanja, barem ne u ovakvim slučajevima."

Brunetti razmisli malo o ovome, pa upita: "Doktore, rekli ste da, kad je došao na drugi pregled, da je gubitak sluha bio još veći.

Imate li ikakvu zamisao o tome što bi moglo prouzročiti takav jedan iznenađan gubitak sluha?"

Iz doktorova osmijeha bilo je jasno da je očekivao ovo pitanje. On sklopi ruke pred sobom, kao što to rade liječnici u televizijskim sapunicama. "Možda je to zbog starosti, ali to doista ne bi moglo objasniti takav jedan iznenađan gubitak sluha. Možda je riječ o iznenađnoj upali uha, ali opet, vrlo vjerojatno bi osjećao nekakvu bol, a njega ništa nije boljelo, ili bi gubio ravnotežu, a on je izjavio da mu se to nikad nije dogodilo. Moglo se raditi o dužoj uporabi diuretika, ali on je rekao da ih ne uzima."

"O svemu tome ste razgovarali s njim, doktore?"

"Naravno da jesam. Nikad prije nisam vidio da je ijedan pacijent bio toliko zainteresiran za svoju boljku, a kao moj pacijent, on ima pravo znati sve."

"Svakako."

Umiren, doktor nastavi. "Sljedeća mogućnost koju sam mu spomenuo bili su antibiotici. Učinilo mi se da ga ta mogućnost zanima, tako da sam mu objasnio da bi količina primljenih antibiotika morala biti ogromna."

"Antibiotika?" upita Brunetti.

"Da. Jedan od popratnih učinaka, koji nije uobičajen, ali je moguć, je oštećenje slušnog živca. Ali, kao što rekoh, količina antibiotika morala bi biti enormna. Pitao sam ga uzima li antibiotike, a on je to zanijekao. I tako, budući da su sve mogućnosti bile isključene, jedino razumno objašnjenje je njegova starost. Kao liječnik, s time nisam bio zadovoljan, a ni sada nisam." On baci pogled dolje na svoj kalendar. "Kad bih ga sada mogao pregledati, dovoljno je vremena prošlo, tako

da bih barem mogao provjeriti je li se stanje nastavilo pogoršavati. Ako je nastavilo istim tempom koji sam uočio prigodom drugog pregleda, onda je on danas potpuno gluhi. Osim ako, naravno, nisam pogriješio, i to nije bila upala koju ja nisam uočio ili koju nisu pokazala ispitivanja koja sam obavio."

"Taj čovjek je mrtav," reče Brunetti hladno.

U doktorovim očima nije vidio nikakve reakcije. "Smijem li pitati što je bio uzrok smrti?" upita on, a zatim pohrli objasniti: "Volio bih znati što je, u slučaju da je riječ o nekakvoj previđenoj upali."

"On je otrovan."

"Otrovan," ponovi doktor, a zatim nastavi: "Tako dakle, tako dakle." On razmisli o tome, a zatim upita, neobično plaho, pokazujući da je prednost sada na Brunettijevoj strani: "A kojim otrovom, ako smijem pitati?"

"Cijanidom."

"Oh." Zvučao je razočarano. "Je li to bitno, doktore?"

"Da je riječ o arsenu, on bi izazvao izvjestan gubitak sluha, sličan onom od kakvog je on patio. To jest, takav bi gubitak sluha uslijedio kad bi mu netko davao arsen tijekom dužeg vremenskog razdoblja. Ali cijanid. Ne, mislim da ne." On razmisli na trenutak, otvori njegov dosje, nešto kratko zapisa, a zatim povuče debelu vodoravnu crtu ispod onoga što je upravo bio dodao. "Obdukcija je bila obavljena? Vjerujem da je obdukcija obvezna u slučajevima poput ovoga."

"Da."

"A jesu li načinjene ikakve bilješke u svezi s njegovim sluhom?"

"Ne vjerujem da su obavili ikakve posebne pretrage-

"Šteta," reče doktor, a potom se ispravi: "Ali vjerojatno te pretrage ne bi ništa pokazale." On sklopi oči, a Brunetti je mogao vidjeti kako ovaj u glavi lista udžbenike, tu i tamo zaustavljajući se da pročita poneki odlomak s osobitom pozornošću. Konačno, on otvori oči i zagleda se preko u Brunettija. "Ne, takvo što ne bi se uočilo."

Brunetti ustade. "Ukoliko biste mogli reći sestri da mi napravi preslik Vašeg spisa, doktore, ne bih Vam više oduzimao vrijeme."

"Da, svakako," reče doktor, ustavši i otprativši Brunettija do vrata. U vanjskom uredu, predao je spis sestri i zamolio je da napravi preslik za commissaria, a potom se okrenuo jednoj od pacijentica koja se bila pojavila dok je razgovarao s Brunettijem i rekao: "Signora Mosca,

možete ući." On kimnu Brunettiju i krenu za ženom u svoju ordinaciju, zatvarajući vrata za sobom.

Sestra se vratila i predala mu preslik spisa, još uvijek topao od fotokopirke. On joj zahvali i ode. U dizalu, kojim se sjetio krenuti, on otvori spis i pročita završnu bilješku: "Pacijent umro od trovanja cijanidom. Ishod preporučenog liječenja nepoznat."

22

Vratio se kući prije osam i ustanovio da je Paola odvela djecu u kino. Bila mu je ostavila poruku da je neka žena dvaput zvala tijekom poslijepodneva, ali nije rekla svoje ime. Prekopao je po hladnjaku, pronašavši samo salamu i sir i plastičnu vrećicu s crnim maslinama. Sve je to izvukao iz hladnjaka i stavio na stol, a potom otišao do kuhinjskog ormara i uzeo bocu crvenog vina i jednu čašu. Ubacio je maslinu u usta, natočio si čašu vina, a potom ispljunuo košticu u šaku. Ogledao se oko sebe ne bi li pronašao nešto u što bi mogao pijuckati koštice dok je jeo drugu.

I treću. Konačno, baci ih sve u vreću za smeće ispod sudopera.

Odrezao je dvije kriške kruha, između njih stavio nekoliko kriški salame, i natočio si još jednu čašu vina. Na stolu se nalazilo ovojedno izdanje Epoce, koju je Paola jamačno čitala za stolom.

On sjedne, jednim pokretom otvori časopis i zagriže u svoj sendvič. A onda je zazvonio telefon. Žvačući, otišao je polako u dnevnu sobu, nadajući se da će zvonjava prestati prije nego što stigne onamo. Kad je telefon zazvonio sedmi put, on podignu slušalicu i izgovori svoje ime.

"Halo. Brett ovdje," reče ona brzo. "Oprosti što te zovem kod kuće, ali željela bih razgovarati s tobom. Ako je to moguće."

"Je li važno?" upita on, znajući da ga ona ne bi zvala da nije, ali nadajući se, ipak, da nije.

"Da. Riječ je o Flaviji." I to je, isto tako, znao. "Dobila je pismo od njegovog odvjetnika." Nije ju trebao pitati čijeg odvjetnika. "I razgovarale smo o svađi koju je imala s njim." A ovo je sigurno bio Wellauer. Brunetti je znao da bi sam trebao predložiti da se nađu, ali nekako nije imao volje za to.

"Guido, jesi li tamo?" Čuo je napetost u njenom glasu, iako je isto tako čuo kako se trudi održati svoj glas smirenim.

"Da. Gdje si ti?"

"Kod kuće. Ali ne možemo se naći ovdje." Njen se glas tu naglo prekine, i on odjednom osjeti želju da razgovara s njom.

"Brett, slušaj me. Znaš li gdje se nalazi kafić Giro, onaj odmah do Santa Marine?"

"Da."

"Naći ćemo se tamo za petnaest minuta." "Hvala ti, Guido."

"Petnaest minuta," ponovi on i spusti slušalicu. On nažvrlja poruku Paoli, objašnjavajući kako je morao izaći, a ostatak sendviča dokrajči spuštajući se stubama.

Giro je bio zadimljeno, turobno mjesto, jedno od rijetkih mjesta u gradu koja su ostajala otvorena nakon deset sati navečer. Uprava kafića bila se promijenila nekoliko mjeseci ranije, i novi su se vlasnici potrudili neukusno urediti prostor, dodavši bijele zastore i šminkersku glazbu. Ali to mjesto nije postalo mondeno sastajalište, a prestalo je biti i lokalni kafić u kojem su se prijatelji sastajali na kavi ili piću. Giro nije imao ni raskoši ni šarma, samo preskupo vino i previše dima.

Ugledao ju je čim je ušao unutra, sjedila je za stolom straga, gledala je prema ulaznim vratima, a nju su gledala trojica, četvorica mladića koji su stajali za šankom, pijuckali crveno vino iz malih čaša i razgovarali glasovima koji su trebali dolebdjeti do nje i dojmiti je se. Osjetio je njihove poglede na sebi dok je prilazio njenom stolu. Od topline njenog osmijeha postalo mu je drago što je došao.

"Hvala ti," reče ona jednostavno.

"Pričaj mi o tom pismu."

Ona spusti pogled na stol, na čiju plohu je položila dlanove i držala ih tako cijelo vrijeme dok je razgovarala s njim. "Pismo je poslao odvjetnik iz Milana, isti onaj koji je izborio razvod. Kaže da je primio obavijesti o tome da Flavia vodi 'nemoralan i neprirodan život' - tim riječima. Pokazala mi je pismo. 'Nemoralan i neprirodan život.'" Ona podignu pogled prema njemu i pokuša se nasmiješiti. "To je valjda zbog mene, ha?" Ona podignu jednu ruku uvis, kao da pokušava uhvatiti zrak. "Ne mogu vjerovati,"

reče ona, odmahujući glavom lijevo-desno. "Rekao je da će podići tužbu protiv nje i zatražiti... zahtijevati da se djeca vrate pod očevu skrb. To je bila službena obavijest o njihovih nakanama."

Ona zašuti i prekrije oči dlanom jedne ruke. "Oni nas službeno obavještavaju." Ona spusti dlan do usta i prekrije ih, kao da želi zadržati riječi unutra. "Ne, ne nas, samo Flaviju. Samo nju - da će obnoviti postupak."

Brunetti je čuo konobarove korake i mahnuo mu ljutito neka ne prilazi. Kad se čovjek bio povukao izvan dosega ušiju, on upita:

"Što još?" Ona je pokušavala; vidio je kako pokušava istisnuti riječi iz sebe, ali nije uspijevala. Podigla je pogled i nervozno se nasmiješila

otkrivši zube, baš onako kako se Chiara smiješila kad bi nešto učinila krivo i morala mu to ispričati.

Ona promrmlja nešto, pognu glavu.

"Što, Brett? Nisam čuo."

Ona pogleda u plohu stola. "Morala sam nekom reći. Nikom drugom."

"Nikom drugom?" Bila je provela dobar dio svog života u ovom gradu, i nije bilo nikog drugog kome bi to rekla, nego policajcu koji ima zadatak otkriti je li zaljubljena u ubojicu?

"Nikome?"

"Nikome nisam rekla za Flaviju," reče ona, ovaj put ga pogledavši u oči. "Ona je rekla kako ne želi tračeve, da to može štetiti njenoj karijeri. Nikome nikad nisam pričala o njoj. O nama." U tom trenutku prisjetio se priče o Paolinim prvim pupoljcima ljubavi prema njemu, o tome kako se ponašala, kako je ispričala svim svojim prijateljima, kako ni o čemu drugom nije pričala. Svijet joj je dopustio ne samo da bude sretna, nego da bude sretna pred svima. A ova je žena bila zaljubljena, to uopće nije bilo upitno, već tri godine i nikome nije rekla ni riječ o tome.. Osim njemu.

Policajcu.

"Je li tvoje ime spomenuto u tom pismu?"

Ona odmahnu glavom. "A što je s Flavijom? Što je ona rekla?"

Grizući usne, ona rukom pokaže na svoje srce. "Ona tebe krivi za to?"

Baš kao i Chiara, ona kimnu, a potom provuče nadlanicu ispod nosa. Sad je bila vlažna i svjetlucava. On izvuče svoj rupčić i pruži joj ga. Ona ga uze, ali kao da nije znala što bi s njim, sjedila je držeći ga u ruci, suze su joj se slijevale niz lice, nos joj je curio.

Osjećao se poprilično glupo, ali se sjetio, uostalom, da je on nečiji otac, pa uze rupčić i obriše joj lice njime. Uspravila se na svom stolcu i uzela mu rupčić iz ruke. Obrisala si je obraze, ispuhala nos i spremila rupčić u svoj džep, što je bio već drugi rupčić bez kojeg je ostao u jednom jedinom tjednu.

"Rekla je da sam ja kriva za to, da se ništa od svega ovog ne bi dogodilo da nije bilo mene." Njen je glas bio napet i promukao.

Lice joj se zgrčilo. "Najgore je to što je to istina. Znam da to zapravo i nije istina, ali kad ona tako kaže, ja to ne mogu opovrći."

"Piše li u pismu odakle su dobili tu obavijest?"

"Ne. Ali je sigurno od Wellauera."

"Dobro."

Ona ga iznenađeno pogleda. "Kako to može biti dobro? Odvjetnik je rekao kako će dići tužbu. Tako će sve izaći na vidjelo."

"Brett," reče on, jednoličnim i mirnim glasom. "Razmisli malo. Ako je njegov svjedok bio Wellauer, on će morati svjedočiti. A i da je još uvijek živ, on si nikad ne bi dopustio da ga se uvuče u nešto slično ovome. To je samo prijatnja."

"Ali ipak, ako podigne tužbu..."

"On vas samo pokušava zaplašiti. I vidi samo kako je uspio u tome. Nijedan sud, pa čak ni talijanski, ne bi nikakve glasine prihvatio kao dokaz, a to je sve što ima u tom pismu, kad osoba koja ga je napisala ne može svjedočiti." Promatrao ju je dok je razmišljala o tome. "Ne postoje nikakvi dokazi, zar ne?"

"Kako to misliš, dokazi?"

"Pisma. Ne znam. Razgovori."

"Ne, ništa slično. Nikad joj nisam pisala, čak ni iz Kine. A Flavia je uvijek prezaposlena da bi pisala."

"A što je s njenim prijateljima? Znaju li oni?"

"Ne znam. Ljudi o tome ne vole razgovarati."

"Onda mislim da nemaš zbog čega brinuti."

Ona se pokušala nasmiješiti, pokušavala je samu sebe uvjeriti kako ju je on nekako uspio odvući iz očaja u sigurnost. "Stvarno?"

"Stvarno," reče on i nasmiješi se. "Provodim dosta vremena s odvjetnicima, i sve što ovaj pokušava postići je to da vas zastraši i zaprijeti vam."

"Pa," zausti ona, smijući se tako da je počela štucati, "vidi se da je uspio u svojoj nakani." A potom, u po glasa: "Kopile jedno."

S time je Brunetti zaključio da sada mirno može naručiti dva vinjaka, koja je konobar vrlo brzo donio. Kad su pića stigla, ona reče: "Bila je grozna."

On gucnu malo i pričeka da ona kaže još nešto.

"Rekla mi je grozne stvari."

"Svi mi ponekad kažemo grozne stvari."

"Ja ne," odvrati ona, a on pomisli kako je to doista tako; ona bi riječi koristila kao oruđe, a ne kao oružje.

"Ona će zaboraviti na to, Brett. Ljudi koji govore takve stvari uvijek zaborave."

Ona slegnu ramenima, odbacujući to kao nevažno. Ona, očito, neće zaboraviti.

"Što ćeš učiniti?" upita on, doista zainteresiran za njen odgovor.

"Otići ću kući. Vidjeti je li ona ondje. Vidjet ću što će se dogoditi."

Odjednom mu je sinulo da se nikad nije potrudio saznati ima li Petrellica svoj vlastiti dom u gradu, nikad nije istraživao njeno ponašanje, ni prije ni poslije Wellauerove smrti. Zar ga je tako lako navesti na krivi trag? Zar se toliko razlikuje od ostalih muškaraca - pokaži mu lijepo lice, pusti koju suzu, pravi se inteligentna i poštena i on će jednostavno isključiti svaku mogućnost da ti možeš biti ubojica ili da možeš voljeti nekoga tko je ubojica?

Uplašio se toga kako ga je samo lako ova žena razoružala. Izvukao je nekoliko novčanica iz džepa i spustio ih na stol. "Da, to je dobra zamisao," reče on napokon, odgurnuvši se od stola i uspravljajući se.

Vidio je kako je naglo preplavljuje nesigurnost, jer se on tako iznenada iz prijatelja pretvorio u stranca. Čak ni to nije znao dobro odglumiti. "Hajde, otpratit ću te do SS Giovanni e Paolo."

Vani, jer je bila noć i jer mu je to bila navika, ponudio joj je da ga primi pod ruku i ona je to učinila. Hodali su i šutjeli. Bio je svjestan toga koliko se ona osjeća kao žena, bio je svjestan obline njenih bokova, kako je ugodno hodati pokraj nje dok su se mimoilazili s ljudima na uskim ulicama. Sve mu je to palo na pamet dok ju je pratio kući, k njenoj ljubavnici.

Zaželjeli su jedno drugom laku noć kod spomenika Colleoni, ništa više od toga, samo laku noć.

23

Brunetti se vraćao kući kroz pusti grad, mučen mislima o onom što je upravo bio čuo. Mislio je da zna nešto o ljubavi, da je to naučio uz Paolu. Zar je on bio toliko konvencionalan, dakle, da je ljubav ove žene - jer to je neupitno bila ljubav - morao smatrati nastranom, jer nije odgovarala njegovom pogledu na svijet?

Odbacio je tu pomisao kao najgoru vrstu sentimentalnosti i umjesto toga se usredotočio na pitanje koje si je bio postavljao u kafiću: je li ga naklonost koju je osjećao prema ovoj ženi, privlačnost koju je osjećao prema nečemu u njoj, zaslijepila tako da ne vidi ono što je trebao vidjeti. Flavia Petrelli jednostavno nije izgledala poput nekog tko bi mogao hladnokrvno ubiti. Nije nimalo sumnjao u to da bi ona, u trenutku usijanosti ili strasti, bila sposobna ubiti; većina ljudi je sposobna za to. Ali ona bi to učinila zabivši nekome nož pod rebra ili gurnuvši ga niza stube, a ne otrovom, hladnokrvno, gotovo bez strasti.

Dakle, tko je onda ubojica? Sestra koja živi u Argentini? Zar se vratila natrag da bi se osvetila za smrt svoje starije sestre? Nakon gotovo pola stoljeća? Ta je pomisao bila smiješna.

Dakle, tko? Redatelj, Santore, nije ubojica. On ne bi ubio samo zato jer je njegovom prijatelju raskinut ugovor. Santore je jamačno imao dovoljno veza, budući da je čitav život proveo u kazalištu, da pronade svom prijatelju mjesto gdje će pjevati, čak i ako su njegove pjevačke sposobnosti krajnje skromne. Čak i ako uopće i ne zna pjevati.

Preostala je jedino udovica, iako su Brunettiju nagoni govorili da je njena tuga istinska, a da njeno pomanjkanje zanimanja za pronalaženje odgovorne osobe nema nikakve veze s time da ona pokušava zaštititi samu sebe. Ako ništa drugo, činilo se kao da želi zaštititi mrtvaca, a to je Brunettija odvelo na sam početak, do potrebe i želje da sazna više o prošlosti toga čovjeka, o njegovoj ćudi, o pukotini u njegovoj pažljivo zauzetoj pozi moralne ispravnosti koja je nekoga navela da mu stavi otrov u kavu.

Brunetti se osjećao nelagodno zbog činjenice da mu se Wellauer nije sviđao, da u sebi ne pronalazi ni suosjećaja niti bijesa kakav je obično osjećao zbog onih kojima su ukrali njihove živote. Nije se nikako mogao riješiti uvjerenja da - to nikako nije mogao jasnije izraziti - je Wellauer nekako bio umiješan u svoju vlastitu smrt. Ali bez obzira na to koliko se trudio, ta misao nije se ni gubila niti razbistrivala, tako da je

nastavio tragati za pojedinošću koja je mogla izazvati njegovu smrt, i nikako je nije pronalazio.

Sljedeće je jutro bilo jednako turobno kao i on. Gusta se magla pojavila tijekom noći, izdižući se iz voda na kojima je izgrađen grad, a ne dolazeći s mora. Kad je iskoračio iz kuće na ulicu, hladne, maglene vriježe ovile su mu se oko lica, skliznule pod ovratnik. Mogao je vidjeti tek nekoliko metara pred sobom, a dalje je sve bilo zamućeno; zgrade su se pojavljivale i nestajale iz vidika, kao da se one, a ne magla, premještaju i miču. Prikaze, zaogrnutе nimbusom svjetlucava sivila, mimoilazile su se na ulici, lebdeći jedne kraj drugih kao da su bestjelesne. Ako bi ih slijedio pogledom, vidio bi kako nestaju, kako ih guta gusta magla koja je ispunjavala uske ulice i ležala na površini vode kao kakva prokletstvo. Nagon i dugogodišnje iskustvo govorili su mu da na Velikom Kanalu neće biti broskog prijevoza; magla je bila pregusta. Poluslijep je hodao, pustivši da ga noge same nose, puštajući da ga desetljeća poznanstva s mostovima, ulicama i zavojima povedu do Zattere i pristaništa gdje su i broj 8 i broj 5

pristajali na putu prema Giudecci.

Broj brodova bio je smanjen, a brodovi, koji nisu slijedili nikakav plovibneni red, pojavljivali su se povremeno iz magle, slijedeći samo svoje radare. Čekao je petnaest minuta da se pojavi broj 5, a kad je poput duha izronio iz magluštine i tresnuo tako snažno u dok, da se nekolicina ljudi koja je ondje čekala izgubila ravnotežu i gotovo popadala s nogu. Samo je radar vidio put; ljudi su se skuttrili u kabini, slijepi poput krtica u pijesku.

Kad se iskrcao s broda, Brunetti nije imao izbora nego krenuti naprijed sve dok nije gotovo lupio nosom u jednu od zgrada uzduž

obale. Hodajući na metar od zgrada, krenuo je prema mjestu gdje se, sjećao se, nalazio prolaz. Kad je naišao na otvor u nizu pročelja, skrenuo je unutra, ne potpuno siguran da je to Corte Mosca. Nije mogao pročitati ime ulice, iako je bilo napisano na zidu tek tridesetak centimetara iznad njegove glave.

Vlaga je pojačala smrad mačaka; hladnoća ga je izoštrila. Mrtve biljke u dvorištu sada su bile prekrivene maglenim plaštem.

Pokucao je na vrata, zatim još jednom, snažnije, i začuo njen glas s druge strane. "Tko je?"

" Commissario Brunetti."

Opet je slušao sporo, ljutito struganje kovine o kovinu dok je smicala teške zasune kojima je zabravljivala vrata. Ona povuče vrata prema sebi. Naglo povećanje vlage u zraku prisililo ju je da ih malko pridigne na pola puta, jer su zapela o neravan pod. Još

je uvijek bila u kaputu, iako je sada bila zakopčana do grla, ali nije ga uopće pitala što hoće. Odstupila je s praga toliko da ga propusti unutra, a zatim zalupila vrata za njim. Opet je navukla zasune prije nego što se okrenula i povela ga uskim hodnikom. U

kuhinji, on sjede kraj peći, dok je ona za to vrijeme nogom utiskivala krpe natrag na njihovo mjesto ispod donjeg ruba vrata.

Ona zastruže do svojeg naslonjača i sruši se u njega, i istog je trena omotaše šalovi i pokrivači koji su je čekali.

"Vratili ste se."

"Jesam."

"Što hoćete?"

"Ono po što sam došao i prošli put." "A to je? Ja sam stara žena i ne sjećam se ničega." Inteligencija u njenim očima opovrgavala je to. "Želio bih neke obavijesti o Vašoj sestri."

Ne trudeći se pitati ga na koju od sestara misli, ona reče: "Što Vas zanima?"

"Ne želim Vas tjerati da se sjećate Vaše boli, signora, ali moram saznati više o Wellaueru kako bih mogao shvatiti zašto je umro."

"A ako je zaslužio umrijeti?"

"Signora, svi mi zaslužujemo umrijeti, ali nitko od nas ne bi smio umjesto drugih odlučivati kad će to biti."

"Oh, Bože moj." Ona se suho zakikota. "Vi ste pravi isusovac, zar ne? A tko je odlučio o tome kad će moja sestra umrijeti? I tko je odlučio kako će umrijeti?" Jednako naglo kako je njen gnjev planuo, tako se i ugasio, i ona upita: "Što želite znati?"

"Znam za Vašu vezu s njim. Znam da se za njega pričalo da je otac djeteta Vaše sestre. I znam da je ona umrla u Rimu 1939. godine."

"Ona nije umrla tek tako. Iskrvarila je na smrt," reče ona glasom sumornim poput krvi i smrti. "Iskrvarila je na smrt u hotelskoj sobi, onoj sobi u koju ju je strpao nakon pobačaja i u kojoj je nije došao posjetiti." Bol starosti borila se u njenom glasu s boli sjećanja. "Kad su je pronašli, već je bila mrtva jedan dan. Možda dva. A tek sam dan kasnije saznala za to. Bila sam u kućnom pritvoru, ali prijatelji su me

došli obavijestiti o tome. Otišla sam iz kuće. Morala sam udariti policajca koji me čuvao da bih izašla iz kuće, srušila sam ga na tlo i ritnula nogom u lice kako bih izašla, kako bih mogla otići. Ali otišla sam. A nitko od njih, nitko od ljudi koji su me vidjeli kako ga udaram nogom, nitko nije stao i pomogao mu.

"Otišla sam sa svojim prijateljima. Onamo gdje je ona bila. Sve što je trebalo već je bilo napravljeno, i pokopali smo je istoga dana.

Svećenik nije došao, jer je umrla tako kako je umrla, tako da smo je samo pokopali. Njen grob je bio vrlo malen." Njen se glas izgubi, prigušen silinom sjećanja.

U prošlosti je mnogo puta bio nazočan takvim situacijama, i zato je šutio. Riječi su sada krenule i ona ih neće zaustaviti sve dok ih sve ne izgovori i oslobodi ih se. Čekao je, strpljiv, i proživljavao prošlost s njom.

"Odjenuli smo je od glave do pete u bijelo. A zatim smo je sahranili, u tom sićušnom grobiću. U toj sićušnoj rupi. Vratila sam se kući nakon pogreba, a oni su me uhitili. Ali kako sam već otprije bila uhićena, bilo mi je svejedno. Pitala sam ih za policajca, pa su mi rekli da je u redu. Kasnije, kad sam ga vidjela, ispričala sam mu se. Nakon rata, kad su saveznici došli u grad, skrivao se u podrumu moje kuće mjesec dana, sve dok nije došla njegova majka i odvela ga. Nisam imala razloga mrziti ga ili mu željeti zlo."

"Kako se to dogodilo?"

Ona naglo podignu pogled prema njemu, zbunjena, doista ne shvaćajući.

"S Vašom sestrom i Wellauerom?"

Ona obliznu usne i zapilji se u svoje čvornovate ruke, koje su se nazirale ispod šalova. "Ja sam ih upoznala. Bio je čuo kako je započela moja pjevačka karijera, tako da kad su došle u Njemačku gledati me kako pjevam, zamolio me da ga predstavim Clari i maloj Camilli."

"Jeste li tada bili u vezi s njim?"

"Mislite, je li on bio moj ljubavnik?"

"Da."

"Da, bio je. Počelo je gotovo odmah, čim sam otišla pjevati gore."

"A njegova ljubavna veza s Vašom sestrom?" upita on.

Njena se glava trznu unatrag kao da ju je udario. Ona se nagnu naprijed, a Brunetti pomisli kako će ga napasti. Umjesto toga, ona

pljunu. Rijetka, vodenasta pljuvačka pade mu na butinu i polako ga upije tkanina njegovih hlača. Bio je previše preneražen da bi ga obrisao.

"Prokleti bili. Svi ste vi isti. Još uvijek ste svi vi isti," vikala je ona divljim, napuklim glasom. "Pogledate nešto i vidite samo gadosti koje želite vidjeti." Njen je glas bivao sve jači i ona podrugljivim glasom ponovi ono što je on bio rekao. "Njegova ljubavna veza s mojom sestrom. Njegova ljubavna veza." Ona se nagnu prema njemu, očiju stisnutih od mržnje, i prošapta: "Moja sestra je imala dvanaest godina. Dvanaest godina. Pokopali smo je u njenoj prvopričesničkoj haljinici; bila je tako sitna. Ona je bila samo djevojčica.

"Silovao ju je, gospon policajac. On nije imao ljubavnu vezu s mojom sestrom. On ju je silovao. Prvi put, pa onda još nekoliko puta, kad joj je prijetio da će mi ispričati sve o njoj, kako je bila zločesta. A onda, kad je zatrudnjela, obje nas je poslao natrag u Rim. A ja nisam znala ništa o tome. Jer je on još uvijek bio moj ljubavnik. Vodio je ljubav sa mnom, a onda bi otišao silovati moju malu sestricu. Je li Vam jasno, gospon policajac, zašto mi je drago što je mrtav i zašto kažem da je zaslužio smrt?" Lice joj je bilo izobličeno od bijesa koji je nosila u sebi pola stoljeća.

"Želite li čuti sve, gospon policajac?"

Brunetti kimnu, shvaćajući, razumijevajući sve.

"Vratio se u Rim, kako bi dirigirao Normom u kojoj sam ja nastupala. A ona mu je rekla da je trudna. Bila je previše prestrašena da kaže nama, previše se bojala da ćemo joj reći kako je zločesta. Tako da je on dogovorio pobačaj, i odveo je onamo, a potom ju je odveo u onaj hotel. I ostavio je ondje, i ondje je iskrvarila i umrla. A kad je umrla, imala je samo dvanaest godina."

Vidio je kako izvlači ruku iz svojih omotača od šalova i marama, vidio kako njom zamahuje prema njemu. Samo je malo povukao glavu unatrag i ona ga je promašila. Ovo ju je izludjelo i ona tresnu svojom čvornovatom rukom po drvenom naslonu za ruke i vrisnu od boli koju je izazvao udarac.

Iskočila je iz svojeg stolca, zbacivši sa sebe šalove i pokrivače.

"Gubi se iz moje kuće, svinjo jedna. Svinjo."

Brunetti odskoči od nje, spotaknuvši se na nogu od svog stolca, i zatetura niz hodnik pred njom. I dalje je držala ruku pred sobom, a on pobježe pred vrištećim bijesom. Ona stade, dahćući, dok je on petljao

oko zasuna, smičući ih. U dvorištu je još uvijek mogao čuti njen glas dok je vrištala na njega, na Wellauera, na cijeli svijet. Zalupila je vrata i navukla zasune, ali je i dalje bjesnila.

Stajao je okružen maglom, drhtao je, tresao se od bijesa koji je izazvao u njoj. Prisilio se da duboko diše, da zaboravi taj prvi trenutak u kojem je bio osjetio pravi strah pred ženom, strah od nevjerojatnog naleta sjećanja koji ju je bio nagnao da skoči iz svog stolca i napadne ga.

24

Na brodskoj postaji je čekao gotovo pola sata, i kad se pojavio broj 5 on se već skroz-naskroz smrznuo. U atmosferi nije bilo promjene, pa se za vrijeme putovanja preko lagune do San Zaccarije, skutrio u slabo grijanoj kabini i gledao vlažnu bjelinu koja je grebala po zamagljenim prozorima. Stigavši u Questuru, popeo se u svoj ured, ne primijetivši nekolicinu ljudi koji su ga pozdravili. Unutra, zatvorio je vrata za sobom, ali nije skinuo kaput, jer je htio da hladnoća što prije izađe iz njegovih kostiju.

Glava mu je bila prepuna slika. Vidio je staricu, furiju, kako vrišti niz vlažni hodnik; vidio je tri sestre razmještene u umjetničko V; i malu djevojčicu kako leži mrtva u svojoj prvopričesničkoj haljini. I vidio je sve, vidio je uzorak, vidio je plan.

Konačno je svukao svoj kaput i prebacio ga preko naslona stolca.

Otišao je do svog stola i počeo pretraživati papire kojima je stol bio zatrpan. Tragajući je micao spise i omote na stranu, sve dok nije pronašao obdukcijско izvješće u zelenim koricama.

Na drugoj stranici pronašao je ono čega se sjećao da će biti ondje: Rizzardi je bio pribilježio da je pronašao male modrice na ruci i jednom guzu, navodeći ih samo kao 'tragove potkožnog krvarenja, uzrok nepoznat'.

Nijedan od dvojice liječnika s kojima je bio razgovarao nije spomenuo da je Wellaueru bio davao ikakve injekcije. Ali muškarac oženjen liječnicom ne mora ugovarati liječnički posjet da bi primio injekciju. Niti je Brunetti vjerovao da bi takav muškarac morao ugovarati razgovor s tom liječnicom.

Vratio se hrpi papira i pronašao izvješće njemačke policije i iščitavao ga sve dok nije pronašao nešto što mu je prizvalo nešto drugo u sjećanje. Njen bivši suprug, Alexandrin otac, ne samo da je predavao na heidelberškom sveučilištu, nego je bio pročelnik katedre za farmakologiju. Ona je svratila k njemu na putu u Veneciju.

"Da?" Elizabeth Wellauer reče otvorivši mu vrata.

"Opet Vam se ispričavam što Vam smetam, signera, ali imam neke nove obavijesti i želio bih Vam postaviti još nekoliko pitanja."

"O čemu?" upita ona, ne čineći nikakav pokret da bi ga propustila unutra.

"Nalazi obdukcije obavljene nad Vašim suprugom," objasni on, uvjeren kako će to biti dovoljno da ga pusti unutra. Oštrim, odrješitim pokretom, ona povuče vrata prema sebi i stupi u stranu. U tišini, odvela ga je do sobe u kojoj su bili razgovarali prethodna dva puta i pokaza rukom stolac koji je već počeo smatrati svojim. Pričekao je da si ona pripali cigaretu, što je bila toliko uobičajena kretnja kod nje da tome više gotovo da uopće i nije pridavao pažnje.

"U vrijeme obdukcije" - započne on bez uvoda - "patolog je rekao kako je pronašao tragove modrica na tijelu Vašeg muža koje su možda bile izazvane nekakvim injekcijama. Istu stvar navodi i ovo izvješće." On zastane, dajući joj mogućnost da sama ponudi objašnjenje. Budući da objašnjenje nije stiglo, on nastavi. "Dr.

Rizzardi je izjavio kako su te modrice mogle biti posljedica bilo čega: lijekova, vitamina, antibiotika. Rekao je da Vaš muž nije mogao dosegnuti mjesta na kojima se te modrice nalaze - on je bio dešnjak, zar ne?"

"Da."

"Modrice su bile na desnoj ruci, tako da si sam nije mogao dati te injekcije." On samom sebi dopusti najmanju moguću stanku.

"Naravno, ako su to uopće bile injekcije." Opet stanka. "Signora, jeste li Vi svome mužu dali te injekcije?"

Ona se pravila da ga ne primjećuje, zato on ponovi svoje pitanje.

"Signora, jeste li Vi svome mužu dali te injekcije?" Bez odgovora.

"Signora, razumijete li moje pitanje? Jeste li Vi svome mužu dali te injekcije?"

"Bili su to vitamini," konačno odgovori ona.

"Kakvi?"

"B-dvanaest."

"Gdje ste ih nabavili? Kod Vašeg bivšeg supruga?"

Pitanje ju je očito iznenadilo. Ona zatrese glavom oštro niječući to. "Ne; on nema nikakve veze s tim. Napisala sam recept za te vitamine dok smo još bili u Berlinu. Helmut se bio žalio da osjeća umor pa sam mu predložila da pokuša s nizom injekcija vitamina B-dvanaest. Bio je uzimao te vitamine u prošlosti i pomoglo mu je."

"Prije koliko vremena ste mu počeli davati injekcije, signora?"

"Ne sjećam se točno. Prije otprilike šest tjedana."

"Je li mu se stanje poboljšalo?"

"Molim?"

"Vašem suprugu. Je li posljedica tih injekcija bilo poboljšanje?
Jesu li te injekcije polučile ishod kakav ste očekivali?"

Ona mu uputi oštar pogled kad je postavio ono drugo pitanje, ali njen je odgovor bio smiren. "Ne, izgleda da mu nisu pomogle.

Tako da sam, nakon šest ili sedam injekcija, odlučila više mu ih ne davati."

"Jeste li to odlučili Vi, ili Vaš suprug, signora?"

"Zar je to bitno? Nisu djelovale, tako da ih je prestao uzimati."

"Ja mislim da je i te kako bitno, signora, tko je odlučio prestati s injekcijama. A mislim da i Vi to znate."

"Onda je valjda on odlučio."

"Gdje ste otišli s receptom? Ovdje u Italiji?"

"Ne; nemam dozvolu za rad ovdje. Učinila sam to u Berlinu, prije nego što smo doputovali ovamo."

"Shvaćam. Dakle, ljekarnik će sigurno imati taj Vaš recept."

"Da, vjerujem da hoće. Ali ne sjećam se u koju ljekarnu sam otišla."

"Hoćete reći da ste jednostavno napisali recept i otišli u neku, bilo koju, ljekarnu?"

"Da."

"Koliko ste dugo živjeli u Berlinu, signora?" "Deset godina. Ne razumijem zašto je to važno?"

"Zato jer mi se čini čudnim da jedan liječnik živi u, nekom gradu deset godina, a nema 'svoju' ljekarnu. Ili da maestro nije imao 'svoju' ljekarnu u koju je obično odlazio."

Njen je odgovor kasnio tek sekundu previše. "Imao je. Oboje imamo. Ali toga dana nisam bila kod kuće kad sam napisala recept, tako da sam ga samo odnijela do prve ljekarne koju sam vidjela i zatražila da mi izdaju ono što tražim."

"Ali jamačno se sjećate gdje je to bilo. Nije to bilo tako davno."

Ona se zagleda kroz prozor, usredotočujući se, pokušavajući se sjetiti. Okrenu se prema njemu, pa reče: "Žao mi je, ali ne mogu se sjetiti gdje je to bilo."

"Nema veze, signora," reče on odmahujući rukom. "Berlinska policija će je sigurno znati pronaći umjesto nas." Začuvši to, ona ga pogleda iznenađeno, a možda i uplašeno. "A siguran sam i da će biti u stanju ustanoviti što piše na receptu, kakvi su to" - on napravi stanku od jedne sekunde prije nego što izgovori posljednju riječ - "vitamini."

Iako joj je cigareta još uvijek stajala upaljena u pepeljari, ona posegnu za kutijom, a zatim promijeni pokret i jednostavno prstom zavrti kutiju, svakim pokretom okrećući je za devedeset stupnjeva. "Hoćemo li sada prestati s time?" upita ona, neutralnim glasom. "Nikad nisam voljela igrice, a ni Vi niste osobito dobri u njima."

Godinama je viđao kako se ovo događa češće nego što je mogao nabrojati, viđao je ljude kako dolaze do točke preko koje dalje ne mogu, točke na kojoj bi, iako oklijevajući, rekli istinu. Kao za opsade grada: prvo bi popustile vanjske crte obrane, potom bi došlo do prvog povlačenja, prvog popuštanja nadirućem neprijatelju. Ovisno o braniteljima, bitka bi bila brza ili spora, zaglavila bi kod ovog ili onog bedema; moglo je doći i do protunapada, a moglo ga je i ne biti. Ali prvi je potez uvijek bio isti, kao da je to stresanje laži gotovo uvijek donosilo olakšanje, koje je, na kraju, vodilo do konačnog otvaranja vratnica istine.

"To nisu bili vitamini. To znate, zar ne?" upita ona.

On kimnu glavom.

"A znate li što je to bilo?"

"Ne, ne znam što je to bilo, ne znam točno. Ali vjerujem da je to bio neki antibiotik. Ne znam koji, ali mislim da to i nije važno."

"Ne, nije važno." Ona ga pogleda s malim osmijehom, a tuga tog osmijeha bila je usredotočena u njenim očima. "Netilmicin. Mislim da se pod tim imenom prodaje ovdje u Italiji. Recept sam predala u ljekarni 'Ritter', otprilike tri bloka od ulaza u zoološki vrt. Ne bi Vam trebalo biti teško pronaći tu ljekarnu."

"Što ste rekli svom suprugu, što je to?"

"Ono što sam rekla i Vama, B-dvanaest."

"Koliko ste mu injekcija dali?"

"Šest, u razmaku od po šest dana."

"Koliko je vremena prošlo do trenutka kad je počeo zapažati učinak injekcija?"

"Nekoliko tjedana. U to doba nismo baš razgovarali, ali još uvijek je u meni vidio svog liječnika, tako da me prvo pitao za umor. A potom me pitao za sluh."

"A što ste mu odgovorili?"

"Podsjetila sam ga na njegovu dob, a zatim sam mu rekla da je to možda privremeni popratni učinak vitamina. Bilo je to glupo od mene.

U kući imam medicinskih knjiga, tako da je lako mogao otići i provjeriti što sam mu rekla." "Je li to učinio?"

"Ne, ne, nije. Vjerovao mi je. Vidite, ja sam bila njegova liječnica."

"Kako je onda saznao? Ili, kako je počeo sumnjati?"

"Otišao je porazgovarati s Erichom o tome. To znate, inače sada ne biste bili ovdje i postavljali ova pitanja. A kad smo došli ovamo, počeo je nositi naočale sa slušnim pomagalom, tako da sam znala da je bio otišao nekom drugom liječniku. Kad sam mu predložila drugu injekciju, on je odbio. Onda je već znao, naravno, ali ne znam kako je otkrio. Rekao mu je neki drugi liječnik?"

On opet kimnu.

Ona mu uputi onaj isti tugaljiv osmijeh.

"A što se zatim dogodilo, signora?"

"Došli smo ovamo usred liječenja. Zapravo, posljednju sam mu injekciju dala u ovoj sobi. Čak i onda je već možda i znao, ali odbio je povjerovati u ono što je saznao." Ona zatvori oči i protrlja ih dlanovima. "To postaje vrlo složeno onog trena kad je on saznao sve."

"A kad ste Vi konačno shvatili da on zna?"

"To je jamačno bilo prije otprilike dva tjedna. Nekako sam iznenađena što mu je trebalo toliko dugo, ali to je bilo zato jer smo se toliko voljeli." Ona ga pogleda poprijeko izgovorivši to. "On je znao koliko sam ga voljela. Zato i nije mogao povjerovati da bih mu ja to mogla učiniti." Ona se gorko nasmiješi. "Ponekad, kad sam počela s tim, ni sama nisam mogla povjerovati u to kad bih se sjetila koliko sam ga voljela."

"Kada Vam je postalo jasno da on zna o kakvim je injekcijama riječ?"

"Jednog dana sjedila sam ovdje i čitala. lako sam obično odlazila na pokuse, toga dana nisam. Bilo je previše bolno slušati tu glazbu, krive akorde, ulaske koji su bili prerani ili prekasni, a znati da sam ja kriva za to, upravo kao da sam mu uzela štapić iz ruke i počela njime luđački mahati po zraku." Ona zašuti, kao da sluša neskladnu glazbu izvođenu na tim pokusima.

"Bila sam ovdje i čitala, ili pokušavala čitati, i čula..." Ona podignu pogled izgovorivši tu riječ i reče, poput glumca koji kao da odaje nekakvu osobnu tajnu gledateljstvu u pretrpanom kazalištu: "Moj Bože, teško je izbjeći tu riječ, zar ne?" a zatim se vratila natrag u svoju ulogu. "Uranio je, vratio se ranije iz kazališta. Čula sam ga kako prolazi hodnikom, a zatim otvara vrata. Nije svukao svoj kaput i u ruci je imao note Traviate. Bila je to jedna od njegovih omiljenih opera. Volio ju je

dirigirati. Ušao je i stao ondje, eno baš ondje," reče ona rukom pokazujući mjesto na kojem sada nitko nije stajao. "Pogledao me i upitao, 'To si ti učinila, zar ne?'" Nije skidala pogleda s vrata, čekajući da netko ponovo izgovori te riječi.

"Jeste li mu odgovorili?"

"Barem toliko je zaslužio, zar ne?" upita ona, smirenim i razboritim glasom. "Da, rekla sam mu da sam to bila ja."

"Što je učinio?"

"Otišao je. Ne iz kuće, samo iz ove sobe. A onda smo izbjegavali jedno drugo, sve do prime."

"Je li Vam prijetio? Je li Vam rekao da će otići na policiju? Da će Vas kazniti?"

Izgledala je iskreno zbunjena tim pitanjem. "Kakve bi on koristi imao od toga? Ako ste razgovarali s liječnikom, onda znate da je oštećenje trajno. Policija tu nije mogla ništa učiniti, nitko tu nije mogao ništa učiniti, nitko mu nije mogao vratiti njegov sluh. A on me isto tako nije mogao ni kazniti." Ona napravi stanku dovoljnu da zapali novu cigaretu. "Osim tako da učini to što je učinio," reče ona.

"A to je?" upita Brunetti.

Ona mu se otvoreno podsmjehne. "Ako znate toliko koliko se čini da znate, onda morate znati i to."

On susretne njen pogled, zadržavši bezizražajan izraz lica. "Imam još dva pitanja, signora. Prvo je iskreno pitanje koje Vam postavljam iz neznanja. A drugo je jednostavnije i mislim da odgovor već znam."

"Onda počnite s ovim drugim pitanjem," reče ona.

"Tiče se Vašeg supruga. Zašto bi Vas on pokušavao kazniti na taj način?"

"Ovime 'na taj način' mislite na to kako je sve napravio da izgleda kao da sam ga ja ubila?"

"Da."

Gledao je kako ona pokušava progovoriti, vidio je kako počinje uobličavati riječi, i kako zatim propadaju, gube se. Konačno je, tihim glasom, rekla: "On je smatrao da je iznad zakona, iznad zakona koji smo svi mi ostali morali poštovati. Mislim da je vjerovao kako mu njegova genijalnost daje tu moć, to pravo. A Bog zna koliko smo ga svi mi ostali hrabрили u tome. Od njega smo načinili boga glazbe, i padali ničice i obožavali ga." Ona zašuti i pogleda ga. "Oprostite; nisam Vam odgovorila na pitanje. Htjeli ste znati je li on bio u stanju učiniti to tako

da izgleda kao da sam ja odgovorna za njegovu smrt. Ali, vidite," reče ona, podižući ruke prema njemu, kao da želi iz njega izvući razumijevanje, "ja jesam bila odgovorna. Dakle, imao je pravo učiniti mi to. Bilo bi manje užasno da sam sama ubila tog čovjeka; bog bi ostao nedirnut."

Ona prekinu, ali Brunetti ne reče ni riječ.

"Pokušavam Vam ispričati to onako kako bi on to vidio svojim očima. Poznavala sam ga jako dobro, znala sam što osjeća, što misli." Opet je zastala, a zatim nastavila sa svojim pokušajima da mu objasni. "Nešto mi se čudno dogodilo nakon što je umro i počela sam shvaćati koliko je bio pažljiv što me pozvao k sebi, zovući me u svoju svlačionicu. Tada mi se činilo, a i danas mi se čini, da je imao pravo učiniti to što je učinio, da me kazni. Na neki način, on sam bio je glazba koju je stvarao. A ja sam ubila to, umjesto da ubijem njega. On je bio mrtav. I prije nego je umro, već je bio mrtav. Ja sam bila ubila njegov duh. Vidjela sam to za vrijeme pokusa, kad je virio preko svojih naočala i pokušavao čuti, uz pomoć tog svog beskorisnog slušnog pomagala, što se događa s glazbom. A nije mogao čuti. Nije mogao čuti." Ona zatrese glavom kao da to ne može shvatiti. "Nije me morao kazniti, gospodine Brunetti. Kazna je već bila izvršena nada mnom. Već sam prošla kroz pakao."

Ona preklopi ruku preko ruke u svom krilu i nastavi. "Onda mi je, te premijerne večeri, rekao što kani učiniti." Kad je vidjela iznenađenje na Brunettijevom licu, ona objasni: "Ne, nije mi rekao, ne tako, ne otvoreno. Tada mi to još nije bilo jasno."

"To se dogodilo kad ste otišli iza pozornice?" upita Brunetti.

"Da."

"Što se dogodilo?"

"Isprva nije rekao ništa kad me ugledao na vratima. Samo je podigao pogled. Ali onda je valjda ugledao nekoga iza mene u hodniku. Možda je pomislio kako dolaze do svlačionice." Ona umorno pognu glavu. "Ne znam. Sve što je rekao, zvučalo je kao rečenica iz opere: ono što Tosca kaže kad vidi Cavaradossijevo tijelo - 'Finire cosi, finte cosi.' Tada to nisam razumjela - 'skončati tako, skončati tako' - ali trebala sam. Ona to kaže neposredno prije nego što počini samoubojstvo, ali ja nisam shvatila. Tada još

nisam shvatila." Brunetti je bio iznenađen što joj je licem preletio osmijeh kao da se zabavlja. "To je bilo vrlo nalik na njega, ta

dramatičnost u posljednjim trenucima. Melodramatičnost, zapravo. Kasnije me iznenadilo to što je svoje posljednje riječi uzeo iz jedne Puccinijeve opere." Ona podignu pogled, ozbiljna.

"Nadam se da to ne zvuči čudno. Ali mislila sam da bi on želio biti zapamćen po tome što je citirao nešto od Mozarta. Ili Wagnera."

Gledao je kako se ona bori s rastućom histerijom. Ustao je i otišao do ormarića koji je stajao između dva prozora i natio joj čašicu vinjaka. Stajao je tako jedan trenutak, s čašom u ruci, i zagledao se u zvonik San Marca. Potom se vrati do nje i pruži joj čašu.

Zapravo nesvjesna toga što joj nudi, ona primi čašu i potegnu gutljaj. On se vrati do prozora i nastavi promatrati zvonik. Kad se uvjerio da je zvonik isti kakav je oduvijek bio, on se vrati na svoje mjesto nasuprot njoj.

"Hoćete li mi reći zašto ste to učinili, signora?" Njeno je iznenađenje bilo iskreno. "Ako ste bili dovoljno pametni da otkrijete kako sam to učinila, onda jamačno znate i zašto."

On odmahnu glavom. "Neću reći što mislim, jer ako sam u krivu, ukaljat ću čast toga čovjeka." Izgovarajući te riječi, bio je i više nego svjestan toga da sam zvuči kao libreto neke Puccinijeve opere.

"Znači, Vi shvaćate, zar ne?" upita ona i nagnu se naprijed kako bi svoju još uvijek punu čašu stavila pokraj kutije cigareta.

"Vaša kći, signora?"

Ugrizla se za gornju usnu i tako blago kimnula glavom da je to bilo gotovo neprimjetno. Kad je pustila svoju usnu, vidio je bijele tragove na mjestu ugriza. Pružila je ruku prema cigaretama, povukla je, primila je drugom rukom i progovorila tako tiho da se morao nagnuti naprijed da bi je čuo: "Nisam imala pojma," i zatrese glavom zgađena tom slikom pred očima. "Alex nije dijete naklonjeno glazbi. Nije čak ni znala tko je on kad sam počela izlaziti s njim. Kad sam joj rekla da se želim udati za njega, izgledala je zainteresirano. Kad sam joj rekla da on ima kuću na selu i da ima konje, bila je vrlo zainteresirana. Samo joj je bilo stalo do konja, poput kakve junakinje iz engleskih dječjih knjiga.

Bilo joj je stalo do konja i knjiga o konjima."

"Imala je jedanaest godina kad smo se vjenčali. Dobro su se slagali. Nakon što je saznala tko je on - mislim da su joj to rekli njeni vršnjaci u školi - kao da ga se pomalo uplašila, ali to je prošlo. Helmut je znao s djecom." Ona zašuti i iskrivi lice shvativši kakvu je groteskno ironičnu stvar upravo izgovorila.

"A onda. A onda. A onda," ponovi ona, nemoćna osloboditi se sjećanja koja su navirala. "Toga ljeta, morala sam se vratiti u Budimpeštu. Morala sam posjetiti svoju bolesnu majku. Helmut mi je rekao da će sve biti u redu dok mene nema. Uzela sam taksi i otišla u zračnu luku. Ali zračna je luka bila zatvorena. Ne sjećam se zašto. Zbog štrajka. Ili problema s carinicima." Ona tada podignu pogled. "Zapravo i nije bitno zašto je bila zatvorena, zar ne?" "Ne, signora."

"Čekali smo, duže od sat vremena, a zatim su nam rekli da sve do sljedećeg jutra neće biti letova. I ja sam opet uzela taksi i otišla kući. Nije bilo jako kasno, još nije bila prošla ponoć, tako da ga nisam nazvala i javila mu da se vraćam. Vratila sam se i ušla u kuću. Svjetla su bila ugašena, pa sam otišla na kat. Alex je oduvijek nemirno spavala, tako da sam otišla u njenu sobu provjeriti je li sve u redu. Je li sve u redu s njom." Bezizražajno ga je pogledala.

"Kad sam došla na vrh stubišta, začula sam je. Mislila sam da ima noćnu moru. To nije bio vrisak, samo nekakvo mumljanje.

Kao da se glasa kakva životinja. Samo mumljanje. Samo to. I ja sam ušla u njenu sobu. On je bio unutra. S njom.

"To je onaj čudni dio priče," reče ona prilično smireno, kao da s njim razgovara o kakvoj zagonetki, kao da ga pita što misli o njoj.

"Ne sjećam se što se dogodilo. Ne, znam da je otišao, ali ne sjećam se što sam mu rekla ili što je on meni rekao. Ostala sam s Alex te noći.

"Kasnije, nekoliko dana kasnije, rekao mi je da je Alex imala noćnu moru." Nasmijala se s gađenjem i nevjericom. "To je sve što je rekao. Nikad nismo razgovarali o tome. Poslala sam Alex djedu i baki. Poslala sam je tamo u školu. I nikad nismo razgovarali o tome. Oh, kako smo samo bili suvremeni, kako uljuđeni.

Naravno, prestali smo spavati u istom krevetu i prestali smo biti zajedno. A Alex je otišla."

"Znaju li njeni djed i baka što se dogodilo?"

Brzo je zatresla glavom. "Ne; rekla sam im što sam rekla i svima ostalima! da ne želim prekidati njeno školovanje zbog našeg dolaska u Veneciju."

"Kad ste donijeli tu odluku? Da učinite to što ste učinili?" upita Brunetti.

Ona slegnu ramenima. "Ne znam. Jednog dana, jednostavno mi je palo na pamet. Jedina stvar koja mu je doista bila važna, jedina stvar

koju je istinski volio, bila je njegova glazba, tako da sam zaključila da je to stvar koju ću mu oduzeti. Tada je to izgledalo pošteno."

"A izgleda li sada tako?"

Dugo je razmišljala o tome prije nego što je odgovorila. "Da, još uvijek izgleda tako. Sve što se dogodilo izgleda pošteno. Ali, nije u tome stvar, zar ne?"

Po njemu, sve ovo nije imalo smisla. Nije imalo smisla, nije bilo poruke, i nije bilo pouke. Nije u tome bilo ničega drugog osim ljudskog zla i užasnog gubitka koje donosi to zlo.

Njen je glas odjednom bio iscrpljen. "Što će se sada dogoditi?"

"Ne znam," odgovori joj on iskreno. "Imate li pojma gdje je nabavio cijanid?"

Ona slegnu ramenima, kao da to pitanje smatra nevažnim.

"Mogao ga je nabaviti bilo gdje," reče ona. "Ima jednog prijatelja kemičara, ili je to mogao biti netko od prijatelja iz starih dana."

Kad je vidjela Brunettijev zbunjenu pogled, ona objasni. "Iz rata.

Onda je stekao mnogo moćnih prijatelja, a mnogi od njih su danas važne osobe."

"Dakle, glasine o njemu su istinite?"

"Ne znam. Prije nego što smo se vjenčali, rekao je da su sve to laži, i ja sam mu povjerovala. Više ne vjerujem u to." Ovo je izgovorila ogorčeno, a potom se prisilila da se vrati izvornom objašnjenju. "Ne znam gdje ga je nabavio, ali znam da to za njega nije bio nikakav problem." Njen se tugaljivi osmijeh vratio na lice.

"Naravno, i ja sam imala pristupa otrovu. On je to znao."

"Pristup? Kako?"

"Nismo došli ovamo zajedno. Nismo željeli putovati zajedno.

Zaustavila sam se u Heidelbergu na dva dana na putu ovamo, kako bih se našla sa svojim bivšim suprugom." Koji je, sjeti se Brunetti, predavao farmakologiju.

"Je li maestro znao da ste ondje?"

Ona kimnu. "Moj prvi suprug i ja ostali smo prijatelji, i imamo neku zajedničku imovinu."

"Jeste li mu ispričali što se dogodilo?"

"Naravno da nisam," reče ona podižući glas po prvi put.

"Gdje ste se susreli s njim?"

"Na sveučilištu. Našli smo se u njegovom laboratoriju. Upravo radi na nekom novom lijeku koji bi trebao na najmanju moguću mjeru svesti

učinke Parkinsonove bolesti. Pokazao mi je svoj laboratorij, a zatim smo otišli zajedno na ručak."

"Je li maestro znao za to?"

Ona slegnu ramenima. "Ne znam. Pretpostavljam da sam mu mogla to reći. Vjerojatno i jesam. Bilo nam je jako teško pronaći zajedničku temu za razgovor. To je bila neutralna tema, pa nam je bilo drago što možemo razgovarati o ičemu."

"Jeste li Vi i maestro ikad razgovarali o onome što se dogodilo?"

Nije ga mogla pitati što time želi reći; znala je na što misli. "Ne."

"Jeste li razgovarali o budućnosti? Što ćete učiniti?"

"Ne, ne izravno."

"Što to znači?"

"Jednog dana, kad sam se vraćala kući, a on je odlazio na pokus, rekao je, 'Čekaj samo nakon Traviate.' Mislila sam da hoće reći kako ćemo onda moći odlučiti što i kako ćemo dalje. Ali ja sam već bila odlučila ostaviti ga. Bila sam poslala upit dvjema bolnicama, u Budimpešti i u Augsburgu, i zamolila svog bivšeg supruga da mi pomogne naći posao u nekoj bolnici."

Kako bilo da bilo, shvati Brunetti, bila je u klopci. Postojali su dokazi da je bila planirala budućnost bez njega, čak i prije njegove smrti. A sada je bila udovica, i to nevjerojatno bogata udovica. A čak i ako podatak o njevoj kćeri bude objavljen, postoje dokazi da je bila stala na putu prema Veneciji i posjetila djevojčičinog oca, čovjeka kojem je jamačno bio dostupan otrov koji je bio ubio maestra.

Nijedan talijanski sudac ne bi osudio ženu zbog onog što je ona bila učinila, ne ako bi objasnila što se dogodilo njevoj kćeri. Uz dokaze kojima je raspolagao Brunetti - svjedočenje signore Santina o njevoj sestri, razgovori s liječnicima, čak i samoubojstvo njegove druge žene u vrijeme kad je njihova kći imala dvanaest godina - nije bilo suda u Italiji koji bi protiv nje podigao optužnicu za ubojstvo. Ali sve bi to ovisilo o svjedočenju djevojčice, o visokoj djevojčici Alex, koja je bila zaljubljena u konje i još uvijek dijete.

Brunetti je znao da ova žena nikad neće dopustiti da se to svjedočenje dogodi, bez obzira na posljedice. Nadalje, znao je da ni on to nikad ne bi dopustio.

A bez svjedočenja njene kćeri? Bila je tu očita hladnoća između njih, njen lak pristup otrovu, njena prisutnost u svlačionici te večeri, napadno suprotno onome što su oduvijek običavali činiti.

Sve je to nalikovalo istini. Ako bude optužena samo zato što mu je davala injekcije za koje je znala da će mu uništiti sluh, bit će oslobođena optužbe za ubojstvo, ali taj scenarij može upaliti samo ako se spomene ime njene kćeri. Znao je da je to nemoguće.

"Prije negoli je umro, prije nego što se išta od ovog dogodilo,"

započe on, ostavljajući joj da sama zaključi što 'ovo' znači, "je li Vaš suprug ikada govorio o svojim godinama; je li se bojao fizičkog propadanja?"

Ona je zastala prije nego što mu je dala odgovor, zbunjena nepovezanošću njegova pitanja. "Da, razgovarali smo o tome. Ne često, samo jednom ili dvaput. Jednom, kad smo si malo više popili, razgovarali smo o tome s Erichom i Hedwigom."

"A što su oni rekli?"

"Ako se dobro sjećam, bio je to Erich. Rekao je kako jednog dana, ako ga išta onemogući u obavljanju njegova posla - ne samo onemogući u obavljanju kirurških zahvata, već ako ga išta, pa, spriječi da bude svoj, da više ne bude liječnik u svakom pogledu -

rekao je da je on liječnik i da zna kako se valja pobrinuti za samoga sebe.

"Bilo je kasno i svi smo bili vrlo umorni, tako da je to naš razgovor učinilo ozbiljnijim nego što je trebao biti. Izgovorio je to, a Helmut je izjavio kako ga savršeno razumije i da bi učinio isto."

"Bi li se dr. Steinbrunner mogao sjetiti toga razgovora?"

"Mislim da bi. Bilo je to ovoga ljeta. Toga dana bila nam je godišnjica."

"Je li Vaš suprug ikada rekao išta konkretnije od toga?" Prije nego što je dospjela odgovoriti, on dopuni svoje pitanje: "U nazočnosti drugih ljudi?"

"Mislite, u nazočnosti svjedoka?"

On kimnu.

"Ne, ne sjećam se. Ali te večeri, razgovor je bio tako ozbiljan da je bilo svima jasno što obojica misle."

"Hoće li se Vaši prijatelji sjetiti da je taj razgovor značio ono što ste Vi rekli da je značio?"

"Da, mislim da hoće. Mislim da im se ne sviđam, ne kao Helmutova supruga." Nakon što je to rekla, ona ga naglo pogleda, očiju razrogačenih u stravi. "Mislite da su znali?"

Brunetti odmahnu glavom, nadajući da će je uvjeriti da nisu mogli znati nešto takvo o njemu, i ostane nijem. Ali nije imao razloga

vjerovati u to. On promijeni temu i upita: "Možete li se sjetiti ijedne druge prigode u kojoj je Vaš suprug možda spomenuo tu temu?"

"Pisao mi je pisma prije nego što smo se vjenčali."

"Što je napisao u njima?"

"Šalio se, pokušavajući učiniti nebitnom razliku u godinama među nama. Rekao je da mi nikad neće pasti na leđa kao teret, kao nemoćan, bolestan starac, da će se on pobrinuti da se to nikad ne dogodi."

"Čuvate li još uvijek ta pisma?"

Ona pognu glavu i tiho reče: "Da. Još uvijek imam sve što mi je ikad dao, sva pisma koja mi je poslao."

"Još uvijek ne shvaćam kako ste to mogli učiniti," reče on, ni zgranut ni ljutit; jednostavno zbunjen.

"Ni ja to više ne znam. Toliko sam razmišljala o tome da sam vjerojatno izmislila nove razloge za to, nova opravdanja. Zato da ga kaznim? Ili sam možda željela toliko ga oslabiti da postane apsolutno, potpuno ovisan o meni. Ili sam možda znala da će ga to natjerati da učini to što je učinio. Jednostavno više ne znam, i mislim da nikad neću shvatiti zašto." Mislio je da je završila, ali ona nastavi, ledenim glasom: "Ali drago mi je što sam to učinila, i učinila bih to opet."

Tada je skrenuo pogled s nje. Budući da Brunetti nije bio pravnik, nije imao pojma kako opisati njen zločin. Kao napad? Kao krađu?

Ako čovjeku ukradeš sluh, što si mu ukrao? I je li zločin gori ako je žrtvi njen sluh važniji nego drugim ljudima?

"Signora, vjerujete li da Vas je pozvao iza pozornice samo zato da izgleda kao da ste ga Vi ubili?"

"Ne znam, ali moglo bi biti. Vjerovao je u pravdu. Ali ako je želio pravdu, mogao je stvari organizirati tako da na kraju sve ispadne mnogo gore po mene. Razmišljala sam o tome, još od te večeri.

Možda je sve ostavio tako kako je ispalo samo zato da nikad ne budem sigurna u to što je naumio. A ovako, on ne bi bio odgovoran za sve što mi se dogodi zbog toga." Ona se blago nasmiješi. "Bio je vrlo kompliciran čovjek."

Brunetti se nagnu prema njoj i spusti svoju ruku na njenu.

"Signora, poslušajte vrlo pažljivo što se dogodilo tijekom ovog razgovora," reče on, donoseći odluku, misleći na Chiaru i donoseći odluku. "Razgovarali smo o tome kako Vam je Vaš

suprug povjerio svoje strahove o sve većem gubitku sluha."

Preneražena, zausti kako bi prosvjedovala. "Ali..."

Presjekao ju je prije nego što je dospjela reći išta drugo. "Kako Vam je ispričao o svojoj gluhoći, kako je se užasavao. Kako je otišao svom prijatelju Erichu u Njemačku, a potom drugom doktoru, u Padovu, i kako su mu obojica rekli da mu sluh slabi.

Kako to objašnjava njegovo ponašanje ovdje, njegovu očiglednu potištenost. I da ste mi rekli da ste se bojali da se sam ubio kad je shvatio da je njegova karijera gotova, kako za njega više nema budućnosti u glazbi." Njegov je glas zvučao umorno, upravo onako kako se i osjećao.

Kad je zaustila da se pobuni, on reče: "Signora, jedina osoba koja bi patila zbog istine je nevina osoba."

Utišala ju je istinitost te tvrdnje. "Kako ću ja to?"

Nije imao pojma što da joj savjetuje, nikad prije nije pomagao zločincu da izmisli svoj alibi ili opovrgne dokaze zlodjela. "Važno je da upamtite da ste mi Vi rekli za njegovu gluhoću. Odatle će slijediti sve ostalo." Gledala ga je, još uvijek zbunjena, a on joj je govorio onako kako bi govorio tupom djetetu koje odbija shvatiti lekciju. "Rekli ste mi to drugi put kad sam razgovarao s Vama, onog jutra kad sam Vas posjetio ovdje. Rekli ste mi da je imao ozbiljnih poteškoća sa sluhom i da je razgovarao sa svojim prijateljem Erichom." Ona počne prosvjedovati, i tada ju je mogao pljusnuti zbog njenog sporog kopčanja. "Također Vam je rekao i to da je bio posjetio drugog liječnika. Sve ovo pisat će u izvještaju o ovom našem sastanku."

"Zašto to činite?" konačno upita ona.

On samo odmahnu rukom.

"Zašto to činite?" ponovi ona.

"Zato jer ga Vi niste ubili."

"A ostalo? Ono što sam mu učinila?"

"Ne postoji način da budete kažnjeni za ono što ste učinili, a da Vaša kći ne bude kažnjena još više."

Ona se trznu začuvši to. "Što još moram učiniti?" upita ona poslušno.

"Još nisam siguran. Samo zapamtite da smo razgovarali o ovome prvog jutra kad sam Vas došao posjetiti."

Ona zausti nešto, pa stane. "Molim?" upita on. "Ništa, ništa."

Naglo je ustao. Bilo mu je neugodno, sjediti ondje i kovati zavjeru.

"Dakle, to je sve. Pretpostavljam da ćete morati svjedočiti tijekom istražnog postupka, kad dođe vrijeme za to."

"Hoćete li Vi biti ondje?"

"Da. Predat ću svoj izvještaj prije toga i dati svoje mišljenje."

"A što ćete im reći?"

"Reći ću im istinu, signora."

Njen je glas bio uravnotežen. "Ja više ne znam što je istina."

"Reći ću procuratoreu da sam tijekom istrage ustanovio da je Vaš suprug počinio samoubojstvo kad je spoznao da će oglušiti.

Upravo onako kako je i bilo."

"Da," javi se ona poput odjeka. "Upravo onako kako je i bilo."

Ostavio ju je da sjedi u sobi u kojoj je svome suprugu bila dala posljednju injekciju.

25

U osam sati sljedećeg jutra, kako mu je bilo i zapovijeđeno, Brunetti je na stol vice-questorea Patte stavio izvještaj, gdje je ovaj ostao ležati sve dok njegov nadređeni časnik nije stigao na posao, minutu-dvije poslije jedanaest sati. Nakon što je obavio tri privatna telefonska razgovora i prelistao financijske novosti, vice-questore se natjerao da pročita izvještaj, za koji je ustanovio da je istovremeno i zanimljiv i poučan:

Rezultati moje istrage doveli su me do zaključka da je maestro Helmut Wellauer sam sebi oduzeo život zbog gubitka sluha.

Tijekom posljednjih mjeseci, njegov sluh je toliko oslabio da je imao manje od četrdeset posto djelotvornosti. (Vidi u prilogu razgovore s doktorima Steinbrunnerom i Trepontijem, i povijesti bolesti.)

Zbog gubitka sluha, sve mu je teže bilo dirigitirati. (Vidi u prilogu razgovore s profesorom Rezzonicom i gospodinom Traversom.) Maestro se osjećao potišteno. (Vidi u prilogu razgovore sa signorom Wellauer i signorinom Breddes.)

Maestro je mogao nabaviti otrov od kojeg je umro. (Vidi u prilogu razgovore sa signorom Wellauer i dr. Steinbrunnerom.) Bilo je poznato da je podržavao zamisao o samoubojstvu, u slučaju da se nađe u situaciji da se više ne može baviti glazbom.

(Vidi u prilogu telefonski razgovor s dr. Steinbrunnerom. Osobno dopisivanje pristići će iz Njemačke.)

Imajući u vidu težinu ovih podataka te logičko isključivanje osumnjičenih koji su mogli imati motiv ili priliku počinuti zločin, mogu zaključiti jedino to da je maestro prihvatio samoubojstvo kao alternativu gluhoći.

Bilježim se s poštovanjem, Guido Brunetti policijski commissario

"Od početka sam sumnjao u to, naravno," Patta reče Brunettiju, koji je bio odgovorio na poziv svog šefa da dođe u njegov ured kako bi porazgovarali o tom slučaju. "Ali nisam Vam ništa htio govoriti na početku, tako da Vam ne ometem istragu."

"To je bilo vrlo velikodušno od Vas, gospodine," reče Brunetti. "I vrlo inteligentno." Proučavao je pročelje crkve San Lorenza, čiji se jedan dio nazirao iza ramena njegovog pretpostavljenog.

"Bilo je nezamislivo da bi itko tko voli glazbu mogao učiniti takvo što." Bilo je očito da i Patta sebe ubraja među takve. "Njegova žena ovdje

kaže...," zausti on, gledajući na izvještaj. Brunetti je, sada, proučavao malu dijamantnu iglu za kravatu u obliku ruže koju je Patta nosio na svojoj crvenoj kravati. "... da je bio 'vidno uznemiren.'" Ova je napomena uvjerila Brunettija da je Patta doista bio pročitao izvještaj, što je bio rijedak događaj. "Koliko god ponašanje onih dviju žena bilo odbojno," nastavi Patta, "teško je povjerovati da bi ijedna od njih imala psihološki profil ubojice."

Što god to značilo.

"A udovica - nemoguće, iako je strankinja." A zatim, iako Brunetti nije tražio objašnjenje te primjedbe, Patta ga je dao. "Nijedna žena-majka ne bi mogla učiniti nešto ovako hladnokrvno kao što je ovo. U njima postoji nagon koji spriječava takve stvari." On se nasmiješi zbog briljantnosti svoje percepcije, a Brunetti se također nasmiješi, oduševljen što to čuje.

"Idem na ručak s gradonačelnikom danas," reče Patta, s uvježbanom opuštenošću koja je upućivala da je to za njega tek svakodnevnica, "pa ću mu objasniti ishod naše istrage." Začuvši množinu, Brunetti je pouzdano znao da će do ručka 'njihova'

istraga ponovo skliznuti u jedninu, ali tada neće biti u trećem licu.

"Je li to sve, gospodine?" upita on ljubazno.

Patta podignu pogled s izvještaja, kojeg je, čini se, naumio naučiti napamet. "Da, da. To je sve."

"A procuratore? Hoćete li i njega obavijestiti?" Brunetti upita, nadajući se da će Patta dodajuti važnost svoje funkcije preporukama, koje će ići glavnom sucu za prekršaje, da se slučaj ne šalje tužiteljstvu.

"Da, ja ću se pobrinuti za to." Brunetti je vidio kako Patta razmatra mogućnost da pozove suca na ručak s

gradonačelnikom, a zatim odbacuje tu zamisao. "Pobrinut ću se za to kad se vratim s ručka s Njegovim Blagorođem." To će mu, pomisli Brunetti, dati mogućnost da odigra istu predstavu na dvije pozornice.

Brunetti ustade. "Ako je to sve, ja bih se vratio u svoj ured, gospodine."

"Da, da," promrmlja Patta odsutno, još uvijek iščitavajući stranicu pred sobom.

"I, commissario" zazove ga Patta s leđa.

"Da, gospodine," reče Brunetti, okrećući se i smiješeći se dok je u glavi već smislio okladu.



"Hvala Vam na pomoći."

"Nema na čemu, gospodine," reče on, misleći kako će tucet crvenih ruža biti dovoljan.

Sedam mjeseci kasnije, u Questuru je stiglo pismo za Brunettija.

Pozornost su mu privukle poštanske marke, dva ružičasta pravokutnika s kaligrafskim ukrasima s lijeve i desne strane. Na dnu svake pisalo je "Narodna Republika Kina." Nije poznavao nikoga u Kini.

Na omotnici nije bilo povratne adrese. On je raspara i iz nje ispadne polaroid-fotografija krune optočene draguljima.

Nedostajalo je nekakvo mjerilo, ali ako je bila namijenjena ljudskoj glavi, onda je drago kamenje koje je okruživalo središnji dragulj morali biti veličine golubinjeg jajeta. Rubini? Nijedan drugi dragi kamen koji mu je padao na pamet nije toliko podsjećao na krv. Središnji dragulj, masivan i četvrtasto izbrušen, mogao je biti jedino dijamant.

On preokrene fotografiju i pročita na stražnjoj strani: "Ovo je tek dio ljepote kojoj sam se vratila." Bio je tu i potpis: "B. Lynch."

Ništa drugo nije bilo napisano. To je bilo sve što je bilo u omotnici.